

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

DANSKE BYER OG DERES MÆND

IV

HORSENS BY

.....
Clemenstrykkeriet (ved C. Reimann).
Aarhus. — Tlf. 641.
.....

DANSKE BYER OG DERES MÆND

REDAKTØR: ANDR. K. JENSEN

IV

HORSENS BY

1916 - DANSKE BYER OG DERES MÆND - 1916

Carl Melbye,
Byfoged og Borgmester
i Horsens fra 1908.
Født 1864 i Kbhvn.

Student 1881, cand. jur.
1: 87, Herredsfuldning-
tig i Frederikshavn 87
-89, i Skelskør 89-1908.

HORSENS er en af Landets ældste Byer, og om dens Oprindelse har de Lærde saare forskellige Gisninger; men enten det nu er den jyske Søkonge Hors eller Kong Hother, der har taget Initiativet til Byens Grundlæggelse, saa er dens Beliggenhed ved den to Mil lange og ret brede Horsensfjord saa naturlig, at der før eller senere ganske af sig selv vilde være opstaaet en By her.

Byens Navn har skiftet ofte, og først 1530 træffer man paa dens nuværende Navn, idet Kongebrevene fra 1530 angaaende Graabrødrekloster, kalder Byen Horsens og dette Navn er siden bibeholdt.

Allerede i det 13. Aarhundrede er Byen ret anselig, skønt den har lidt meget ved Krig, Plyndring og Ildebrand. Der findes mange adelige Gaarde i Byen, og Byskatten sættes højere end for Aarhus. Kongerne er ofte Byens Gæster, og 1523 mødes Kong Kristian II. i Byen med de misfornøjede jyske Adelsmænd. Byen vokser jævnt og dens økonomiske Evne veksler med Tiderne.

1517 og 1573 kan Byen laane Kongen Penge og til andre Tider er der i den Grad Smalhans, at Byen faar Skattefrihed for at kunne klare sig. De mange Krige i det 17. Aarhundrede, hvor særlig Jylland hjem søges, er en drøj Tilbagegangstid, og da tilmed Pesten kommer til Byen, er Nøden meget stor. Ja, det gaar saa galt, at Magistraten i 1720 meddelér, at af de 214 Mænd, der har Borgerskab i Byen, er Halvdelen fattige og en stor Del betler til Brødet.

1588 har Byen ca. 2900 Ingbyggere medens 1682 kun udviser Tallet 2200. I 1717 er det ca. 2300 og nu stiger det jevnt nogle Aar, men fra ca. 1750 gaar det atter tilbage saa 1807 kun udviser 2398 Indbyggere. Nu gaar det rask fremad og 1850 er der 5827 Mennesker, 1875 er Tallet 11,316, 1900: 21,581 og nu er det nær 25,000.

Horsens er nu en af Landets største Byer og den er en ganske køn By, der har formaaet at bevare en vis ærværdig Stil over sit Udseende. De fleste danske Provinsbyer lider under de sidste Tiaars rivende Udvikling, idet alt det nye er rejst i Flæng mellem Fortidens kønne og karakteristiske Minder. Baade det nye og det gamle taber derved, og det hele faar et underligt upersonligt Præg, der ikke taler til Gunst for vor Tids Smag. Horsens har nok nye moderne Bygninger, men de har endnu ikke formaaet at bryde det hyggelige Præg, der hviler over den gamle Del af Byen. Dette skyldes vel nok mest selve Byens Befolkning. Den har skabt en Industri i Byen og en ret udstrakt Handel, men alt i den By gaar alligevel i et noget andet Tempo end de fleste andre Steder, og at dette mærkes af den fremmede, der kommer til Byen, viser de mange Udtalelser om, at i Horsens synes man at være 50 Aar

bagefter andre Byer. Kunde der komme mere Fart over Byen og dens Mænd, var der i Horsens mange Betingelser for at føre Staden betydelig mere i Forgrunden end den er i Øjeblikket. Disse Udtalelser finder maaske ikke Sangbund hos Byens Flertal, men de er rigtige, og de af Byens Mænd, der er vaagne, vil sikkert give mig Ret.

* * *

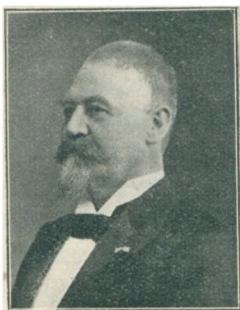
Horsens har efterhaanden faaet en forholdsvis betydelig Industri og derved en stor Arbejderbefolkning. Dette præger selvfølgelig Byens Raad, hvor Socialdemokraterne nu sidder inde med Flertallet. Partiforholdene er saaledes, at der er 10 Socialdemokrater, 7 Højre og 2 Venstremænd i Byraadet, men da Formanden ogsaa har Stemmeret er Socialdemokraternes absolute Eneraadighed ikke opnaaet.

Apoteker *Adam Helms* er en af Raadets betydeligste Skikkelser. Han tilhører det konservative Parti. Efter en kortere Periode, hvor han nægtede at lade sig vælge, blev han paany Medlem af Byraadet i 1913. Apotekeren tager altid fat paa selve Sagen, og med sin klare, hurtige Hjerne har han en uimodstaelig Evne til at skære tværs igennem al Vrøvlet og uden Omsvøb sige, hvorledes der skal tages fat paa det foreliggende Spørgsmaal, og da Helms foruden sin store Saglighed evner at give sine Taler en causerende Form iblandet en passende Portion bidende

Carl Mar. Møller,
Redaktør.

Født 1856 paa Als. Oprindelig Landmand. 1896 Journalist ved „Aarhus Stiftstidende“. Medlem af Byraadet og Formand for Horsens konservative Vælgerforening.

Marius Holst,
Købmand, R. af D.

Født 1855 i Kolding. Etableret 1881. Byraadsmedlem 1894 1906 og genv. 1909. Medlem af Landbo-sparekassens Direktion. Ofte konstitueret som Borgmester.

L. Rasmussen,
Redaktør.

Født 1862 ved Fredericia. Redaktør af „Horsens Social-Demokrat“ siden 1898. Medlem af Byraadet siden 1900. Folketingsmand 1906 – 10 og siden 1913.

Ironi, er det altid en Nydelse, naar Apotekeren tager Ordet i Byraadssalen.

Købmand *Marius Holst* har siden 1894 været Medlem af Byraadet, kun afbrudt af en kort Pause. Han hører til Venstres Gruppe og med sin betydelige Arbejdsevne benyttes han i udstrakt Grad i Udvalgsarbejdet. Der er et brilliant Humør i Holst's Taler, og da han dertil kan være rigtig bidende ond, naar saadant gøres fornødent, giver hans Deltagelse i Debatten ofte Anledning til oplivende Skærmydsler. Sine Standsfæller har han været en god Mand og de forskellige Handelsorganisationer har valgt Holst til mange af dens Tillidshverv.

De to nævnte Byraadsmedlemmer danner sammen med Redaktør *L. Rasmussen*, Byraadets livligste „Trekant“. Redaktør Rasmussen har været Byraadsmedlem siden 1900 og beklæder indenfor sit Parti mange andre Tillidshverv, ligesom han er Medlem af Folketinget, hvorved han ofte kan gøre Raadet Nytte som et underhaands Mellemed mellem Byraadet og Regeringen. Redaktørens livlige Temperament og rappe Tunge

skaber ofte fornøjelige Timer i Byraadssalen, især naar han tager en rask Tørn med Apotekeren og Købmand Holst. — Socialdemokraternes mere saglige Kraft er Forretningsfører *Erik N. Sørensen*, der har siddet i Raadet siden 1894. Sørensen er Besindigheden i sit Parti og Grundigheden i Raadet, og naar han med sin svage, noget utydelige Stemme tager Ordet i Salen, lytter Medlemmerne med Opmærksomhed.

Fabrikant *Emil Møller*, der er Indehaver af Byens største Fabriksvirksomhed, repræsenterer Industrien i Byraadet, og over denne Mand, der er Nr. 1 paa Skattelisten, er der et Præg af Beskedenhed og Tilbageholdenhed, som de fleste ikke rigtig kan fatte, især naar den ses paa Baggrund af Mandens enestaaende Karriere, hvorunder han fra Urmagersvend har arbejdet sig frem ved egen Hjælp, saa han nu er Byens største Industridrivende. Hans Telefonfabrik er kendt og anerkendt langt ud over Landets Grænser; men det er netop Beviset paa Møllers betydende Personlighed, at hans Stigen i Samfundet ikke har forandret Mennesket. I Byraadet er der oftere Brug for Møllers solide tekniske Viden end for hans Indlæg i Debatten, og han har med det første udrettet mere reelt Arbejde end mange af de gode Taler i Byraadssalen har evnet.

Redaktør *Carl Mar. Møller* er et af Raadets yngre Medlemmer, men erfaren i Byens Liv og Arbejde gen-

H. Chr. Møller,
Smedemester, Dbm.

Født 1841 i Horsens. Var med ved Helgoland. Byraadsmedlem i 14 Aar og Haandværkerforeningens Formand i 15 Aar. Fik 1891 Fortjenstmedaillen i Sølv.

H. C. Meilstrup,
Byraadssekretær.

Født 1868 i Randers. Juridisk Eksamen 1892. Nuværende Stilling 1910.

nem sin Bladvirksomhed, idet Redaktør Møller siden 1897 har redigeret og udgivet „Horsens Avis“. Indenfor det konservative Parti beklæder Møller mange Tillidshverv. De andre konservative Byraadsmedlemmer er Slagtermester *H. St. Kraul*, Købmand *P. Jessen*, en jævn og solid Sønderjyde, der kun sjældent tager Ordet, samt Tømrermester *Andreas Jensen*, hvis poetiske Aare er kommen os tilgode, idet Tømrersteren besvarede nogle af Bogens

Redaktør stillede Spørgsmaal med følgende Vers:

Fra Skolegyde Nummer seks
man Spørgeskema sender
til Danmarks Byers bedste Mænd
af alle Kaar og Stænder.

Man derigennem samle vil
en Del Biografier
til Danmarks Byer og deres Mænd,
og her jeg min Dem gi'er.

Mit Navn *Andreas Jensen* er,
min Stilling Tømrermester,
i attehundred' syvogtres
jeg Bo i Horsens fæster.

I Ind- og Udland modtog jeg
den bedste Undervisning,
og teknisk som og praktisk har
den vist sig værd Lovprisning.

Tooghalvfems jeg Mester blev,
fra nittenhundred' otte
som Medlem af „det vise Raad“
min By jeg tjene maatte.

For Gardernes Forening har
man mig til Formand kaldt,
og af en Del Bestyrelser
er jeg til Medlem valgt.

Endnu jeg ingen Ord'ner har,
men eftersom jeg faar dem,
Besked derom jeg sende skal,
saa at den hurtig naar Dem.

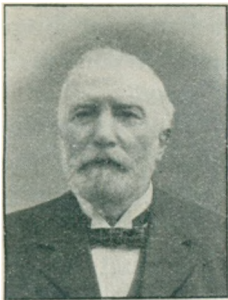
Fru *J. Winde*, der repræsenterer de konservative Kvinder i Raadet, er en meget energisk Dame, der stejlt staar paa sine Anskuelse og ofte ret skarpt deltager i Debatten. Byraadets anden kvindelige Repræsentant er Fru *Marie Bendsen*, der tilhører det socialdemokratiske

Parti. Fruen høres sjælden i Salen, men arbejder meget i Udvalgene. De øvrige socialdemokratiske Byraadsmedlemmer er Fisker *F. Aamann*, Murer *J. Mortensen*, Typograf *Th. Jørgensen*, Baneformand *S. Møller*, Malermester *Chr. Lund*, Ekspedient *J. N. Abrahamsen*, der hele sit Liv har arbejdet med Iver og Energi for sit Parti, samt Tømrermester *Simon Jensen*, en ung Forretningsmand, der har mange Jern i Ilden og som er et meget ivrigt Byraadsmedlem. Mest er han dog kendt i sin Egenskab af Grundejerforeningens Formand. — Brygmester *Olaf Holm*, der er nyt Medlem af Raadet, danner sammen med Købmand Holst, Venstres Gruppe. Byraadets Sekretær er *H. C. Meilstrup*.

H. S. Kraul,
Slagtermester.

Født 1861 i Horsens. Medlem af Byraadet.

Arnold Jørgensen,
Bogtrykker, R. D.

Født i Sønderborg 1833. Har været Medlem af Byraadet i 24 Aar og Formand for Haandværker og Industriforeningen i 14 Aar.

Kr. Olesen, Redaktør.

Født 1863 ved Ringkøbing. Elev paa Askov. Efter en Del Selvstudium Friskolelærer paa Fyen og 1891 Journalist. Siden 1901 Redaktør af Horsens Folkeblad. Næstformand i Skatteraadet. Medlem af Bestyrelsen for Venstres Redaktørforening.

Skolevæsnet ledes af Skoleinspektør *Chr. Jacobsen* og bestaar af den kommunale Mellem- og Realskole samt de tre Kommuneskoler, der benævnes henholdsvis Vestre, Østre og Nordre Kommuneskole. Der undervises omkring en 3000 Børn, hvilket udgør ca. 80 pCt. af den skolepligtige Ungdom. De dygtige Elever kan ved 11 Aars Alderen opnaa Friplads i Mellem- og Realskolen, der har Eksamensret, og hvori tæt ved 700 Elever modtager Undervisning.

Chr. Jacobsen,
Skoleinspektør, R. D.

Født 1849 i Svendborg, cand phil. 1881. Skoleinsp. i Horsens 1893. Form. f. Fængselselskabet, Skolebørns Bispisning samt flere lignende Institutioner.

Horsens Statsskole toges i Brug 1857 og udvidedes med en større Tilbygning i 1907. Den underviser ca. 250 Elever, som forbedres til Mellemskoleeksamen, Realeksamen og Artium. Skolen ejer et betydeligt Bibliotek paa ca. 20,000 Bind, hvorfra enhver gratis kan laane Bøger; desuden findes til Skolen knyttet meget betydelige Legatmidler. Skolen ledes af Rektor *O. Lund*.

Der findes desuden en Række private Skoler med Eksamensret samt en Række Fag- og Aftenskoler ligesom det statsanerkendte Horsens Kvindeseminarium bør nævnes. Teknisk Skole bestaar baade af en Aftenskole, der giver ca. 500 Elever Undervisning, samt en Dag-skole i 3 Afdelinger: Bygningsskolen, Maskinbygnings-skolen og Malerskolen; de 2 førstnævnte med 4 Aarsklasser, den sidste med 3. Ved Skolen virker 34 Lærere.

— — —
Af kommunale Institutioner skal vi nævne Vandværket, der er beliggende ved Egebjerg $\frac{3}{4}$ Mil fra

Aug. Thygesen,
Overlærer.

Født 1865 ved Kolding. Lærereksamen 1886. 1910 til Horsens. Medlem af Menighedsraadet og Form. f. Censorer v. Seminaristernes Optagelsesprøve.

Otto Lund,
Rektor, R. D.

Født 1855 i Flensborg. Student 1873. Adjunkt i Aarhus 1884. Rektor i Horsens fra 1902.

Byen. Anlægget staar i omtrent 600,000 Kr. og det forsyner Byen med ca. 20,000 Tdr. Vand i Døgnet, taget i Gennemsnit. — Gasværket toges i Brug 1860 og Kravet til det er steget saa stærkt, at medens Produktionen i 1861 var kun godt 4 Millioner Kubikfod er det nu over 100 Millioner Kubikfod. — Elektricitetsværket er anlagt 1906. Det drives med Gas og Olie og kan producere op imod 1 Million Kilowattimer.

* * *

Horsens By har 3 Banker. — Banken for Horsens og Omegn er den ældste. Den stiftedes 1855 og overgik i 1881 til Københavns Handelsbank som en Filial af denne. I den forløbne Aarrække

Andr. Almegaard,
Overlærer.

Født 1863 paa Bornholm. Lærereksamen 1885. 1907 Overlærer i Horsens.

Bankdirektør *Chr. Dantzer*.

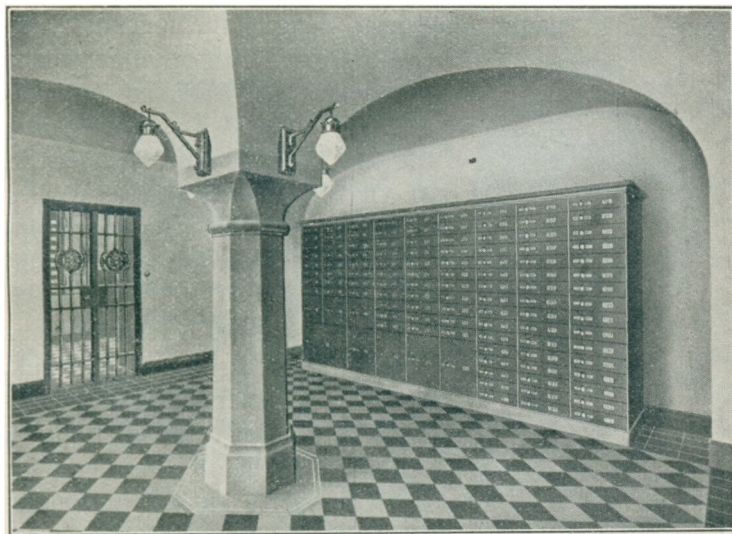
Født 1860 i Grenaa, ansat i Københavns Handelsbank 1877,
Direktør i Horsens 1901.

har Banken udfoldet en stedse voksende Virksomhed, og har — som den ældste Bank i Horsens — medvirket ved en Række af Byens største Forretningers Overgang til Aktieselskaber saavel indenfor Industrien som Handelen. Bankens Kontor findes i den smukke Bygning paa Hjørnet af Jessensgade og Levysgade. Direktør er *Chr. Dantzer*, en Bankmand med en solid og grundig Uddannelse, der begyndte sin Løbebane som Volontør i Københavns Handelsbank og derefter arbejdede sig op gennem alle Grader indtil han 1899 blev Direktør for Bankens Filial i Viborg og derefter i 1901 forflyttedes til Horsens.

Horsens Bank stiftedes i 1896 af en Kreds af Køb-

Ekspeditionslokale i Horsens Bank.

Boxhvælvning i Horsens Bank.

N. C. Nielsen,
Bankdirektør.

Født 1868 i Hjørring. I Hjørring Discontobank 1884-1896. Ansat i Horsens Bank 1896, Direktør 1898.

allerførste Række. Som Formand for Bankens Bestyrelse staar stadig Mejeriejer Seligmann, medens Bog-

H. Heide-Jørgensen,
Bankdirektør

Født 1881 ved Strib. Ansat i Disconto-Institutet i Middelfart i 10 Aar, derefter i 1911 Direktør for Horsens Haandværks- og Landbrugsbank.

mænd, Haandværkere og Landmænd, og den er et lokalt Selskab, der arbejder selvstændig. Banken paabegyndte sin Virksomhed den 2. Maj 1896 med Mejeriejer *J. V. E. Seligmann* som Bestyrelsens Formand og *C. Werner* som Direktør. Bankens daværende Bogholder *N. C. Nielsen* blev 1898 udnævnt til Meddirektør og 1905 til Ene-direktør, da Werner traadte tilbage: Direktør Nielsen har med sin ubestridelige Dygtighed forenet en heldig Haand og det er derfor lykkedes ham at arbejde Horsens Bank frem i Næstformand. Bankens Aktiekapital er 500,000 Kr., Reserverne 210,000 Kr. og dens Balance pr. 31 Oktbr. 1915 var ca. 10 Millioner Kr., medens Totalomsætningen i 1914 androg ca. 191 Millioner Kroner.

Med det lange Navn „Horsens Haandværks- og Landbrugsbank, Laane- og Sparekasse Aktieselskab“ stiftedes denne Bank i 1871. Den betød kun lidt for Byen og førte en ret ubemærket Tilværelse indtil 1909, da den re-

konstueredes saaledes, at den nu kunde drive almindelig Bankforretning, 1911 fik Banken i *H. Heide-Jørgensen* en dygtig Direktør og den Virksomhed er nu i stadig og stærk Stigen. Dens Aktiekapital er nu paa 250,000 Kr., Reservefondet 47,000 Kr. og dens Balance pr. 1. Oktbr. 1915 var 1,600,000 Kr. Formand for Bankens Bestyrelse er Murermester *Chr. Quist*, Næstformand Fabrikant *K. Madsen*.

— — —

Den Selvstændighed, der i stedse stigende Grad blev raadende blandt den danske Bondestand, førte ogsaa til, at Bønderne søgte at faa Del i Styrelsen af de Pengeinstitutter, der modtog deres Sparepenge og ydede dem Laan. Det viste sig saa godt som umuligt, og man søgte da at skabe sine egne Sparekasser; saaledes ogsaa paa Horsenseggen, hvor der i 60'erne opstod en livlig Bevægelse for at faa en saadan Sparekasse oprettet, især var Gaardejer *C. Winther* i Foerlev ivrig for denne Sag og ved et Møde i Tebstrup Kro den 4. Februar 1863 besluttedes det at oprette en Spare- og Laanekasse for Landboere i Skanderborg Amt, og efter en Del Genvordigheder aabnedes Sparekassen den 1. Juni 1863. Senere viste det sig, at Sparekassens Omraade var for stort og der fandt en Deling Sted, hvorved der oprettedes en Landbosparekasse baade i Horsens og Skanderborg.

Ved Afslutningen af det første Regnskabsaar den 31. Decbr. 1863 var Indlaanskapitalen 35,751 Rdl., men 1913 var den 6,297,477 Kr. De tilsvarende Tal for Kassens Reservefond er henholdsvis 172 Rdl. og 353,573 Kr. — Landbosparekassen ledes af Justitsraad *Anders Boyer*, en Mand, der er kendt og skattet for sit Retsind, sin Punktighed og store Arbejdsevne. Boyer har været

Anders Boyer,
Justitsraad, Sagfører.

Født 1862, ansat i Landbosparekassen 88, nu Forretningsfører.

Landbosparekassen en god Mand, og det var endda Lykkens Gudinde, der blindt lod Loddet afgøre, at Boyer skulde have Stillingen. Det skete i 1888. Bestyrelsen delte sig i to lige store Lejre til Fordel for 2 af Ansøgerne og man besluttede sig da til at lade Lodtrækning afgøre Sagen, og man fortrød aldrig, at Boyer blev valgt.

Der findes tillige to andre Sparekasser i Horsens, den ene væsentlig for Bjerre og Hatting Herreder, den anden, Spare- og Laanekassen for Horsens By og Omegn, er stiftet 1847 med særligt Henblik paa Byens Befolkning. Den indskudte Sparesum er oppe omkring 18 Millioner Kroner, Reservefonden omkring 1 Million. Bestyrelsens Formand er Apoteker *Helms*, Næstformand, Fabrikant *Emil Møller*.

* * *

Foruden sin gode Havn, der senere vil blive omtalt, har Horsens et udstrakt og tæt Jernbanenet omkring sig. Foruden den østjyske Længdebane, der gaar over Horsens, er der Horsens Privatbaner, der omfatter de 4 Banelinier: Horsens—Bryrup, Horsens—Juelsminde, Horsens Odder og Horsens—Tørring.

Statsbanernes Stationsbygning ligger i stilfulde Omgivelser. Stationen er opført 1867 og ledes af Stationsforstander Parelius. Ad Privatbanerne, der alle betaler sig godt, kan man foretage dejlige Udflugter. Særlig bør Bryrupbanen nævnes; thi den fører gennem nyt Land for Turister og vil blive stærkt benyttet, naar Eg-

nen først opdages. Der er aldeles prægtige Landskaber i denne Egn, og fra den lille Endestation kan der foretages et uendeligt Antal Lystture, der fører gennem udstrakte og vildsomme Terræner.

— — —

Fra Banegaarden fører Jes-sensgade lige ned til Horsensianernes Stolthed, Søndergade, den, der er vidt og bredt berømt for sin Bredde, og som ingen sand Horsensianer kan lade være at prale med. Der findes her mange gamle Bygninger af en sjelden enkel Skønhed, saaledes det karakteristiske „Jørgensens Hotel“, det tidligere Lichtenbergske Palæ. Det er lykkedes Hotellets Ejer at bevare hele Bygnin-gens gamle, skønne Præg, og indenfor disse Rammer drive et virkelig første Klasses Hotel med Vinterhave og alle de moderne Bekvemmeligheder, Tiden kræver. Skraas overfor Hotellet findes Byens Raadhus, der er opført 1854, efter at Byen hertil havde opnaaet et Laan paa 12,300 Rdl.

Parallelt med Søndergade løber Aaboulevarden, et stort anlagt moderne Gadeparti med Blomster-rabatter, Cyklestier, Bænke, kort sagt alt hvad Hjertet begærer — men — i gamle Dage, aa, nej, ikke engang saa længe siden. For kun faa Aar siden løb Aaen her, en dejlig Aa med gamle Træer, der aldrig kunde blive

J. F. A. Parelius,
Stationsforstander.

Født 1853 ved Nykøbing F.
Ansæt i Statsbanerne 1868.
Stationsforst. i Horsens 1905

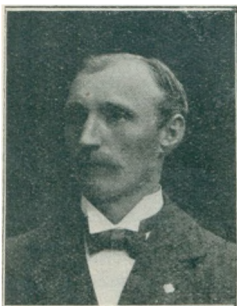
Carl Svendsen,
Trafikassistent.

Jørg. Andersen,
Redaktør.

Født 1875 i Aalborg, Journalist fra 1891, fra 1898 Bladredaktør af Horsens Folkeblad. Form. for Horsens Turistforening og Horsens Fremskridtsforening.

jo sandt; men blot vi ikke faar saa megen materiel Vinding i vor forjagede Tid, at det bedste i os selv gaar i Løbet.

Johan Mortensen,
Murer.

Født 1879 ved Horsens. Medlem af Byraadet.

trætte af at spejle sig i Aaens Vande, med gamle, frønnede Bolværker, hvortil de mange smaa Sejlere og Fiskerbaade var for-tøjede. Aa! det var saa kønt, og der kom saa mange gode Tanker frem, naar man en Aftenstund spadserede langs den gamle Aa. Der var saa hyggeligt, man følte i sig den længsesfulde Hjemmets Stemme, som gør godt i vor urolige Tid. — Og det er borte alt sammen!

Det nyere, det er sundere og mere hygiejnisk, det betyder en materiel Vinding. Ak ja, det er

Du, Horsensianer, der kendte den gamle Aa, gaa en Aften i Skumringen en Tur ad den nye Boulevard og tænk paa det der var; men gaa Turen alene og du vil faa en Følelse af Ensomhed, som Aaen aldrig vilde have givet.

— — —
Fra Boulevarden naar vi ned til Havnen, der er anlagt i Mundingen af den nu fyldte Bygholms Aa. I mange Aar var det ligefrem et Mundheld, at det ikke kunde nytte at gøre noget ved Havnen,

da denne alligevel ikke kunde klare sig i Konkurrencen med Aarhus. Historien om Horsens Havn er gammel og lang — og for Størstedelen trist. Der har Havnen ligget gennem mange Aar som en Del af Byens Sjæl — og saa er den oftest bleven overset og glemt. I 1802 skete der en efter Datidens Forhold betydelig Forbedring af Havneforholdene, der kostede 20,000 Rdl. Den næste Udvidelse skete i 1854—56, og da anlagdes den Del af Havnen, der nu kaldes Nyhavn, ligesom Sejlløbet uddybedes i en Længde af 9000 Fod. Det voldte imidlertid meget Besvær at holde Sejlløbet frit for Tilsanding, og Havnen købte derfor i 1883 sin første Muddermaskine, der i Løbet af Aarene indtil 1892 uddybede Sejlløbet til 15 Fods Dybde. Saa kom der atter store Uddybninger og Udvidelser i 1896 og 1898, og nu arbejdes der næsten altid ved Havnen, indtil der 1908 kom en meget betydelig Udvidelse, der stadig fortsættes. Havnen har nu ca. 900 Fod Bolværk med 22 Fod Vand, ca. 2000 Fod Bolværk og Kaj med 20 Fod Vand og 1700 Fod Bolværk med 10—15 Fod Vand; desuden er der mod Nord og Syd anbragt ca. 7000 Fod Faskindæmninger om de Arealer, der er indvundne ved Opgravning af Sejlløbets Bund. I den sidste halve Snes Aar er der rejst en Række Bygninger ved Havnen saavel til industrielle Brug som til Pakhuse. Havnen er i det hele godt og praktisk indrettet med gode tekniske Hjælpemidler og med udmærket Sporförbindelse til de forskellige Godsbanegaarde.

Havnens Indtægter naar nu de 125,000 Kr. aarlig, og den trafikeres i stedse stigende Grad. Ledelsen ligger i Hænderne paa Havneingeniøren, cand. polyt. *Chr. M. Østergaard*, der ansattes i Kommunens Tjeneste den 1. Aug. 1900. En Tid beklædte Østergaard baade

Rud. Kramper,
Fabrikant.

Født 1867 ved Horsens. Form. f. Arbejdsgiverforeningen og dansk Arbejdes lokale Afd. samt f. Horsens Automobilklub.

Hvervet som Stads- og Havneingeniør, men Havnens Krav til hans Arbejdsevne steg saa betydeligt, at han i 1914 maatte frasi-ge sig Stillingen som Stadsingeniør for helt og holdent at ofre sig for Havnens Interesser. Formand for Havneudvalget er Borgmester *Melbye* og af Udvalgets dygtigste og kyndigste Medlemmer bør nævnes Tømmermester *Andreas Jensen* og især Konsul *Chr. Jensen*, der indvalgtes i Udvalget 1903 og har sat hele sin smittende Iver og Energi

ind paa Havnens Forbedring.

Bag den Iver for at skabe en stor og god Havn maa der, selvsagt, findes en dygtig Borgerstand, og Horsens har da ogsaa meget betydelige Virksomheder baade paa Handelens og Industriens Omraade.

Martin Skou,
Prokurist.

Født 1887 i Horsens. Driftleder af Crome & Goldschmidts Fabriker.

Emil Møllers store Virksomhed er udelukkende rejst gennem Møllers eget Arbejde og eminente Dygtighed. Han løste Borger- skab i 1889 og nu er hans Fabrik paa sit Omraade den næst- største i Norden og beskæftiger ca. 150 Mand. — Fabrikant *Rud. Kramper* er Formand for den lo- kale Arbejdsgiverforening og Chef

for Landets største Motorfabrik, Kramper & Jørgensen. Oktober Flyttedag 1891 begyndte Kramper sin Virksomhed i et Baghus paa Sønderbro, og det saa ikke altid lige lysteligt ud; men Kramper vilde have det til at gaa, og hans seige Energi fik Bugt med Vanskelighederne. Nu beskæftiger Fabriken da halvtredie hundrede Mand og Motoren „Gideon“ sendes ud til alle Kroge af Jordkloeden — taget ganske bogstaveligt.

I de senere Aar har Firmaet optaget Automobilfabrikation og synes ogsaa paa dette Omraade at vinde uddelt Anerkendelse. — Af de ældre Virksomheder er der 'Møller & Jochumsens Maskinfabrik, der anlagdes allerede i 1857. Fabrikken fremstiller hovedsagentlig Kraftmaskiner og Jernbanemateriel; den ledes af cand. polyt. *O. Piper*. *J. Stallknechts* Fabrik er ligeledes af meget gammel Dato og særlig bekendt for sine Symaskiners Soliditet og Driftssikkerhed. — Paasch & Larsen, Petersen beskæftiger sig med Fremstilling af Mejeriapparater og har i denne Branche opnaet en førende Stilling. Fabrikkens Leder er Direktør *C. P. Larsen*.

C. J. Aggerbecks Sæbefabrik arbejder i en hel anden Retning. Det er Sæber og Parfumer her frem-

Oscar Piper,
Direktør.

Født 1867 i København.

C. J. Knudsen,
Sagfører.

Født 1863 i Holstebro.

stilles og enkelte af Fabrikens Produkter er blevne landskendte, navnlig Iris-Sæben.

Lidt udenfor Byen findes Tugthuset, som er en Stat i Staden. Den Uhygge, der i andre Menneskers Bevidsthed klæber ved Tugthuset, kender Horsensianerne ikke til i deres daglige Liv. De regner ikke med det, og dets Liv er i den Grad afsondret fra Omgivelserne, at der ej heller bliver synderlig Anledning dertil. Straffeanstalten ved Horsens, som er det officielle Navn, toges i Brug 1853, og er af ret betydelige Dimensioner med 2 Hovedbygninger og 3 Tverbygninger. Omkring hele Komplekset er der opført en 15 Fod høj Ringmur. Der er Plads til 400 mandlige Fanger, der beskæftiges paa forskellig Vis med det sædvanlige Fangearbejde, Fletning af Maatter og Kurve, Bogbinder og lignende Arbejder. Den største Del beskæftiges dog af Crome & Goldschmidts Fabrikker med Vævning og Fabrikation af Tekstilvarer, og ud fra den sunde og smukke Tanke, at forsøge paa atter at hæve Fangen op til den frie Arbejders Stilling, er der i de senere Aar forsøgt at sende mindre Fangehold ud paa Heden til Sommerarbejde. Crome & Goldschmidt, der beskæftiger ca. 250 Fanger, er oparbejdet fra en ringe Begyndelse, og beskæftigede oprindeligt 10 Fanger. I 1859 kom saa den kendte F. A. Tscherning til Horsens i sin Egenskab for en Kommission, der skulde undersøge, hvad der kunde gøres for at skaffe Fangerne Beskæftigelse, og da han saa, hvad Goldschmidt havde udrettet, spurgte han straks om han vilde forpagte al den Arbejdskraft, der fandtes hos Fangerne; men han fik et ubetinget Nej som Svar, med den Motivering, at Goldschmidt manglede den nødvendige Driftskapital; men ogsaa denne Side af Sagen

ordnedes gennem et Statslaan og Tiden viste, at Tscherning havde set rigtigt; vel havde Firmaet mange Vanskeligheder, men den stærke Vilje og ufortrødne Energi førte det frelst gennem alle Skær. Crome & Goldschmidt indsaar snart, at Fangerne ikke var tilstrækkelig Arbejdskraft og de anlagde derfor i 1865 de nuværende Fabriker, der nu beskæftiger ca. 800 Arbejdere. 1874 gik Foretagendet over til et Aktieselskab med en Kapital paa 800,000 Kr., der nu er udvidet til det dobbelte, 1,600,000 Kr. og 1881 købt Fabrikken i Ribe, der var paa tyske Hænder. Selskabets Hovedledelse er nu forlagt til København, medens Driften i Horsens forestaas af Prokurist *Martin Skou*.

Af andre større industrielle Virksomheder vil der være Anledning til at nævne Horsens Bajersk- og Hvidtøl-Bryggeri, der er landskendt, Koopmanns Svineslagteri, Horsens Andels-Svineslagteri, der startedes i 1887 som Danmarks første Andelsslagteri; det er nu bleven moderniseret saaledes, at det kan behandle 150,000 Svin aarlig. Ombygningen kostede henved $\frac{1}{2}$ Million Kr. Desuden Horsens Damdmølle, der ledes af Konsul *Chr. Jensen*, Handelsforeningens mangeaarige og dygtige Formand, F. C. Madsens Damp-

Alfr. Madsen,
Slagteridirektør.

Født 1875 v. Skanderborg
Direktør for Horsens Andels Svineslagteri i 1912.

C. P. Larsen,
Direktør.

Aug. Faarvang,
Mejeriejer.

Født 1870 v. Aarhus. Over-
tog Horsens Mejeri 1899.
Tidl. Form. f. Lignings-
kommissionen. Medlem af
det radikale Venstres Ho-
vedbestyrelse.

væverier, Stjernholms Fabrikker og Horsens Margarinefabrik, der startedes 1910 af Mejeriejer *Aug. Faarvang* og nu er dreven betydeligt frem.

— — —

Den ret betydelige *Haandværker- og Industriforening* er stiftet 1850. Dens Formand er Fabrikant Emil Møller, og dens imponerende Bygning ligger ude i Allegade. Bygningen rummer smukke Lokaler og en rummelig Festsal og en stor Have paa omtrent 1 Td. Land. Bygningen og Haven er et Besøg værd, og her

findes baade Spilleværelser, Læseværelser, Dameværelser, Selskabslokaler og et Bibliotek paa ca. 1200 Bind. Foreningen tæller tæt ved 1500 Medlemmer, og dyrker det selskabelige Samvær i høj Grad.

Foruden Haandværkerforeningens Have, der er et yndet Samlingssted, har Horsens et stort kommunalt Anlæg, „Karoline Amalienlund“, der anlagdes i 1841. Denne store parklignende Lund paa omtrent 15 Tdr. Land staar forrest i Byens Sommerliv og der findes da ogsaa store Græsplæner isprængt Blomsterrabatter, Lysthuse, Musikplads og Udsigtshøj. Hele Anlægget findes paa et Højdedrag og man har derfor en henrivende Udsigt over Byen og dens Omgivelser. Fra Udsigtspladsen kan Beskueren mod Øst se Stensballe Slot med Skovene og paa Fjordens Sydsige Bollerskov, Dagnæs, Tyrsted og Bjerrelide Bakker. — Paa Musikpladsen afholdes der hver Uge Koncerter, og saadanne Aftener,

naar Parkens Lygter alle er tændte og Borgerne i hundredvis promenerer omkring Musikpladsen, faar man et glimrende Indblik i Horsensianernes Færden. Sommeraftens Eventyrstemning kan tage Sindet fangen, saa man ser alt i et rosenrødt Skær paa Baggrund af de prægtige, gamle Tjørnehække; men det kan ogsaa hændes den fremmede, at han gaar omkring og ser paa disse Mennesker, og derved læser ligesom den ene Livsskæbne efter den anden, og har det givet Tanken Bevægelse, kan man søge Lundpavillonens Altan og herfra finde Hvile ved at betragte det vidunderlige, skønne Panorama, der her rulles op for Beskuerens Blik. Og sker det saa, at det er en stille Sommeraften, hvor Maanen kaster sit hvide Sølvbaand hen over Fjordens Flade, ja, da kan man høre, hvorledes Lundens Træer taler sit eget stærke Sprog til alt det ubevidste, der rører sig paa Bunden af os Mennesker, og naar vi saa er paa Vejen hjem, syntes vi at have haft en af de rige Oplevelser, der længe huskes, skønt der faktisk intet er sket. Det var blot vort bedre Jeg, der talte, den Del af os, som druknes under det daglige Livs trælssomme Slid. — Det var et af vore gode Øjeblikke!

— — —

Tæt ved Lunden ligger det gamle Rettersted, den 140 Fod høje *Blæsbjerg Bakke*, der nu afgiver Plads for et Villakvarter, der særlig søges af Byens Lærerkredse, og Folkevittigheden har derfor hurtigt fundet Navn til dette lille Samfund: Lærersanatoriet paa Blæsbjerg.

Paa Sundvejen i Karoline Amalielunds østlige Hjørne rejses Horsens nye Museum, og inde i selve Lunden findes Horsens borgerlige Skydelavs Pavillon med tilhørende Skydebane, hvor Byens Borgere holder Kap-

Fr. Aamann,
Fisker.

Født 1868. Medlem af Soc.-Dem. Forbunds Hovedbestyrelse, Søretten og Byraadet.

skydning til Fuglen. Foruden Skyttelaugget findes der ogsaa en „rigtig“ Skytteforening i Horsens, men der er ikke megen Iver for at være med hertil, ligesom Horsen iøvrigt, hvad Sporten angaar, aldrig stod i første Række.

Grunden hertil maa dog sikkert først og fremmest søges i Byens mange indbyrdes konkurrerende Klubber, der har splittet Chancerne for at kunne deltage med Held i de Konkurrencer, der holdes By og By imellem. Byens to største Sportsklubber, „Horsens Idrætsklub“ og „Horsens Boldklub“ er i Efteraaret 1915 sluttet sammen til „Horsens forenede Sportsklubber“, og man har derfor Lov til at antage, at de virkelige gode Evner disse Klubber raadede over, nu maa gøre sig gældende, og at den Bitterhed og Misstemning, der hidtil har raadet maa være et overvundet Stadium. Det er et godt Varsel i den her antydede Retning, at det blev den gamle, myndige Sportsveteran Overretssagfører *Lauritz Nielsen*, er bleven Lederen af den nye Klub.

Marie Bendsen,
Byraadsmedlem.

Født 1880 i Hvirring. Medlem af Værgeraadet og Byraadet.

Horsens nye Sejlklub, hvis Formand er Redaktør *Alb. Christiansen*, har sin aarlige Kapsejlsdag, hvor der kæmpes om „Palsgaard-Pokalen“ med Delta-

gere fra hele Landet. Horsens Roklub ledes dygtigt af Fabrikant *Aggerbeck*, og fra sin Deltagelse i den jyske Kaproning 1915 hjemførte den flere Førstepræmier. Iøvrigt dyrkes de fleste Sportsgrene, og der findes mange Betingelser for, at Horsens kan komme frem i forreste Række som Sportsby.

Juliane Winde,
Byraadsmedlem

En af de ivrigste Deltagere i Kvindebevægelsen er Fru *J. Winde*, der er Formandinde i Danske Kvinders Forsvarsforening lige siden Horsens Afdelingen siftedes; Fruen er desuden Medlem af Forretningsudvalget for Dansk Kvindesamfund og som tidligere omtalt Medlem af Byraadet, hvor hun særlig har helliget sig Arbejdet for de gamle. — Fru *Marie Bendsen*, der er Medlem af Byraadet valgt paa Socialdemokraternes Liste, interesserer sig særlig for Afholdssagen, og i Byraadet er det særlig Alderdoms, Sygehus og Enkebørnens Sager, hun helliger sit Arbejde.

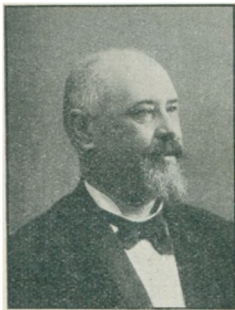
Foreningslivet arter sig iøvrigt paa samme Maade i Horsens som alle andre danske Provinsbyer, der findes de sædvanlige politiske og faglige Foreninger, velgørende Institutioner og Sammenslutninger med Formaal af forskellig Art. Handelsforeningen vil der blive Anledning til at omtale senere, her skal blot endnu dvæles lidt ved Fælleskontoret for Velgørenhed, der arbejder paa at bringe de forskellige velgørende Institutioner i Samarbejde med hverandre, naar passende Fællesopgaver foreligger. Disse Fælleskontorer, der navnlig i Aar-

Chr. M. Østergaard,
Havneingeniør.

Født 1871. Bygningsing.
1899 Form. for Arbejdsan-
visningen, Forstander for
teknisk Skole.

hus under Fabrikant Dambmanns Ledelse er naaet saa nær sin Op-
gaves Løsning, som muligt, er
et af de nyttigste Led i Velgø-
renhedsarbejdet. Vor kendte nu
afdøde Landsmand i Amerika,
Jacob A. Riis, har skrevet i sin
Livsskildring, at han tror paa or-
ganiseret Velgørenhed, og der
spares sikkert mange Penge ad
den Vej, ligesom der dannes Værn
mod „Snyltere“; men paa den
anden Side bliver den Hjælp, der
ydes let til en Formalitet, der
kan virke moralsk nedbrydende
paa den, der faar Hjælpen. Den personlige Indsats og
Indflydelse, der altid følger med, hvor Hjælpen ydes i
det stille paa to Mands Haand, forflygtiges, og den
Glæde, een af de bedste, der følger med i Arbejdet for
at hjælpe en anden, den kendes
næsten ikke mere — undtagen
ved Juletid, da vi alle alligevel
bliver som Børn. — —

M. Ottosen,
Overlærer.

Født 1862. Lærereksamen
1882. Dirigent for flere Sang-
kor.

Paa Torvet ligger vor Frelzers
Kirke, der menes at være ca.
800 Aar gammel, idet den op-
rindelig, som de fleste af Landets
Kirker var opført af Træ. Der
rejste sig efterhaanden en Kirke-
gaard omkring Bygningen, men
ved Torvets Udvidelse i 1576
sløjfedes denne og 1794 fik Kir-

ken sit nuværende Navn. Den hed tidligere St. Ibs Kirke. Taarnet er ca. 50 Meter højt. Prædikestolen har tidligere haft Plads i Klosterkirken og er et fortrinligt Træskærearbejde, udført i Egetræ og Ibenholt; Altertavlen er opstillet 1908 ved frivillige Bidrag af Menighedens Medlemmer og er en Kopi af Carl Blochs Maleri „Christus consolator“ indfattet i en smukt udskaaren Ramme i Egetræ forestillende Vinløv, Druer og Kornaks, i Hjørnerne Symboler paa de fire Evangelister og øverst oppe Lammet. Tidligere fandtes en Række Begravelser, men de er nu alle tilsmuret og de fleste Ligsten og Epitofier er fjernede.

Klosterkirken ligger mellem Borgergade og Aaboulevarden og er den gamle Kirke, der hørte til Graabrødrekloster, som byggedes her i 1261. Frederik den I. skænkede 1532 Kirken til Byen og den benyttedes som Sognekirke indtil 1794. I en Aarrække henstod den saa godt som ubenyttet og senere anvendtes den som Ligkapel, indtil man fik Øjnene op for Kirkens sjæle Skønhed, som den laa der mellem

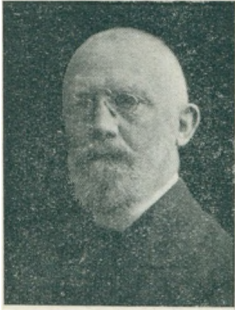
Thordur Tomasson,
Sognepræst.

Født 1871 paa Island. cand. theol. 1896. Præst i Horsens 1898. Form. i en Del velgørende og kirkelige Institutioner Redigerer Medlemsbladet Sønderjyden. Har udgivet en Del Prædikener og virket en Del som Foredragsholder

Fr. Kerff,
Katolsk Præst.

Født 1849 i Fredericia, studeret i Rom, Præstevlet 1874. Præst ved den katolske Menighed i Horsens siden 1878.

Chr. Madsen,
Telegrafbestyrer.

Født 1857 i Odense, Bestyrer i Horsens siden 1905.

L. F. Schultz,
Inspektør.

Født 1859 i Slagelse. Inspektør ved Tvangsarbejdsanstalten 1898.

Kirkegaardens prægtige, hundred-aarige Linde. Den blev saa i Aarene omkring 1890 underkastet en gennemgribende Restauration under Ledelse af Professor Storck og saa vidt muligt ført tilbage til sin oprindelige Skikkelse. Den er nu en af Landets smukkeste Kirker, hvis Indre er rigt udsmykket med gamle Kalkmalerier, Billedskærerarbejder, Sten-, Epitafier og 18 udskaarne Munkestole fra det 15 Aarhundredes Slutning. Den kunstnerisk udskaarne Altertavle, der vækker selv Kenderes Beundring, bestaar af et stort Midterparti med to Sidefløje. Et højt, forgyldt Gitter skiller Koret fra Hovedskibet. Der findes et stort Gravkapel for den Lichtenbergske Slægt, og i et Par mindre Kapeller findes bisat de russiske Prinsesser, der levede deres Liv i Horsens som forviste.

Metodisterne har Deres Kirke i Jernbanegade, opført 1906 og katolsk Menighed opførte i 1896 —97 St. Josephs Kirke paa Nørregade. I Kirkens Kor findes 3 prægtige Glasmalerier.

Horsens Handelsforening tæller omkring 100 Medlemmer, der alle skal være i selvstændig Stilling. Handelsforeningen har udført et stort Arbejde for Byen, eller rettere, det er Handelsforeningens Formand, Konsul *Chr. Jensen*, og naar jeg skal fortælle om Foreningens Virksomhed, maa det egentlig snarere blive en Skildring af Foreningens Formand.

Ved de fleste jyske Byers Gennembrud og paafølgende rivende Udvikling, er der altid et bestemt Navn, der nævnes, en Fører, om hvem det hele ligesom samler sig: Hans Broge, Ankerstjerne, Rechnitzer og i den Sammenhæng kan nævnes Konsul Chr. Jensen som Banebryderen i Horsens, i hvert Fald har han de sidste 25 Aar været sin By's ubestridte Fører i materiel Henseende.

Født 1854 paa Sjælland kom Chr. Jensen til Horsens i Slutningen af 1885 som Direktør for Horsens Dampmølle, hvilken Stilling han endnu beklæder. Faa Aar senere, 1889, blev han indvalgt i Haandværkerforeningens Bestyrelse og er siden 1898 dens Formand. I denne Egenskab har han udvist et rigt Initiativ, som tillige efterfulgtes af et energisk Arbejde med Resultater som Maal, og det var ikke blot indre Foreningsanliggender, men i nok saa høj Grad store Opgaver til Gavn for Byens Fremtid som Handelsby. Havnespørgsmaalene ofrede han megen Interesse og Arbejde, og det skyldes i første Række hans Arbejde, at der rejstes Ledefyr, saaledes at Indsejling ogsaa kan finde Sted om Natten. Den sidste store Havneudvidelse har Konsulen ogsaa haft en Del Indflydelse paa.

Byens anden Hovednerve, Banerne, har ligeledes stadig beskæftiget ham, og her var Vanskelighederne nogenlunde de samme — i første Række Horsensianer-

nes smaatskaarne Syn paa Tingene, der ofte gør dem selv Fortræd; men Konsul Chr. Jensen vilde have den Sag løst, og er det Tilfældet, kan man være sikker paa, den bliver det, og han kan være meget hensynløs i Agitationen for den Sag, der ligger ham paa Sinde; men de, der kender Mennesket bag Agitationen, véd, at Drivfjederen er Kærlighed til den By, han tilhører, dens Vel er det, han kæmper for. — Det mildner de ofte haarde Ord. Et Arbejde, der har varet 13—14 Aar, Anlægget af en normalsporet Bane Horsens—Eistrup, er nu sin Løsning nær og dette skyldes Konsul Chr. Jensen.

Johs. Fogh Nielsen,
Vinhandler, Konsul.

Født 1877 i Horsens. Overtaget Vinfirma E. Eyde & Co. 1905. Svensk Vicekonsul og fransk Consular-Agent.

Af andre Tillidshverv kan nævnes, at Konsulen er Formand for Horsens Handelsskole, Medlem af Søretten og Repræsentantskabet for Horsens Bank og siden 1908 svensk Vicekonsul. Er desuden R. af D. og Dbg.

„Gid Handelen faar fremmes,
Guds Ære ej forglemmes“.

Saaledes lyder det indskaarne Motto i Egebjælken over Indkørslen til en af de ældste Købmandsgaarde paa Horsens Hovedgade. Gaarden byggedes 1782 af Købmandsslægten Gylling.

Disse gamle Købmandsgaarde var egentlig Kernepunktet i Byen for Landboerne. Paa Torve- og Markedsdage i Aarhundredets Midte holdt Bøndernes Vogne i lange Rækker for at naa ind i Købmandsgaarden, og det tog jo Tid at faa de gamle Stivvogne paa Plads, især naar de var tungtlæssede med Korn, der skulde

ombyttes med andre Varer, og ikke mindre Tid tog det inden Vognens levende Last var „aftaklet“. Mand og Kone var oftest i Følge, og de var tæt og tykt indpakket i talrige Tæpper og Forklæder, saa Kvinderne nærmest lignede mægtige Tøjbylter, ud fra hvis Indre et Par kloge og sikre Øjne iagttog Omgivelserne. Det kunde ogsaa hænde, at „den gamle“ var med og mødte frem i sølvknappet Vest, Knæbenklæder og langskødet Frakke.

Naar de mange Klæder fjernes saa man først rigtigt de kraftige, djerne Skikkelser, der med Piben i Munden færdedes mellem Vogne og Vareballer for at hilse paa gamle Kendinge, medens Kvinderne samledes inde i Købmandsfruens egne Stuer og ved den duftende Kaffe raadførte sig om de Indkøb, der skulde gøres; og medens Mutter høstede godt af Fruens Belæring, stod Fatter ude i Kramboden, hvor de forskellige Klukflasker stod til fri Raadighed. Her maatte Købmanden holde for med de gode Raad, der næsten altid fulgtes. — De saakaldte Vesterboere, Fol-

Hans Christensen,
Købmand.

Født 1860. Etableret i Horsens 1886, siden 1905 kun Kolonial en gros. I Bestyrelsen for Handelsforeningen, Grundejerforeningen m. m.

K. C. Larsen,
Købmand.

Tidl. Byraadsmedlem, nu i Best for Skipperkassen, Handelsstandens Hjælpekasse, alm. Velgørenhedsselskab og Landbosparekassen.

L. P. Bache,
Købmand.

Født 1853 ved Horsens.
Etabl. 1879. I Best. for
Grundejerforeningen. Har
haft talrige Tillidshverv.

fyldte med Trælast og
ledes der paany. Det
thi Penge var en saare
Om Dagen var alle

J. Chr. Mikkelsen,
Købmand.

Født 1872. Etabl. 1906 som
Grossist i Cykler og Cyk-
ledele.

kene fra Egnene omkring Ikast
og Wissing kom som Regel til
Byen ved Aftenstid og overnat-
tede i Købmandsgaarden, hvor
der altid fandtes et særskilt „Ve-
sterbokammer“ med 2 Dobbelt-
senge; næste Dag handledes der
og først om Morgenen paa Tre-
diedagen kørte Folkene tilbage
igen.

I Vinterens Løb fyldtes Køb-
mandens Lofter af Korn og Kæl-
drene med Smør og Ost. Om
Sommeren kom saa Nordmæn-
dene sejlene med sine Skuder
fyldte med andre norske Varer og nu hand-
ledes der paany. Det var Byttehandelen sat i System,
thi Penge var en saare sjelden Vare dengang.
Om Dagen var alle Købmandsgaardens Tremmeluger
aabne og der herskede et travlt
og livligt Røre, som vor Tid ikke
mere kender. Jernbanerne og
senere Andelsmejerierne omfor-
andrede helt Forholdene. For-
retningerne deltes paa flere Hæn-
der, idet Specialiseringen gen-
nemførtes i stor Udstrækning; en
handler nu med Korn, en anden
med Trælast og en tredje med
Manufaktur. Det er mange Ste-
der, der skal besøges og det skal
ske hurtigt, thi Toget venter ikke.
Traktementet indskrænker sig til

en Cigar til Fatter medens Kaffen købes paa Gæstgivergaarden.

I det efterfølgende skal vi give en kort Oversigt over nogen af større Horsensfirmaer, idet selve Butikshandelen dog behandles i et særskilt Afsnit.

Fogs Trælast- og Jernhandel A/S er grundlagt den 1. Januar 1857 af Christian Fog. Indtil 1882 dreves Forretning i Trælast, Kolonial og Jern, men fra dette Aar udelukkende Trælast. I 1893 optog Grundlæggeren sin Søn, Svend Fog som Associe, og i 1900 indtraadte en anden Søn, Laurits Fog i Firmaet, der nu fik Navnet Christian Fogs Sønner. Efter Lauritz Fogs Død i 1908 solgtes Forretningen den 1. Januar 1909 og sammensluttedes med E. V. Lassens Jern- og Staalforretning (grundlagt 1886) under Firma A/S Fogs Trælast- og Jernhandel med E. V. Lassen som Direktør.

Direktør Lassen har tidligere været Medlem af Byraadet.

E. Eyde & Co. etableredes 1887 af Ewald Eyde, der døde 5 Aar senere, hvorefter Broderen Konsul P. Eyde overtog Firmaet. I 1905 overtoges Firmaet af den nuværende Indehaver, Konsul Fogh Nielsen, der nylig var vendt hjem fra Udlandet, efter gennem seks Aars Ophold i Tyskland og Frankrig at have studeret og arbejdet praktisk i Faget. Omsætningen er nu steget ganske betydeligt og dets Lagerkældre i det Lichtenbergske Palæ udgør nu ikke mindre end 16,000 Kvadrat Alen, og at det er virkelige gode Sager, der forefindes paa Lageret, herfor borger Indehaverens intime Kendskab til de forskellige Produktionsteder, hvor han personlig har knyttet gode Forbindelser.

Hans Christensen lærte i Landforretning i Hedensted og kom 1882 derfra til Horsenskøbmanden Bache.

William Kraul,
Exportør.
Født 1865 i Horsens.

Han etablerede sig derefter i Juli 1886, men flyttede 4 Aar senere til Søndergade, hvor han overtog Chr. Lehmanns blandede Forretning. Efterhaanden kom Købmand Christensen mere og mere ind paa en gros Handelen og flyttede sluttelig i 1905 til Hospitalsgade, hvor Forretningen udelukkende førtes som en gros Handel i Kolonial med brændt Kaffe som særlig Specialitet. Den store Omsætning mærkes blandt andet af Forretningens store Pak-

huse, der gennem de mangeartede Varer.

Købmand J. M. Løvschal, der er Medlem af Ligningskommissionen, har oparbejdet sig en stor Agenturforretning som Repræsentant for Otto Mønsted, Danske Spritfabrikker, Det danske Petroleum A/S og flere landskendte Firmaer.

Jørgen Naldahl,
Gæstgiver.
Født 1866 ved Horsens.

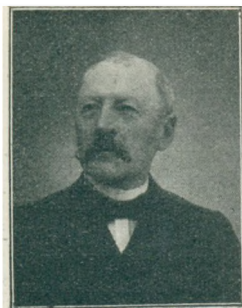
Henrik Bähr arbejder med Støbe-gods fra C. M. Hess i Vejle og Forretningen, der startedes 1886, er i de senere Aar undergaaet betydelige Udvidelser. Købmand Chr. Lauritzen handler med Kolonial, Jern og Staal efter i 1893 at have overtaget det gamle Firma, S. N. Monbergs Enke & Søn. Oscar Christensen handler med Isenkram en gros og har drevet sit Firma saaledes frem, at det nu er et af de største i Branchen udenfor København. J.

Chr. Mikkelsen, der tidligere var Medindehaver af Horsens Cyklelager, paabegyndte i Aaret 1913 en gros Forretninger i Cykler og Cykledele og har allerede naaet en Omsætning paa $\frac{1}{2}$ Million Kr., udelukkende en gros Salg.

1889 etableredes Stjernholms Fabrikker med Bygningsartikler som Salgsartikler, senere optoges Trælast og dette blev saa dominerende, at Firmaet i 1913 overgik til et Akts. under Navn af Stjernholms Trælasthandel. Johan Christiansen, grundlagt 1877, handler med de „store“ Artikler, Korn, Foderstoffer, Mel, Cement og Gødning medens J. L. Beck & Co. driver Kulimport i stor Stil.

Direktør Nic. Michelsen løste Borgerkab i Horsens 1897 og oparbejdede sig en ret anselig Virksomhed ved Fremstilling af Mineralvande, der tilkendtes Diplom af 1. Klasse under Horsensudstillingen i 1905. Fabrikationen er nu overdraget et Akts., med Michelsen som Leder. Direktør Michelsen har beklædt adskillige offentlige Tillidshverv og var saaledes Byraadsmedlem fra 1909—1913, det sidstnævnte Aar udnævntes han endvidere til italiensk Vicekonsul.

Blandt Byens Hoteller er Jørgensens Hotel landskendt. Det er Byens største og fornemste Hotel, indrettet i det skønne Lichtenbergske Palæ, der ombyggedes i 1744 som en grundmuret Bygning i Renaissancestil. Den fornemme Bygning med de brede Trapper leder Tanken i helt anden Retning end til Hoteldrift, men det er virkelig lykkedes at skabe et moderne Hotel

M. Sørensen,
Kiosk-Direktør.
Født 1852 i Sahl.

Jørgensens Hotel.

uden at skæmme Bygningens fornemme Ydre. Det ledes af Hotelejer F. Fogh Nielsen. Af nyere Dato er Missionshotellet, der af den nuværende Hotelejer Schytt, er bety-

delig udvidet og nu fremtræder som et hyggeligt og komfortabelt Hotel, der ligger tæt ved Banegaarden. Af andre kendte Hoteller kan nævnes Hotel Phønix, der tillige byder Horsensianerne paa Koncert hver Aften, Jernbanehotellet, der købtes 1910 af den joviale Hotelejer Jacobsen og endelig Gæstgiver Jørgen Naldahls Hotel, der væsentlig søges af Landboerne.

P. Jacobsen,
Hotelejer.

Født 1865 i Ringsted.

*

J. Schytt,
Hotelejer.

Født 1861 ved Kolding.

*

*

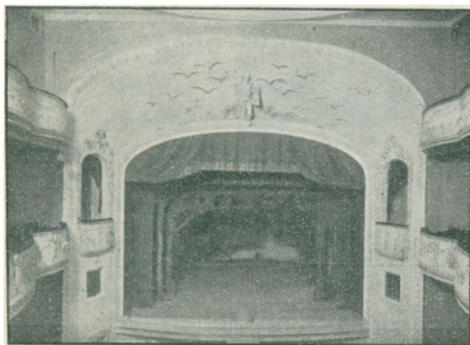
Udover Foreningslivets Adspredelser har Horsens ikke overvættets meget at byde sine Borgere efter Dagens Slid, og dette er vel nok en af Grundene til, at Horsens er en god Teaterby.

Teatret er nyopført i 1909 og staar i Forbindelse med Jørgensens Hotel. Afdøde Hotelejer P. Nielsen var i sine sidste Leveaar stærkt optaget af det gamle Teaters Ombygning eller mulig Opførelsen af et helt nyt. Og paa Grundlag af hans Planer er det ny Teater rejst af Enkefru Amalie Nielsen og Sønnerne, Konsul Fogh Nielsen og Hotelejer Fogh Nielsen.

Det gamle Teater, der stammede fra 1845, rejstes af et Aktieselskab efter Bygningsinspektør Friis' Tegninger, og det var et af de første „rigtige“ Teatre i Provinsen. Der skete flere Ombygninger og Forandringer i Tidens Løb, saaledes en stor Forandring 1856, Gasindlæg 1859 og 1906 naaede det elektriske Lys frem for Rampen i Horsens Teater, men det var altsammen som Lapperier og derfor kom Rejsningen af det nye Teater i 1909.

F. Fogh Nielsen,
Hotelejer.

Det indre af Horsens Teater.

N. P. Hansen,
Manufakturhandler.
Født 1861 ved Ribe.

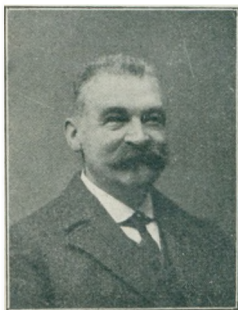
Arkitekt Fussing var Bygmesteren og trods smaa og knebne Pladsforhold lykkedes det ham at skabe et smukt og festligt Teaterrum med fortrinlig Akustik. Den kunstneriske Udsmykning udførtes af Billedhugger Ølsgaard med fin kunstnerisk Smag.

Teatret, der har 618 Siddepladser, aabnedes den 4. December 1909 af Direktør Odgeir Stephensens Selskab med en Prolog, Hertz's „Audiensen“ og Heibergs „Aprilsnarren“ med Fru

Anna Bloch i sin Glansrolle som „Trine Rar“.

Der stillede store Forventninger til det nye Teater, og de er for saa vidt indfriet, som Tilslutningen fra Byens Borgere og Landboere er i stadig Stigen, men den Landeplage, som de evindelige Tournéer med Hovedstadens Træffere har udartet sig til, kan selvfølgelig mærkes.

De gode, stabile Forhold, der sikrer Teatret en god Udvikling baade i kunstnerisk og økonomisk Henseende, savnes, og Længslen efter et Selskab, der nogenlunde fast vil slaa sig ned i Byen, er i stadig Stigen. Direktør Svend Wedel forsøger at løse denne Opgave og mange Ønsker om et godt Resultat samles om hans Bestræbelser.

Olaf Christiansen,
Købmand.

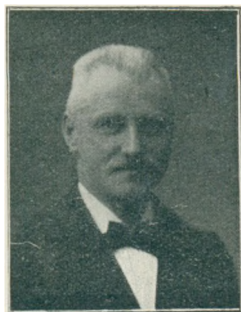
Født 1860 i Assens. Etableret i Horsens 1888.

* * *

Søndergade er Hovedgaden i Horsens — aldeles og ubestridt. Og med sine brede Fliser er den mere end nogen anden egnet til Promenade, og her er det da ogsaa, at Horsensianerne „gaar Tur“, enten for at gøre Indkøb, se paa Vinduer eller hilse paa kendte Ansigter.

Horsensianerne er stolte af deres Søndergade, og de bliver aldrig trætte af at fortælle om den. Nu skal det ogsaa indrømmes, at der er ikke saa lidt „Historie“ i den Gade. En af dens Gaarde „Claus Cordtsens Gaard“ leverede Modellen til Danmarks Hus paa Pariserudstillingen 1900. Gaarden, der stammer fra 1718 er nu nedreven og genopført ude paa Sundvejen.

„Beringhus“ ligger ligeledes paa Søndergade. Ejendommen er opkaldt efter den berømte Jordomsejler Vitus Bering, som fødtes her, og der findes paa Ejendommens Facade et Relief, som fortæller om denne Begivenhed. Paa Torvet ligger endvidere Palæet, der er bleven berømt ved det russiske Hof, der levede her i mange Aar. Senere boede Prinsesse Charlotte, Frederik den 7. Moder, her, indtil hun rejste til Rom. Derefter blev Palæet ombygget 1830 og afgav

Laurits Larsen,
Kolonialhandler.

Født 1863 i Horsens. Medstifter og i en Aarrække Bestyrelsesmedl. af Horsens Kolonialhandlerforening.

Peter Hansen,
Købmand,

Født 1863 i Horsens. Etableret 1889.

Hans Mørch,
Købmand.

Født 1860. Etabl. 1886.

nu Lokaler til Klubben „Foreningen“. Nu ejes Bygningen af Odd Fellow-Logen. I Stueetagen driver Restauratør M. Klestrup sin bekendte Café „Palæcaféen“, der er et af Horsensianernes yndede Samlingssteder.

Horsensianerne promenerer ofte paa Søndergade for at „se paa Butiker“ og her samt i den tilstødende Jessensgade er ogsaa samlet de fleste større Butiksforretninger.

I 1888 tog Vett & Wessels Udsalg sine nye Lokaler paa Søndergade 31 i Besiddelse og har her gennem sit store Varelager og rige Udvalg i alle Brancher skabt sig en stedse stigende Omsætning. Forretningens nuværende Chef, Købmand J. Henriksen, er fra Svendborg,

B. Efsen.
Købmand.

Født 1867 i Outrup. Etableret 1892. Medl. af Bestyrelsen for Sønderjydske Forening og Hjælpekassen.

hvor han uddannedes i det der-værende Udsalg fra Vett & Wessel i hvis Tjeneste han stadig har virket. 1895 kom Henriksen til Horsens og 1907 overtog han Udsalget for egen Regning, dog saaledes, at Forbindelsen med Moderfirmaet ikke brødes.

Crome & Goldschmidts Fabrikker har selvfølgelig sit Udsalg i Horsens som i alle øvrige Byer Landet over. Forretningen her indehaves af Købmand G. Danjelsen og er en af de første i sin Branche; den beskæftiger mange

Mennesker, især gennem det store Herreskrædderi, der nu er knyttet til Forretningen.

Paa Hjørnet af Hospitalsgade og Søndergade findes Harald Rix's kendte Forretning. Kun 21 Aar gammel kom Rix til Horsens som Ekspedient i den Forretning han nu selv har ejet siden 1891. Til at begynde med havde han kun een Medhjælper, nu er Tallet 15. Harald Rix staar som et

godt Bevis paa, hvad der kan naas ved sund Forretnings-sans og stadig Paapasselighed, og han kan med Stolthed pege paa, at hans Forretning ikke er nogen Aflægger af de større Aktieselskaber, hvorfor han kan gøre sine Indkøb hos Ind og Udlandets største Fabrikker, og de derved vundne Fordele kan han lade tilflyde sine Kunder.

Anders Hansens Manufakturforretning har trods Konkurrenternes Talrighed arbejdet sig op i utrolig kort Tid, men hele denne Forretnings hurtige Opblomstring er et godt Bevis for, hvad Forstaaelse af Reklamens Magt betyder for Forretningsfolk i vore Dage. Navnet Andreas Hansen er bleven banket saaledes ind i Publikums Bevidsthed, at enhver kender det.

Manufakturhandler N. P. Hansen nedsatte sig med et Par tomme Hænder i Tørring 1890, hvortil Jernbanen netop var be-

H. P. Brøchner,
Købmand.

H. S. Mathiesen,
Guldsmed.

Født 1884 i Varde. Etabl. i Horsens 1908.

Svend Andersen,
Snedkermester.

Født 1863 ved Horsens.
Næstformand i Haandv. og
Industrif.

nu atter overtaget sine gamle Lokaler, hvori der nu drives Herreekvipering og Klædelager.

H. P. Brøchner, hvis Forretning ligeledes er i Jessensgade, har oparbejdet sig en meget stor Forretning i alt vedrørende Herreekvipering.

Peter Hansen & Co. etableredes 1889 i Smedegade,

S. Sørensen,
Sølvvarefabrikant.

Født 1884 i Horsens.

vilget og flyttede 1900, efter at have oparbejdet en god Forretning i Tørring, til Horsens, hvor han grundlagde Kontantforretningen, Jessensgade 7, den første i sin Slags.

N. P. Hansen maa betragtes som Banebryder for Forretningslivet i Jessensgade (Begyndelsen til Søndergade), hvor indtil da ingen Detailforretning havde været etableret. 1913 solgte han paa Grund af sit mindre gode Helbred Forretningen; men har

men flyttede 1911 til store Lokaler paa Søndergade, hvor der til Forretningen knyttedes en Systue for Kjoler. Firmaet fik paa Horsensudstillingen i 1905 tilkendt Sølvmedaille for sine Frembringelser. — H. S. Mathiesen hører til de yngre Kræfter, men har alligevel faaet sin Juveler- & Guldsmedforretning oparbejdet til at være den største detail Forretning i Branchen. — N. Carstensens Urmagerforretning er op-

W. Sørensen,
Sølvvarefabrikant.
Født 1878 i Horsens.

I. S. Betak,
Skomagermester.
Født 1880 i Horsens.

rindelig grundlagt 1845 og overtaget 1783 af den nuværende Indehaver, der tillige er Formand for Urma-gerforeningen i Skanderborg Amt.

En af de største Forretninger i sin Branche er Hilmer Hansens Cigar- og Vinhandel. Den startedes 1892 paa Graven, men flyttedes 1905 til betydelige større Lokaler paa Jessensgade. Hr. Hansen er af sine Standsfæller valgt til Formand for Cigarhandlerforeningen. — Byens eneste Konditori er gammel. Det grundlagdes ca. 1850 af Konditor Byck og førtes videre af Konditor Kruuse fra 1878 til 1913, hvorefter den nuværende Indehaver, Konditor K. Kjærby overtog Forretningen, der er stærkt søgt af Byens Damer.

Der kunde endnu nævnes mange Forretninger, der har Hor-

Jens Jørg. Jensen,
Smedemester.

Født 1876 i Ejendom Raarup Sogn. Formand for Smedemesterforeningen.

Frands C. Henningsen,
Malermeister.
Født 1872 i Svanninge.

V. Simonsen,
Skræddermester.
Født 1883 i Løsning.

sensianernes Bevaagenhed; saaledes Skomagermester J. S. Betak, Grønnegade, der er berømt for sine Galosche-reparationer, Købmand Laur. Larsen i Smedegade, der var Medstifter af Kolonialhandlerforeningen, Byens største Slagterforretning, der indehaves af en Dame, Fru Gottlieb, M. Lauritzens Kolonialforretning paa Nørrebro-gade, Købmændene B. Eefsen og Olaf Christiansen.

P. Nielsen,
Stenhuggermester.
Født 1879 i Knudsker.

L. Laursen,
Sten og Billedhugger.
Født 1885 i Horsens.

Palækaféen.

Boghandlerne er repræsenteret af den gamle, kendte Edelmanske Boghandel, hvis Indehaver er C. Jensen, Boghandler C. E. Ussing og som speciel Papirhandler bør Reinsholm i Jessensgade nævnes.

Der blomstrer et rigt Handelsliv i Horsens og dette skyldes i første Række de glimrende Forbindelser med Oplandet, hvorved Landboerne i stigende Mængder ser sin Fordel ved at tage til Byen med sine Indkøb.

Som Detailhandelen er stærkt udviklet, saaledes ogsaa Haandværket, hvoraf der findes en Række gode og ansete Firmaer.

Enkelte af de Haandværksmestre, der driver Virksomhed i Horsens, har efterhaanden oparbejdet deres Bedrift saaledes, at den stærkt nærmer sig Fabriksdrift. Dette er f. Eks. Tilfældet med Brødrene W. & S. Sørensen (Horsens Sølvvarefabrik), der foruden sit Udsalg

L. Kruses Eft.s Konditori.

paa Søndergade, har oparbejdet en betydelig Virksomhed og nu er Leverandører til de fleste af Landets Guldsmedforretninger. Firmaet beskæftiger nu 25 Mennesker. I samme Branche er der Anledning til at nævne Firmaerne Rasmus Jensen og J. P. Schmidt & Søn.

Skrædermester N. F. Boesen etablerede sig i Horsens 1880 og fik Sølvmedaille paa Udstillingen i 1905. Af sine Kolleger

er han valgt til at beklæde flere Tillidshverv af faglig Art. Skrædermester P. A. Jørgensen har studeret sit Fag ved det tyske Beklædningsakademi i Dresden. Han er en Mand, der levende gaar op i sit Fag og er derfor valgt til Næstformand i den lokale Mesterforening. Af yngre Dato er Skrædermester V. Simonsens Firma, men han har oparbejdet sin Virksomhed i Løbet af faa Aar til at høre til Byens største. Simonsen driver saavel Herre- som Dameskræderi.

Formanden for Skomagermestrenes Forening er Fr. Petersen, der etablerede sig i 1890; Skomagermester J. S. Betak etablerede sig først 1900, men har allerede oparbejdet sig en betydelig Virksomhed, særlig i Galoscher. Paa dette Omraade er Betaks Forretning en af de største i Provinsen. — Sadelmager Johan Pedersens Forretning er etableret 1865 og er Horsens ældste Sadelmagerforretning.

En af Horsens dygtigste Haandværkmestre er Snedkermester Svend Andersen, der etablerede sig 1889 og fik højeste Udmærkelse paa Udstillingen i Horsens 1905. Andersen er desuden Næstformand i Haandværker- og Industriforeningen og i teknisk Skole, samt Medlem af Ligningskommissionen. Af andre Snedkermestre bør nævnes Aage Teilmann, etableret 1897 og F. C. Sørensen & Sønner. I denne Forbindelse maa ogsaa nævnes Trævarefabrikken „Thor“.

Efter nogle Aars Ophold i Udlandet kom Malermester Frands C. Henningsen tilbage til Horsens og overtog 1898 den af Alex Andersen i ca. 45 Aar førte Malerforretning, som han har ført frem med stadig Energi og bl. a. modtaget en Anerkendelse for sit Arbejde paa Horsensudstillingen 1905.

Sten- og Billedhugger L. Laursen fik sit Svendestykke antaget med Ros og forevist paa Københavns

P. A. Jørgensen,
Skræddermester.
Født 1852 i Hatting.

Karl Rasmussen,
Planteskoleejer.
Født 1871 i Søvind Sogn.

Raadhus 1904. Overtog derefter i 1910 sin Faders Forretning, som han har udvidet med tidssvarende Maskiner og Granithuggeri. — Stenhuggermester P. Nielsen startede sammen med sin Broder F. O. Nielsen i 1909 Firmaet Brødrene Niensens Stenhuggeri, der bl. a. mange andre Arbejder har udført Ryttermonumentet ved Thorsted, Indkørslen til Palsgaard, Brønden paa Kirketorvet i Vejle samt en Del større Bygningsarbejder.

Glarmesterarbejdet bestrides bl. a. af Glarmester Jens Hansen, der tillige har en betydelig Kunsthandel, og Glarmester Frantz Høg, hvis Forretning etableredes af Faderen i 1890 og som særlig udfører Glasmosaik og Glasmontrer.

Horsens Vognfabrik og Karetmager Maibohm har de to største Virksomheder indenfor Karetmagervirksomheden og har set Køberne komme fra selv fjerntliggende Egne. — Smedemester Jens Jørgen Jensen, der har lært i Horsens hos en af de rigtige gamle Smede, er Formand for Smedemestrenes Forening.

Af Byens elektriske Installatører er det betydeligste Horsens Belysningskompagni paa Torvet.

Der findes flere Planteskoler, den betydeligste er Karl Rasmussens Planteskole, der anlagdes i 1899 og oparbejdede sig en stor Virksomhed, der blev saa omfattende, at den i 1914 udvidedes med ikke mindre end 14 Tdr. Land, medens Firmaets Produkter samtidig med den stærke Forøgelse steg i Kvalitet. Paa Landsudstillingen i Aarhus 1909 og paa den 4. nordiske Havebrugsudstilling 1912 i København fik Planfeskoleejer Rasmussen udmærkede Hædersbevisninger.

I Horsens findes fem Assurancefirmaer. Nogen af dem har vi omtalt under det foregaaende; men der findes kun een speciel Assuranceforretning, J. C. Andersen, Allégade, der repræsenterer ikke mindre end 22 Selskaber omfattende enhver Forsikringsart.

Vi maa endnu omtale een Virksomhed inden vi slutter disse Omtaler af Erhvervslivet. Det er Fru Andrea Sejersens Virksomhed. Fruen har etableret en Lysbadeanstalt i Forbindelse med et Institut for elektriske Bade.

Vi har nu bragt en kort Omtale af en Række Horsensfirmaer indenfor de forskellige Forgreninger af Erhvervslivet og mener derved at have givet Læserne en Forestilling om de rige Muligheder Horsens Borgere sidder inde med, og lad os slutte denne Bog med Haabet om, at Byen vil evne at udnytte disse Muligheder til dens yderste Konsekvens.

PAA EFTERFØLGENDE SIDER
FINDES EN RÆKKE AF PRO-
SPEKTER OG ADRESSER FRA
HORSENS-FIRMAER

DANSKE BYER OG DERES MÆND - AARHUS
„BRORJERGHUS“ - TELEFON 4031

- - Crome & Goldschmidts Udsalg - -
ved E. Danjelsen.
Søndergade 24. — — Horsens.

Danmarks største Manufakturvarer-Fabrikker.

Im. Løvschall,

Søndergade 47.

Telf. 528.

- Horsens. -

Horsens Haandværks-

og Landbrugsbank

Laane- og Sparekasse, Aktieselskab.

Jessensgade 5. Telf. 129. :: Kontortid 10—3 og 5—6.

Horsens Dampmølle,

Telefon 36.

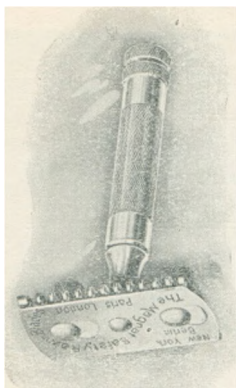
Aktieselskab.

Telefon 36.

Udvidet og ombygget 1910 og 1915.

Tilkendt højeste Udmærkelse

paa den nordiske Industri-, Landbrugs-
og Kunstudstilling i København 1888
og den jyske Industri- og Landbrugs-
- - - - udstilling i Horsens 1905. - - - -

MAGNAT

er den ny Patent Barber-
maskine, hvorpaa Klingen
kån indtage samme Stilling
- - - som Barberkniven. - - -
Ingen, som har forsøgt

MAGNAT

kan mere tiltredsstilles med
nogen anden Maskine.

Ved Hjælp af det til Magnat-Klingen hørende
Afstrygningsapparat koster Barbering mindre end
===== en Øre pr. Gang. =====

FAAS OVERALT

Hovedoplæg: The Magnat Safety Razor Co.,

Telefon 1753.

Aarhus.

Telefon 1753.

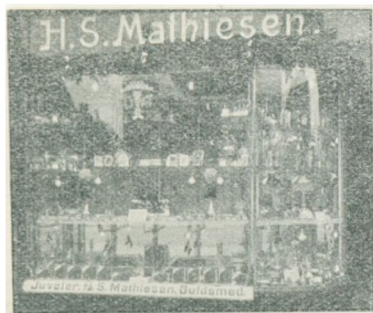

**Missions-Hotellet,
i Horsens.**

Statstelefon. - Telf. 665.

Auto-Garage.

J. SCHYTT.

**Altid det nyeste
i
største Udvalg.**

Telefon 624.

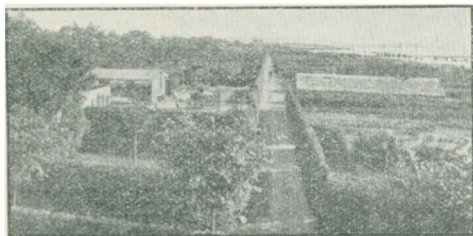
Søndergade 25, lige for Raadhuset.

✿ Rasmussens Planteskole, ✿

Telf. 946

Horsens.

Telf. 946.

**Frugttræer — Roser — Prydplanter etc.
Største Forraad. — Fejlfri Varer. — Forlang Prislister.**

Telefoner: 55 & 273.

Telefoner: 55 & 273.

Kolonial en gros.

Specialforretning i brændt Kaffe.

Hans Christensen, Horsens.

Fogs Trælæst- og Jernhandel ^As

Allégade 65 - - Telf. 131

Horsens.

Graven 12.

Telefon 195.

J. S. Betack. - Fodtøj og Galosche-Huset.
Stort Udvalg. Telefon 962.

Hildur Gottliebs
Kød-Udsalg.

H. P. Brøchner.

Jessensgade Nr. 4

Det største Lager af
Stue- og Lommeuhre,
Briller & Pincenex,
Barometre & Termometre,
er altid hos

Uhrmager & Optiker,
N. Carstensen,
Graven 8.
Telefon 375.

Altid billigst!

Altid billigst!

N. P. HANSEN, Kontant Herre-Ekvipering.
Jessensgade 7. Telefon Nr. 352.

KØB
MANUFAK-
TURVARER

TIL
SMAA PRISER
VED

ANDREAS HANSEN
JESSENSGADE

BRUG

AGGERBECK'S

SÆBER

J. Stallknechts

Jernstøberi og Maskinfabrik,

Horsens.

Specialitet: **Symaskiner.**

A/S Forenede Mineralvand-Fabriker.

HORSENS

SODAVAND

Laurits Laursen,

— **Smedegade 43.** —

==== Kolonial-, Material- og Vinforretning. ====

Farver- og Malerverer.

Etabl. 1891.

Specialitet: **KAFFE.**

Telef. 221.

SVEND ANDERSEN.

Største og smukkeste Udvalg af

MØBLER I HORSENS

BILLIGSTE PRISER

— Søndergade 15 — — — — — Telefon 208 —

Brødrene Nielsens Stenhuggeri.

Allegade 2, Horsens

Telefon Nr. 963.

Gravmonumenter og
Plader. Indhegning af
Granit. Møbel Servante
Kamin- og Diskarbejde
i Marmor.

Alt Bygningsarbejde i
Granit, Sandsten og
Marmor.

Smukt Arbejde.

Billige Priser.

N. F. BOESEN

SØNDERGADE 47

-- TELEFON 307 --

Jr. C. Henningsen.

Malermester.

1. Klasses Herreskræderi.

Stort Lager af inden-
og udenlandske
Klædevarer.

Persienne- og Spaantapet- Fabrik.

Lendropsgade 2. - Telefon 466.

Horsens Andels Svineslagteri.

Udsalg: Paa Slagteriet.

— Søndergade.

— Nørregade.

Peter Hansen & Co.,

Telf. 386. Søndergade 38. Telf. 386.

**Stort Udvalg i alle Manufakturvarer
til billige Priser.**

Palais Caféens

hyggelige

Restaurations- og

Selskabslokaler.

— anbefales. —

Godt Køkken.

Billard.

Indramning

bedst og billigst.

Thonbogade.

J. Hansen.

RESERVERET

J. CHR. MIKKELSEN,

HESTEDAMSGADE 3.

Vett & Wessels Udsalg.

Køb intet, før De har set vort Udvalg.

Køb intet, før De har set vort Udvalg.

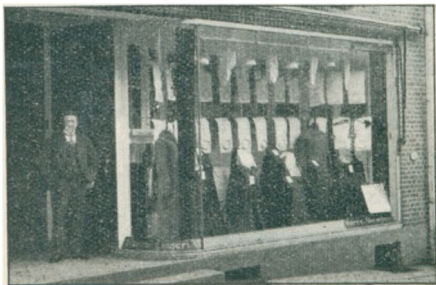
===== Søndergade 31, Horsens. =====

**Festgaver.
Brudegaver.
Daabsgaver.
Kuvertartikler.**

Brdr. W. & S. Sørensen,
Horsens Sølvvarefabrik,
Søndergade 7. - - - Telf. 285

Valdemar Simonsen
Skræderforretning,
Smedegade 15.

Stort Udvalg i moderne Stoffer.
Færdige Herreklæder.

Manchetskjorter. Silks. Kravetter.

SILKEGÅSEFORSKERNES BIBLIOTEK

Hilmar Hansen, Cigarforretning.

— Jessensgade 14. —

Horsens Belysnings-Kompagni, Alfred Wiedemann.

Torvet 20. — — — Telf. 757.

RESERVERET G. H. GRABOW & CO., HORSENS.

Papirforretning en gros. Specialitet: **Kontorartikler.** Stort Lager af danske og ameri- kanske Kontormøbler. Jessensgade 9. - - Telf. 60. Horsens.

Jørgen Naldahl,

Hestehandel & Gæstgiveri.

- Nørrebrogade 11. -

Horsens ældste og største Etablissement af

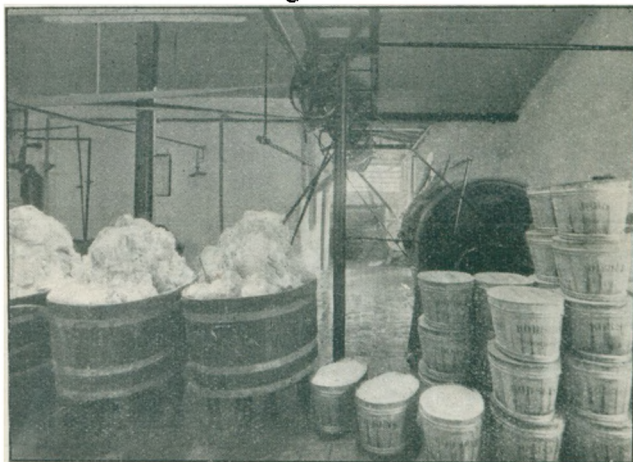
Gravmonumenter.

Anbefaler et stort Lager i moderne og stilfuldt udførte Arbejder i alt t:l Fage henhørende.

Forretningen er udvidet med Granithuggeri og tillige er indlagt i min Virksomhed nyeste Maskiner for Granitsliberi og til Forarbejdning af alt poleret Marmorarbejde.

S. LAURSEN,

Telf. 415. KATTESUNDET 6-8.

Horsens Margarinefabrik.

M. Lauritzens

Kolonial- &
Urtekramhandel,
Nørrebrogade 6-8.

Henrik Bæhr,

Telf. 365 & 940. Smedegade I. Telf. 365 & 940.

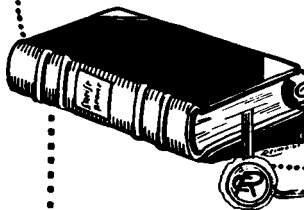
Ovne, Komfurer og
Bygningsstøbegods
fra **C. M. Hess' Fabrikker** i Vejle.

Landbosparekassen
i Horsens.

*Laan ydes som Regel til enhver Tid mod
første Prioritets Pant i faste Ejendomme
- - - mod Kaution og Haandpant.} - - -*

CEMENSTRYKKERIET

Telf. 641.

*Bogtryk - Clicheer -
Dekorativ Tegning - Retouch
Kalligrafiske Arbejder*

MODERNE
ETABLISSEMENT
FOR
BOG- OG KUNSTTRYK

**JUBILÆUMS- OG FESTADRESSER
SAMT DIPLOMER**

**ORIGINALE TEGNINGER TIL CLICHÉER
OG REKLAMER**

**FORLANG UDKAST, PRØVER
OG TILBUD**

Emilienborg, Bispetorvet Telefon 641

Stifttidendes tidligere Lokaler.

Nordisk Export-Kalender

udkommer i Løbet af 1916.

Oplag: 60,000 Eksemplarer.

Indholdet bliver:

1. **Et Firmaregister.** Under Firmanavn vil blive anført, hvilke Artikler Firmaet handler med, og disse Oplysninger gengives paa 5 Sprog. **Optagelsen herunder er gratis.**
2. **Et Fagregister.** Et Register over alle Handelsartikler og Eksportemner, selv Specialiteter. Overskrifterne gengives paa 5 Sprog, og Brugen af Registret lettes gennem særlige Fagfortegnelser paa hvert Sprog og med Sidehenvisning. **Et Firma optages i dette Register gratis 2 Steder,** for flere Optagelser betales et lavt Gebyr.
3. **Praktiske Oplysninger** om de nordiske Landes Export og Industri, om Konsulatsforhold, Usancer, økonomiske og toldpolitiske Principper, Bank- og Finansvæsen, Transport og Assurance o. l., alt skrevet af kyndige Mænd og gengivet paa 5 Sprog.

Anmodning om Optagelse tilsendes inden 30. Juni 1916 til

A/S Mercator,
Aarhus.

Forlang Prospekt tilsendt.

DANSKE BYER OG DERES MÆND.
X
SVENDBORG BY

DANSKE BYER OG DERES MÆND
REDAKTØR: ANDR. K. JENSEN

X.
SVENDBORG BY

UNDER MEDVIRKNING
AF
V. ORLOFF

1917 - DANSKE BYER OG DERES MÆND - 1917
BRØJERGHUS - AARHUS

Torvet med Vor Frue Kirke.

SVENDBORG FØR.

DET maa formodes, at Fiskeriet i Sundet og Vildtet i Skovene fik Byens første Beboere til at tage fast Bopæl her. En herlig Boplads har Forfædrene allerede i Oldtiden fundet ved Sund og Skove, skærmet mod Østersøens Barskhed ved Taasinge og de andre mindre Øer. Om Navnet har sin Oprindelse fra Svend Tveskæg, der havde sin Borg eller i al Fald et Spejdertaarn paa den Højde, hvor Vor Frue Kirke nu er beliggende, lader vi staa hen. Det er en smukkere Version end den, der gaar ud paa, at Navnet skriver sig fra de mange Svin, der i sin Tid gik paa Olden her, eller fra Marsvin, hvorpaa Sundet en Gang skal have været rigt.

Historisk er det derimod, at der under Valdemar Sejr, som Forsvar for Byen, byggedes et Taarn mod Vest og en Borg „Ørhild“ mod Øst. Under denne Konge byggedes ligedes Vor Frue Kirke. Af Taarnet er intet Spor tilbage, af Borgen kun en lille Ruinhob, men Kirken har staaet støt gennem Aarhundreder, dens Klokker har lydt daglig for gammel og for ung. Den har ikke været det eneste Vidne til Tidernes Omskiftning. Mindst lige saa gammel er Sct. Nicolaj Kirke, opkaldt efter Fiskernes Skytspatron. Byen bestaa stadig af de to Sogne med Navn efter Kirkerne.

Omtrent samtidig med disse Kirkers Tilblivelse opstod Graabrødre-Klostret, hvortil Grunden lagdes i 1235. Det stod til Midten af forrige Aarhundrede. Nu er hvert Spor af det forsvundet undtagen Navnet, der lever videre paa enkelte Omraader i Byens Historie.

Under Erik og Abels Broderkrig blev Byen første Gang hærget og brændt 1246. Lignende Skæbne overgik den flere Gange senere. I 1316 — paa Marsk Stiigs Tid — blev den indtaget af Hertug Kristoffer. I 1389 blev den plyndret af Hansestædernes Flaade. I 1534 afbrændte Borgerne Ørhildslot, hvorom der var opstaaet en hel By, og som var bleven Bispesæde. I 1602 rasede Pesten i Byen. Mellem alle Ulykker og Voldsgerninger har Byen rejst sig igen. Den har ind imellem faaet Privilegier og Købstadsfriheder, er bleven pantsat og bortgivet, haft Medgang og udviklet sig cfter lignende bugtet Linie som Landets fleste Byer. Den blev aldrig mere brudt og knægtet, end den kunde rejse sig igen og hævde Stillingen i det stiftede Samfund.

Hvad der især har bidraget til dens Held og Fremgang, maa naturligvis være dens glimrende Beliggenhed

med fri — naturlig dækket — Adgang til Søen, til Havet, til hele Verden. Svendborgskuderne var blandt dem, der først og oftest drog paa Langtur, og Svendborg Handelsflaade indtog endnu for et halvt Hundrede Aar siden Førstepladsen efter Hovedstaden. At enkelte andre Byer i saa Henseende har distanceret Svendborg ligger i Sagens Natur, eftersom Dampernes Tonsdrægtighed er taget saa mægtig til. Ved Sundets Kyster ligger indenfor Svendborg Toldsted mindst en halv Snes Værfter, hvorfra der løber Skib paa Skib af Stabelen, ikke mindst nu i Krigens Tid.

Udsigt over Svendborg.

SVENDBORG NU

NAAR Byens Gæst stiger ud af Toget, staar hun eller han straks ved Overgangen mellem før og nu. Denaabne Plads, der her som andet Steds findes foran Banegaarden, kaldes nemlig her Klosterplads eller Baneplads, tidligere hyppigst det første, nu er den sidste Betegnelse rimeligvis ved at tage Teten. Det er betegnende. I 1876 lagde „Sydfynske Jærnbøner“ sin første Skinnevej, de 6 Mil fra Odense. Den gik over det gamle Graabrødreklosters Grund. Af Klostret er der ikke andet tilbage end Navnet paa en Sten, paa et Hus og paa et Stræde. Banen har forandret Byen. Ser den Fremmede sig om, vil de første Omgivelser frembyde en Samling høje, nye Bygninger, om hvis forskelligartede Stil, der kan diskuteres, men som er, hvad man nu kalder moderne. Dog vil man henne til en Side bemærke en højtliggende 3 Etages Bygning i ren gammel fynsk Bindingsværksstil. Der har været diskuteret højtlydt om Bygningen, der er opført til og endnu anvendes som Pakhus, af Skønheds- og praktiske Hensyn kunde blive liggende, eller om Kommunen burde købe den til Nedrivning. Nu er der næppe 2 Meninger om, at Skønhedshensyn i al Fald ikke bør flytte den. Der er muligvis det ubehagelige ved den, at den ligger som et synligt Minde om, hvor kønne Huse der en Gang var i Svendborg. Nu er de ikke kønnere end andet Steds

Klosterplads.

— sagtens heller ikke grimmere. Det er jo for øvrigt mere Byens Omgivelser end den selv, der er berømt for Skønhed.

Men er Byen ikke særlig køn, er den karakteristisk. Set i Fugleperspektiv vilde dens Form være som et langstrakt S — dannet efter Sundet naturligvis. Gaderne snor sig ikke blot ud og ind med Vinkelkroge, men bugter sig ogsaa op og ned i Bakke-Dal. Skulde Byen engang faa Sporvej, hvad dens Anlæggere næppe har haft for Øje, maa der en Tandhjulsbane til paa Tullebrinke, og Hulgade bærer ikke uden Grund sit Navn. Man har nærmest paa Fornemmelsen at falde i et Hul, naar man skal ned ad den. Over dens røde Tage længere nede i Gaden, skimter man det blaa Sund, et Forhold H. C. Andersen i sin Tid

forevige i en af sine Fortællinger. Man vil forstaa, at Køretøjer i denne By, især Arbejdsvogne, maa være forsynet med gode Bremses, og at Chauffører og Cyklistere maa have en sikker Haand paa Styret for at klare de mange Sving og Snirkler.

Byens Udvikling har i de 50 Aar, det kommunale Selvstyre nu snart har varet, holdt Trit med Tilværelsen. Tallet paa Beboerne er i disse Aar steget fra 6—13 Tusinde, for den alt overvejende Dels Vedkommende rare og flinke Mennesker, som kommer godt ud af det med Politiet og hinanden. Folk siger, at Gemytterne her nede i det sydlige Fyn er noget lettere og livligere end i andre Landsdele. I Kommunalbestyrelsen indvælger man naturligvis de mere satte og værdige, saa Tingene ikke tager alt for stærk Fart, undertiden for langsomt synes nogle, men fremad kommer vi da. At vi nu i dette 3. Verdenskrigsaar bliver sat tilbage til Fortiden paa mange Omraader, skal da ikke lægges Byraadet til Last.

Noget af det første Fællesgode, der anskaffedes af det kommunevalgte Bystyre var Vandværk til Afløsning af den gamle Manér med Vandforsyning ad aabne Trærender gennem Gaderne. Det viste sig ved Boringer i „Fruserskoven“, at der var godt og rigeligt Vand, og det kunde ved eget Tryk løbe ned i Vandledningerne til de fleste Huse. Senere er det dog bleven nødvendig at anskaffe et lille Vandværk og et Reservoir. Men Vandmangel er der ingen Udsigt til for det første. Gas var man heller ikke længe om at tage i Brug, da den tørst lod sig fabrikere og lede gennem Rør, Gryden og Lampen. Skolevæsenet har man ikke været karrig med Bekostningen til. I 1869 var Budgettet en Snes Tusinde, 25 Aar efter var det fordoblet, nu er det paa 140,000. Men vi har

ogsaa faaet en mægtig ny Skole, og Frugterne vil jo kendes paa det næste Slægtled. Forsorgen for Syge, Fattige og Gamle har man lige saa lidt staaet tilbage med. Sygehuset er stadig bleven udvidet og forbedret. Her deles Udgiften ganske vist med Amtet, men der har dog maattet optages det ene store Laan efter det andet. Nu er det foreløbig komplet. Et stort, smukt og godt Alderdomshjem blev bygget for faa Aar siden. Til Banerne har man maattet yde store Tilskud, foruden Odense i 76 fik man den

Raadhuset.

5 Mils Bane til Nyborg midt i 90erne og de 3 Mil til Faaborg i Fjor. Elektricitetsværk har vi faaet for en halv Snes Aar siden. Det forrenter sig naturligvis selv, men vi er dog ikke naaet til Gadebelysning andre Steder end langs Havnen og paa et Par større Pladser. Vi har haft

den Skræk, at det efter forskellige Indskrænkninger pludselig standsede Driften af Mangel paa Olie, dog kun for en Dag, men man tog det for et daarligt Varsel om kommende Tider. Ellers forsyner Værket ogsaa med Højspænding Oplandet flere Mil til begge Sider. For Tiden opføres et stort kommunalt Slagterhus. Det gaar noget trent med at faa det færdigt i disse daarlige Byggetider. Den næste større kommunale Opgave der forestaar, er en grundig Forbedring af Kloakforholdene. Ogsaa den trækkes vel i Langdrag paa Grund af Krigen.

Det er i den senere Reformperiode bleven saa som saa med det kommunale „Selvstyre“. Statens Styre kræver, at Kommunen i mange Tilfælde tvinges til at gaa trivillig med. Særlig haardt angrebet af Udgifter er Svendborg dog næppe. Skatteprocenten har ikke været over godt 7 og er endda i Aar gaet ned til $5\frac{1}{2}$. Foruden de rent kommunale Foretagender er der jo en Del, som Byen er fælles med Amt eller Stat eller andre Magter om. Amtet maa Byen være taknemlig for de gode Landeveje, særlig da disse tidligere var de eneste landværts Adgange til Byen. Med Staten deler den navnlig forskellige sociale Opgaver, medens den nyder godt af de 3 af Statens 4 store Etater: Post-, Telegraf- og Toldvæsenet. Telefonen, som tidligere var et privat Foretagende, er nu som alle andre fynske Telefoner under Fyns kommunale Telefonselskab.

Maaske mere — om end helst i nogen Samklang der med — end paa det kommunale beror vel en Bys Trivsel paa det private Initiativ. Og her har Svendborg været godt forsynet. I henfarne Tider har Svendborg Købmændene — sagtens ogsaa fordi der var Saltvand i Aarerne — drevet Handel lang Vejs borte. Der opret-

holdtes indtil Krigen en Rute paa Lübeck som en direkte om end svagere Fortsættelse af Handelen med Hansestæderne. Men endnu i vore Dage er der Firmaer, hvis Navne er mere end landskendte. Oplandet har været godt, baade fra det frugtbare Sydfyn og de talrige Øer. Landboerne har selvfølgelig ogsaa oprettet nogle af deres Andelsforetagender i Byen for Flæsk og Smør, Foderstoffer m. m. Flere større Møller, Støberier, Bryggerier, Væverier og andre Industrier har Hjemstavn her. Pengeinstitutterne har naturligvis særlig i Gullaschtiderne floureret. De har til Huse — men havde det dog før Krigen — i store stærke Bygninger omkring Banegaarden.

Byen har sit smukke Teater, 2 Biograter, den ene den hidtil fineste i Provinsen. Borgerforeningen sørger for de bedste Koncerter, der kan opdrives, og heller ikke andre Fornøjelser er der nogen som helst Mangel paa.

Store Dage hører især om Sommeren næsten til Dagens Orden. Enhver Landsforening vil gerne have sit Aarsmøde i Svendborg, og desuden har vi de aarlige Begivenheder, som f. Eks. det hundredeaarige Skyttelavs 3. Pinsedag, Landboforeningens Dyreskuer foruden de mere periodiske med Udstillinger og den Slags. Selvfølgelig er der Teknisk Skole, Landets eneste Sømandshøjskole, Julemærkehjem, Folkebibliothek og Museum. Heller ikke mangler de ca. 100 Foreninger, der hør til i enhver anstændig By.

Paa det rummelige Torv neden for Vor Frue Kirke samles hver Lørdag alle de Torvehandlende fra Land og By, og Husmoderen møder med sin Torvekurv for at gøre Indkøb for Ugen. Slagterne har et Hjørne, Fiskehandlerne et andet, men Gartnerne dominerer med Aars tidernes forskellige Produkter. Især i denne Foraarstid

bugner Afgrøden, Køkkenurter og Blomster, snart kommer Frugterne, som Sydfyn bl. meget andet er berømt for. Paa Torvet rejstes paa de store Valgdage den store Tribune, hvorfra Venstres Kandidat i over et halvt Aarhundrede Gang paa Gang kaaredes. I dette Aarhundrede har Højre siddet inde med Svendborg Amts 3. Nu har Tribunen udtjent. Skal der lægges Kartoffler paa Torvet?

Paa Videbæltet holdes de store aarlige Dyrskuer, og Sportsmændene holder her deres Stævner og Øvelser, Idrætten har ellers ikke kastet videre Glans over Svendborg, dog har Ungdommen med sluttende Hold kæmpet bravt med Bolden og med Aarerne. Ogsaa Gymnastiken og Tennisen har haft sine trofaste Dyrkere.

Nær Videbæltet ligger Raadhuset. foran hvilket den nu afdøde Amtmand Brockenhuus-Schack oplevede den enestaaende Ære at se sin egen Statue rejst.

Især om Sommeren er det vanskeligt at holde Ungdommen samlet fra de mange Friluftsadspredelser. Badelivet florerer ikke nær saa stærkt som man skulde tænke sig. Badeanstalterne ligger for nær ved Byens Kloaker, og man skal til Badehusene lidt længere ud ad Kysterne for at faa rigtigt friskt Vand.

Havnen har alle Dage været Byens Stolthed og Kælebarn. Den nævnes i en Beskrivelse for 100 Aar siden som en af Rigets tryggeste. Den dannes af en naturlig Bugt i Sundet og dækkes af en lille Ø, om hvilken Ind- og Udsejlingen kan foregaa til begge Sider. Da Bolværk nu er slaaet saa langt man kan naa til begge Sider, — fra Øksenbjerg til Færgebroen — er Tanken og tidligere Forslag om at inddrage Frederikssøen og der skaffe Bolværksplads naturligt modnet. Men samtidig har Planen om at anlægge en Bro dertil allerede delt Vandene eller

Parti fra Havnen.

rettere Sindene. Nogle holder paa, at en hvilken som helst Forbindelse med Øen vil ødelægge Havnen, andre strides drabeligen om, hvor Broen skal føres over — om det skal være fra Vest som en Fortsættelse af Frederiksgade, eller fra Nord paa det smalleste Sted fra et naturligt Fremspring. Imidlertid er det meste af Øen allerede lejet ud til Skibsværft, og Broen bliver nok bygget. Paa Øen har der i 50 Aar været Træskibsværft og i nogle Aar Jernskibsværft. Det er nu bleven betydelig udvidet, og fordrer landfast Forbindelse.

Jernbanens Fremkomst i 1876 bevirkede naturligvis en større Udvidelse af Havnen. Der sloges da Bolværk for 230,000 Kr., uddybedes og fyldtes op. I Aarene 1891-93 anvendtes atter et Par Hundrede Tusinde paa Planering og Bolværk og kort efter et Hundrede Tusinde. Havnen

har for Tiden en Gæld af ca. 400,000 Kr., men dens Aktiver ansættes til godt 1 Mill. Skibenes Havneafgifter var i 1879 26,000 Kr., nu 85,000 Kr. aarlig, et Bevis paa den store Trafik. Sejlløbet i Sundet er stadig bleven uddybet og reguleret, saa de største Fragtskibe nu kan ledes ind. Nylig lettedes en af „Ø. K.“s Diesel Motorskibe for sin tunge Last.

Det, der nu om Dage mest trækker Folk lang Vejs fra til Svendborg er vel nok *Sundet*. Her har Naturen sin mildt smilende udpræget danske Karakter i sin skønneste Skikkelse. Den holdt mange af dem, der i Fredens Dage rejste rundt for at se Verdens skønneste Egne, fast for længere Tid. Og den giver vel ogsaa Byens og Egnens Folk noget af sit Præg. At færdes paa eller ved Sundet paa Aarets bedste Tid ved Morgengry eller Aften-

Kristiansminde.

stund, ja, Middag eller Midnat med, kan kun sammenlignes med den tænkte Tilværelse i den første Have her paa Jorden. Selv Vejle kan ikke være med her! Turister har beskrevet og Digtere, (selve Oehlenschläger) har besunget de Yndigheder, man her har for Øje. Især er Indsejlingen fra Rudkøbing mellem Thurø og Taasinge en aarle Sommermorgen noget af det, der som Naturnydelse betragtet hører til Livets største Glæde. Friskt og blankt, som altid nyskabt, snor det rindende Bælte sig mellem Smaaøernes brudte Kyster, der bugner af frodige Marker og prægtige Skove. Om hver Pynt aabner sig ny Vuer, skønnere og blidere end de foregaaende. Her er ikke Havets eller Hedens store stærke Streg i Horisonten, ikke Bjergs eller Tinders kraftige Konturer. Her er gængende, vuggende Linier, smeltende, nærmest vege Perspektiver, bløde, flydende Drag. Og der staar Farvepragt af Skoven og Markerne lige fra det vaarfriske Grønne til det brune Efteraar.

En Tur paa Sundet med en af „Sydfynskes“ smaa nydelige Dampere er for mange en mindeværdig Oplevelse. Endnu større Fryd i al Fald for søstærke og -elskende er en frisk Sejlads i Baad for fulde Sejl. Det gaar for smaa Kryds inde imellem Kysterne, men ønsker man større Slag, kommer man let øster ud i den brede Sundebugt eller endnu bedre vester ud forbi Smaaøerne og Ærø til den aabne Østersø. En mere sværmerisk Natur foretrækker maaske at drive for Aarerne — i Maaneskin maaske — naar man er to i Baaden, hva'!

Om Sommeren er der altid en broget Færdsel paa Sundet af alle Slags Fartøjer, dels til Nytte, dels til Behag. Sydfynskes Baade vedligeholder den regelmæssige Fart mellem Byerne og større Pladser paa Øerne, ja, helt

til Sjælland, Lolland og Kiel. Svendborg-Skonnerterne drager paa Langfart i den vide Verden, og derfra kommer de store Dampere ind med dyre Laster. Ogsaa Kapsejladser og Kaproninger bringer broget og munter Færdsel paa Svendborgsund ved Sommertid.

Med *Skove* er Svendborg saa velforsynet, at den uden Skade kunde afstaa adskillige til skovfattige Byer og endda ikke savne. Selv har den i sin umiddelbare Nærhed til eget Behov saa at sige 3 Lystskove, hvoraf hver enkelt vilde faa mange Byer til at slikke sig om Munden. Det er næsten for meget for en enkelt By.

Først har vi det viden om kendte Kristiansminde med sin ikke mindre navnkundige Sti, Vejen, som langs Sundet og under Bøgekronerne fører der ud til fra Byen, en halv Times Gang fra Torvet. Man kan ogsaa sejle derud for en Sporvognstakst med Sunddamperne, som har Eneret paa Jenne Fart. Eller man kan cykle ad en af Skovstierne, (kun ad Cyklestien) eller køre oven om Skoven over Bellevue med stor Udsigt over Sund og Omgivelserne. For Tiden overvejes Anlæg af en Automobilvej, men — den forbistrede Krig. — Koncertaftnerne i Kristiansminde er noget for sig. Her nyder Borgerne Aftenens Stilhed og Skønhed efter Dagens Gerning, og her samles de Fremmede fra Badestederne, baade de inden- og udenlandske Gæster. Naar ser vi igen de sidste! Kristiansminde har hvert Aar mange store Dage — har da haft hidtil. Den største er stadig 3. Pinsedag, Svendborgs egen Festdag, da Skyttelavet drager til Skovs, skyder til Skiven og holder Gilde i Skoven, til Processionen om Aftenen sent med Konge og Prins og mægtigt Følge drager hjem med Musik og Sang — uden at Politiet ser det. — Ved andre festlige Lejligheder ser man Baadene

glide over Sundet som illuminerede Gondoler og Sydfynskes Dampere iført deres straalende elektriske Illumination. Det bliver der altsaa intet af i Sommer. — Stemningsfuldt kan der være i Kristiansminde, enten der er Fest eller ej.

Høje Bøge.

Endnu nærmere har man til Karoline Amalielund, en lige saa herlig Skov, blot ikke saa nær ved Vandet, og derfor heller ikke saa stærkt søgt for sin egen Skyld. Men her findes Sommerteatret, og her findes Ruiner — kun en resterende Stump Mur — af Ørkilds Slot, hvorfra haves en storslaaet Udsigt over Sø og Land. Ørkilds Slot har ligget højt til Vejr's omgivet af dybe Grave, ser man endnu. Sagnet fortæller, at en underjordisk Gang forbandt Ørkilds Slot med Klostreet inde i Byen, og Minder om Ridderspil og Stimandsfærd knytter sig endnu til Stedet.

Medens Kristiansminde efterhaanden er gaaet helt over i Byens Eje, hører Karoline Amalielund endnu til privat Besiddelse og styres af „Skovejerne“.

„Høje Bøge“ ejes dels af Byen, dels — for den halve Dels Vedkommende, Granskoven — af Privatmænd. Dens dybe, store Dal omgivet af mægtige ældgamle Bøge danner den naturligste Samlings- og Taleplads. Her holdes Grundlovsfester og Stævner af Sangere, Gymnaster med op til 10,000 Besøgende. I de senere Aar opføres her Friluftskomodie.

Mange flere Skove findes nærmere eller fjernere Byen, saa de, der sværmer for — eller i — Naturens Ro, let kan faa deres Passion tilfredsstillet.

Det er vel særligt derfor, Svendborg er bleven Turiststedet frem for alle, at her kan man slaa sig ned paa en idyllisk, rolig, nervedulmende Plads, og her kan man adspredes ved Ture af enhver ønskelig Slags, undtagen egentlige Bjergbestigninger eller arktiske Ekspeditioner. Man kan vælge sig en kortere eller længere Tur efter Tid og Behag. Man kan færdes til Søs i Mag eller paa det aabne Hav, man kan søge Skovens Ensomhed eller Skovfesternes Liv og Lyst. Har man en halv Dag, tager man en Spadsere-, Cykle-, Vogn- eller Biltur rundt om Svendborg, over Høje og Bakker og gennem Dale, man tager ud ad St. Jørgens til — Idyllernes Idyl en stille Solnedgangsaften — Tankefuld ad Hvidkilde, den modsatte Vej gennem Hestehaven, Bjørnemose, Skovmøllen, Tiselholt, Elvehoved til Lundeborg, ind i Landet til Egeskov, Brahetrolleborg, til Broholm, Hesselagergaard, Rygaard eller Glorup. Og saa til Søs — til Thurø — det ene eller det andet „Bukseben“ — til Troense, til Bregninge højt paa Midten af Taasinge med Udsigten fra Kirketaarnet

Udsigt over Sundet.

100 Kvadratmile. Man sejler Taasinge rundt, til Langeland, til Ærø, til „Smaaøerne“ Vænø, Drejø og det hele skønne Arkipelag.

Det skal siges paa jævn Prosa, som vil vække poetiske Minder hos dem, der har set Svendborgs skønne Omgivelser:

Svendborg er dejlig.

V. Orloff,
Svendborg 23/5 17.

Vald Hansen,
Konsul.

Vilh. Brandt,
Sparekassedirektør.

Th. Petersen,
Møller.

Herman Ipsen,
Forretningsfører.

Sophus Weber,
Plantageejer.

Charles Jørgensen,
Købmand.

Rich. Moses,
Købmand.

Valdemar Hansen,
Købmand.

M. Chr. Petersen,
Købmand.

ERHVERVSLIVET

I alle de Bøger, der er udkommet i denne Serie, indtager Kapitlet om Byens Erhvervsliv en fremtrædende Plads, og dette er kun rimeligt; thi det Initiativ parret med Klogskab og Energi, der udgaar fra en By's Erhvervs-kredse, giver Byen Vækst — og intet andet. De rent naturlige Betingelser for Byens Beliggenhed spiller ganske vist en Rolle, men kun naar de udnyttes. Skal man saa fortælle om de Firmaer, der tilsammen danner hele det sammenvævede Erhvervsliv, møder man ofte en underlig Smaalighed hos den enkelte. Et stort Firma vil ikke have de smaa Forretninger med, en anden ser nødig sin Konkurrent nævnt paa samme Blade, og saa er det dog saaledes, at hvert Firma har sin Gerning og at den indbyrdes Gnidning vækker nyt Initiativ, skaber ofte nye Værdier. —

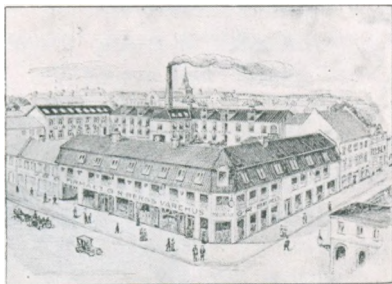
Svendborg er en driftig By.

Dens nære Adgang til Søen, er udnyttet paa bedst mulige Maade. Lokale Dampskibsselskaber har oprettet faste Ruter til Byer paa de omliggende Øer og derved udvidet Byens Opland, ligesom der er fast Rute til Sjælland og den tyske Kyst. Det mest kendte Selskab er *Det sydfynske Dampskibsselskab*, der ledes af Herman Ipsen.

Til Byens største Virksomheder hører *Svendborg Bryghus*, der oprettedes i 1888 og som er kendt over hele Landet for sit berømte „Bock-Øl“. Bryggeriets daglige Drift forestaar Driftsbestyrer Lymann med megen Dygtighed. Selskabets Direktør er Konsul Valdemar Hansen, der desuden driver en betydelig Eddikefabrik.

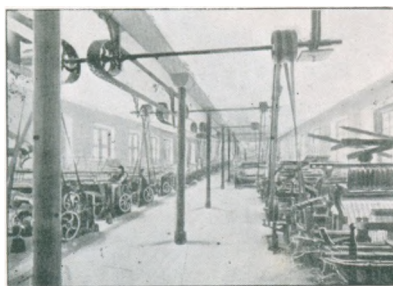
Firmaet 1876

Firmaet 1916

Interiør fra Manufakturafdelingen

En af Vævesalene.

Firmaet G. R. Berg's Varehus.

Indenfor Manufakturbranchen rummer *Svendborg* flere kendte industrielle Virksomheder, saaledes *Svendborg Klædefabrik*, der etableredes allerede i 1853 og nu ejes af Fabrikant Fr. Wiggers, medens Otto Wiggers er Indehaver

af *Svendborg Konfektionsfabrik*, grundlagt 1898. — I denne Forbindelse maa vi ogsaa nævne *G. R. Bergs Varehus*. Dette Firma er startet 1867 og overtoges i 1904 af Stifterens Søn, H. C. W. Berg. Foruden en meget stor Detailhandel med Manufactur, Herreekvipering og eget Skrædderi leder Berg Svendborg Tekstilfabrik, der fremstiller Bomuldsvarer og halvulden Buchskin. Begge Virksomheder ejes og drives under et og er efter danske Forhold ret betydelige, hvilket belyses klart af de Tal

Crome & Goldschmidts Forretningsbygning.

Firmaet

opgav os og hvorefter Om-sætningen er ca 900,000 Kr. medens godt 200 Menne-sker finder Beskæftigelse i Firmaets Tjeneste.

Svendborg har mange Forret-ninger indenfor Manufak-turbranchen. dette Ord taget i videste Be-tydning.

Crome & Goldschmidts

Forretning ejes her af P.A.Jørgensen

der siden 1914 har Sæde i Ligningskommissionen. Jørgensen overtog Forretningen i 1910 og udvidede den betydeligt i 1913 saaledes at Firmaets forskellige Afdelinger for Kjoler, Konfektion, Bluser etc. med tilhørende Værelser lægger Beslag paa Ejendommens Kælder, Stue og 1. Sal. *Kontantforretningen*, Axel Broch, begyndte 1900 under meget beskedne Forhold, men den er arbejdet godt frem, og hører nu til en af de mere betydelige i sin Branche.

Anton Eghoff begyndte sin Manufakturhandel i 1913

Anton Eghoffs Manufakturforretning.

under meget beskedne Forhold.

Den voksede imidlertid hurtigt og skønt der kun er gaaet faa Aar har Eghoff allerede maattet udvide sine Lokaler det mest mulige. Forretningens Chef var i 13 Aar hos Magasin

du Nord og gik derfra til Udlandet nogle Aar for at lære det mest mulige i sit Fag. — Indenfor Herreekviperingen maa først nævnes *Julius Jensen*, der er bleven en Del populær ved at udnytte sit Tilnavn „Svendborg sover aldrig“. *Kragballe-Nielsen*, der etablerede sig 1906, har ligeledes oparbejdet sig en ganske god Ekviperingsforretning.

Af store Købmandsforretninger er den mest landskendte Firmaet *Baagø og Riber*. Firmaet har betydelig

Indflydelse i talrige Forhold, ikke alene i Svendborg, men langt ud i Oplandet. Foruden talrige andre Tillidshverv er den ene af Indehaverne, Ludvig Ribber, norsk Vicekonsul.

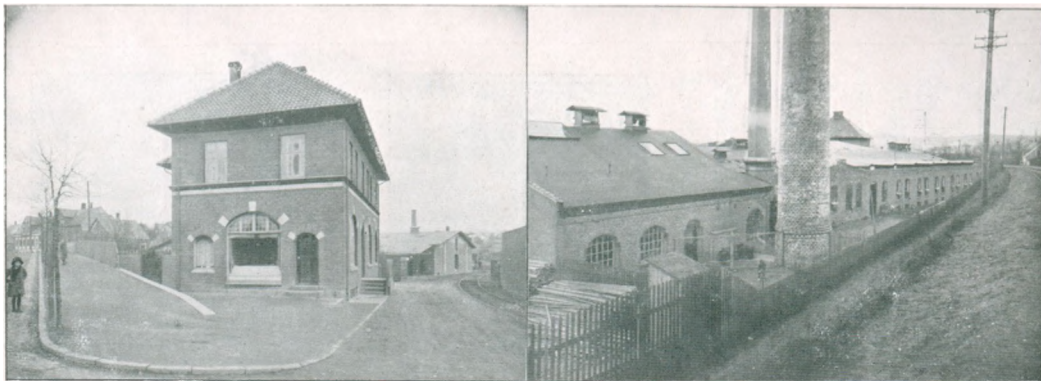
„Landbogaarden“ er kendt langt omkring paa Sydfyn. Det er Navnet paa *Andersen og Jørgensens* Købmandsgaard, Firmaet, der har betydelig Forretning i Kolonial, Korn, Foderstoffer og Gødning, ejes siden 1911 af Købmand Charles Jørgensen, der er oplært i det Firma, hvis Chef og Ejer han nu er.

Et af Landets ældste Firmaer er *H. J. Krøyers Enke*, der etableredes i 1767 af G. Krøyer. Firmaet handler med Foderstoffer, Kolonial, Trælast og Bygningsartikler. Dets Indehaver, Købmand H. J. Krøyer, beklæder flere Tillidshverv saaledes som kontrollerende Direktør i Sparekassen for Svendborg og Omegn.

„Landbogaarden“.

Sydfyenske Landmænds Smørexport-Forening har sit Hovedsæde i Svendborg. Siden Starten i 1895 har Direktør N. Larsen ledet den betydelige Forretning, hvis Omsætning er oppe paa 6-7 Millioner Kr. aarlig. Under Foreningen hører 30 Mejerier. Direktør Larsen leder ligeledes *Fyens Andels Foderstofforretning*, der har Filialer i Odense, Rudkøbing, Bogense, Faaborg og Medlemmer overalt paa Langeland og Ærø. Forretningens Aarsomsætning er nu oppe paa 10 Millioner Kr. aarlig. Direktør N. Larsen, der med saa megen Dygtighed leder disse 2

Fra Andelssvineslagteriet.

Fra A/S. Svendborg Trælasthandel.

betydelige Virksomheder, er født 1863 ved Odense. At Tillidshverv skal nævnes, at Larsen har Sæde i Repræsentantskabet for Handels- og Landbrugsbanken siden 1898 og er Medlem af Smørexport-Udvalget.

Svendborg Andels Svineslagteri startedes i 1894, men blev først overtaget af Egnens Landmænd som Andels-selskab i 1903 efter nogle Aars forudgaaende Forpagtning. Tre Gange er Slagteriet ombygget og udvidet, saaledes at det nu kan behandle ca. 2000 Svin til ugentlig Export. Omsætningen er oppe paa godt 9½ Million Kr. aarlig.

Uden direkte at give sig af med Handel, Haandværk eller Industri er Amtsrevisor og Vexellerer *V. Lundsgaard* ved mange Baand knyttet til det pulserende Erhvervsliv i Svendborg.

Amtsraadsforvalter *V. Lundsgaard* er født 1875 i Fjerritslev nord for Limfjorden. Efter 6 Aars praktisk Uddannelse paa juridiske Kontorer i Thisted gennemgik han Grønners Akademi i København og var derpaa indtil 1912 beskæftiget som Bogholder i større Forretninger. Foruden sin Virksomhed som Revisor for Svendborg Amt besøger *V. Lundsgaard* Revisionen for Sydfynske Dampskibsselskab, Fyens

V. Lundsgaard's Kontor.

Interieur fra *V. Lundsgaard's* Kontor.

Andels Foderstofforretning og Svendborg Andelssvineslagteri og kontrollerer en Række større og mindre Firmaers Regnskaber. — Ved Siden af sin udstrakte Revisionsvirksomhed faar V. Lundgaard Tid til at passe et omfattende Assurance Agentur. Han er Repræsentant for Statsanstalten, Haand i Haand, Norske Lloyd og fl. a.; men hermed lader den driftige Mand sig ikke nøje. Uanset de mange forskellige Hverv som han røgter baade dygtig og samvittighedsfuldt driver han en ret betydelig Vexellerforretning med Køb og Salg af Aktier og Obligationer og Anbringelse af Pengemidler.

Firmaet Petersen og Hansens Forretningsejendom.

Firmaet *Petersen og Hansen* etableredes 1890 af M. Chr. Petersen under meget beskedne Forhold; i Aaret 1897 købte disse i Forening med Købmand H. I. Krøyer og afdøde Justitsraad Knudsen tre gamle Ejendomme paa Hjørnet af Møllergade og Brogade paa hvis Grund opførtes den store og anseelige Ejendom „Vinhuset“ hvor Firmaet siden har boet. I Aaret 1905 optoges Richardt Moses i Firmaet. Forretningen er stadig gaaet jævn og sikkert frem og er nu blandt Landets største i sin Branche, og hvor Firmaets Vine med det bekendte „Garanti Mærke“ faaes, er man sikker paa at faa virkelig gode Varer.

Akts. Svendborg Trælasthandel, der har sine vældige Brædde- og Tømmerstabler i Nærheden af Havnen, spreder sine Arme udover det meste af den fynske Ø og har en Omsætning, der giver Firmaet Plads blandt de største herhjemme indenfor Trælastbranchen.

Svendborg Boghvede og Havregrynsmølle er anlagt af Møller Th. Petersen, der lærte Mølleriet i sin Faders Boghvedemølle.

Th. Petersens Energi og ubestridelige Dygtighed har ført hans Firma frem i første Række samtidig med, at talrige andre Virksomheder drager Nytte af hans Evner, saaledes er Petersen

Svendborg Boghvede og Havregrynsmølle.

Wilh. Rasch,
Forstander.

N. Larsen,
Direktør.

V. Tuxen,
Forstander.

C. V. Petersen,
Skibsmægler.

H. C. W. Berg,
Direktør.

Chr. G. Kielberg,
Boghandler.

Otto Wiggers,
Fabrikant.

J. Wiggers,
Fabrikant.

Fr. Wiggers,
Fabrikant.

Formand for Svendborg Kalksandstenfabrik samt Bestyrelsesmedlem i en Række andre Aktieselskaber. Boghvedemøllens daglige Drift ledes nu af Sønnen J. Petersen.

*

*

*

Svendborg er som tidligere omtalt berømt for sin Naturskønhed og har derfor et stort Turistbesøg, der stiller store Krav til Byens Hoteller.

Wandalls Hotel.

Wandalls Hotel overtoges i 1912 af Hotelejer Axel Clausen, der gennem store Ombygninger førte Hotellet frem til at være komfortabelt og tidssvarende paa alle Omraader. Foruden 50

Gæsteværelser findes der i Hotellet elegante Læse- og Skriveværelser, Thesalon og Billardsalon, Selskabslokaler udstyrede som et elegant Privathjem og et dejligt Haveanlæg. At Hotellet har sit Is- og Køleanlæg noterer vi blot for Fuldstændighedens Skyld.

Hotel Svendborg, der har en dejlig Beliggenhed ud mod Svendborgsund, er nu overtaget af Hotelejer P. la Cour. — Hotellet, der har 28 Gæste-

Hotel Svendborg.

værelser, er ikke alene søgt af Rejsende, men har gennem sine daglige Koncerter, der ofte byder paa første Klasses Solister, faaet et stort Publikum blandt Byens Borgere.

Af Byens øvrige Hoteller skal vi endnu nævne det stærkt søgt *Højskolehotel*.

— — —

Danske Provinsbyer byder sjælden paa store Overraskelser paa Forlystelsesomraadet, og de levende Billeder er derfor mange Steder den eneste Underholdning, der findes. Svendborg er bedre stillet paa dette Omraade end de fleste Byer, men Filmen har dog ogsaa her afgørende Betydning.

Biografdirektør *Chr. Sørensen* kom til Svendborg for en halv Snes Aar siden og overtog det ene af Byens 2 Biografteatre.

Sørensen kom med i Filmen i den rette Tid, og han forstod sin Tid — saa godt, at han i Fjor kunde købe en af Byens ældste og største Købmandsgaarde, bygge sig en „Bio“ efter sit eget Hovede og Nutidens nyeste Fordringer. Det blev Provinsens hidtil bedste og smukkeste Teater for levende Billeder. Men Sørensen er ogsaa Formand for Foreningen af Biografere i Provinsen, og den Stilling forpligter vel. Han er endnu kun midt i Fyrreerne.

* * *

Det udanske Ord „Specialitet“ faar overalt en stadig større Betydning. Man kaster sig særlig over een bestemt Vare for derved at skabe sig de bedst mulige Betingelser i Konkurrencen, og vi kender alle de Forretninger, der

nu kun handler med ganske enkelte Varer og derfor er i den skarpeste Modsætning til „Købmanden“, saaledes som vore Bedsteforældre kendte ham. Tidligere fandtes Specialforretningerne kun i de meget store Byer, men efterhaanden som det købende Publikum lærte at kende Fordelen ved at købe her, saa blev Virkeomraadet større — og nu har selv Landsbyer en eller to af disse Butiker.

I Svendborg er der selvfølgelig mange, og vi gav ikke et korrekt Billede af Byens Erhvervsforhold, hvis vi ikke nævnte nogle af dem. Handelen med Cigarer og Tobaker er en af de første, der udskilte sig som Specialist, og paa dette Omraade har Svendborg en god, kendt Forretning: *Theodor Hansens* Cigar- og Tobaksforretning, der etableredes 1891. Senere etablerede Hansen en Forretning i Herrelingeri, og for et Aarstid siden ombyggede han sin Ejendom saaledes at hans to Butiker nu fremtræder i elegant Udstyrelse.

I Ejendommen „Pibe Kilde“, som har Facade til Møllegade og Torvet, driver *Hjalmar Sjøberg* sin store Kaffehandel, som han overtog i 1908 efter Marius Schmidt. Købmand *Tharald Madsens* Kolonialhandel, der aabnedes i 1902, hører ogsaa til dem, man husker. Den kendte H. Hooges Urtekram- og Delikatesseforretning overtoges i 1914 af den unge Svendborgkøbmand *Holger Hansen*, der har gennemgaaet en solid Uddannelse i forskellige af Landets større Kolonialforretninger.

Skomagermester *Jakob Christiansen* overtog i 1902 en ældre Skotøjsforretning, og da den stadig voksede, flyttede han i 1912 hele sin Virksomhed ned paa Byens Hovedgade. Christiansen er Bestyrelsesmedlem for Skomagermesterforeningen.

Kunstdrejer og Paraplyfabrikant *Chr. Petersen*, hører

til den Stab af berejste Haandværkere, som paa en smuk Maade højner dansk Haandværk og Industri. Efter at have vandret Europa rundt, slog Petersen sig ned i Svendborg 1894 og begyndte samtidig den Virksomhed som

Kunstdrejer og Paraplyfabrikant Chr. Petersens Forretning.

Kunstdrejer og Paraplyfabrikant, der slog saa godt an, at han allerede 3 Aar senere maatte udvide sin Virksomhed.

Byens ældste Guldsmedeforretning startedes af Johs. Bronée, der var en meget dygtig og anerkendt Haandværker. For et Par

Aar siden overtog Sønnen *Georg Bronée* Virksomheden efter sin Faders Død, og da han har erhvervet en grundig faglig og købmandsmæssig Uddannelse, skal han nok evne at føre Forretningen videre frem i samme gode Spor som Faderen.

L. M. Jensen er kendt over det ganske Svendborg, hvor han har virket som Musiker i en Snes Aar, indtil han i 1915 overtog Musikhandler Rabes Virksomhed, der omfatter Salg af Klaverer, Orgler, Violiner, og i det hele taget alle Slags Musikinstrumenter.

Paa Torvet har Isenkræmmer *Carl Dichmann* sin i 1895 etablerede Isenkramforretning, der hører til en af de største og bedst renommerede i Svendborg. Forret-

J. Chr. Dam,
Bagermester.

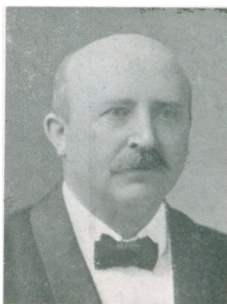
Peder Lund,
Møbelhandler.

Jakob Christiansen,
Skomagermester.

J. A. Eghoff,
Manufakturhandler.

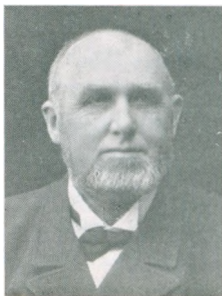
Iver L. Foldager,
Manufakturhandler.

Chr. Sørensen,
Biografteaterdirektør

Axel Clausen,
Hotelejer.

Anders Jensen,
Skibsbygmester.

G. Bronée,
Guldsmed.

ningen omfatter alt indenfor Isenkram, Køkkenudstyr, Glas og Porcellæn.

Tæt ved Torvet har vi Møllegade, hvor Brødrene *Johs. og Emil Franke* i Nr. 3 har deres store Virksomhed. Firmaets Slagteri og Kødudsalg med tilhørende Viktualiehandel er Byens største. — I Naboejendommen findes *Iver L. Foldagers* kendte Manufakturhandel.

Iver L. Foldagers Manufakturforretning.

Den største Forretning indenfor Møbelbranchen i Svendborg indehaves af Dekorator *Peder Lund*.

Man finder sjældent i nogen Provinsby større Lager end her. Forretninger har altid 70 til 100 Møblementer paa Lager.

I to Etager er arrangeret 25 smukt monterede Værelser, noget for enhver Smag. Med sin Beliggenhed paa en af Byens Hovedgader, og med sine smukt arrangerede Vinduer er Forretningen en Pryd for Byen.

Dekorator Peder Lund har lært hos sin Fader H. Chr. Lund, gennemgaaet Svendborg tekniske Skole og Askov Højskole, og har opholdt sig paa Fachschule für Möbeltechnik i Detmold. I 1908 overtog Peder Lund den af Faderen hidtil drevne Virksomhed, som startedes 1879, og i 1915 overtog han tillige afdøde Carl Møllers i 1892 startede Møbelforretning. Det er saaledes to af Byens ældste Møbelforretninger, der nu drives under Dekorator Peder Lunds energiske Ledelse.

I Gjerritsgade 29 findes *Johs. Pedersens* Møbeletablisement, hvis smukke Udstillinger og smagfulde Møbler har skabt en god Kundekreds om Firmaet.

I omtrent 30 Aar drev Bagermester C. Olsen den største Bager- og Konditorforretning i Svendborg. Efter hans Død 1915 overtog Svigersønnen *H. Søndergaard* den store og gode Virksomhed, som han har forstaaet at føre yderligere frem, saa der nu beskæftiges 18 Mennesker med Fremstilling og Salg af Brød og Kager.

Konditor *H. Søndergaard* har lært i den Forretning, han nu er Indehaver af og han har desuden arbejdet hos Bager *H. C. Thomsen*, Ørstedesvej, København.

Slagtermester *Ernst Rasmussen* etablerede sig efter en grundig Uddannelse i 1891, og har i sin Virksomhed særlig kastet sig over Pølsefabrikationen. Foruden andre Tillidshverv er Rasmussen Medlem af Udvalget for Byens offentlige Slagtehus. —

Digteren synger begejstret om Fyen og kalder den frodige Ø „en Perle paa Havet“, „et gyngende vuggende Aakandeblad“, og det kan da heller ikke bestrides, at den venlige smilende danske Natur viser sig i al sin Ynde paa Fyen og da ganske særlig i Svendborgegnen.

Chr. Olsens Konditori ved H. Søndergaard.

Fynboernes udprægede Sans for Havebrug og Havebrugets Foregangsmænd maa høste deres Part af Æren for den Frodighed og Skønhed som i Svendborgegne virker saa betagende.

Blandt de fremmeligste Gartnere maa nævnes Gartner og Blomsterhandler *Petersen-Adsar*, der driver Specialgartneri for Dværgplanter og sjældne Kaktus. I 1909 var Petersen-Adsar ansat som Gartner paa Landsudstillingen i Aarhus og Aaret efter havde han Ansættelse i den kejserlig-kongelige Hofblomsterhandel i Berlin. Petersen Adsar er Bestyrelsesmedlem i Svendborg og Omegns Gartnerforening.

Handelsgartner *N. Madsen* er Indehaver af det største Blomstergartneri i Svendborg Amt, som han paabegyndte i 1895 og derefter arbejdede frem til sin nuværende Størrelse. 1911 købte Madsen yderligere Gartneriet „Rosenkilde“ i Vestergade.

Sten- og Billedhugger *I. P. Larsen* begyndte i 1888 under meget smaa Forhold sin Forretning i Svendborg, men Flid og Dygtighed skaffede ham snart meget Arbejde og Virksomheden voksede ret hurtigt. Nu har Larsen en Fabrik for Marmorvarer, hvor alle Maskiner drives ved Elektricitet og af Stenhuggeriet findes Filialer i Rudkøbing, Horne og Gislev.

Sten- og Billedhugger *Johannes Simonsen* har lært sit Fag i Rudkøbing og etablerede sig derefter i Svendborg 1906.

Efter at have udlært paa en Maskinfabrik i Svendborg rejste Installatør *Karl Frederiksen* til Tyskland og derefter til København for at udvide sine Kundskaber. 1915 kom han tilbage til Svendborg og paabegyndte den elektriske Installationsforretning han nu driver.

Bünger og Jensen driver en mindre Fabriksvirksomhed med Fremstilling af Motorer. Desuden har Firmaet et stort Reparationsværksted for Motorkøretøjer og en autoriseret Køreskole for Bilister, hvoraf de første 100 er uddannet.

Cykelfabrikken Fyen paabegyndtes i 1855 af Fabrikant Chr. Andersen, der arbejdede alene i sit beskedne Værksted. Nu sælger Andersen 1000 Maskiner om Aaret og beskæftiger ca. 20 Mennesker.

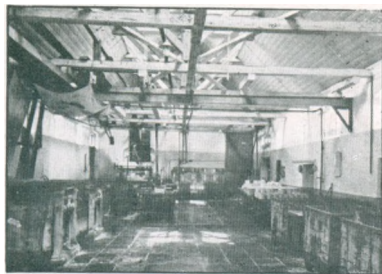

Axel Thiman's Forretning

Aksel Thiman har ogsaa en ganske god Forretning i Cykler og Cykletilbehør.

Margarinefabrk. *Danmark* er i sin nuværende Form en ret ny Virksom-

hed, idet den etableredes 1913 af et Aktieselskab med en Kapital paa 60,000 Kr. Under Direktør H. G. Knudsens energiske Ledelse har Fabrikens Produkt vundet ganske god Udbredelse i Byen og dens Opland.

Interiør fra Margarinefabr. Danmark

Fotograf *C. Søberg* etablerede sig i 1904 efter at have faaet en udmærket Uddannelse i verdenskendte Ateliers i Europas Storbyer. At Søberg præsterer det

fineste Arbejde bærer denne Bog Vidnesbyrd om, idet de fleste Billeder stammer fra Søbergs Kamera.

* * *

Svendborg er en Søfartsby og da den har Marstal i sin umiddelbare Nærhed er det ganske naturligt at den f. Eks. har en Navigationsskole

Svendborg Navigationsskole oprettedes 1. November 1852 af Forstanderens Fader, Løjtnant A. O. Tuxen, der

derefter var Skolens Leder og Ejer i 50 Aar, hvorefter den overtoges af den nuværende Ejer og Forstander Aage V. Tuxen. Med en Beliggenhed i Lan-

Svendborg Navigationsskole og Centralundervisningsanstalt i Radiotelegrafi. Søfartscen-

dets største centrum er Svendborg Navigationsskole af fremragende Betydning.

Centralundervisningsanstalten i Radiotelegrafi oprettedes 1. December 1912 af dens nuværende Ejer Direktør Aage V. Tuxen. Anstalten, der er forsynet med fuldstændig Stationsanlæg til Fjerntelegrafering, har sin Korrespondancestation i „Fregatten Jylland“ ved Juelsminde. Det er den første Uddannelsesanstalt af denne Art ikke alene i Danmark, men i Skandinavien.

Axel Broch,
Manufakturhandler.

I. P. Larsen,
Billedhugger.

Chr. Andersen,
Fabrikant.

C. M. Kauffmann,
Købmand.

Tharald Madsen,
købmand.

N. Madsen,
Handelsgartner.

Hjalmar Sjøberg,
Købmand.

Julius Jensen,
Købmand.

Holger Hansen,
Købmand.

Skolens Leder, Forstander *Aage V. Tuxen*, der er barnefødt i Svendborg, kom til Søs i 14-15 Aars Alderen og gik bl a. med Fregatten Jylland til de nordlige Farvande og til Vestindien, derefter gennemgik Tuxen den sædvanlige Foruddannelse til Søofficersskolen og uddannedes derefter med den senere Virksomhed som Navigationsskolens Forstander for Øje.

Sømandshøjskolen i Svendborg blev indviet i 1906 og har i de første 10 Aar uddannet 550 Elever. Skolen uddanner Drengene, der skal til Søs, og giver sine Elever foruden den rent praktiske Undervisning, det størst mulige Fond af aandelige Værdier, saaledes at Eleverne herfra er godt rustede til at drage ud i Verden. Ved Siden af Forberedelsesskolen uddanner Sømandshøjskolen Skibskokke. Skolen ledes af Forstander *Wilh. Rasch*.

Foruden disse Undervisningsanstalter præger Sejlskibsfarten ogsaa paa anden Maade Svendborg.

Der findes en hel Sejlskibsflaade hjemmehørende i Byen, og mange af disse Skibe administreres af Skibsmægler *C. V. Petersen*, der har tilbragt sin Ungdom og adskillige Manddomsaar paa Søn. Mest sejlede

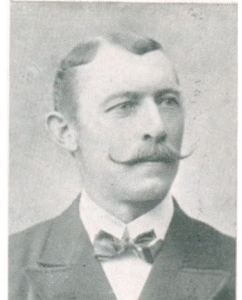
C. V. Petersens Kontorbygning.

I. Schultz Petersen,
Leder af Boghvedemøllen.

Karl Frederiksen,
Installatør.

Ernst Rasmussen,
Slagtermester

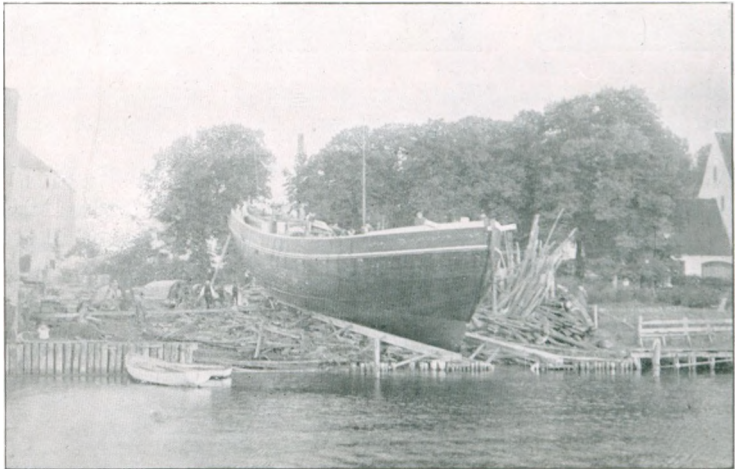
han paa Nordsøen og Østersøen. Skibsrederi har han drevet i en Snes Aar. Ved Krigens Begyndelse var han korresponderende Reder for 21 Sejlskibe, men dette Tal reduceredes under Krigen saa der omkring 1. Marts 1917 kun var 9 tilbage, de 12 var forliste eller torpederede. Skibsmægler C. V. Petersen er Agent for Det kgl. octr. Søassurancekompagni og Komitémedlem i Svendborg Søassurance

Der findes selvsagt ogsaa en Del Skibsbyggerier ved Svendborg. Foruden det store Skibsværft med tilhørende Flydedok har Svendborg en Del Sejlskibsbyggerier, der er berømte.

Saaledes *Sophus Weber*, hvis Navn er førende indenfor Lyst- og Kapsejladskredse. Weber har et stort Skibs-, Lystyacht samt Motoryachtbyggeri, og hans Virksomhed paa dette Omraade har givet ham Sæde i den kgl. Yachtklubs Bestyrelse, ligesom han er Æresmedlem af „The Buccaneer Yacht Club“, London. Sophus Weber er iøvrigt en Mand med mange Interesser, og hans overlegne Dygtighed har bistaaet ham saaledes, at han har evnet at skabe gode Foretagender af de Ting han har taget op.

saaledes driver Weber en betydelig Frugtplantage paa ca. 50 Tdr. Land, der er beplantet med 5000 Frugtræer. —

Et andet Skibsbyggeri er *Øxenbjerg Skibsbyggeri*, der paabegyndtes i 1892 af Skibsbygger Anders Jensen. Her er i Aarenes Løb bygget 62 Skibe, deraf 17 store Lægtene til D. F. D. S., de øvrige er 3 og 4 Masters Skonnerter.

Skibsbygger Anders Jensens Værft.

Skibsbygger Anders Jensen er en Mand hvis Dygtighed og Insigt i rigt Maal tages i Brug af hans Medborgere. Han er saaledes Medlem af Bestyrelsen for Sømandsforeningen „Prins Valdemar“, Bestyrelsesmedlem for Svendborg Søassurance, Medlem af Svendborg Havneudvalg, Repræsentant i Arbejdsgiverforeningen, Formand for Foreningen af Træskibsbyggere i Danmark og statsansat Tilsynsmand ved Damp- og Motorfartøjer.

* * *

Vi har nu i kort Rids tegnet et Billede af Svendborg By og det Liv dér hersker.

Men ude i Havet Syd for Svendborg findes utallige Øer med en dygtig, initiativrig Befolkning. Ogsaa dem vil vi gerne fortælle lidt om, og vi beder derfor Læseren følge os paa en hurtig Rejse til nogle af disse Øer.

Vi tager først til det nærliggende Thurø.

Peder Lund,
 Carl Møllers Eftlg.,
 Tlf. 229. Gjerritsgade 40. Tlf. 229.

**Lager 70-100 Møblementer.
 25 møblerede Værelser.**

Tlf. 110 *Carl Dichmann,* Tlf. 110

Torvet.

Glas & Porcelæn & Køkkenudstyr.

Slagterbutikken, Møllergade 3.

Anbefaler sig med **forskellige Kødsorter** (Oksekød, Fedekalvekød, Flæsk og Lammekød) samt **Fødevarer og Viktualier**. Alt i prima Varer af egen Tilvirkning. Største Udvalg her paa Pladsen. - Telefon 218.

Brødr. Johannes & Emil Franke.

Privat-Bolig: Vestergade 15 Privat-Telefon 218

Generalagent A. N. Madsen, Odense.
 Filiakontor i Svendborg: Amtsrevisor F. C. V. Lundsgaard.

Reserveret
 Sydfyenske Landmænds Smørexportforening,
 Svendborg.

Musikhuset.

Alle
Musikinstrumenter
i meget stort
Udvalg.

Klaverstemning
og
Reparationer
udføres.

Telefon 863.

Specialforretning i Herrerliggeri. Telefon 266

Byens ældste og største Cigarforretning.

Telefon 266

Holger Hansen,

◁ Kolonial- og Delikatesseforretning, ▷
„Hybethus“, Svendborg.

Drik Byens bedste Kaffe.
Telefon 79.

Fotograf C. Søberg,
Kattesund 3. Tlf. 481.

Reserveret
 Fyens Andels Foderstofforretning,
 Svendborg.

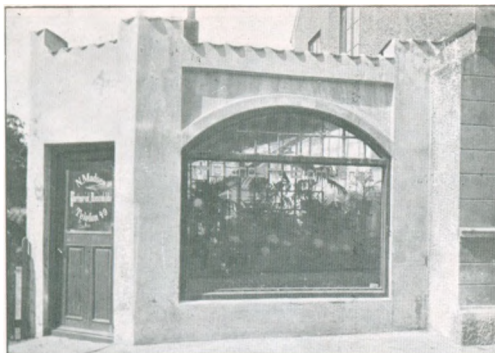
Udkommen er:

Aalborg By	Kr. 1,00	Udsolgt. Hver af disse Bøger indeholder talrige Illu- strationer fra Byen dens Institutioner og dens Mænd.
Aarhus By	- 1,00	
Odense By.....	- 1,00	
Randers By	- 1,00	
Kolding By.....	- 1,00	
Horsens By.....	- 0,75	
Esbjerg By.....	- 1,00	
Vejle By.....	- 1,00	
Silkeborg By.....	- 0,75	
Ringkøbing og Varde By	- 1,00	
Frederikshavn By	- 1,50	
Næstved By.....	- 1,00	
Svendborg, Faaborg og Omegn	- 2,00	

Bestilles alle Bøgerne under eet, sendes de 12 anførte
 Bind for tilsammen **Kr. 6,50**

Faas hos alle Boghandlerne.

Om kort Tid udkommer yderligere: Helsingør By Kr. 1,00

N. Madsen, Handelsgartner. Tlf. 49

I. P. LARSEN, Sten- & Billedhugger.

Største Lager.

Billigste Priser.

Gjerritsgade 8, Svendborg.
 Filial: Østergade, Rudkøbing.

Svendborg ældste Guldsmedeforretning,
Firma Johannes Bronée.

Ernst Rasmussen,
Slagterforretning.

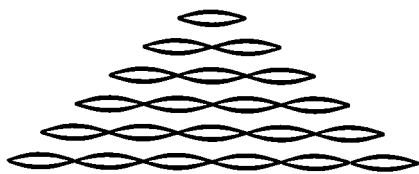

Johs. Pedersen,
Møbeetablissement,
Gerritsgade 29 a — Telefon 297

Jacob Christiansen,

Skotøjsforretning,
Møllergade 30.

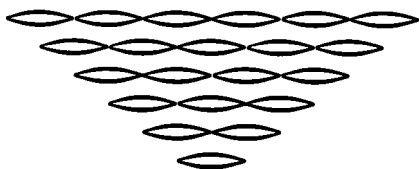
H I. Krøyers Enke,

Svendborg.

Træløst. Isenkram.

Kolonial.

Korn og Foderstoffer.

Johannes Simonsen,

Sten- og Billedhugger.
Brogade 33, lige ved Jernbanen.

C. Frederiksen & Co .

Aut. Installatør. Telefon 442.
Udfører alt Installationsarbejde.

Bünger og Jensen,

Automobiler. — Chaufførskole.
Telefon 691.

Dürkopp Cykler.

Cyklefabriken Fyn
ved Chr. Andersen.

Kragballe-Nielsen

Svendborg Tøjhus
er billigst.

Julius Jensen,

ved Mølledammen
— sover aldrig. —

Tharald Madsen,

Kolonial. Delikatesser.
Dessertchokolader.

Vandalls Hotel.

Byens største og fornemste Hotel.

Diamant Havregryn i Sække.
Avena Gryn i Pakker.

Svendborg Boghvede- og Havremølle,
Telefon 106

DANSKE BYER OG DERES MÆND
REDAKTØR: ANDR. K. JENSEN

ANDR. K. JENSEN:

THURØ, MARSTAL
OG RUDKØBING

1917 - DANSKE BYER OG DERES MÆND - 1917
BRØBJERGHUS - AARHUS

THURØ

Udsigt fra „Villa Cara“, Thurø.

THURØ er Indbegrebet af Hygge og Fred, forenet med en smilende, skøn Natur, hvis bløde, vege Linier paa Baggrund af det smukke Svendborgsunddæmpet kalder alt det gode frem i Menneskets Sind. Og

Øens Beboere, der kaldes „Thuriner“, har bevaret en naturlig Gæstfrihed og Lige-fremhed, der virker velgørende.

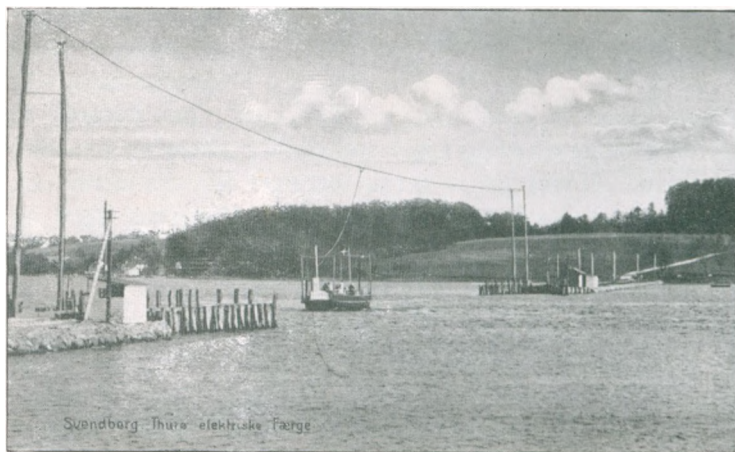
Hvad Under at vi gerne fortæller lidt om denne Ø. Skønt man burde maaske omskrive Digterens Ord og synge:

Men sig Eder, hvad Øen hedder,
det vil jeg ikke fordi,
derhen jeg frygted
Alverden flygted
og saa var Freden forbi!

Men Thurinerne er glade for deres Ø, og de ser gerne den Fremmede komme og faa lidt Andel i Øens Fred og Skønhed. — — —

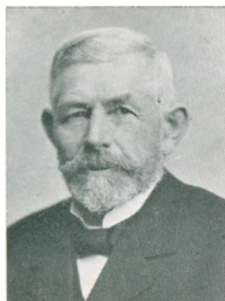
Den gamle Færgeforbindelse

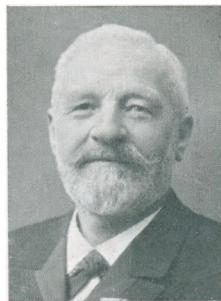
Svendborg—Thurø elektriske Færge

O. P. Jensen,
Sogneraadsformand.

I. Ph. Jørgensen,
Skibsreder og Skibsbygger

H. A. Hansen,
Mægler

Thurø's nære Beliggenhed ved Svendborg har selvfølgelig skabt en intim og stadig voksende Forbindelse fra Ø til By og takket være nu afdøde Færgeejer *Jørgen Larsen*, er der en glimrende Forbindelse mellem Thurø og Svendborg. Færgeforbindelsen oprettedes 1908 og Færgerne indrettedes saaledes, at Vogne og Biler kan køre direkte fra Broen ud paa Færgedækket. Den vældige Trafik, der straks tog Færgen i Brug, gav Jørgen Larsen Mod til allerede 1910 at omdanne Anlægget til en elektrisk Forbindelse og det er enestaaende i sin Art, idet det er den eneste elektriske Færgeforbindelse i Danmark. Ledelsen af den daglige Drift forestaas af Sønnen Jens D. Larsen. Takket være Jørgen Larsen kommer vi hurtigt og bekvemt over paa Thurø.

— — —
Thurø er sagnrig!

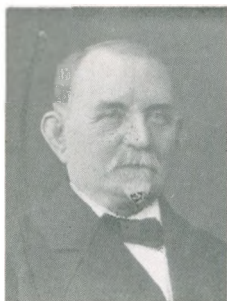
Kæmpevisen synger om Thurø, at

Balder, Rune og hans Viv

de begyndte en stor Kiv

Paa Thurø,

Der slog Balder Rune o. s. v.

M. Christiansen,
Bankraadsformand.

P. Andersen,
Gaardejer, Gambetgaard.

M. Mortensen,
Bankdirektør.

den gamle Sang om 2 Bejlere, der kæmpede om den samme Brud. Rune flygtede, men indhentedes af Balder, som knuste ham med en stor Sten, der fik Mærker af hans ti Fingre. Er Læseren skeptisk? Drag da selv til Thurø og se. Balderstenen findes den Dag idag tæt ved Vejen, der fra Thurøby fører til Smørmosen. Og til Kong Helges Historie er Thurøs Navn knyttet, idet det var her Yrsas Moder levede som Jomfru Thore indtil Kongen kom og „tog hende“.

Men alt dette tilhører Sagnet. Historisk finder vi Øen omtalt første Gang i 1231 Valdemar den II.s Jordebog. Senere møder vi ofte dens Navn, idet Konger gentagne Gange skænkede de Svendborg Borgere betydelige Rettigheder paa Øen.

Stor Betydning for Øen fik Ellen Marsviin til Ellensborg, der stod Kronen nær, idet hendes Datter Chirstine Munk i 1615 toges til Ægte af Kongen. Der gaar mange Sagn om Fru Ellen, men det skønneste Minde har den myndige Frue sat sig ved Kirkens Opførelse, den samme der findes der idag. Kirken er bygget 1640 og Initialerne

A. Mahncke,
Dampskibsfører.

Rich. Nielsen,
Thurø Kro.

Chr. Bom,
Skibsreder.

F. E. M. (Fru Ellen Marsvin) findes anbragt flere Steder i Kirken sammen med Aarstallet 1639.

Det er imidlertid ikke Stedet her at dvæle ved Øens Historie. Det eneste der endnu skal nævnes, fordi det fik afgørende Betydning for Øens Trivsel og Opkomst, er den Udskiftning der fandt Sted i Aarene 1805 til 1812. Det var Justitsraad P. J. Neergaard, Gunderslevholm, der fuldførte Planen ved Salg af hele Øen til Fæsterne for 150,000 Rdl. Købesummen fordeltes efter Hartkornet, og enhver fik Skøde paa sin Ejendom. Thurø havde dermed faaet sin gamle Selvtændighed tilbage og Beboerne tog med frisk Mod fat paa at løse de Opgaver, der blev stillet ,og de tog fat med Fremtiden for Øje.

Landbruget staar højt paa Øen, Søfart og Fiskeri er i stadig Trivsel og stedse flere faar Øje for den Skønhed Øen rummer og som gør et Besøg paa Thurø til en Oplevelse. Det er ganske betagende for Øens Dragen af det dybeste i den danske Natur, at høre den Udtalelse en af dens Beboere kom med en Aften i et Selskab. Der blev talt om Øen og Dampskibsfører A. Mahncke, der

R. P. Huusfeldt,
Smedemester.

J. L. Jørgensen,
Sejlmagermester og Reder

Thomas Nielsen,
Fiskeeksportør.

har sejlet i mange Aar og overalt i Verden udtalte da omtrent følgende:

Jeg har sejlet overalt, og da jeg besluttede mig til at lægge op, vilde jeg slaa mig ned paa det skønneste Sted jeg kunde finde. En Dag sejlede jeg gennem Svendborgsund og saa Thurø, og aldrig syntes jeg at have set noget kønnere. Jeg valgte straks denne Ø til mit Opholdssted. — Og nu har Manhcke bygget sin dejlige Villa,

Kapt. A. Mahncke's Villa „Cara“.

hvorfra haves den dejligste Udsigt til alle Sider. Et af Partierne indleder dette Kapitel. Mahncke er nu Bestyrelsesmedlem og Formand for Kontroludvalget i Thurø Bank.

Jens Larsen,
Færgebestyrer

Afdøde Færgeejer
Jørgen Larsen.

Anton Hansen,
Snekermester

Thuro's Kro.

Fra Øens Side er der gjort alt for at modtage eventuelle Turister paa bedste Maade. I *Thuro Kro* har Øen Danmarks største og mest tidsvarende Kro;

men i hele sit Anlæg og med sin dejlige, hyggelige Have har den en Charme, som holder de Besøgende fast. Kroen overtoges i 1905 af Restr.

Parti fra Krohaven.

„Grasten Badehotel“, Thurø.

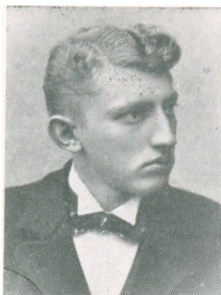
Richardt Nielsen, der er født paa Thurø. Nielsen har ombygget den gamle Kro og foretaget meget store Udvidelser. —

En pragtfuld Tur gaar med Dampers til Øens Sydspids, hvor „Fredskoven“ findes. Herfra har man en Udsigt med store Vidder over Lunkebugten til Langeland og over Sundet mod Valdemars Slot, Bregninge Kirke og Troense. Ved Fredskoven ligger „*Grasten Badehotel*“, der har en dejlig Have, hyggelige Lokaler og Veranda. Og sluttes Turen med en Fest findes der baade Dansesal og gode Selskabslokaler.

I *Thurø Sommerpensionat*, der ligger faa Minutter fra Dampskibenes Anløbsplads, finder Besøgende paa Øen et hyggeligt Opholdssted med gode Senge og sund, hjemlig

N. M. Rasmussen,
Tømremester.

L. Jørgensen,
Rebsslagermester.

Mad. Pensionatet, der ligger i et stort og smukt Anlæg, ejes og ledes af Fru Marie Hansen.

Der findes paa Thurø en Række Navne, der hver for sig har ydet en betydelig Indsats for Øens Trivsel. — Først bør vi nævne Øens „Borgmester“, Sogneraadsformand *O. P. Jensen*, der fødtes paa Thurø i Krigsaaret 1848. Senere tog Jensen Styrmandseksamen og sejlede som Skibsfører i 32 Aar, men Hjertet var stadig ved

Fødeøen og da han endelig „lagde op“ tog han virksom Del i Arbejdet for sin kære Ø. Siden 1909 har han været Sogneraadsformand og siden 1912 Vurderingsmand til Ejendomsskyld.

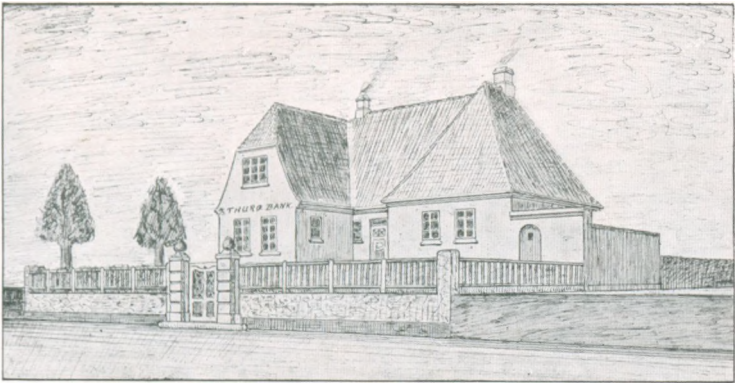
Thurø's Sommerpensionat

En anden af Øens fremragende Mænd er Gaardejer og Møller *P. Andersen* „Gambetgaard“, der, skønt Agrar, er en Mand, som med mange Baand er knyttet til Erhvervs- livet paa Thurø. Gaardejer P. Andersen beklæder saa- ledes Stillingen som Branddirektør, og han er Medlem af Bestyrelsen for De danske Frøforsyninger, han sidder i Bestyrelsen for Livsforsikringsselskabet „Fremtiden“, Fyens Stifts Landboforening, Svendborg Andelssvineslag- teri, er Næstformand i Bankraadet for Thurø Bank og Formand for A/S. Grasten Badehotel. Det er Tillids- hvervene; men bag disse staar en varmhjærtet Mand, der altid er parat, naar det gælder Øen og dens Beboeres Velfærd, og gerne personlig gaar i Breschen.

Adskillige af Thurø's fremragende Forretningsmænd har, forinden de slog sig til Ro paa Landjorden, pløjet

I: Marthin Christiansens Villa „Bøgely“

A/S Banken for Thurø og Omegn

Søen. Saaledes har Skibsreder *I. Martin Christiansen*, sejlet som Skibskaptajn i mange Aar. Han er født paa Thurø 1852 og har virket betydelig for Skibsfartens Fremme. Foruden sin Virksomhed som Reder, beklæder *I. Martin Christiansen* Stillingen som Bankraadsformand for Thurø Bank og er desuden Formand for Thurø Jagtselskab og Bestyrelsesmedlem for Dansk Sejlskibsrederforening.

Christiansen har virket meget sammen med Andersen, Gambetgaard, for at faa en Bank paa Øen og Bariken for Thurø og Omegn er nu en Kendsgerning. I dens første Bankraad blev Skibsreder Christiansen Formand, Andersen, Gambetgaard, Næstformand og de øvrige Bankraadspladser besattes af Skibsfører Severin Andresen, Kaptajn Rasmus Nielsen, Skibsfører Mahncke og kgl. Postfører N. Nielsen. Som Bankens Direktør er ansat Marius Mortensen, der har faaet sin Uddannelse i Landmandsbanken i Aalborg og derefter virkede 15 Aar i Landmandsbankens Hovedsæde.

Thurø Skibsværft

I. Philip Jørgensens Skibsbyggeri

Af de Virksomheder, der har Tilknytning til Søfarten, skal vi nævne nogle i det følgende.

Thurø Skibsværft ved *Brd. Petersen* drives af Skibsbygmestrene A. G. Petersen og R. P. Petersen. Skibsbyggeriet grundlagdes 1850 af L. C. Kaas og overtoges 1882 af Skibsbygger Petersen, Fader til de nuværende Indehavere. Værftet beskæftiger ca. en Snes Mand og der er i Aarenes Løb udgaet adskillige Fartøjer derfra. Begge Indehaverne har faaet den første Uddannelse hos Faderen for senere at faa Kundskaberne suppleret andre Steder, særlig paa Skibsbygningens Omraade.

1. *Philip Jørgensens* Skibsbyggeri er grundlagt 1875. Som Specialitet bygges 3-mastede Skonnerter paa indtil 700 Tons. Iøvrigt bygges alle Typer af Skibe bl. a. adskillige Dieselmotorskibe. Værftet beskæftiger en Snes Mand. Skibsbygger I. Philip Jørgensen, der tillige driver nogen Rederivirksomhed, var tidligere Sogneraadsformand og i flere Aar Bestyrelsesmedlem for Svendborg Søassurance og Svendborg Sparekasse, samt Medlem af Bestyrelsen for Dansk Sejlskibsrederforening.

Thurø's Skibs- og Beslagsmedie.

Thurø Skibs og Beslagsmedie er en af de ældste Smedeforretninger i Landet, idet den er grundlagt 1775 af den nuværende Ejers Bestefader. Den nuværende Indehaver Smedemester *R. P. Huus-*

føldt, er født paa Thurø 1864, han har lært Haandværket hos sin Fader. Paa Udstillingen i Odense 1900 tildeles der R. P. Huusfeldt Sølvmedaille for Skibssmediearbejde. Fagfolk betegner Smedemester Huusfeldt som en af Landets dygtigste Smede. Han beskæftiger en halv Snes Mand.

En af Veteranerne paa Thurø er Skibsreder og Mægler *H. A. Hansen*, som er født paa Øen i Aaret 1844. Som Deltager i Krigen 1864 bærer den veltjente Mand Erindringsmedaillen og er desuden dekoreret med Ridderkorset. Fra sin tidligste Ungdom var H. Hansen Sømand, i 16 Aar var han Skibsfører, og siden 1884, da han trak sig tilbage fra Søen, har han virket som Skibsreder og Mægler. Begge Virksomheder giver sin Mand nok at varetage. Mæglerforretningen er meget omfattende og H. A. Hansen er bestyrende Reder for 2 Dampskibe og 5 Sejlskibe. Fra 1898 til 1903 var han Formand for Sogneraadet. Siden 1906 Formand for D. S. R. F.s Fyens Kreds, Forretningsfører for A/S. Dampskibsselskabet Thurø siden 1909 og Revisor for Svendborg Søassurance siden 1892.

Skibsreder *Chr. Bom* er ligeledes født paa Thurø i 1854 Bom lærte som Skibsbygger og oprettede i 1877 sit eget Skibsbyggeri, men ophævede atter dette i 1902, hvorefter han

Fra Boms Skibsvæft.

Fiskeeksportør Thomas Niensens Røgeri.

Fra I. L. Jørgensen's Sejlmagerværksted.

virkede som Reder for flere Skibe. Chr. Bom hører til de betydeligste og mest indflydelsesrige Mænd paa Øen og har deltaget i mange Virksomheder bl. a. som Medlem af Bestyrelsen for Thurø Dampskibsselskab.

Af Øens Redere skal vi endnu nævne Skibsreder *R. W. Rasmussen*, der er Reder for „Confidence“ af Thurø.

„Confidence“

Selvfølgelig findes der ogsaa en Del andre Virksomheder paa Thurø og derimellem Mænd, der foruden at passe deres Virksomhed har gjort et stort Arbejde for deres Ø, saaledes bl. a. Tømrermester *N. M. Rasmussen*, der har været Medlem af Thurø Sogneraad siden 1907.

Rebsslagermester *L. Jørgensen* virker ganske naturligt i nær Tilknytning til Øens Skibsbygning, hvortil der bruges betydelige Mængder af Tougværk, Jørgensen, der er født 1878 paa Thurø, har oparbejdet sig en betydelig Forretning med Fremstilling af Hamp-, Cocus- og Jerntraads-Tougværk.

Efter i nogle Aar at have sejlet som Skibsfører overtog *Thomas Nielsen* i 1910 en Virksomhed med Fiskeexport, Røgeri og Fiskeri. Fiskeexportør Nielsen, der er født 1873 paa Thurø, sidder i Bestyrelsen for flere Foreninger, bl. a. Sømandsforeningen.

Snedkermester *Anton Hansen*, der er født og har lært sit Fag i Svendborg, overtog i 1897 sin nuværende Virksomhed efter Snedkermester H. Axelsen. Ved Siden af

sin Virksomhed fungerer Hansen som Vurderingsmand for Østifternes Brandforsikring og Østifternes Husmandskreditforening.

Thurø's kommunale Revisor og Stævningsmand er *I. L. Jørgensen*. Jørgensen, der saa Dagens Lys paa Thurø i 1864, lærte Sejlmageriet hos sin Fader, der havde etableret sig i 1875, og for 25 Aar siden overdrog han sin Forretning til Sønnen, der stadig fører den videre, samtidig med at passe sine offentlige Hverv.

— — —

Vi har nu i faa Streger tegnet et Billede af den lille havomkranste Ø og vist Læserne nogle af de Mænd, der lever og virker for den Verden, der engang blev deres.

Thurø er en uberørt Plet Danmark, der fortjener at kendes af det ganske Land.

Tag dertil engang.

Thurinerne vil altid byde Dig hjertelig Velkommen.

=====

Marstalskonnerter i Marstal Havn.

MARSTAL

MARSTAL er en ægte Skipperby, der har arvet det Ry for godt Sømandskab, der tidligere ejedes af Fanø, men det gaar her som det gik Fanø. · Dampskibene og Motorerne vinder frem i stigende Grad, og ganske vist ejer Marstal Landets største Handelsflaade efter København, men ser man paa Byens Indbyggertal, forstaar man at Tilbagegangen foregaar langsomt og sikkert. Byen havde i

Aaret 1901	3174	Indbyggere
Aaret 1912	2892	—
Aaret 1916	2407	—

Krigen, der vender op og ned paa saa mange tilvante Forhold, kan mulig ogsaa bringe en Ændring paa dette Omraade, idet Sejlskibenes Værdi stiger og vil stige i de første Aaringer. Og det betyder Vækst for Marstal.

Kirkestræde.

Marstal har det gamle, hyggelige Købstadspræg over sig; de snævre Gader, der er brolagt med toppede Sten, filtrer sig ind i hinanden, men naar alligevel alle ud til Byens Torv, og i Byens eneste Hovedgade ligger Kirken, en hyggelig gammel Bygning, men ganske prunkløs. Byen lever sit jævne, stilfærdige Liv, passer Dagliglivets Arbejde og mødes enkelte Gange til Fest i en af Byens Foreninger.

Marstals Opvækst begyndte med det 18. Aarhundrede og 1861 fik den Privilegier som autoriseret Handelsplads. Den kommunalpolitiske Interesse er ikke særlig udpræget; Beboerne er ret konservative, men ved sidste Valg blev

der dog nogen Valgkamp, idet der var opstillet ikke mindre end 7 Lister. Borgerlisten, der støttedes kraftigt af Redaktør *Andersen*, *Ærø Folketidende*, fik 4 Kandidater valgt, men det radikale Venstre erobrede samtidig 1 Mandat til sin Formand, Lærer Linde. Kommunalbestyrelsen ledes klogt og roligt af den kongevalgte Formand, Navigations-skolebestyrer *F. Hansen*. Marstal har et Elektricitetsværk, anlagt i 1912 af et Aktieselskab og et Gasværk, der er i privat Eje, anlagt 1899.

Havnen, Livsnerven for Marstal, er næsten altid isfri, meget rummelig, og med en let, bekvem Adgang. Dybden er 3-4 Meter, og der findes rigelig Bolværks- og Kajplads; yderligere 2 Ophalingsbeddinger for Skibe indtil 300 Tons. Marstal ejer som tidligere sagt en Handelsflaade, der i 1914 opgjordes til

251 Sejlskibe paa ialt	26021 Tons		
25 Motorskibe - -	444	—	og

Marstals gamle Dampskibsbro. I Baggrunden Byen.

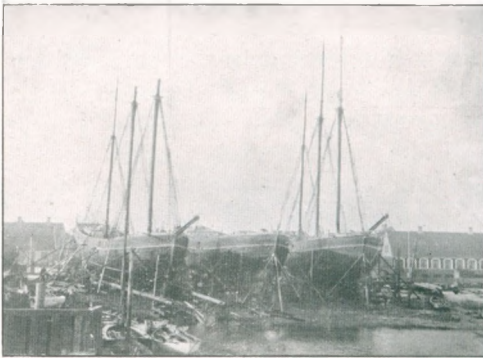
6 Dampskibe paa ialt 1910 Tons.

Der findes flere faste Ruteforbindelser, men langt den overvejende Del af Skibene gaar paa Langfart, trods dette udgør Havnen en Vinterdag en tæt, smuk Top af Mastetoppe.

Stabelaffløb paa Ludvig Johansen's Værft.

Marstal bygger selv sine Skibe, der næsten alle er tremastede Egeskonnerter. Skibsbyggeriet staar derfor paa et højt Stade i Marstal, og Marstalskonnerter er et anerkendt Skib. Et af de ældste Skibsbyggerier er *H. C. Christensen's Skibsbyggeri*, 1879 optog Grundlæggeren sin Søn i Firmaet, og i 1913 overgik den gamle Virksomhed til et Aktieselskab. Skibsbygger *Niels Hansen* stammer fra Assens, hvor han ogsaa lærte Skibsbyggeriet. 1898 etablerede han sit eget Værft i Marstal, hvor han nu

Niels Hansen's Skibsbyggeri.

beskæftiger en halv Snes Mand. Hansen udfører baade Reparationer og Nybygninger, og den 21 Nybygning er netop bleven færdig.

Skibsbygmester *Lulvig Johansen* lærte sit Fag hos den gamle Flindt

i Køge, kom derefter til Marstal, hvor han rejste sit eget Skibsbyggeri i 1905. Med en Arbejdsstyrke paa 20 Mand driver han her sin Virksomhed, der til Dato har sat 7 Skibe paa Vandet. — Skibsbygmester *E. Erichsen* er født paa Marstal, hvor han ogsaa har lært. I 1915 begyndte han sin egen Skibsbyggerivirksomhed, der giver Arbejde til 12 Mand.

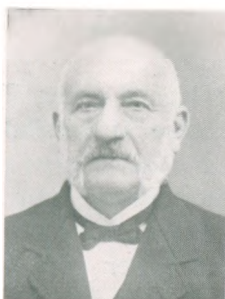
L. I. Bager hører til en gammel kendt Marstalslægt. Faderen var Skibsbygger, og overdrog i 1890 sin Virksomhed til Sønnen, *L. J. Bager*, der fortsatte den indtil 1912. Efter denne Tid driver *Bager* selv Rederivirksomhed, samtidig med at være Expert for Bureau Veritas.

Fra *E. Erichsen's* Skibsbyggeri.

**I. C. Albertsen,
Købmand.**

**Emil Holm,
Forretningsfører**

**O. I. Albertsen,
Leder af Sparekassen**

**Hans Petersen,
Skibsreder**

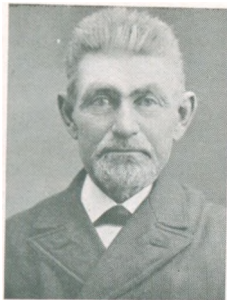
**Albert E. Boye,
Skibsmægler**

**L. J. Bager,
Skibsreder**

**Ludvig Johansen,
Skibsbygmester**

**H. Hansen,
Skibsbygmester**

**E. Ericksen,
Skibsbygger**

Bager beklæder blandt mange Tillidshverv Stillingen som Formand for Havnekommissionen og for Marstal Søforsikring.

Af det store Antal Redere, der findes i Marstal skal vi nævne nogle enkelte.

Først bør vi nævne den gamle Hædersmand, Skibsreder *Albert E. Boye*, der har virket mere for Marstal end nogen anden. Boye sejlede som Kaptajn fra 1874 til 1890 og nedsatte sig derefter som Skibsmægler i Marstal, hvor han har været utrættelig i sin Virken for Byen og dens Skibsfart.

Et af Mægler Boye's Sejlskibe.

I fem Aar var Boye Medlem af Skattekommissionen og Skolekommissionen i Marstal. Han var Medst. af Dansk Sejlskibsrederiforening, og fungerede i 3 Aar som denne For-

enings Sekretær. I 17 Aar var han Medlem af Bestyrelsen for Marstal Skipperforening, deraf de 10 Aar Formand; og til Vidnesbyrd om Boye's Fortjenester, udnævntes han til Foreningens Æresmedlem.

Albert E. Boye har været sin By en god Borger!

Skibsmægler *H. H. Petersen* er født 1845 paa Marstal hvor han i 1876 begyndte sin Virksomhed som Skibsmægler. Petersen er Medindehaver af *H. C. Christensen's* Skibsbyggeri.

Skibsreder *Hans Petersen* for til Søs fra 1888 til 1897

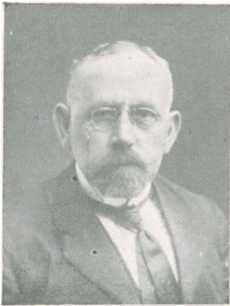
og overtog derefter Faderens Skibsrederi. I de svundne 20 Aar har Hans Petersen arbejdet sin Virksomhed op til at være den næststørste i Marstal, idet han nu enten ejer eller disponerer over 20 af de mest kendte Marstalskonnerter og yderligere er Parthaver i mange andre af Byens Sejlere.

II. C. Albertsens Købmandsgaard.

Købmand *I. C. Albertsen* etablerede 1878 i Marstal sin Forretning med Jern, Kul, Trælast og Bygningsartikler. I 1890 begyndte Albertsen yderligere en Virksomhed som Skibsreder. Albertsen var tidligere Formand for Ligningskommissionen og Medlem af Skolekommissionen.

Skibsreder og Sejlmagermester *Vald. Petersen* sejlede som Skibsfører indtil 1915. Dette Aar overtog han sin

J. V. Wismer,
Toldforvalter, Marstal.

P. M. Suadicani,
Telegrafbestyrer, Marstal.

Faders Virksomhed i Marstal, der etableredes 1865 som Rederiforretning og Sejlmageri.

Selvfølgelig findes der i en By med saa stor Søfart lokale Søforsikringsvirksomheder. Der er *Marstal Søforsikring* og *Søassuranceforsikringen Ærø*. Fhv. Skibsfører *Emil Holm* har siden 1907 været Forretningsfører for det sidstnævnte Selskab.

Ligeledes findes der en udmærket Navigationsskole i Marstal, der ledes af Forstander *F. Hansen*.

Hotel Danmark.

Handels- og Landbrugsbanken ledes af Bankbestyrer *H. Clausen*, der tillige er Direktør for *Marstal Søforsikring*. *Marstal Spare- & Laanekasse* bestyres af *O. F. Albertsen* siden 1912, efter at han de fire foregaaende Aar havde været Bestyrelsens Formand.

Byen har flere Hoteller. Det største er *Hotel Danmark*, der er et første Klasses Hotel, omgivet af en dejlig Have med prægtige gamle Træer. Hotellet ledes dygtig af den statelige Fru Marie Christensen.

Hotellets Have.

RUDKØBING

RUDKØBING er den eneste Købstad paa Langeland, og Byen er gammel af Aar.

Selve Øen Langeland var allerede beboet i Oltiden. Første Gang Historien møder Øens Navn er i en Beretning fra Ottar og Wulfstan omkring 900, men mange Vidnesbyrd om en langt tidligere Bebyggelse findes bl. a. i Øens Kæmpegrave, hvoraf den mest kendte er „Kong Humbles Grav“. Af Kong Valdemars Jordebog ser vi at Øen var udstykket paa mange Hænder og tæt bebygget. I Middelalderen fandtes 35 Adelsgaarde paa Langeland, nu er der godt en halv Snes, hvoraf den største er Tranekær Slot, Hovedsædet for Grevskabet Langeland.

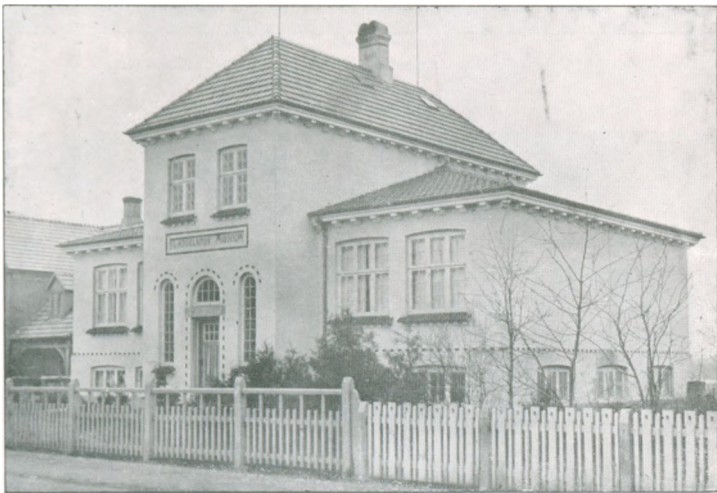
Rudkøbing ligger midt paa Vestkysten af Langeland, og den er meget gammel.

Byens ældste, kendte Privilegier er stadfæstet allerede 1287, men der findes fem Vidnesbyd om, at der allerede i Begyndelsen af det 11. Aarhundrede var en tæt bebygget Plads her.

For de fleste Danske ligger Rudkøbing saa underlig fjernt, og med dens Navn forbindes ofte Forestillinger om en lidt halvglemmt, gammel stiltfærdig Provinsby, og den der kommer til Byen første Gang overraskes derfor over at møde en Købstad, der staar paa Højde med de bedste, der har en god, moderne Havn og smukke tidsvarende Butiker i de gode brolagte Gader.

I Brogade, Byens Hovedgade, der gaar fra Havnen til Torvet, findes Apoteket, hvor de to berømte Danskere, Brødrene Ørsted fødtes. Dette er Rudkøbings Stolthed, og foruden Apotekets Mindetavle har Byen et smukt Monument for de to Brødre ude i det Anlæg, der bærer Brødrenes Navn: „Ørstedsparken“.

Paa Torvet finder vi Kirken, der med sine smukke Renæssancegavle er opført i det 17. Aarhundrede, og Raadhuset med sin Buste af Frederik VII. — Byen er i en stadig, omend langsom Vækst. 1860 talte den 2719 Beboere, der 1890 var steget til 3484, 1911 til 3766 og 1916 var Indbyggertallet naaet op paa 3823.

Langelands, Museum.

Den kommunale Udvikling gaar i samme rolige Tempo som Byens Vækst, men der findes dog baade Gasværk anlagt 1894, Vandværk, anlagt 1907 og Elektricitetsværk anlagt 1910, alle tilhørende Kommunen.

Udsigt fra Møllebakken til Fredeskoven.

Banegaarden.

Rudkøbing har en stor, god og moderne Havn, der ledes af et Havneudvalg med Borgmester *A. Maltz-Müller* som Formand. Havnebassinet, der er 4 Meter dyb, deles ved en Midtermole, hvorved der indvindes en Del ekstra Bolværksplads, saaledes, at denne udgør ialt 570 Meter. Havnen er omgivet af moderne Stenkajer, der findes gode Provanteringsforhold, Ophalingsbedding for mindre Skibe (indtil 150 Tons) og Skibsbyggeri. Fra Rudkøbing er der regelmæssig Rutefart til de store Byer paa de nærliggende Øer. Ved Siden af Handelshavnen findes en mindre Baadehavn, der ogsaa anvendes af Fiskerne, med en Vanddybde af 2 Meter.

Skibsfarten fra og paa Rudkøbing er uden Betydning, lokket af de høje Priser paa Tonnage er de fleste Fartøjer solgte, og hvad værre er, Ejerne og de erhvervede Kapitaler er taget bort fra Byen og har gjort Kapitalen frugtbringende andre Steder. — Derimod drives fra Rudkøbing et meget betydeligt Fiskeri, særlig i Foraars og Efteraarsmaanederne, og Byen har en dygtig og energisk Fiskeribefolkning, der med store, søgaaende Motorfartøjer besørger Fangsten, navnlig Sildefangst. Det er et helt betagende Skue en Efteraarsaften og Nat at se hvorledes Fartøj ved Fartøj ligger opankret gennem Farvandene om Øerne, kendelig ved ophængte Lanterner i Fortops Mast, i disse Nætter drages den søvglitrende Rigdom fra Havets Dyb af arbejdsvante Hænder op i Baaden for i den aarle Morgen at bringes ind til Byen. Her inde sorteres Fisken i store Rum anlagt langs selve Havnen paa en saadan Maade, at ethvert Fartøj kan lægge til, og hver Fisker har sit eget særlig indrettede Rum, hvor Fisken renses og omhyggelig pakkes inden den gaar ud til Export eller til det hjemlige Marked. At Forholdene paa dette

Vald. Due,
Fiskeeksportør.

P. G. Clausen,
Fiskeeksportør.

Rhein-Knudsen,
Købmand.

G. S. Hagh,
Farvehandler.

Svend Kruse,
Konditor.

Gorm Wilhelm,
Uhrmager & Optiker.

A. Meyer,
Guldsmed.

M. Hansen,
Bagnkop.

Louise Terkelsen.

Omraade er saa ideelle skyldes en enkelt Mands energiske Arbejde. Redaktør Madsen, der ogsaa i en særlig Grad har forstaaet at vinde Fiskernes Sympati, sammen med

Havnen.

Toldassistent Andersen er han Leder af Fiskernes Andelsforetagende, Fiskeexportforeningen „Pax“.

I Rudkøbing findes adskillige betydelige Handelshuse, hvoraf flere er kendte over det hele Land, saaledes Købmand *Bendix Hansens* store Købmandsforretning, der udenfor Egnen inulig er bedre kendt under Navnet Langeland Korn-, Foderstof- & Gødningsforretning. Firmaet har en stor Filialforretning i Odense. Bendix Hansen, der er Typen paa den dygtige Købmand, er interesseret i mange af Øens Virksomheder og har bl. a. Sæde i Bestyrelsen for Akts. Rudkøbing Silopakhus og Motorfabriken Danmark, ligesom han er interesseret i det store Frøfirma

Krogh,
Blikkenslagermester:

Clemmensen,
Fiskeeksportør.

Christiansen.
Tømremester.

I. K. Larsen,
Skræddermester.

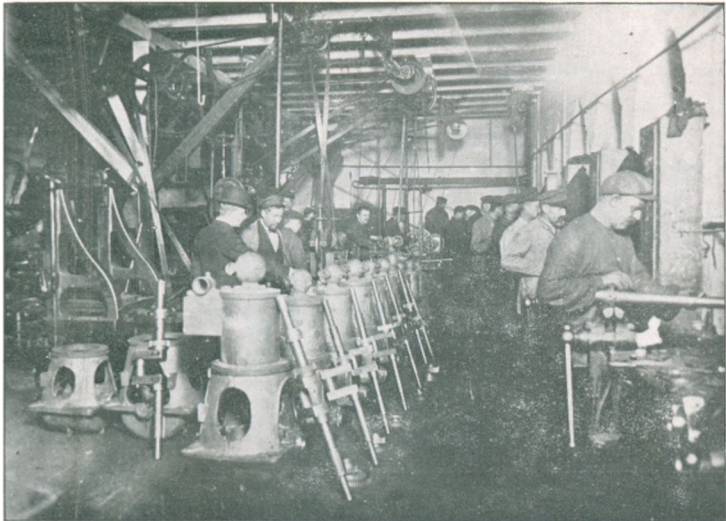
F. A. Pico,
Købmand.

Christensen,
Ekviperingshandler.

Langelands Frøavls-Kompagni, der under Ledelse af Landbrugskonsulent *A. C. Duborg* driver en stor Export af Frø, ligesom det har et stort Hjemmemarked for afsvampet Sædekorn og forskellige Sorter Markfrø. — Købmand *I. O. Straté*, der handler med Korn, er Medlem af Direktionen for Akts. Langelands Bank. De øvrige Direktionsmedlemmer er Sagfører *Chr. Olsen* og Købmand *W. Gislason*.

Langelands Bank arbejder med en Aktiekapital paa 275000 Kr., Reservefonden udgør 56227 Kr. og et Delkrederefond 59354 Kr. Bankens Regnskab pr. 31. Decb. 1916 balancerede med 4233407 Kr., hvoraf Indlaan udgjorde 3058134 Kr.

Interiør fra Motorfabrikken „Danmark“.

Af industrielle Virksomheder tæller Øen kun ganske enkelte

Motorfabriken „Danmark“, eller som den den Gang hed, Rudkøbing Jernstøberi & Maskinfabrik blev grundlagt 1845 af daværende Kobbersmedemester Ole Knudsen og drevet af denne indtil 1882, hvor Sønnen, Christian Rhein-Knudsen, overtog Fabriken.

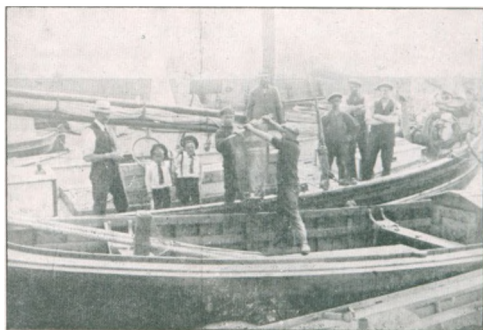
I 1892 overtoges Fabriken af et Interessentselskab, Barfod & Halvorsen, der var Indehavere af Virksom-
Danske Byer og deres Mænd.

heden til 1896. Senere var den paa forskellige Hænder, indtil det nuværende Aktieselskab overtog Fabriken 1907 med Ingeniør Wald. Alsing som administrerende og teknisk Direktør. I 1905 indførtes Motorfabrikationen som Speciale, og her har Fabriken erhvervet sig en første Rangs Stilling blandt Landets Motorfabriker, og er saaledes siden 1911 Leverandør til den danske Stat, der anvender „Danmark“ Motoren i Læge-, Transport- og Fiske-ribaadene i Grønland.

Motoren „Danmark“ er saaledes kendt Landet over, og Tyskland og Norge har været gode Aftagere af dette Mærke.

„Pax“.

Fra Vald. Dues Virksomhed,

Foruden den før nævnte Fiskeeksportforening Pax, findes i Byen en Del andre betydelige Eksportører af Fisk.

Valdemar Due etablerede sig 1900 og har en Del Fiskerbaade i Virksomhed, bl. a. søgaaende Kuttere. Due driver en betydelig Fiskeexpt. navnlig af Aal, og ved Siden af denne Virksomhed paa-tænker Due at oprette en Skibspro-vianteringshandel.

Clausen, er født 1854 og har siden 1905 drevet en ret omfattende Forretning med Export og Salg af Fisk.

Skibsprovianteringshldr. *C. Rasmussen* har nyligt overtaget sit Firma, der etableredes allerede 1869 som Seilmagerforretning og derefter 1894 overdroges *W. Elling*. *Rasmussen* fører nu alt til Proviantering af Skibe og indenfor Kolonial og Delikatessehandelen.

C. Rasmussens Forretning.

Fiskeeksportør *C. Clemmensen*, der er født 1872, etablerede sig 1898 og hans Forretning omfatter saavel Export som detail og en gros Salg af al Slags Fisk.

Fiskeeksportør *P. G.*

Forholdene for Reparation af mindre Skibe er gode i Rudkøbing og blandt de Haandværkere, der særlig har kastet sig over Skibsarbejdet, maa vi nævne Skibssmed *E. Madsen*. — Der findes iøvrigt en Række dygtige Haandværkere i Rudkøbing, saaledes Blikkenslager og Kobbersmed *Chr. Krogh*, hvis Forretning etableredes allerede 1841 og overtaget af *Krogh* i 1889. For sit gode Arbejde fik *Krogh* Sølv-

Skibssmed E. Madsen.

og hans Træsko, Støvler og Skafter sælges nu ikke alene over hele Langeland, men ogsaa i stor Udstrækning paa de omliggende Øer. Snedkermester *E. Jacobsen*, etablerede sig 1910. Paa sine Værksteder fremstiller han Møbler af enhver Stilart, og i en saa smuk Udførelse at Byens Borgere gerne søger hans Forretning. En af Byens gamle Haandværkere er Tømrermester *Fr. Christiansen*, der har været Mester i Byen gennem 30 Aar. 1910

Snedkerm. E. Jacobsens Forretning.

medaille paa Udstillingen i Rudkøbing 1904 og som Bevis paa sine Medborgeres Tillid er han valgt ind i Bestyrelsen for Borgerforeningen, Teknisk Skole og den borgerlige Stiftelse. Træskofabrikant *H. P. Nielsen* begyndte sin Virksomhed i 1900

H. P. Nielsen's Forretning.

udvidede *Christiansen* sin Virksomhed med et moderne indrettet Savværk. *Christiansen* sidder i Bestyrelsen for Arbejderforeningen og den gamle Ligkasse. Skrædermester *I. K. Larsen* startede sin Forretning 1892 og den der vil være klædt up to date søger til *Larsen*, der er kendt for sit smukke Arbejde i saavel Herre- som Dameskræderi.

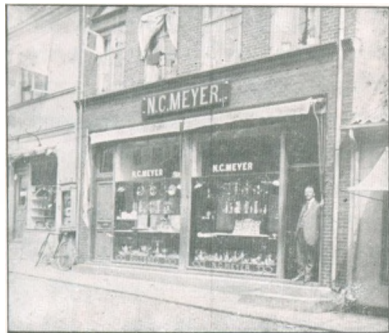
Tømremester Christiansens Kontorbygning og Plads.

Guldmedefirmaet *N. C. Meyer* er etableret i 1855. Den smukke Forretning ligger paa Byens Torv, er af meget betydelig Omfang og ledes dygtig og energisk af Grundlæggerens Søn.

*Gorm Wilhjelm*s Uhrmager og Optikerforretning er 70 Aar gammel, men overtoges 1906 af den nuværende Inde-

Skræder I. K. Larsen.

Guldmedfirmaet N. C. Meyer.

haber, der har faaet sin Uddannelse paa den danske Ur-magerskole i København. Forretningen er den største i sin Branche paa Langeland.

Der findes et Par Conditiorier med Serveringsret, dog uden Spiritusudskænkning. Det ene grundlagdes 1870 og ejes nu af den unge, dygtige Konditor *A. Heide*, det andet er oprettet i 1915 af Konditor og Bagermester *Svend*

Kruse, der begge nyder Borgernes Bevaagenhed for deres gode Varer.

Herreekviperingsforretningen „Bristol“, der ligger paa Østergade er den største paa Øen og har et Udvalg af

Varer, der passer saavel By-
mennesket
som Land-
boere.

Indehaveren
Poul Christensen, aabnede
sin Bod 1914.
C. G. S. Hagh
startede 1912
paa Østergade.
Hans Forret-

Interiør fra A. Heides Konditori.

er væsentlig aper- og Fårvehandel og fører et stort Udvalg af disse Varer, men ogsaa saadanne Ting som Lino-
leum, Rullegardiner og lignende.

B. Moses' Kunst- og Galanteri-
handel ejes nu af Chr. B. Moses.
Det er Byens eneste Specialfor-
retning i Galanteri og Kunstsager

Svend Kruses Bageri & Conditori.

„Bristol“

C. G. S. Hagh.

Interiør fra Frk. L. Terkelsen
Forretning.

og da Moses i Tilknytning til sin Forretning har Udsalg fra Johannes Neye er det intet Under at Borgerne gerne søger hans Butik baade for egne Fornødenheder og for at finde de Festgaver Tilværelsen af og til kræver af os.

Østergade er Gaden med de mange Butikker, og naar Damerne i Rudkøbing „gaar i Butikker“ finder de ofte ind til Frk. *L. Therkildsen* for at goutere Frøkenens lækre Konfekt og Chokolade eller forsyne sig med noget af den gode Kaffe og The til Eftormiddagens Aperitif.

H. P. Søgaard & Co.s
Manufakturforretning.

H. P. Søgaard & Co.s Manufakturforretning aabnedes 1908 i en gammel Ejendom, hvori der havde været solgt Manufaktur gennem 20 Aar. 1913 brændte det gamle Hus og paa Tomten opførtes den moderne Forretnings-ejendom „Købmandsgaarden“, hvori Søgaard nu

har sine store, lyse Lokaler med en særskildt Afdeling for Sengeudstyr i Kælderen. Butiklokalet er Byens

største og Forretningens gode Principper har paa faa Aar fordoblet Omsætningen.

Rhein-Knudsens Manufakturforretning stammer fra 1878 Under en kyndig og energisk Ledelse oparbejdede Stifteren

Rhein Knudsens Forretning.

G. Knudsen, sin Forretning til at være den største Manufakturhandel paa Øen. Den nuværende Indehaver overtog Firmaet i 1910. Købmand *Chr. Michelsen* driver en ret omfattende Forretning i Korn, Foderstoffer, Gødning, Mel og Malt, og Forretningen breder ikke

alene sine Arme ud over Langeland, men gennem en forholdsvis stor Import og Export naar Michelsen at række ud i den store Verden.

Chr. Michelsens Købmandsgaard.

Købmand *F. A. Pico* overtog 1905 en af Byens ældste Forretninger, der er af en ret blandet Art, idet den omfatter saadanne Ting som Colonial, Marmorvarer, Gravmonumenter og alm. Produkthandel (gl. Jern, Klude etc.)

Købmand P. Christensen startede sin Forretning i 1906 Oprindelig var det en Kolonialhandel, men efterhaanden optog Christensen forskellige Udstyrsgenstande for Fiskerne og har nu en fuldstændig Forretning i Fiskeriredskaber, Garn, Tovværk og alle nødvendige Grejer.

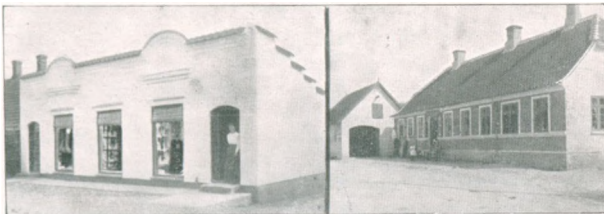

Købmand Pico's Forretning.

P. Christensens Købmandsbod.

Langelandsbanen hvis Driftsleder er Ingeniør Bülow, gaar dels tværs over Øen fra Rudkøbing til Spodsbjerg og danner dermed en hurtig Forbindelse med Nakskov og Banen i den anden Retning langs Øen og il Bagnkop, der er bleven en driftig Stationsby med gode Fremtidsmuligheder.

I Bagnkop bor Formanden for Langelands Haadelsforening, Købmand *Hans Jørgensen*, der driver en god, blandet Handel med Kolonial og Manufaktur. Købmand *Alfred*

Købmand Hans Jørgensens Forretningsejendomme.

Fiskeeksportør Alf. Hansen.

Hansen driver en stor Skibsprovianteringsforretning samt en ret omfattende Exportforretning med al Slags Fisk. 1904 begyndte Maskinfabrikant *Martin Hansen* en Forretning i Bagnkop, der er arbejdet godt frem. Forretningens Specialitet er Reparation af Baademotorer samt Fremstilling af nogle særlige Hejseapparater, der bruges af Fiskerne.

Maskinfabrikant M. Hansen.

DANSKE BYER OG DERES MÆND
REDAKTØR: ANDR. K. JENSEN

FAABORG

RINGE — KORINTH

1917 - DANSKE BYER OG DERES MÆND - 1917
BROBJERGHUS - AARHUS

Vesterport.

FAABORG

FAABORG Købstad, der er anlagt i det 13. Aarhundrede, ligger idyllisk ved den smukke Faaborg Fjord, omgivet som den er, paa Landsiden af store Skove og de „fynske Alper“, med de bekendte Svanninge Bakker, og mod Søside af Fjorden med de mange smaa Øer.

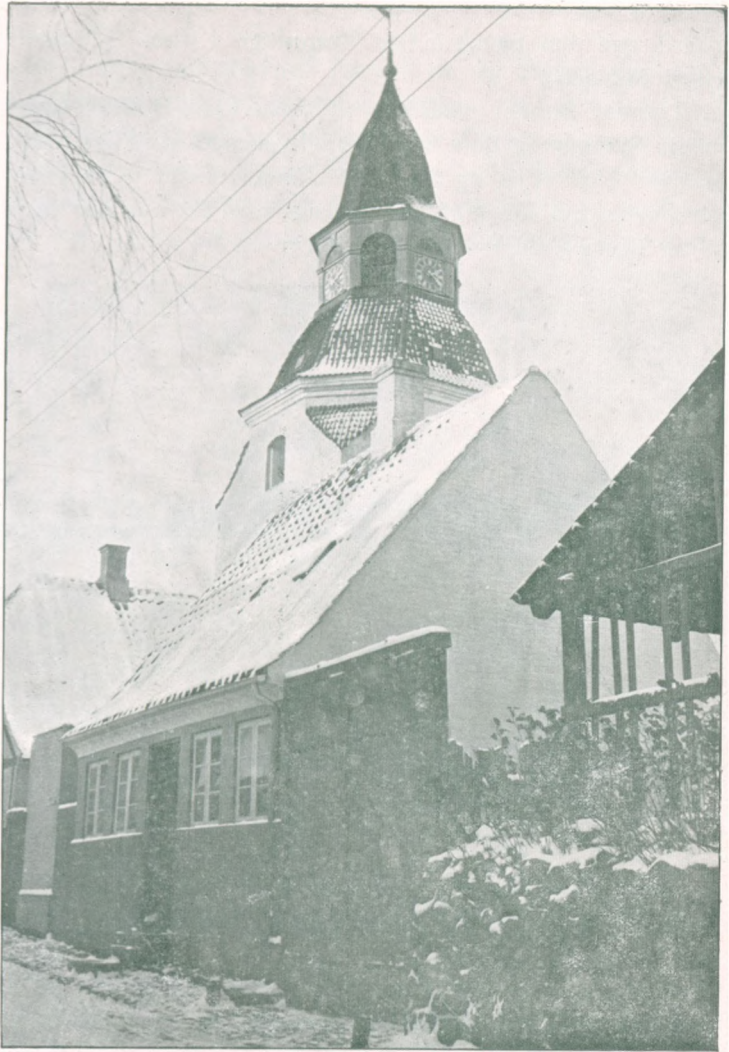
Den Fremmede vil al Tid, hvad enten Tilrejsen sker fra Landsiden eller fra Søside faa det bedste Indtryk af den lille venlige By, og vil heller ikke blive skuffet ved at gøre nærmere Bekendtskab med Befolkningen, der er stolt af deres lille By og med Glæde viser den Fremmede

de Seværdigheder Byen saavel som Omegnen kan byde paa. Kommer man fra Landsiden, fra Odense eller Assens Landevej, skal man igennem den gamle „Vesterport“, formentlig en Levning fra Byens Befæstning; det vil straks falde i Øjnene, at der findes en god Brolægning, idet store Dele af Byens Gader i de senere Aar er bleven omlagt. Forøvrigt vil det første en Fremmed lægger Mærke til være det smukke fritstaaende „Klokketaarn“, der ligger midt i Byen paa det højeste Punkt, medens selve Kirken ligger i Udkanten af Byen.

Gamle Faaborghuse.

Fra Taarnet, der har hørt til en ved Reformationen nedlagt Kirke, haves en henrivende Udsigt over selve Byen og Omegnen. Paa Landsiden begrænses Udsigten af de store Bakkedrag. Vi ser Herregaardene Hvedholm og Holstenshus med deres udstrakte Skove og det smukke

Klokketaarnet.

Taarn paa den navnkundige Svanninge Kirke. (Præsten Hans Madsen).

Udover Sundet med alle de smaa Øer, Bjørnø, Avernakø, Svelmø og den historiske Lyø med Klokkestenen; ja selv over Ærø og Als med Sønderjylland i Baggrunden haves en saa storslaet Udsigt som det nok var værd at ulejlige sig de mange Trappetrin op for.

Skibe under Losning i Faaborg Havn med tyske Kul og Kokes til J. Drost.

Nær ved Byen er der et stort inddammet Areal, „Sundet“ kaldet, hvor det mest storslaede Fugleliv rører sig.

Ved selve Byen er det første man lægger Mærke til vel nok den, efter Byens Størrelse store og fortrinlige Havn, der med store Omkostninger for faa Aar siden er bragt i nutidssvarende Stand. Vanddybden i Yderhavnen

er 6³ m og i Inderhavnen fra 3-5 m, og der er Kaj- og Bolværksplads af 646 Meters Længde.

Havnen er da selvfølgelig ogsaa en af Byens Livsnerver, og der rører sig et broget Liv. Der er 2 Gange ugentlig Dampskibsforbindelse med Assens, Svendborg og København og daglig Forbindelse med Sønderborg, hvor der baade er stor Person- og Godstrafik. Med Damperen „Ellen“ er der daglig Post, Person- og Godstrafik med Fiskerlejet „Dyreborg“ Avernakø, Lyø og Søby paa Ærø,

Fra R. Møller's Skibsværft. Et Fyrskib paa Bedding.

og endelig løber Damperen „Skjoldnæs“ saavel mellem de nærmeste Øer som til Ærø og Langeland Købmand *J. Drost's* Kulskibe bringer ogsaa en livlig Trafik. Drost, der er i Bestyrelsen for „Handelsforeningen af 1914“ eta- Danske Byer og deres Mænd.

blerede sin Kulforretning i 1907 og overtog yderligere i 1916 den af H. Larsen i 1886 etablerede Trælastforretning.

Om Sommeren gæstes Faaborg ofte af fremmede Turistdampere, ikke alene fra de omliggende Byer, men

Udsigt over Banelinien til Faaborg.

ogsaa fra det nærliggende Sønderjylland. Ved Havnen ligger *R. Møller's Skibsværft*, hvorfra der i Aarenes Løb er udgaaet et stort Antal smukke Sejlskibe, og som er særlig kendt for de smukke og solide Fyrskibe, der i de senere Aar er leveret til Staten.

Skibsbyggeriet ejer en stor Rullebedding med elektrisk Maskinkraft, hvor ret store Skibe kan tages op. *R. Møller's Skibsværft* grundlagdes 1868 og beskæftiger ca. 25 Mand. Møller, der har været Medlem af Byraadet i 18 Aar beklæder flere Tillidshverv og bærer desuden Ridderkorset. I 1909 optoges Sønnen i Firmaet.

Til samme Side ser man ogsaa et Baadebyggeri, et

stort Savværk og endelig Faaborg Andels-Svineslagteri, der efter en større Ombygning for faa Aar siden nu præ-senterer sig i en fuldtud tidssvarende Skikkelse.

Ved sine Jernbaner har Faaborg et stort og rigt Op-land. Af Banerne, (Sydfynske Jernbaneselskab), gaar én over Ringe til Odense, én over Nørre-Broby til Odense, indviet ved stor Højtidelighed i 1903, og endelig Faaborg-Svendborg Banen, der blev taget i Brug i 1916.

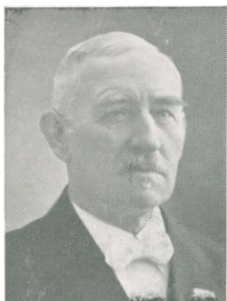
Der fører Spor saavel til Havnen som til Svineslagte-riet. Iøvrigt blev hele Baneterrænet, med Spor og Re-misser, selve Banegaarden og Godspakhuset underkastet en større Omforandring i Aaret 1916, samtidig med Svend-borg-Banens Anlæg, saaledes at hele Jernbanetrafiken nu foregaar paa den bedst mulige Maade.

Ved Siden af Banegaarden ligger Posthuset, der er bygget i samme Stil som denne, og danner en værdig Ramme om den store Banegaardsplads.

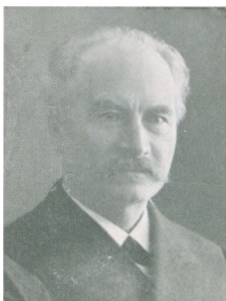
Bebyggelsen i Faaborg er en Blanding af gammelt og nyt, der er ingen udpræget gammel Bydel, men enkelte gamle karakteristiske Bindingsværksbygninger. Et Par af de smukkeste har desværre i de sidste Aar maattet vige Pladsen for mere nutidssvarende, men ikke slet saa maleriske, der mere opfylder Tidens Krav.

Foruden den store smukke Helligaandskirke, der er Byens Sognekirke, Vesterport og Klokketaarnet, der alle-rede er nævnt, er der kun Grund til at dvæle ved et Par af de gamle Købmandsgaarde, f. Eks. Hjørneejen-dommen af Vestergade og Mellemgade, der har tilhørt „kgl. Agent Voigt“.

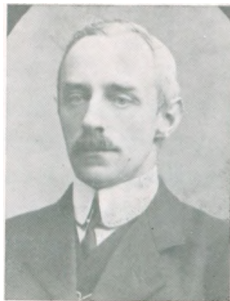
Paa Torvet ses den meget omdisputerede „Ymers Brønd“, og ved Siden af „Konservesfabrikkens“, (nu Faa-borg Vegetabilfabrik) smukke Gaard ligger Faaborg Mu-

**R. Møller senior,
R. af D. Skibsbygger.**

**N. Johnsen,
Toldforvalter.**

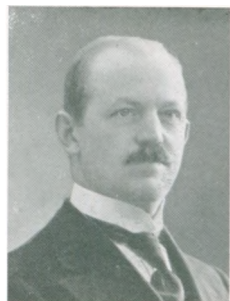
**R. Møller junr.
Skibsbygger.**

**I. C. Juel,
Kæmner.**

**Carl F. Nielsen,
Købmand.**

**Vald. Nielsen,
Købmand.**

H. Sieverts

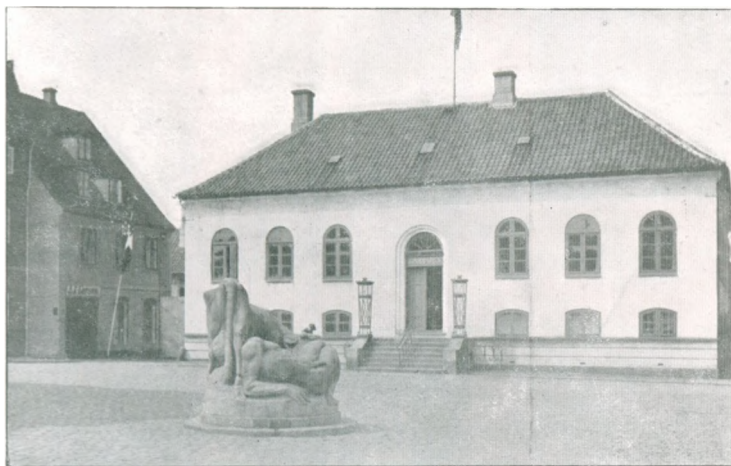
**C. V. Christiansen,
Købmand.**

**Johannes Drost,
Købmand.**

sæum, der ved sin ret store Malerisamling særlig repræsenterer den fynske Malerkunst.

Naturligvis ejer Byen baade Elektricitetsværk, et stort Højspændingsværk, der ikke alene forsyner Byen men ogsaa et meget stort Opland med Elektricitet (det havde pr. $\frac{31}{3}$ 1916 med en rund Sum kostet 900,000 Kr. at anlægge, men det forrenter sig godt og er et godt Aktiv for Byen) et godt Gasværk og et Vandværk, der faar sit ualmindelig gode Drikkevand fra Kaleko Bakker, der ligger saa højt, at Vandet uden særlig Vandtaarn eller Maskinkraft kan forsyne Byens højeste Bygninger med Vand.

Torvet med Ymers Brønd.

Sygehuset, der for et Par Aar siden blev udvidet med en Epidemiafdeling er fælles for By og Amt, og er nu i enhver Henseende moderne indrettet.

Brandvæsenet der har sit Sprøjtehus paa „Lagonis

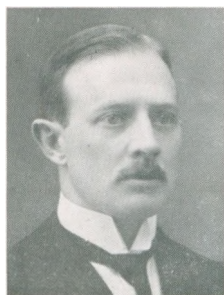
**Lauritz Nielsen,
Købmand.**

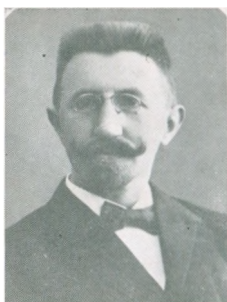
**Peter Raun,
Købmand.**

**C. C. Jensen,
Fabrikant.**

**Christensen,
Møllejejer.**

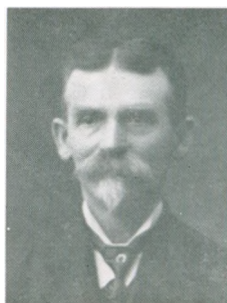
**Johs. Petersen,
Købmand.**

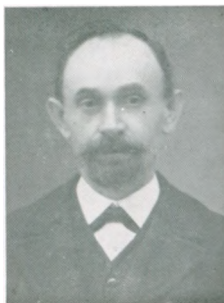
C. Meldal.

**H. P. Bruun,
Konditor.**

**A. Nielsen,
Savværksejer.**

**J. Fr. Larsen,
Savværksejer.**

Minde“ og er forsynet med moderne Sprøjter, Redskaber og Stiger, er meget populært og anses saavel i Byen som paa Landet, hvor det ogsaa af og til har noget at bestille, for at være et raskt Brandkorps.

Ved Byens Skolevæsen er ansat en Overlærer og 13 Lærere og Lærerinder, Skolen ligger centralt i Byen og bestaar af et Forhus med Lejlighed til Lærere og Pedellen, Mellembygning og Bagbygning med store og gode Klasseværelser, og endelig et nyt moderne Gymnastikhus.

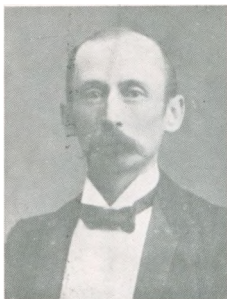
Ved Byens private Realskole, (Overlærer J. N. Illum) der med sine nye tidssvarende Lokaler, Gymnastikhus med Bade- og Sportsplads opfylder alle Nutidens Krav, er ansat 9 Lærere og Lærerinder. Bestyrer er cand. teol. E. Valeur.

Ved Omtalen af Skolerne skal nævnes Handelsskolen, der har sine Lokaler i Kommunens Skole. Forstander, Overlærer N. P. Illum.

Teknisk Skole, der ligger i Nørregade har sin egen smukke Bygning med store, lyse Lokaler. Skolen besøges af Elever saavel fra By som Land. Forstander, Malermester E. Knippel.

Faaborg Kirke, der er stor og rummelig tilhørte oprindelig et i 1477 oprettet Helligaandskloster er nu Sognekirke. Sognepræst Edv. Melbye.

Faaborg besøges af mange Fremmede, dog særlig om Sommeren naar Naturen i al sin Pragt rigtig fremhæver den lille sydfynske Bys smukke Beliggenhed. Foruden Byens store Lystsejlerflaade og Robaadene, der aarlig holder sine Kapsejladser paa Fjordene, har „kgl. Dansk Yachtklub“ flere Gange holdt sin store Kapsejlad her, hvor baade Havn og Fjord meget egner sig til det.

Flentje,
Handelsgartner.

O Sonnenborg,
Slagtermester.

H. P. Mogensen.
Sejlmager.

L. Kruse,
Hotelejer.

Hermann Kaufholz,
Fabrikant.

Fr. G. Meyer,
Købmand

Henrik Bøje
Købmand.

P. Christoffersen,
Rebslagermester.

A. Jacobsen,
Konditor.

Ogsaa Sporten paa Landjorden har sine Dyrkere, og baade paa Fodbold og Tennisbaner hersker der et broget Liv.

Byens Hoteller er lige populære alle Paa „Rasmussens Hotel“ findes Byens Theater; Handels- og Konto-

Faaborg Kirke.

ristforeningen har ogsaa her sine hyggelige Læse- og Selskabslokaler.

Borger- og Haandværkerforeningen har sin egen Bygning med Restauration, Læseværelser og Koncertsal.

Byen har to Anlæg, „Lægonis Minde“, der ligger ved Byens nordvestlige Udkant ved Odense Landevejen og „Voigts Minde“ ved den sydøstlige Udkant ved Svendborg Landevej. Paa Voigts Minde er Byens Sommerrestaurant fra hvis Veranda der findes den mest henrivende Udsigt over Fjorden med alle Øerne.

Byraadet bestaar af Formanden, Borgmester S. P. H.

Skouenborg og 9 valgte Medlemmer, nemlig Bankdirektør Th. Brorsen, Fabrikant C. C. Jensen, Cyklefabrikant H. P. Knudsen, Købmand C. V. Christiansen, Sægfører J. Arntoft, Malermester C. Knippel, Redaktør N. Nielsen, Lærer E. Palk og Detailhandler J. Thomsen.

Der har i de senere Aar været lagt stærkt Beslag paa Byens Indtægter, navnlig til Jernbaner, Kloak og Gadeanlæg, Sygehus og til de stedse stigende alm. Udgifter til Fattigvæsen, Alderdomsunderstøttelse o. s. v. Det skal dog siges at Skatteprocenten hidtil har holdt sig inden for rimelige Grænser. For indeværende Aar 6^s.

Et Par Tal af Byens Budget vil bedst illustrere Udviklingen i de senere Aar.

Den udskrevne	1900	19 ⁰⁵ / ₀₆	19 ¹⁶ / ₁₈
Formue og Lejlighedsskat	55572	58562	118944
Fattigvæsenet	9833,59	19011,46	26,540,94
Alderdomsunderstøttelse	15078,60	20742,35	24093,28
Skolevæsen	16919,72	24250,49	34582,88

Faaborg har 4321 Indbyggere.

Byen har 3 Dagblade: „*Faaborg Avis*“, der er grundlagt i 1858, og udgives af Redaktør N. J. Petersen. *Faaborg Folketidende* er stiftet 1883 af R. J. Brandt, som endnu er Udgiver og Redaktør af Bladet, og endelig *Faaborg Socialdemokrat*, hvis Redaktør er Byraadsmedlem N. Nielsen.

Fra A/S J. J. Jacobsens Lagerkældere.

ERHVERVSLIVET.

FAABORG er en god og sund Forretningsby med en dygtig og energisk Handels- og Haandværkerstand, der sætter en Ære i at hævde Standens Renomé.

Der findes i Faaborg et Par Virksomheder som har været banebrydende paa deres specielle Felter.

A/S J. J. Jacobsens Eftf. var saaledes den første her i Landet som fremstillede

Frugtvine. Firmaet er grundlagt i Aaret 1841 af afdøde Justitsraad J. J. Jacobsen. I 1896 overgik Forretningen til et Aktieselskab Gennem Aarene har Faaborg Frugtvine og Li-

Fra A/S. J. J. Jacobsens Expedition.

kører vundet Indpas overalt her i Landet ligesom der i de senere Aar er exporteret ret store Kvanta. Firmaet ledes nu af Direktør A. Møller.

Tadefabriken *Fiona* er bleven en Virksomhed, hvis Ry gaar langt udenfor Landets Grænser. „Fiona“ Tapet og „Fiona“ Farver, gør ogsaa sit for at bringe Byens Navn ud.

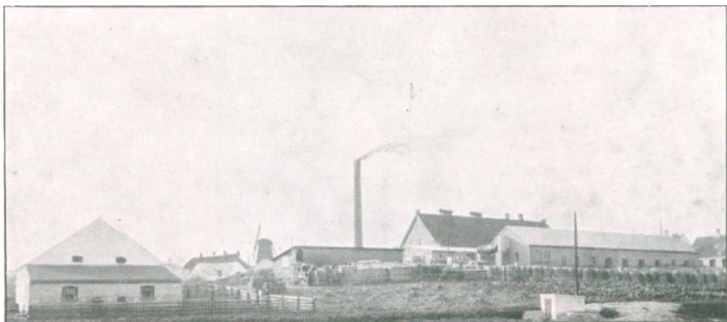
A/S Faaborg Vegetabil Margarine Fabrik har Æren af

at have indført Plantemargarinen her i Landet. Fabrikken er stiftet i 1909 af afdøde Etatsraad Mads Rasmussen og indstalleret i de Bygninger der før optoges af dennes bekendte Konserverfabrik. Den ejes af et Aktieselskab med en Aktiekapital paa 200,000 Kr. Direktør P. M. Larsen har ledet Firmaet meget dygtig og energisk siden Starten.

I Udkanten af Byen ligger det store Firma *Fyens*

Fløde Export Compagni.

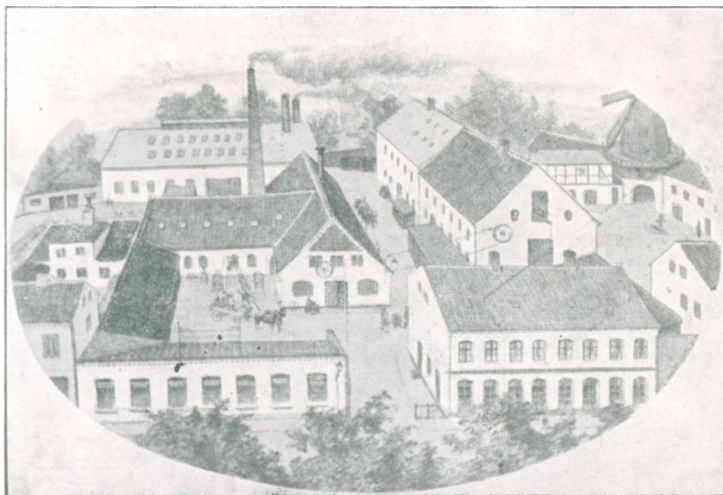

Fyens Fløde Export Compagni.

Faaborg Butter Export Co.

Fløde Export Co. hvis Produkter, steriliseret Mælk og Fløde paa Flasker er kendt og skattet i de fleste Hjem. Under samme Firma hører *Faaborg Butter Export Co.* Den samlede aarlige Omsætning beløber sig til ca. 6 Mill. Firmaerne ejes af et Interessentskab medens den daglige Drift forestaas af Direktør *Frank Olsen.*

Faaborg Jernstøberi og Maskinfabrik.

Blandt de store Firmaer i Faaborg maa ogsaa nævnes *Faaborg Jernstøberi og Maskinfabrik* der er grundlagt i 1856 af Jernstøber L. Jensen. Ved dennes Død i 1902 overtoges Virksomheden af Sønnen C. C. Jensen, der med stor Dygtighed har ført Forretningen videre. C. C. Jensen har adskillige Tillidshverv, saaledes som Medlem af Byraadet siden 1913 og Formand for Sparekassen „Arbejderen“ siden 1908.

Af Pengeinstituter findes i Faaborg ikke mindre end 5.

Den ældste er *Faaborg Spare- og Launekasse* der er stiftet i Aaret 1846. Af Sparekassens Regnskab fremgaar det tydelig hvilken Tillid man nærer til dette Institut. Der har saaledes i Aaret 1915-16 været ca. 13,000 Spare:ere med et samlet Indskud paa 12,479,501 Kr. 16 Øre. Sparekassen har 3 Direktører. For Tiden er det d'Hr.

Interiør fra „Arbejderen“s Kontor.

P. Spøhr, Chr. L. Wedel og F. C. Frederiksen. *Sydfyns Discontobank A/S.* er en af Sydfyns betydeligste Pengeinstitutioner. Direktionen bestaar af Th. Brorsen og P. Gerstrup. „*Arbejderen*“ Spare- og Præmiebank er stiftet i 1870. Ledet af elskværdige og virkelige dygtige Mænd, har den arbejdet sig støt fremad. I Aaret 1915-16 udgjorde Sparernes Indskud 1,008,191 Kr. 67 Øre. Bankens Formand er som tidligere omtalt Fabrikant C. C. Jensen. —

Foruden disse 3 Institutioner findes der en Afdeling af *Svendborg Amts Landbosparekasse* og en ganske ny Bank *Banken for Faaborg og Omegn.*

— — —

I mange Byer er de gamle Købmandsgaarde ved at forsvinde. De smukke Bindingsværksbygninger og Butikkerne med de smaa blyindfattede Ruder har de fleste Steder maattet give Plads for de moderne Butikker med Spejlglasruder og flotte Udstillinger.

Ikke saadan med Faaborg, der værner man om de gamle Gaarde med deres solide Præg.

Peter Rauns
Købmandsgaard
er en af de smukkeste. Her begyndte Rauns Bedstefader i 1846 et Brændevinsbrænderi. Men snart blev Forretningen til en rigtig blandet Købmandsforrt.

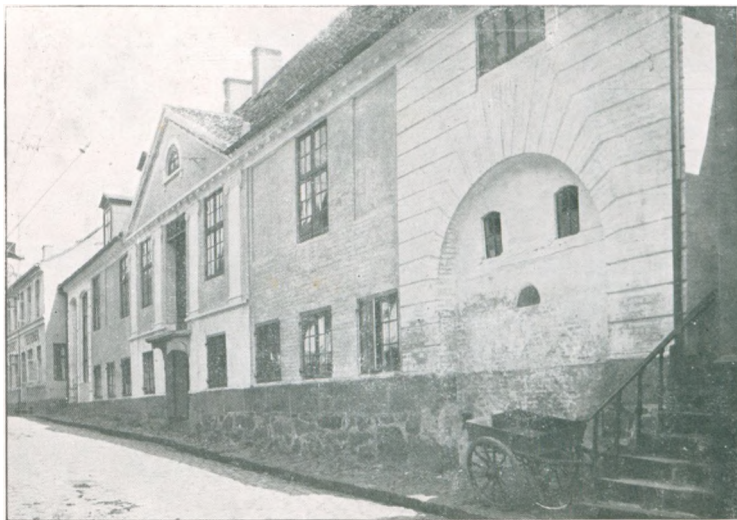
Fra Peter Rauns Købmandsgaard.

Den omfatter nu Korn, Foderstoffer og Kolonial. Efter Peter Rauns Død, driver Fru Raun Forretningen.

P. Spørhs Eftf. Købmandsgaard.

P. Spørhs Eftf. har ligeledes til Huse i en gammel Gaard. Vel nok en af de ældste i Faaborg Forretningen overtoges i Jan. 1917 af Aage Petersen, der har lært Handelen saavel her i Lan-

J. J. Larsens Købmandsgaard.

det som i Udlandet. Forretningen omfatter alt henhørende til en alm. blandet Forretning.

Det største Købmandsfirma i Faaborg er *J. I. Larsen*. Det grundlagdes 1860 af J. J. Larsen og overtoges 1903 af Sønnen C. S. Larsen. Foruden Hovedforretningen i Faaborg har Firmaet oprettet Filialer i Odense og Nyborg, der ligesom Hovedforretningen omfatter Korn, Foderstoffer og Markfrø.

Endelig maa vi nævne Købmand *Laurits Nielsen*. I 1910 overtog Nielsen Købmand K. S. Mogensens Forretning som han i 1914 flyttede hen i Lindbergs gamle Købmandsgaard paa Torvet.

Laurits Nielsen er født i 1886 paa Thurø og lærte Handelen hos Johannes Poulsen i Svendborg.

Fr. G. Beyer

overtog i 1916 C. M. Brandrups Forretning. Ogsaa dette Firma hører til de gamle i Faaborg, idet det er grundlagt 1852. Fr. G. Beyer, der er født i 1887 har faaet sin Uddannelse i forskellige store Handelsfirmaer.

Faaborg har to store Møller, nemlig Vester- og Øster-

Laurits Niensens Butik.

Fr. G. Beyers Købmandsforretning

Mølle. Af disse er *Vester-Møllen* en meget gammel Mølle Dens Oprindelse gaar helt tilbage til Begyndelsen af det 18. Aarhundrede; det er interessant at blade i de gamle af ælde gulnede Papirer, der blev os overladt til Gennem-

Vester Mølle.

læsning. Skrevne i den snirlige gamle Kancelistil, fortæller de om de Privilegier, der ved kongelig Anordning er givet Møllens forskellige Ejere i de forløbne 200 Aar.— I tidligere Tid hørte store Jordarealer ind under Møllen; der menes dens Jorder strakte sig helt ind til det gamle Klokke-taarn inde i Byen. Det meste er i Tidernes Løb solgt til Bebyggelse. Møllens smukke Hovedbygning der nærmest minder om et

forneamt Patricerhjem, er bevaret med en Pietet og Forstaaelse af det historiske, der gør dens forskellige Ejere Ære. -- Dens nuværende Ejer V. Rasmussen forpagtede den i 1907, og købte den i 1915. Mølleriet er selvfølgelig i de forløbne 200 Aar, undergaaet en stor Forandring idet den nu foruden Vindkraft ogsaa drives ved Elektri-

Øster Mølle.

citet, saaledes at den nu med sine moderne Indretninger, tuldtud staar paa Højde med de bedste Møller. —

Øster Mølle er af betydelig nyere Dato. Møllen i sin nuværende Skikkelse er opført 1910 efter at den gamle Vindmølle, som den nuværende Ejer Chr. Christensen overtog efter sin Fader, var total nedbrændt. Øster-Mølle er Typen paa en moderne Handelsmølle. Alle nye praktiske Møllerimaskiner er taget i Brug, og som Drivkraft anvendes den højmoderne Dieselmotor. Møllen giver sig særlig af med Tilvirkning af Mel og Gryn som Handelsvarer.

I den forreste Del af dette Afsnit har vi jo omtalt et Par af de største industrielle Virksomheder, men der findes adskillige andre som ogsaa fortjener at blive omtalt.

Skandinavisk Cigarkassetræ Fabrik er en temmelig ny

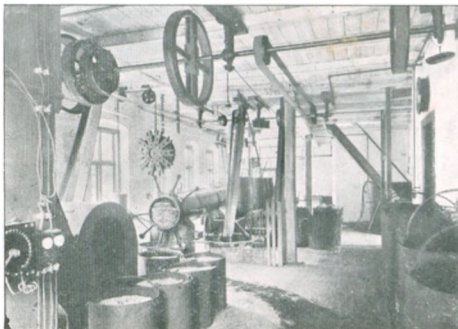

Skandinavisk Cigarkassetræ Fabrik.

men allerede nu ogsaa en ret betydelig Virksomhed. Ved forskellige sindrige Behandlinger forvandler man der Poplen og Pilens Træ til det bekendte røde Cigarkassetræ. Adm Direktør er fhv. Godsejer Mackeprang.

Faaborg Dampsave- & Høleværk er grundlagt i 1882 men overtoges i 1916 af den nuværende Ejer A. Hechmann. Værket der beskæftiger 14 Mand, behandler udelukkende gangbare danske Træsorter, A. Hechmann er født i Københ. 1882 og er uddannet ved Maskinsnedkeriet.

Lidt udenfor selve Faaborg ligger en anden Virksomhed i Træbranchen *Saugsted Dampsnedkeri*. Dette grundlagdes i 1896 af A Nielsen og Fr. Larsen. I 1908 omdannedes det til et Aktieselskab med de

Interiør fra Skand. Cigarks. Fabrik.

Saugsted Dampsnedkeri.

Den nuværende Ejer P. Seidelin, der bl. a. har lært Faget hos den bekendte Kunstner Kähler i Næstved, overtog Fabr. i 1906. Seidelin er bekendt for sit kunstneriske Arbejde, der finder Afsætning over store Dele af Fyen.

En Virksomhed som absolut maa nævnes er *C. Meldals Klædefabrik*. I Midten af det forrige Aarhundrede oprettede den nuværende Indehavers Bedstefader et Farveri og i 80erne ombyggedes Ejendommen, hvorefter Virksomheden udvidedes til ogsaa at omfatte Karteri, Spinderi, Væveri og Stamperi. Endelig er der i

Faaborg Lervarefabrik.

tidligere Indehavere som Ledere. Fabrikken beskæftiger nu ca. 15 Mand og omfatter Maskinsnedkeri Savværk og almindl. Møbelarbejde. — A. Nielsen er født i Faaborg 1862 og Fr. Larsen 1857 ligeledes i Faaborg. De har begge lært hos Snedkermester Petersen, Horne ved Faaborg. *Faaborg Lervarefabrik* er en Virksomhed af ret betydelig Omfang.

H. P. Knudsen,
Skibsreder.

I. Stadel Steenstrup,
Manufakturhandler.

1900 oprettet en Tøjrensingsanstalt og Garderobefarveri samt en Manufakturforretning med Udsalg af Fabrikens Frembringelser, der nu omfatter Garn, Tæpper, Cheviots og Kjoletøjer. Den nuværende Indehaver C. Meldal overtog Fabriken 1916.

Foruden de Købmænd, der boer i de rigtig gamle Købmandsgaarde, findes der i Faaborg en Del Kolonialhandlere med betydelige Forretninger. Saaledes *C. V.*

Meldals Klædefabrik.

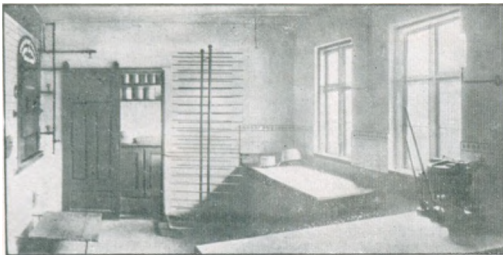
Christiansen der med virkelig Dygtighed har skabt sig en so lid Forretning i Kolonial-, Material og Farvebranchen. *Christiansen* er Medlem af Byraadet og beklæder desuden Formands-

pladsen i „Handelsforeningen 1914“. *Johs. Petersen* grundlagde sin Kolonial og Materialhandel i 1896 og har stadig arbejdet den støt fremad. Han er Formand for Handelsforeningen i Faaborg og Medlem af Ligningskommissionen. Endelig skal nævnes *Henrik Bøje* der lærte Håndelen hos det kendte Firma T. G. Krøyer i Nakskov. — Bøje overtog Forretningen i 1903. Af Tillidshverv indtager han bl. a. Pladsen som Formd. for Kolonialhandlerforeningen.

Faaborg Materialhandel.

I 1865 etablerede Konditor *H. P. Bruun's* Fader et Bageri særlig baseret paa Fremstilling af Honningkager. Efter at H. P. Bruun havde overtaget Forretningen gik den imidlertid mere og mere over til at

Interiør fra Bruuns Bageri.

blive Konditori, og nu er det udelukkende dette der drives. Den store Søgning viser tydelig hvor fortrinlige Varer Bruun leverer.

Konditor *A. Jacobsen* grundlagde sin Forretning i 1897 og har nu en betydelig Virksomhed med Leverance til flere af Byens Hoteller. Ligeledes har Jacobsen et stort Udvalg i lækre Dessertchokolader.

H. Sieverts Sadelmager- og Møbelforretning der er grundlagt i Midten af det forrige Aarhundrede, overtoges 1911 af den nuværende Indehaver, som fører Forretningen videre i det gamle solide Spor. Fra *P. Christoffersens* Rebslageri sendes Varer over hele Landet. Fra en beskeden Begyndelse er denne Virksomhed naet frem blandt de største i Branchen. Den beskæftiger nu 10 Mand. Sejlmager *H. P.*

Mogensen er Typen paa en gammel solid Haandværker. Han har dreven sin Forretning i Faaborg siden 1879 og er den eneste Sejlmager paa Pladsen.

H. P. Knudsen er Rheder for det Dampskibsaktieselskab der star-

H. C. Jørgensens Isenkramhandel.

Sievert Sønners Møbelforretning

skab der startede i Faaborg 1916. Foruden at være Medlem af Byraadet har Knudsen adskillige andre Tillidshverv saaledes som Formand for borgerlige

Spare- og Hjælpekasse og som Medlem af Bestyrelsen for Rhederiaktieselskabet Faaborg. *H. C. Jørgensens* Isenkramforretning er grundlagt 1874. I 1905 overtog den nuværende Indehaver Forretningen efter Faderen og i de forløbne Aar er Omsætningen steget saa betydelig, at den nu er den største i Branchen her i Byen. *Palanders* elektriske Skotøjsreparation er almindelig bekendt for sit smukke og solide Arbejde. Gartner *Chr. Flentje* driver en omfattende Handel med saavel

Palanders Forretning

Chr. Flentjes Gartneri

Planter, Kranse og alm. Køkkenurter. Flentje har siden 1914 været ansat som Graver ved Faaborg Kirkegaard.

Sonnenborgs Forretning

I Grønnegade ligger Slagtermester *Otto Sonnenborgs* Slagterhus. Foruden Forretning som alm.

Slagtermester driver *Sonnenborg* stor Handel med Kreaturer, en Geschäft han

har fortaet at drive saaledes, at han nu er en at Byens største Skatteydere.

Faaborg Papfabrik etableredes 1840 af Papirmager Carl Sofus Rasmussen. Virksomheden gik godt og der kom yderligere Fart over Fabriken, da Rasmussen fik den fornødne Driftskapital gennem en Aktietegning blandt Om-

Faaborg Papfabrik

egnens Mænd. I 50erne begyndte Rasmussen Fabrikation af Bøttepap, der fremstilles af Bogbindernes Papiraffald og suppleret med Halm. Det sidste Materiale kneb det tit med, men ved at optage andre Fabrikationsartikler holdtes Virksomheden dog stadig i Gang.

Fabriken er stadig udvidet i de forløbne Aar og har ogsaa været paa forskellige Hænder indtil den nuværende Ejer købte Virksomheden og derefter ved gennemgribende Indretninger og Udvidelser har ført Faaborg Papfabrik frem til en tidssvarende ydedygtig Fabrik, hvis Omsætning er i hurtig Stigning.

Af Manufakturforretninger skal her nævnes *Vett og Wessels Udsalg* der ubetinget er en af Byens fineste Forretninger. - Med sit elegante storstadsagtige Udstillinger og en elskværdig Betjening har denne Forretning skabt sig en stor Kundekreds.

Vet & Wessels Udsalg

Siden 1903 har *I. Stadel-Steenstrup* forestaaet Ledelsen af Forretningen.

Emil Levins Manufakturforretning hører ogsaa til de populære. Den omfatter saavel alm. Manufakturvarer som Herreekvipering og et Herreskræderi der er bekendt for sit fine „Snit“. Forretningen er etableret 1912. — — En Forretning som har Damernes Bevaagenhed er *Fr. v. Hemms* kontante Manufakturforretning der foruden Manufaktur har et elegant Udvalg i de sidste „Skrig“ paa Damemodernes Omraade. Forretningen er

Emil Levins Forretning

Carl F. Nielsens Manufakturforretning.

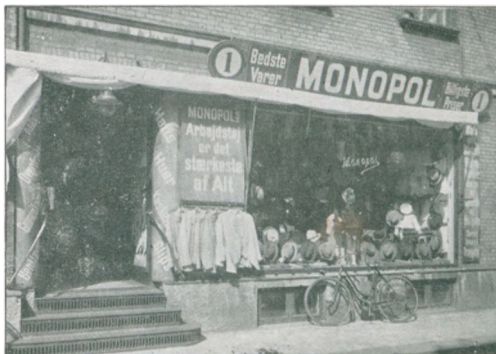
Fr. v. Hemms Manufakturhandel.

started 1905 og er takket være den energiske og dygtige Indehavere arbejdet frem til en betydelig Virksomhed.

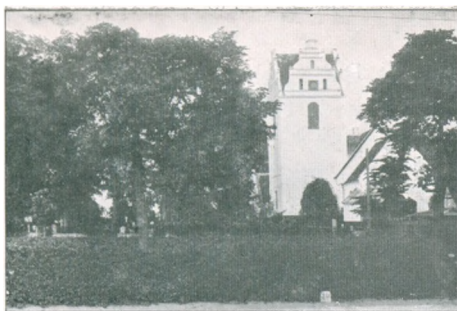
I 1871 begyndte *Carl F. Nielsen* som Uldhandler paa Landet og 6 Aar efter etablerede han sig som Tricotagehandler i Faaborg. Efter

flere betydelige Udvidelser omfatter Forretningen nu Trikotage og Manufaktur samt en speciel Afdeling for Herrekonfektion. Carl F. Nielsen har i Aarenes Løb beklædt adskillige Tillidsposter, saaledes som Bestyrelsesmedlem af Grundejer- og Handelsforeningen.

„*Monopol*“ er den eneste Specialforretning i Herreekvipering i Faaborg, den har et kolossalt Udvalg i alle de forskellige Ting der kræves til en Herres Paaklædning, og til virkelig billige Priser, hvad der jo i vor Tid snart hører til Sjældenheder.

„Monopol“.

Ringe Kirke.

RINGE

RINGE har ikke som saa mange andre af Landets Stationsbyer udviklet sig med synderlig stærk Fart. Udvidelsestrangen hos Byens Beboere har ikke været fremtrædende, og Byens Nybygninger og dermed følgende nye Virksomheder er kommet Tid efter anden.

Den sidste halve Snes Aar har dog ændret noget i det her nævnte Forhold. Man har simpelthen ikke kunnet stritte imod længere og Byens rentud enestaende Udviklingsmuligheder har skaffet sig Luft, — i Virkeligheden af sig selv, kan man sige.

Bankens Forretningsudvalg holder Raad.

Dermed skal ikke siges, at Byen har savnet Mænd med baade Ud- og Vid-syn. Navnlig i de senere Aar har man i stedse stigende Grad diskuteret den

Kendsgerning, at Byen ikke i nævneværdig Grad har udnyttet sine udmærkede Chancer, hvoraf den største er den, at Ringe er Midtfyns Knudepunkt for Veje og Jernbaner, med ca. 20-25 km til Købstæderne Odense, Svendborg, Nyborg og Faaborg. Og det maa siges at være ret beskedent, at en By som Ringe kun har ca. 1400 Indbyggere, hvoraf man endda har været 5 Aar om at faa de sidste 100.

Men trods Ringe Bys Lidenhed og trods dens beskedne Indbyggerantal, rummer dog Byen mange og meget betydelige Virksomheder, og af disse bør man maaske først og fremmest nævne Banken for Ringe og Omegn, der fra en beskedne Begyndelse for en halv Snes Aar siden har arbejdet sig op til — under en klog og forstandig Ledelse — at blive den allerstørste Betydning, ikke alene for Ringe By og Kommune, men for store Dele af Omegnen.

Ringe har eget Elektricitetsværk, Gasværk og Vandværk. Her findes en teknisk Skole og navnlig en Realskole, der i de Aar den har bestaaet under Herr cand. mag. *Axel Noacks* Ledelse har betydet overordentlig meget

Realskolen.

for den opvoksende Ungdom med Hensyn til baade Kundskaber og Dannelse.

I Ringe findes Filial af Vends med flere Herreders Sparekasser, administreret

Lars Kristensen,
Amtsraadsmedlem.

Axel Noack,
Forstander.

Aksel Hey,
Apotheker.

med stor Dygtighed af Amtsradsmedlem *L. Kristensen*, der desuden er Formand for Svendborg-Nyborgbanens Repræsentantskab, for Ringe Andelsmejeri og Ridder af Dannebrog.

Amtsraadsmedlem Lars Kristensens Gaard i Ringe By.

Endvidere Amtssygehus og Epidemihus o. s. v. med (praktiserende Læge, *Th. Schultz*), Postkontor (Postmester *Eising*) med omfattende Distrikter under sig, Statstelegrafstation, Statstelefonstation, Stempelpapirudsalg, en betydelig Hotelvirksomhed (Aktieselskabet Ringe Hotel og Højskolehjem, Apothek og Bogtrykkeri o. s. v. o. s. v. Og Byen har end ogsaa sin egen — om end ikke synderlig stor — Avis, Midtfyns Dagblad samt fast Biografteater.

Ringe-Kommunen omfatter foruden Stationsbyen Ringe tillige en halv Snes andre Byer, og i Kommunen findes

ialt ca. 4000 Indbyggere. I Ringe har baade en Politiassistent og Vejassistent Domicil. Naar engang den nye Retsreform træder ud i Livet, faar Byen et Hjælpetingsled, hvortil en halv Snes af de omliggende Kommuner vil komme til at høre.

Kommunens Anliggender ledes af en Kommunalbestyrelse paa 11 Medlemmer (for Tiden alle mandlige). Kommunalbestyrelsen har i flere Aar — ikke mindst under afdøde Sagfører *Koldborgs* Ledelse — betødet meget for baade Ringe By og hele Kommunen. Den har været Løftestangen ved mange Lejligheder, hvor nye Reformers skulde føres ud i Livet, og der har indenfor Kommunens Styrelse været baade Forstaaelse og klogskab. En af Byens bedste Mænd, der de sidste Aar har siddet i Kommunalbestyrelsen — Direktør *Chr. Jensen*, — afgik ved Sogneraadsvalet i Marts i Aar.

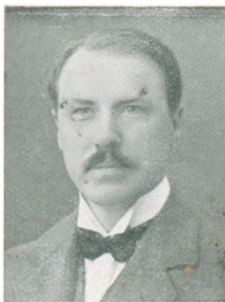
Direktør Chr. Jensen.

Det er for tidligt endnu at udtale sig om den Betydning, Direktør Jensen har haft for vor By i de 25-30 Aar han har haft sit Virke her. Han er endnu en Mand i sine bedste Aar, og har forhaabentliglang

Tid endnu at virke i. Men her skal dog siges, at adskillige af de Reformers, som Ringe By nu glæder sig over, aldrig vilde have set Dagens Lys, hvis ikke Direktør

C. M. Christoffersen,
Fabrikant.

N. Jørgensen,
Bankbestyrer.

Alfred Knudsen,
Købmand.

Jensens dygtige Klarsyn og Uegennyttighed havde gjort gældende.

Ved Valget i Marts i Aar fik Kommunalbestyrelsen adskillige nye Medlemmer, bl. a. den unge og enérigiske Apoteker *Aksel Hey*, der ved det nye Sogneraad konstituerende Møde, enstemmigt valgtes til Raadets Formand, samtidig med, at Raadet vedtog at dele Formandsposten i en Formands- og en Kassererpost, hvilken sidste lagdes i Hænderne paa Raadets tidligere Formand, Husejer *Lars Rasmussen*.

I Apoteker Hey har Sogneraadet og derigennem hele Kommisionen en meget betydelig Arbejdskraft. Hans Energi og Klarsyn, hans Skæren igennem al Udenomsnak, indtil man har naaet det centrale i en Sag, gør ham særlig skikket til at beklæde Posten som Kommunens første Tillidsmand. Og hans rent forretningsmæssige og merkantile Dygtighed vil uden Tvivl ogsaa komme Kommunen og dens Anliggender tilgode.

Fra det gamle til det nye Sogneraad overgik bl a. Ur-mager *R. Frandsen*, Ringe, der har siddet i Kommunalbestyrelsen i adskillige Valgperioder som Socialisternes

Martin Hansen,
Cyklefabrikant.

I. Spodsberg,
Købmand.

Vald. Andersen,
Købmand.

Repræsentant, Urmager Frandsen er en betydelig Dygtighed med en ret enestaaende kommunal Indsigt. At en Mand af Frandsens Støbning ikke udelukkende har Venner, er selvsagt. Men hans Dygtighed er ubestridelig, og han har en stor Del af Æren for, at Ringe Kommune er en af de bedst ledede Landkommuner i Danmark.

Blandt de Mænd, som gennem en lang Aarrække har haft stor Betydning for Ringe By, skal nævnes Bagermester *P. Nielsen*, ligesom ogsaa Læge *V. Ørsted* har været og er med i mange af de Gæremaal, der har baaret Byen fremad.

Ringe By er altsaa trods sin Lidenhed ikke at foragte. Her hersker sunde og gode Forhold i enhver Henseende, fri for Spekulation og overdreven „smartnes“. Og vort lille Borgersamfund kommer i al Almindelighed godt ud af det med hverandre, om end det ikke synderlig tiltalende Klinkesystem ogsaa menes at være respekteret her. Men Samvirken om fælles Interesser findes her ikke i synderlig stor Maalestok. Man kan — med Fynboens lette og lyse Sind — nok lade sig begejstre for dette eller

Carl Harsing,
Snedkermester.

Elisabeth Larsen,
Manufakturhandler.

hint, og i Begejstringen tales der mange smukke Ord om vor By og dens mange gode Egenskaber. Men hermed hører i Virkeligheden i de fleste Tilfælde Samhørigheden op, og „Saga“ glider ofte igen tilbage i Ubemærketheden.

Een Tanke har dog alle Beboerne tilfælles, den nemlig, at vor By er meget stedmoderlig behandlet fra Naturens Haand. Naturskønhed i dette Ords egentlige Forstand findes her ikke. Terrænet er nok temmelig kuperet, men savner i sørgelig Grad baade Skov og Vand, som maa søges mange Kilometer borte fra vor vindskibelige By. En endogsaa meget stor Sø havde vi i gamle Dage, men denne er nu en Saga blot, idet den tørlægges om For-aaret for at afgive nogle Stakke Siv og Rør, en Smule elendig Græsning og en Smule endnu mere elendige Tørv.

Men trods denne Mangel paa Naturskønhed er Ringenseren glad for sin By. Gaa ud en Sommeraften paa Bakken ad Svendborgvej, lige udenfor Byen og se selv! det herligste Landskab ligger da ude imod Vest. Bølgende Korn- og Græsmarker, blomstrende Syrenhegn,

Smaaskin og Krat, og helt ude i Horisonten i blaalig Dis,
de fynske Alper, hvis Skønhed er udover det almindelige!

Og naar Aftenens Fred sænker sig over vor i For-
vejen ret stilfærdige By, gaar den til Ro i rimelig Tid,
for at vaagne til fornyet Virke.

Johan Bjørnbak.

Ringe Handelsetablissement.

ERHVERVSLIVET

I Ringe findes en Mængde store Virksomheder af forskellig Art. *Ringe Handelsetablissement* (Dir. Chr. Jensen) er kendt langt ud over Fyns Grænser, og Forretningens Omsætning er betydelig og mangsidig. Der findes flere andre Storkøbmænd, der alle i Fællig har forstaaet under de nuværende vanskelige Tider at holde deres Kun-

Handelsetablissementets Butik

der forsynede med Varer i en saa tilfredsstillende Grad at der sikkert ikke ret mange Steder i vort Land findes Sidestykker hertil.

Købmand *Alfred Knudsen*, der stammer fra København, kom til Ringe

i 1902 og overtog Byens ældste Forretning, der er af et meget betydelig Omfang, og Leveringsdygtig saavel i Kolonial, Korn, Foderstoffer og Frø som Kul, Jern, Cement

Købmand Alfred Knudsens Kontor.

og lignende Varer. Købmand Knudsen er indvalgt i Ledelsen af Banken for Ringe og Omegn.

I det foregaaende er fortalt hvilken Betydning *Banken for Ringe og Omegn* har haft for Byens Udvikling. Bankraadets Formand er

Hofjægermester Sporon-Fiedler Bankens Bestyrer N. Jørgensen, der kom fra Varde Bank. —

I Ringe findes ogsaa en saa betydelig Virksomhed som *Ringe Damp-Korkvarefabrik*, der grundlagdes 1886 og beskæftiger 25 Mand. Fabriken ejes af C. M. Christoffersen, der er Bestyrelsesmedlem i Haandværkerforeningen og Grundejerforeningen.

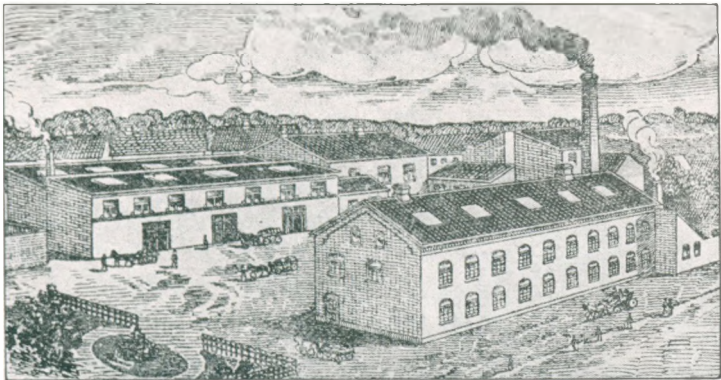

Alfred Knudsens Butik.

Maskinfabrikant *A. Jørgensen* oegyndte sin Virksomhed 1898 og har evnet at arbejde den saa betydelig op, at

Bankens Ekspedition.

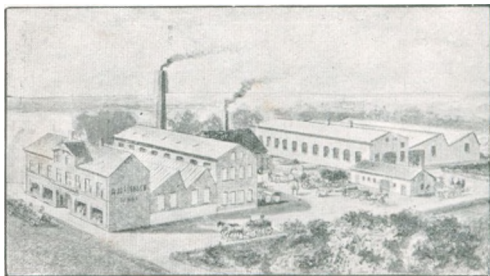

Ringe-Dampkorkvarefabrik.

Alfred Knudsens Købmandsgaard.

der nu beskæftiges ca. 35 Mand. Fabriken fremstiller Petroleumsmotorer, og denne Maskine har under det betegnende Navn „Sejr“ vundet stor Udbredelse og Anerkendelse.

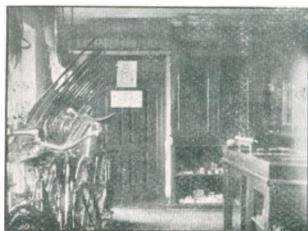

A. Jørgensens Maskinfabrik.

I Ringe finder vi ogsaa det langt ud over Landets Grænser kendte Frøfirma *Ditlev Eltzholtz & Co.*, der i en lang Aar-række har haft en betydelig Eksport af dansk Frø.

Men ikke alene Byens Handelsstand har mange dygtige Repræsentanter. Dette gælder ikke mindre Haandværkerstanden, hvis Medlemmer i stort Tal har forstaaet at gøre sig gældende videnom. Saa godt som alle Haandværksfag er repræsenterede i Ringe, og det skal være et baade mærkeligt og kompletteret Stykke Arbejde, som ikke kan udføres her i Byen til Fuldkommenhed.

Maskinfabrikant *P. Borne* begyndte sin Virksomhed i

Cyklefabrik „Pilen“.

„Pilen“s Værksted.

1897, men flyttede 1907 til Ringe, hvor Firmaet i 1911 fik Broncemedalje paa Udstillingen. Det er specielt Landbrugsmaskiner der fremstilles, men Firmaet opstiller desuden Motoranlæg og har en stor Salgsforretning af Automobiles.

Snedkermester C. Harsings Butik.

Motoranlæg og har en stor Salgsforretning af Automobiles.

Cyklefabriken „Pilen“ etableredes 1896 af Martin Hansen. Firmaet drives nu af Hansens Enke med Chr.

Jensen som Bestyrer.

Snedkermester *C. Harsing* er Ringes Møbelhandler, og hans smukke Ting pryder mangt et Ringehjem.

Der findes ogsaa adskillige smukke Butiker i Ringe, saaledes bl. a. Crome & Goldschmidts Udsalg, der ledes af Joh. Fr. Jürgensen og er en af de mest velansete Forretninger. Ved sit store Udvalg, sine gode Kvaliteter, har den stadig forstaaet at holde Førerstillingen sin Branche. En af Grun-

Crome & Goldchmidts Udsalg.

dene dertil er sikkert, at Varerne altid sælges til Fabrikerens Priser.

Manufakturhandler *Valdemar Andersen* er Indehaver af *Vett og Wessels Udsalg*, der har bestaaet i 21 Aar. I

Vett & Wessels Udsalg.

1906 henflyttedes Forretningen til de nuværende store, velindrettede Lokaler, og samtidig oprettedes en særlig Afdeling for Herre- og Drengeekvipering.

Manufakturhandler *Elisabeth Larsen* har en stor Forretning der er paabegyndt i 1899.

I senkræmmer *Viggo M. Jensen* overtog i 1914 sin Forretning, der etableredes 1902. Jensen er Bestyrelses-

medlem i Ringe Haandværker- og Industriforening. — Endnu maa vi nævne Købmand *Johannes Spødsberg*, der paabegyndte sin Virksomhed d. 14. Juli 1900.

Viggo M. Jensens Isenkramforretning.

Johs. Spodsbergs Købmandsbod.

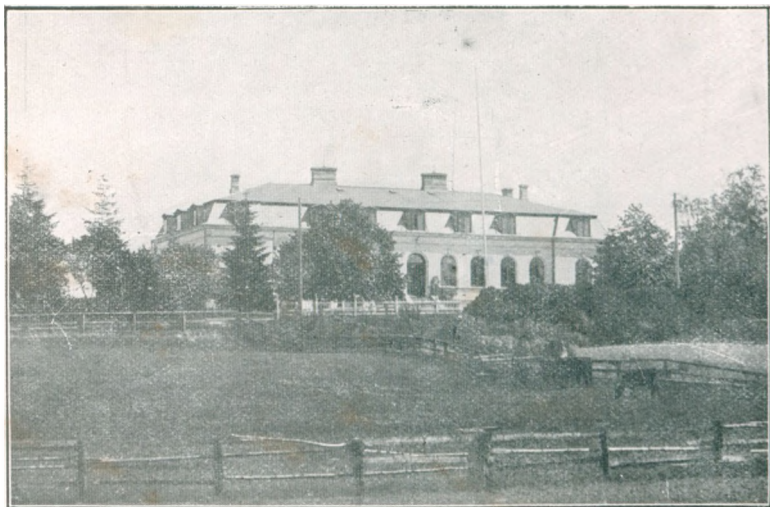
42

KORINTH

MIDTVEJS mellem Ringe og Faaborg ligger Landsbyen Korinth i en af Fyens skønneste Egne, Brahetrolleborgegnen, med dejlige, friske Skovpartier, yppige Hegn og sine mange Søer. I Nærheden af Byen ligger Brahetrolleborg, der har saa stor historisk Betydning for den danske Bonde, idet Godset var et af de første, der under Johan Ludvig Reventlow lod Hoveriet afløse og lorden udstykke.

I den skønne, historiske Egn rejstes en Kreds af syd-fynske Mænd, Korinth Landbrugsskole i 1889.

Som Højskole havde Skolen sin første Gerning; som Landbrugsskole har den fortsat. 1907 overdroges den til Landbrugslærerne H. Sloth, Kr. Møller og Poul Fenger, der nu med Poul Fenger som Forstander har ladet den

Korinth Landbrugsskole.

omdanne og udruste med de Hjælpemidler, en Landbrugsskole kræver, og til Skolen er der i dette Øjemed foruden Samlinger, Undervisningsmidler etc. knyttet tre Landbrug.

I de forløbne ni Aar har Skolen været besøgt af 842 Elever, og de sidste fem Aar før Krigen Udbrud har der ikke kunnet skaffes alle, der ønskede det, Optagelse paa Vinterskolen. Den første Vinter under Krigen gik Elevtallet her som overalt en Del tilbage, men allerede Vinteren efter var alle Pladser igen optagne. Efter 2 Aars Arbejde opnaaede Skolen *Statsanerkendelse*.

Til Skolen er knyttet et aarligt Husholdningskursus for unge Piger. Dette Kursus, der varer 3 Maaneder, er stadig godt besøgt.

Korinth er en lille driftig Landsby, med Banegaard, Post- og Telefoncentral. Der findes ogsaa en Del Industri,

P. Fenger,
Forstander.

S. Sørensen,,
Snedkermester.

E. P. Hansen,
Møllejejer.

Korinth Savværk.

Korinth Trævarefabrik.

hvoraf en Del ganske naturlig søger sin Oprindelse i Eg-
nens Rigdom paa Skov.

Baroniet Brahetrolleborg har saaledes ladet bygge et
meget stort mo-
derne Savværk,
Korinth Savværk,
der ledes af Di-
rektør, Forstkand-
didat J. Nielsen.
Korinth Trævare-
fabrik, der lige-
ledes styres af

Korinth Maskinsnedkeri.

J. Nielsen, er ogsaa en forholdsvis betydelig Industri, der ejes af en københavnsk Forretningsmand.

Tømrermester *S. Sørensen*, der er født og har lært i Faaborg, har ligeledes oprettet et stort Savværk i Forbindelse med et Maskinsnedkeri, der har oparbejdet en Specialartikel ved Fremstilling af Vogne til transportable Elektromotorer. Det viser sig, at disse nyttige Vogne afhjælp et virkeligt Savn, og Sørensen har da ogsaa de sidste Aar fremstillet ikke mindre end 1500 Stykker.

Korinth Mølle.

Korint Mølle byggedes 1890 af Møller E. P. Hansen. Det er Midtfyns største Mølle, og den er nu fuldtud moderne, efter at der i 1914 blev installeret elektrisk Drivkraft.

DANSKE BYER OG DERES MÆND

XIII

FREDERIKSHAVN

DANSKE BYER OG DERES MÆND

REDAKTØR: ANDR. K. JENSEN

XIII

FREDERIKSHAVN

UNDER MEDVIRKNING AF
REDAKTØR H. SKJERNING

1917 - DANSKE BYER OG DERES MÆND - 1917

AARHUS

DET GAMLE FLADSTRAND.

AT SKRIVE FREDERIKSHAVNS BARNDOMSHISTORIE er en vanskelig Opgave. For det første findes kun faa og meget spredte Oplysninger om Byens Trivsel gennem Tiderne, og for det andet er det, man kan finde af Historie i eller om Frederikshavn, mest en Tids-historie, et Stykke Kulturhistorie, som i og for sig er god og interessant, men blot ikke egner sig til en udførlig Behandling paa dette Sted.

Men nogen Byhistorie kan man dog finde ved at gennemgaa gamle, støvede Folianter og gulnede Papirer, og det efterfølgende er en skøn som Gen-givelse deraf.

— — —

Hvordan eller hvornaar Frederikshavn er opstaaet af Tidens Vande, ved man ikke. Men man tager sikkert ikke fejl ved at tro, at den er opstaaet som Fiskerleje. Af et gammelt Register kan man nemlig se, at der i 1684 fandtes ialt 12 Huse med tilhørende $2\frac{3}{4}$ Td. Hartkorn, saa Agerbruget har været uden væsentlig Betydning.

Derimod omtales Byen altid som »en liden Fisker-flekk« eller »et lidet Fiskerleje«, og dette er allerede Tilfældet, da Byen første Gang nævnes, nemlig 13. Marts 1572 i Kanc. Brevbog, hvor den omtales som et lidet Sted, hvor der indføres »meget got Tyskerøl och anden Drick.« Det gamle Navn, Fladstrand eller Flade-

strand, har den selvfølgelig efter sin Beliggenhed i Flade Sogn, hvis Navn igen er opstaaet af dets flade Terræn ud mod Havet. Her kunde man altid fra Omegnen forsyne sig med rigelig og frisk Fisk, og skønt Fiskerlejet er opstaaet lidt efter lidt, antagelig i Slutningen af 1400'erne, er det dog gaaet meget smaat

Krudttaarnet.

frem med Væksten, indtil den Dag oprinder, da de norske Fiskere finder herind og skaber det siden saa betydelige Samkvem mellem Nordjylland og Norge.

Om Byens Størrelse og Vækst ved man fra den Tid kun ringe Besked. Man har kun 2 Tal at holde sig til. Det ene er 1669, da der opgives at være 525 Indbyggere i Byen, det andet er 1684, hvor Husantallet opgives til 12 med $2\frac{3}{4}$ Td. Hartkorn.

I 1730 ved man, at en Ildebrand raserede Byen og brændte 10 Huse »af de bedste«, siger Pontoppidan, men hvor mange, der stod tilbage, siger Historien intet om.

Byen havde en sjælden heldig Beliggenhed for Fiskeriet. Her var forholdsvis dybt Vand lige ind til Bredden, og at lande her var i de fleste Tilfælde let. Derfor fik Fladstrand forholdsvis hurtig Betydning som Havneplads, og da den først var »opdaget«, øgedes

dens Betydning hurtigt. Dette forstaar man først rigtigt, hvis man en Dag i klart Vejr betragter Byen og Havet fra Pikkerbakkens Top. Heroppe fra vil man se, at Byen ligger paa det fremspringende Kystpunkt, der mod Syd afslutter Aalbækbugtens Bue. Og uden om Lejet ligger Holmene, Hirtsholmene, Deget og de andre Smaaholme, der bryder Søens værste Magt og betinger en forholdsvis god Landing selv i haardt Paalandsvejr. Dertil kom endelig, at Fiskerne her ret tidligt fandt paa at bygge de saakaldte »Kaase«, d. v. s. stensatte Smaahavne, hvori en Baad — højst to — kunde ligge nogenlunde beskyttet mod Søen.

Dette lille, naturligt beliggende Fiskerleje maatte flere Gange skifte Ejer. Det hørte til Flade Sogn, men solgtes efterhaanden til Ejerne af Lengsholm, Ellinggaard og Knivholt. Og ved at følge den ene af disse Handeler faar man et Indtryk af, hvad Byen har været værd i Handel og Vandel. Det har ikke været meget, skønt den dog især under den sidste Handel havde faaet den Værdiforøgelse, der ligger i Bygningen af en Kirke.

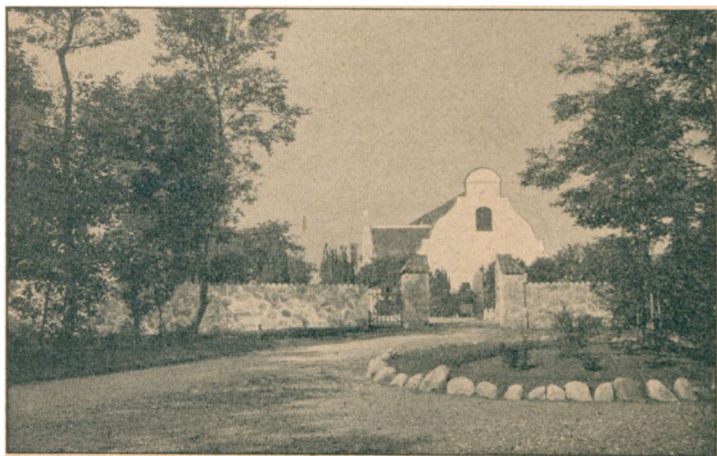
Man har sikkert frygtet, at Fiskerne skulde rent forsømme Kirkegangen — eftersom Sognekirken laa godt gemt oppe i Flade Bakker. Derfor oprettedes Frederikshavns Kirke (1686—90) som et Annex til Flade. Og den blev efter sin Tid, og er den Dag i Dag (skønt forkludret ved en Tilbygning), en smuk lille Kirkebygning.

Det var især Viceadmiral Iver Hoppe og Tolder og kgl. Overkirurg i Hs. Maj. Flaade Peder Visby, der fik Kirkebyggeriet i Gænge¹⁾. Da Kirken den 22.

¹⁾ Iver Hoppe, dansk Admiral, f. $\frac{80}{4}$, 1624, d. $\frac{5}{8}$, 1693, en af Niels Juels dygtigste Skibshefer. Kom i dansk Søkrigs-

Maj 1690 blev indviet af Aalborgbispens, Dr. Heinrich Bornemann, præsenterede den sig efter Tidens Forhold meget festligt, omgivet af en ung Plantning og med det blaa Hav som Baggrund.

Bygningen var opført af Bindingsværk og Sten og fremtraadte som et Langskib uden Taarn. Den var som nævnt Annex til Flade fra 1696 til 1812, da den blev et selvstændigt Præstekald, og havde fra 1812 til

Den gamle Kirke.

1843 Hirtsholmene som Annex. 10 Aar efter Kirkens Bygning, nemlig 31. December 1700, blev Fladstrand paalagt Konsumtion til Staten lige med andre Byer, saa der maa jo efter dette at dømme have været noget Erhvervsliv i Flækken. Konsumtionen var 550

tjeneste under den skaanske Krig og blev 1684 Viceadmiral. I Slaget paa Køge Bugt førte han Linieskibet »Fr. III«. Senere frelste han ved en rask Sømandsdaad Christian d. V. under Overrejsen fra Rygen.

Rigsdaler. Det er netop i de følgende Aartier, Byen skifter Ejere nogle Gange. Omkring Midten af Aarhundredet ejedes den af velbyrdig Frue Mette Bille, Enke efter salig Kancelliraad Niels Ahrenfeldt til Knivholt, og Fru Mette solgte den 1748 til »Indvaaner i Fladstrand« Peder Hansen Høyer for 4000 gode Rigsdaler. Om denne Peder Høyer nu har arvet de mange Penge, eller han har tjent dem paa »en skøn Handel med Tyskerøl ock anden skiellig Drick«¹⁾ faar staa hen, men det var aabenbart ikke nogen stor Forretning, han havde gjort, (skønt han fik alle »Indvaanerne« som Fæstere), thi han sælger igen Byen 1775 og tjener knap 1000 Rigsdaler paa den.

Byen havde netop i disse Aar faaet en vis Nimbus, idet den 1733 var bleven udnævnt til kongelig Lodstation. Om denne Udnævnelse fortæller en gammel haandskreven Beretning, at den stammer fra Kong Christian den Sjettes ufrivillige Søophold her ud for, da han 1733 havde begivet sig paa en Inspektionsrejse til Norge med det faste Forsæt, at »intet uden Guds vældige Haand skulde hindre ham fra dette gode Forsæt, eftersom Hans Majestæts landsfaderlige Længsel til at se hans i samme Rige boende tro Undersaattere var lige saa stor som Undersaatternes Glæde over Hans kongelige Majestæts forventede Komme«.

Imidlertid vilde de vrede Havsens Guder, at kongelig Majestæt og hans pragtfulde Hoffølge, der ialt var 177 Personer (dertil kom Kongeparret og Dronningens Moder, Markgreviden af Culmbach), skulde lide alle Sørejsens Kvaler; hele Følget var,

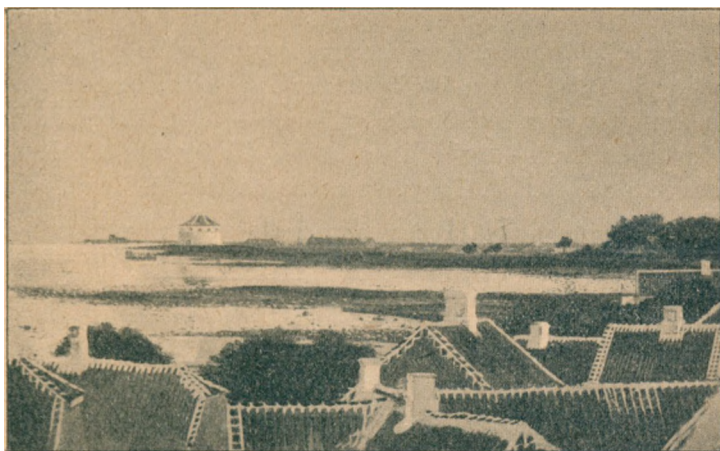
¹⁾ Hvad man maa formode, eftersom 4000 Rgd. paa hine Tider var en endog meget betydelig Sum som Privatformue betragtet.

efter et Besøg paa Ellinggaard, gaaet om Bord i den hidsendte Kongellaade, der bestod af 6 Skibe med Kongeskibet »Charlotte Amalia«, men saasnart Flotillen var afsejlet, overfaldtes den af en hæftig Storm, der tvang den til at krydse i Farvandet fra Fladstrand til Skagen i 5—6 Dage, saa at hele Rejsen herfra til Norge varede fra 26. Maj til 3. Juni, da de endelig ved Moss fik fast Jord under Fødderne; »Gud være ævindeligt æret«, udbryder en fortællende Hofmand, der aabenbart ikke har været den eneste af Rejse-selskabet, som har »lidt ilde Molest« af Søen.

Men da Kongefølget 4. September afgaar fra Laurvig til Danmarks Kyster, er Søen igen vred, og Flotillen kom først til Fladstrand den 14. Næste Morgen fortsættes Rejsen — over Land — til Sæby; de høje Herskaber havde forlængst faaet nok af Sølivets Strabadser.

Denne Tur skal have resulteret i, at Kongen — for efterfølgende Eventualiteters Skyld — ansatte en »kongelig Lots« her. E. Pontoppidan fortæller herom, at under Manøvren med at holde Skibene i Søen »kom Fregatten Pomern til at staae paa Dvalegrundene ved Sæbye, men blev afhjulpen ved en Mand fra Vorsøe (Voersaa), navnlig Peder Johansen Fugl, som derover blev beskikket til Kongelig Lots for bemeldte Grunde og igienem Bælterne«. Under ham stod igen 3 Underlodser, og dette Lodseri brugtes mest til kongelige Skibe, medens Fladstrandboerne brugte Lodseri som en Bifortjeneste.

Frederikshavn for 50 Aar siden.

BYENS HANDEL OG NÆRINGS LIV INDTIL AAR 1800.

Om Byens Handel, Næringsliv og økonomiske Tilstand i 1700'erne har man en hel Række spredte, men meget interessante Oplysninger. Ved en Forordning af 25. Juni 1735 blev det paalagt Stiftamtmandene til Kongen at indsende »Relationer« (Indberetninger) om de økonomiske Forhold m. m. i deres Byer og Distrikter. Herredsfoged Paul Nielsen Børglum (f. 20. Maj 1680, d. 11. Februar 1756) har i sin »Relation« omtalt Byen paa følgende Maade: »Udi bemeldte (Horns og Vennebjerg Herreder) Herredsdistrikt er og de to Kiøbstæder beliggende, nemlig Hjørring og Schagen, der imellem 6 a 7 Mile, saa og en liden Flek eller Indhavn ved øster Hav, kaldet Fladstrand,

som formedelst Næring og Fiskeri og Indsejling af fremmede Skuder, som kommer af Væster og Nord-søen og i Østersøen og ligeledes did igjen, undertiden indhavner, svarer Consumption, — dog ikke uden Fæstebønder, — og svarer aarlig Huspenge til Husbonden, welbr. Hr. Cancelliraad Arenfeldt til Kniufholt. Ved samme Flek er en kongelig Festning, hvorved ménes at holdes 50 Mand. En halv Mil der udenfor udi Søen beliggende en liden Ø kaldet Hertzholmen, dessen Paaboere ernære sig alene af deres Fiskeri; ellers siges, at der skal falde en Del Sælhunde, som bruges til Tran, men om Indbyggerne (Fladstrandboerne?) deraf fanger nogen, vides ikke.

I Pontoppidans »Theatrum Daniæ« (1730. Trykt udi Bremen) skildres ogsaa »Flekken«, og Pontoppidan siger, at det, der gav den Anseelse, var dens Befæstning. Iøvrigt havde Byen et kortvarigt Opsving under den store nordiske Krig, idet mange Rejsende fra Danmark til Norge indskibede sig her, da Forbindelsen over Sverrig jo var afbrudt. Det saaledes opblussende Næringsliv døde ganske stille hen efter Krigen, og trist er det at se, at da Tolder Johan Andersen Hjorth indgiver sin »Relation« over Fladstrand Toldsted, tilføjer han et Sted: »I Fladstrand er 3 Kræmmere. Handverksfolkene udi disse tvende Stæder (Sæby og Fladstrand) deres Handtering skal vel være ganske slet, somme knap kan erhverve det daglige Brød«. Men her i Fladstrand hjemmehører dog nogle smaa Fartøjer (ved Sæby slet ingen), hvormed kan drives Negotie (Storhandel), og disse til Negotien »effective Fartøjer« er: 1 Galliot, dregtig 3 Lester, 1 Jagt (5½ Lest), 1 Jagt (5 Lester), 1 Jagt (4½ Lest), 1 Jagt (3½ Lest), 1 Baad (1 Lest), 1 Baad (1 Lest),

1 Baad (2 Lester), 1 Baad (1 Lest). Det er altsaa smaat og ringe nok, men det er dog altid mere end baade »Schagen« og »Sæbye«, der slet ingen »effectiv« Flaade har.

Og dog — det er ikkun de drøveligste Efterretninger, Tolder Hjorth ved at berette. Der hidføres intet af Værdi fra Landsbyerne her omkring, og fra »Stederne« (d. v. s. Byerne, nemlig Aalborg, Hjørring og Sæby) »hidføres lidet Hamp og Hør samt smaa Kramvarer. Dette Toldsteds (Fladstrands) Handling bestaar af Negotie (Storudførsel) til Norge med Korn og Fedevarer samt til Kiøbenhafn med Fiskevarer«.

Derefter giver Hjorth en Fortegnelse over de Varer, som er passeret Tolden fra 1. Januar 1735 til 9. August samme Aar.

Af disse Tal fæster man især sin Opmærksomhed ved følgende indgaaede Varer:

Brædder	2000	Stkr.
Brandstager	9000	—
Huder	3	—
Jærn	7	Skppd. 10 Lpd.
Bly	1	— 2 — 3 Pd.
Birkebrænde	1	Favn.
Kommen	500	Pd.
Flæsk	1	Skppd.
Flynder	6000	(Stk. eller Snese??)
Hamp	10	Lpd.
Hør	1	Skppd. 4 Lpd. 4 Pd.
Fransvin	4	Oxehoveder.
Stenkul	1	Lest (fra Bornholm??).
Mursten	800	(Stk.?)
Smør	8	Tdr.
Salt (fransk og spansk hver) ..	6	—
Grøn Sæbe	1	Td. 3 Fdk. 10 Ott.
Tjære	4	Tdr.

Udførslen har i Forhold hertil været meget betydelig, hvilket man ser af følgende Udtog:

Aal.....	5 Tdr.
Bøgebrænde.....	600 Favne.
Byg.....	66 Tdr.
Æg.....	2000 Volle.
Flynder.....	8765413 (Stk??).
Giæs.....	24 Stk.
Haure.....	200 Tdr.
Hatter.....	4 Dosin 7 Stk.
Salted Kuller.....	80 Tdr.
Salted Kiød.....	20 —
Malt.....	102 —
Oste.....	9½ Skppd.
Rug.....	740 Tdr.
Smør.....	60 —

Og dog — selv disse Tal vidner jo højt om Fattigdommen og Fortryktheden. Det er da ogsaa saadan, at i ethvert gammelt, gulnet Dokument, jeg har fundet fra hin Tid, tales højt om denne Fattigdom, ja, man har paa Fornemmelsen, at de, der nævner Fladstrand, gør det kun, fordi den nu éngang ligger der og ikke helt kan forbigaa, naar alt skal nævnes.

Der findes i Fr. V. Atlas i det kgl. Bibliotek en Akvarel af Fladstrand: »Prospect af Fladstrand, at see fra den Sydvest Side 1754«. Dette Billede viser os, at paa Bymarken laa ialt 7 Huse (i Flade Sogn), udenfor Byen laa Kirken, og Flekken selv bestod af Fæstningen og 19 Huse, og Eric Pontoppidan, der i 1769 udgav sin fortrinlige »Danske Atlas«, siger, at »Fladstrand voxte til ved det at Fiskeriet lykkedes, og Beboerne bleve bragt til Farten paa Norge og Kiøbenhavn«.

Byens Strandrettigheder tilhørte i lang Tid Bangsbo,

»men« — siger Pontoppidan — »da Commendeur Otto Arnfeld blev ene Eier af de tre Gaarde Knivholt, Bangsboe og Leerbek, gjorde han den Disposition, at hans Søn Cancellieraad Hans Lorentz Arnfeld skulde beholde Knivholt og tillige Fladstrand og Strand-Rettigheden, som tog sin Begyndelse ved Baader-Bek og nord paa«.

Handelen. Den Handel, der dreves paa denne »Flekk«, var Kornhandel til Norge og Fiskehandel Syd paa og især til København. Det var vel i og for sig et fattigt Land at drive Kornhandel fra, men man maa huske, at Kornet jo ikke kom fra Fladstrands nærmeste Omegn, men fra hele det nuværende Vendssysel, og dette Landomraade var paa hin Tid omtrent lige saa kornrigt som hele Norge, hvortil Udførslen foregik i »smaa Jægter«, der som Regel kom fuldlastede tilbage med Træ. Derfor vil man ogsaa i Tolder Hjorths foranstaaende Regnskab se, at den største Indførsel er Træ og den største Udførsel Korn, Fisk og Smør¹⁾.

Men der var af de Baade, som løb til København med Fisk, nogle, som har vovet sig Syd paa til Tyskland, thi der dreves her i Byen, som tidligere nævnt,

¹⁾ »Relationerne« siger, at i Handel og Vandel kostede 1 Td. Rug 6–8 Mark, 1 Td. Byg 4–5, 1 Td. Haure 2–3, men »Kornpriserne er for Bonden, som trænger og kører en Tønde Rug, 8 Mk., 1 Tønde Byg 6 Mk. og en Tønde Haure 3 Mk.« Kreaturpriserne opgives til: »En Hest, 4 Aar, som er god: 10 Rdl., en Hud, 5 Aar: 6 Rdl., en Ko, 6 Aar, som er god og gavnlig: 4 Rdl., et Faar: 2 Mk. 8 Sk., et Lam: 24 Sk., et Aarssvin: 3 Mk., en Gaas: 8 Sk.« Derimod findes — mærkeligt nok — hverken her eller i noget andet Dokument nogen Oplysning om Fiskepriserne. Naa, de har selvfølgelig staaet Maal med de her anførte!

en Del Handel med »got tysk Øl«; desværre findes ingen Steder Tal, der kan sige os noget om, i hvilket Omfang det skete.

Fiskeriet. Dette var naturligvis Byens Hovederhverv fra dens allerførste Dage. »Relationen« siger, at det bestod af »Torsk, Langer, Hvidling, Flynder og Makrel« og tilføjer, at Handelen med Fangsten foregik baade til »Kiøbenhavn, Norrig, Sverrig, Lybeck, ligesaa udi Provinserne«.

Til det Fiskeri, som dreves i sidste Halvdel af 1700'erne, brugtes ret store Baade, og Baadejeren eller Ejerne maatte saa ved Sct. Hansdag »tinge det behovende Mandskab til Vinterfiskeriet«. Om dette er foregaaet paa Ølstuer eller i Skippernes Hjem, oplyses intet om, men man kaldte det i Folkemunde »at drikke sig i Selskab«. Til hver Baad hørte 6 a 8 Mand. Naar nu Fisketiden oprandt, gik man paa Havet, og der var da fastsat ganske bestemte Regler for, hvordan Betalingen eller Udbyttet skulde fordeles. Det første, man foretog sig, var at bestemme Fiskepladsen. Var der opnaaet Enighed herom, »hænges Lygten ud til Varsel for andre«, hvilket vel skal sige, at man afmærkede Pladsen med en Lygte paa et lille Flod eller lignende. Derefter toges »Bakkerne« frem. Paa hver »Bakke« eller »Trug« var 500 Kroge med 7 Kvarter mellem hver Krog. Liniemanden eller »Skolemesteren« — en af Mandskabet — havde nu det bestemte Hverv — der var en Forret — at lade Linerne med Krogene løbe i Vandet, »og for den Umag nyder Forlods 6 af de største Koller«. Imidlertid sad jo Skipperen ved Roret; han skulde ogsaa have »Forret«, og den bestod i, at han skulde »trekke Linerne op«, hvilket kaldes at drage Bakkerne, og

herfor fik ogsaa han »Forlods« sine »6 største Koller«. Den øvrige Del af Mandskabet lønnedes da enten med rede Penge eller en vis Portion Fisk, som vedkommende Fisker — eller maaske i de fleste Tilfælde hans Kone eller Børn — solgte ved at gaa ud i Landet med dem. Forøvrigt tjente de af Mandskabet, der indsamlede Orm til Madding (»at gaa paa Find«) en Ekstraskilling. Dette Vinterfiskeri efter Koller (Kuller), Langer, Torsk og Sier varede fra Michaeli Dag (29. Septbr.) til Juletid eller hen i Januar. Naar dette Vinterfiskeri var paa Hæld, blev Mandskaberne hværet til Sommerfiskeriet, der hovedsagelig var Rødspættefiskeri. Selv om det nu ikke paa disse Tider var som i salig Saxos Tid, at man næppe for Fisk kunde ro en Baad gennem Vandene, saa var dog Havets Fiskerigdom meget stor, og især Sommerfiskeriet — Rødspættefiskeriet — var overordentlig rigt. Det er sagtens allerede i disse fjerne Tider, der er født den Glans om Navnet »Fladstrandflynder«, der senere, i vore Dage omtrent, gik over til »ægte Frederikshavns Rødspætter«. Gamle Folk vil da ogsaa vide, at Fisken dengang var 3—4 Gange større end nu¹⁾, men desværre stod Prisen næppe i Forhold til Fiskens Størrelse og Kvalitet²⁾. Rødspætteerne fiskedes i fine Garn af Hør, og med hver Baad var 6 Mand. Hvert Garn var 17 Kvarter dybt og 30 Alen langt, og hver Mand havde et bestemt Antal Garn, »og de skiftes til i rigtig Tour at lade deres Garn først løbe i Havet«. Dette Flynderfiskeri begyndte

¹⁾ Det siger nu endelig ikke saa meget, eftersom man i denne Tid saa godt som aldrig faar en ordentlig Rødspætte!

²⁾ Men Pontoppidan siger dog, at »Flynder-Fangsten er for Fiskerne ligesaa betydelig som Avlingen for Landmanden«.

sædvanlig ved Majdagstider og sluttede ved Sct. Olufstider (29. Juli), og de Fiskere, der ikke var i noget Fiskelaug, »dyrede Makrel«.

Havets Fiskerigdom var som sagt stor, og da man jo endnu ikke havde indledet nogensomhelst videnskabelig Undersøgelse af Fiskenes Vandringer, maatte der naturligt opstaa nogle ret mærkelige Meninger herom. Her paa Østkysten, hvor Fiskeriet jo omtrent kunde inddeles paa Dag og Klokkeslet, havde efterhaanden den Mening faaet Overhaand, »at alle Slags Fisk komme fra Norden og søge Norden igen«. Denne primitive Opfattelse næredes dog helt langt ned mod vor egen Tid, og er maaske endnu ikke uddøet alle Steder.

Fiskeriet her i de nordlige Farvande var naturligvis ikke altid behageligt, selv om man ser ganske bort fra Bestillingen i sig selv og Vejrligets Foranderlighed. Der var for de ret primitive Fiskegrejer saa mange Forhold, som stillede sig hindrende i Vejen, at det langtfra var noget let eller behageligt Liv at være Fisker. Der var nu for det første det, at de fine, spinkle Garn uhyre let blev ødelagt, og derfor var Hummer, Krabber og Tanglus Fiskernes svorne Fjender. Jeg har selv hørt gamle Fisker Ambjørn ude i »Klyngen« fortælle, at naar man i hans unge Dage — og det ligger endda ca. 100 Aar efter den her skildrede Tid — fangede Hummer eller Krabber, blev de øjeblikkeligt traadt i Smadder af en velrettet Træskostøvlehæl som det »Rovskab«, de var. — Nu er de en af Bordets fineste Delikatesser!

Men værre end baade Hummer og Krabber var dog de omtalte »Tang-Luus«. De skildres saaledes: »disse have nogen Lighed efter en Firebeen, dog

mindre, og ere af Farve sort-brune«. Disse Tanglus er desværre den Dag i Dag en Plage for det staaende Fiskeri (d. v. s. de Garn, der sættes fast enten paa Flaad eller i Gaarde), medens Vaadfiskeriet ikke synes at generes deraf.

— Salttilvirkningen. Allerede »Danske Atlas« fortæller, at visse af Byens Borgere gav sig af med at koge Salt af Tangen. Salt var jo dengang en dyr Vare, hvad enten den skulde hjemhentes fra Lüneburg eller Frankenland, og til Fiskens Tilberedning skulde jo bruges ret betydelige Mængder af denne Vare. Sagtens derfor fandt man da paa at afkoge Tangen. (»Nogle foregive, at dette Salt er bittert af Smag«). Denne Saltkogning fandt forøvrigt Sted i næsten alle Kystbyer. I det Tidsrum, vi her beskriver, har det formentlig ikke drejet sig om store Partier, men under Krigen 1807—14 tog Kogningen rigtig Fart og naaede op til 1000 Tdr. i 1808. »Tangsalt kan langtfra ei naae den indførte Salts Priser, da den nok kan bruges til dermed at salte Kjød og Fiskearter, som ikke have for megen Fedme, hvilke den dog bibringer nogen Beeskhed, men Flesk, Aal, Sild m. v. udkræve dobbelt Portion mod udenlandsk Salt. Iøvrigt er den meget hvid og aldeles ikke bedsk at smage paa, og altsaa brugelig til Bordsalt«.

— Østersfiskeriet. Mere end noget andet er det vel de delikate »Fladstrands-Østers«, der har baa-ret det gamle Fladstrands Navn over Lande. Nu er deres Saga ude — officielt! De rigtige Østersspisere, der engang ved et Tilfælde har smagt ét af de yderst faa Eksemplarer, der mellem Aar og Dag fiskes op, kaverer imidlertid for, at de langt overflyver de kongelig privilegerede Limfjordsbrødre, og da tilmed en

saa troværdig Mand som salig Eric Pontoppidan siger om dem, at »de ere baade af Smag og Størrelse saa skønne som nogensteds kan bekommes«, vil vi dog ikke gaa dem forbi i Tavshed, men opfriske lidt af deres Historie.

Fra Farvandet udfor Understed til udfor Skagens By (omtrent en Mil tilsøs og med Retning N.Ø.—S.V.) laa flere større eller mindre Banker. De er naturligvis bleven i høj Grad plyndrede for de lækre Dyr, som kunde sælges i »Kiøbstaden« for en god Skilling, og der lyder da ogsaa stærke Klager over, at Fiskerne »skrabede« lovligt dybt og at endog »langtfra boende Bønder og andre uvedkommende« paa »en slet og uordentlig Maade« misbruger Bankerne, som derved forringes. Dette blev snart offentligt bekendt, og da Kongen gerne smagte de lækre Skaldyr og »derhos bragte udi Erfaring«, at Bankerne plyndredes stærkt, blev det ved et kongeligt Magtbud bestemt, at Østersbankerne skulde forpagtes ud til en Privatmand, der da skulde være ansvarlig for deres Røgt og Pleje. Hvornaar denne Forpagtning første Gang er sket og til hvem, er uvist, men den er sket efter 1769, thi i dette Aar fremsætter Pontoppidan Planen til Overvejelse. Det blev ved Bortforpagtningen bestemt, at der ikke maatte skraves mellem 1. Maj og 1. Septbr. Forpagteren betalte i 1828 1 Rdl. 32 Skil. for at faa skrabet 100 Østers, og hans Afgift for Forpagtningen var 195 Rdl. Sølv og til det kgl. Køkken 30 Tdr. Østers (1 Td. à 600 Stk.). 1826 udførtes 314 Tønder Østers, men der var heller ikke skrabet 1825.

I disse Aar har Bankerne været forpagtet af et Interessentskab, thi Brinck-Seidelin fortæller 1828: »— et Interessentskab afsendte 1820 en Ladning Østers

til Libau, men Expeditionen svarede ei Regning; senere ere flere Ladninger sendte til Reval, men ofte med Tab, da der maa svares 35 Rubler pr. Tønde i Told. — Ved Midten af 1800'erne var de bortforpagtet til Prokurator Rørbye, Frederikshavn, men 1860 blev de for 5 Aar forpagtet til Kommerceraad, Konsul Kall for aarlig Afgift af 730 Rdl. og 30 Tdr. Østers til Hoffets Forbrug. Det er aabenbart sidste Gang, Bankerne har været bortforpagtet, og siden er Fiskeriet udgaaet af sig selv.

BORGERLIVET.

Borgerlivet var naturligvis yderst fattigt i en saadan lille Flække. Man boede nu engang tilfældigt sammen, tog Dagen og Vejen, som de faldt, og levede skikkelig — og fattigt. At drive »lidet Fiskeri« kunde nok give Brød og Brændsel til Huse, men næppe mere, og gamle Beretninger har derfor ogsaa kun faa og fattige Ord om »Indvaanerne« i Fladstrand. Det er ikke helt let nu at gøre sig nogen Forestilling om, hvordan Byen dengang saa ud, thi nok er der opbevaret et Par gamle »Prospecter«, men da de kun giver et Billede af Byen set fra Søsiden, faar man et temmelig begrænset Indtryk af den. Naturligvis dominerede Fæstningen, men der har dog ogsaa paa dette Tidspunkt været andre anselige Bygninger end de militære, thi i 1769 nævnes saaledes »det Kongelige Told Kammer, hvor tillige er Post- og Pak-Huus, Peder Høyers Huus og Contraleurens Huus«. Af Embedsmænd fandtes egentlig kun Tolderne. Byen hørte jo under Herredsfogden i Vennebjerg Herred (Hjørring) og havde derfor ingen »Øvrighed« boende. Men da Byen tidligt var bleven en godt kendt Landingsplads, hvorfra megen Skibsfart skete paa Norge og Sverige, blev der ansat »tvende Kongelige Told-Betiente, nemlig Tolderen og Contraleuren, den første er tillige Veier, Maaler og Vrager samt Postmester for Sæbye, Fladstrand og Skagen«. Og det tilføjes,

at »Toldkammeret var før udi Sæbye, men siden denne Kiøbsted tog af formedelst Indløbets Tilstoppe, og Fladstrands Havn fandtes beqvemere, er det didhen blevet forflyttet«.

Besætningen paa Fæstningen har aabenbart ført en ret stilfærdig Tilværelse, thi man finder den aldrig omtalt ud over en tilfældig Bemærkning som denne i 1767: »Byen udgjøres af 260 Siæle, foruden dem som høre til Militair-Etaten«. Men heller ikke de øvrige »Indvaanere« faar nogen særlig Omtale. Salig Pontoppidan siger, at »Indvaanerne i Fladstrand bestaae af Handlende, Skippere, Lotsere, Matroser og Fiskere, men man kan ikke bestemme, hvor mange der ere af hver Slags, siden ingen vis Orden holdes, og enhver betiener sig af den Nærings Vei, som Leiligheden giver. Af Handverkere nævnes her en Felberedere, 3 Skrædere, en Smed og en Snedker. De Personers Tal, som ere 16 Aar og derover, kan udgjøre henved 260 Siæle«. Byen havde dog endelig en gejstlig Person i Skoleholderen, men hans Tilværelse har jo sikkert været ligesaa fattig og graa som de andre »Indvaaneres«, og hans »Situation« (som Pontoppidan morsomt kalder det) beskrives af Samtiden saaledes: »— — foruden frit Huus og nogle Læs Tørv til Brændsel har Skoleholderen sin liden Indkomst deels af Kirken og deels af Byen«. Der er ingen som helst Oplysning om den sociale og økonomiske Tilstand i Byen, men selv efter at mange af »Indvaanerne« var blevne Selvejere, efter Peder Høyers Tid, er det gaaet langsomt frem med den økonomiske Tilstand. Man vilde paa den Tid næppe have truffen det særlige Selvejersymbol her i Vendsyssel: Sølvkæden og Kniven, hvorom Pontoppidan skriver: »Der

har forðum i Vendsyssel været mangfoldige Selv-Eiere, de samme bare Sølv-Kieder ligesom nu Patrontasker, hvori hængde en stor Kniv«. Man kan derfor heller ikke vente at finde Optegnelser fra den Tid om Borgernes Liv og Færden, men man kan derimod af nogle gamle Optegnelser (hvoraf nogle er fremdraget i det foregaaende) slutte sig til, at udover Fiskeri, Handel med Tyskerøl og Udskibning af Varer til Norge har Byens Liv været præget af den samme jævne Dont, som nu findes i vore Fiskerhyer af Frederikshavns datidige Størrelse.

Her fandtes i Byen 8 à 10 Købmænd. Det er maaske i Betragtning af Byens Størrelse ret anseligt, og deres Handel var sikkert væsentligst Eksport paa Norge af Korn og Fedevarer samt de »grove Varer«, de købte af Omlandets Bønder, og videresolgte. Der vides dog ogsaa at have været en ikke ubetydelig Handel med »Isen-, Urte- og Alne-Kram«.

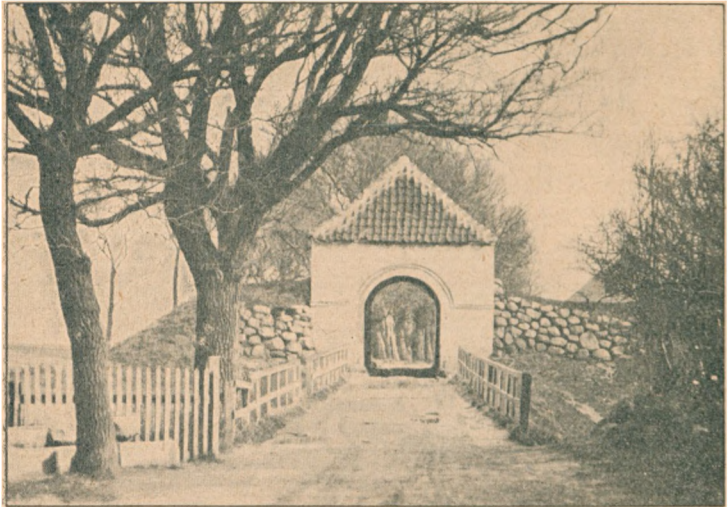
Byens 6 Skippere var Selvejere af deres Baade, men drev foruden deres Sejlads tillige Handel med forskellige Varer, som de solgte i det tyske og hjembragte andre Varer — især Øl — i Stedet for.

I Slutningen af 1700'erne var Byens Flaade — foruden Smaabaadene til det hjemlige Fiskeri. — blevet til: »3 Brikker, 1 Galiot, 1 Galiasse, 1 Kreiert og 3 Jagter«. Disse Fartøjer laa oftest paa Fart til »fremmede Kyster« og var saaledes hele Byens Handelsflaade. En gammel Fortegnelse fra hin Tid siger, at de »udførte Korn-, Fiske- og Fede-Varer med videre, men hjembringe Tømmerlast, Jern, Hør, Hamp, Salt og andet mere«. Som man ser, omtaler denne Beretning ikke Tyskerøllet — hvad der formodentlig har sin bestemte Grund i Tolderiets Oprettelse!

Der findes nu her i Byen intet, der kan lede Tanken tilbage til hine gamle Tiders Liv, men man kan derimod ved at besøge »Klyngen« faa noget af en Mindelse om, under hvilke jævne Former det daglige Liv randt hen. I de smaa Gader¹⁾, blandt de lave, hyggelige Smaahuse kommer der tit en Stemning, som fortæller om Søens Liv og om de daglige Interesser, Sorger og Glæder, som var knyttet hertil.

Af Søen afgang jo alles Ve og Vel, og derfor prægedes naturligt Livet deraf.

¹⁾ Danske Atlas siger: »I Fladestrånd er et Par nogenledes regulaire Gader og derforuden endeel smaa Stræder og Gyder. Byen bestaaer af 70 til 80 Huse, større og mindre, mestendeels bygte af Muur- og Bindingsverk med Straaetag«.

Fra gamle Dage: Fæstningsporten.

LIDT AF FÆSTNINGENS HISTORIE.

Det, der giver Fladstrand sit egentlige historiske Præg, er Fæstningen og Havnen. Maaske burde man nævne de to Ting i omvendt Orden, for alle Kendsgerninger viser, at Fæstningen bl. a. har haft den Opgave at værne Havnen, og at dette er en væsentlig Aarsag til dens Oprettelse. I den korte Tid, der er givet mig til denne Skitse over vor Bys Historie, har det ikke været mig muligt at finde solide, historiske Kendsgerninger, der peger i en bestemt Retning paa dette Punkt. En grundig Gennemgang af Krigs- og Marineministeriets Arkiver kunde vel nok give et sikkert historisk Resultat, men vi maa her nøjes med at antyde, hvad kendte Forhold tyder paa, og hvad

Forfattere af Tidens Historie flygtigt oplyser. I de rolige Tider med deres fredelige Syssel var Byen bleven en forholdsvis kendt Landingsplads. Her var dybt Vand lige ned til selve Kysten, og Skibene, der ankrede, laa godt i Læ, dels bag Holmene, der brød den værste Sø, og dels i Bugten, der skød sig ind i Landet Syd for Byen. Det ses bl. a. ogsaa paa det tidligere omtalte »Prospektus« af Byen. Her ser man nemlig Fæstningsmuren lige nede ved Vandet og med Port ud til Søen, medens Skibene ligger tæt opad Fæstningen. Dette stemmer forøvrigt ogsaa med gamle Folks Fortælling om, at Tordenskjold kunde sejle omtrent helt ind til Huset, hvori han boede under sine to Ophold her i Byen. (Disse Forhold er meget tydeligt vist paa et andet gammelt »Prospektus« af 1754). Heraf fulgte da, at mange Skibe, der skulde Skagen ud, ofte maatte søge »til Ankers« her, hvad enten nu Vejret var for haardt eller andre Forhindringer indtraf. I Løbet af nogle faa Aar var Byen desuden bleven et vigtigt Overfartssted baade til Norge og Sverig. (»I Orlogs Tid pleier Post-Jagten at gaae og Transporten at skee imellem Fladstrand og Norge«). (Danske Atlas). Især har der været en meget livlig Samhandel med Norge, thi Gang paa Gang finder man i gamle Dokumenter Optegnelser om, at Kornhandelen »gik over Fladstrand til Norge«. Da man i Tidernes Morgen gik til at lave nogle Forbedringer ved Landingsforholdene — (egentlig Havn var der paa dette Tidspunkt slet ikke Tale om) — og lavede Stensætninger (»Kaaser«), der især skærmede de mindre Fartøjer, blev Pladsen endda af ikke saa ringe Betydning — endogsaa militært set. Heri maa vistnok søges den egentlige Aarsag til Fæstningens Oprettelse,

og vi ser da ogsaa, at Potoppidan siger et Sted, at »Deget er . . . anlagt 1712 med lave Batterier for at bedække Havnen« (d. v. s. for at kunne forsvare hele Havnen ved Beskydning), og senere: »— — der er allevegne god Anker Grund ved Fladstrand, men det er i Ufreds Tider sikrest i Havnen, som forsvares af syndre og nordre Skanse og Redouten Deget. I sidste Krig skal nogle 100 Kopfardie-Skibe have ligget trygge i denne Havn og afvartet Convoy«.

Krudttaarnet.

Fæstningen bestod ingenlunde af en samlet, kompakt Bygningsmasse, saadan som dengang var Skik og Brug. Tværtimod udviklede hele Fæstningen sig til et omfangsrigt Fæstningsværk, hvorpaa flere danske Konger ofrede ikke ubetydelige Summer.

Nordre Skanse er ældst, og den er anlagt i Frederik den Tredies Tid med ialt 4 stærke Batterier. I de Ufredens Aar her i Norden og den jævnlige Revaliseren mellem Folkene saa Fr. III sig nødsaget til at beskytte denne sin nordligste Havn, og anlagde

da nordre Skanse som en Beskyttelse. Dette Fæstningsværk har efter sin Tid været omsigtsfuldt og solidt lavet. Man kan endnu faa et Førstehaandsindtryk deraf ved at gaa ud til Fæstningspladsen, der ligger Østen for Frydenstrand. Skansen med Voldene og Voldporten ud mod Syd til Voldgraven er endnu fuldstændig bevaret og kan vise Een, med hvor megen Flid og Omtanke denne Skanse er anlagt. Aldrig saa snart var Begyndelsen gjort, før Tanken om et helt Fæstningskompleks opstod, og den fuldstændige Befæstning fuldførtes i Løbet af meget kort Tid.

Det var naturligvis de ydre Begivenheder, der af fødte denne Befæstning af en i sig selv lille og ubetydelig Flække, der kun fik sin Betydning derved, at den ved sin Beliggenhed blev Basis for en Flaademanøvre. Det er nemlig i disse Aar, at ét af Nordens største Navne knyttes til vor Bys Historie.

Navnet er Peter Wessel Tordenskjold.

Som denne Mands Liv er et Eventyr, hvis enkelte Episoder næsten fortaber sig i Myter og Sagn, saaledes er hans Tilknytning til vor Bys Historie saadan blevet »Sagn«, at Nutidens Frederikshavnere trækker sarkastisk paa Smilebaandet, naar man fortæller, at Søhelten har boet i et endnu bevaret lille Hus nede i Søgade.

Og dog er det historisk korrekt.

Og det er oven i Købet denne Vovehals' hele Færden, der har affødt det vigtigste af Befæstningsanlægget ved Fladstrand.

Peter Tordenskjold var jo i den Grad impliceret i den store nordiske Krig, at enhver rask Søtræfning uløseligt er knyttet til hans Navn.

Da Wessel ved sin raske Færd havde vundet

General, Baron Løwendals Velvilje, blev han af den dygtige og forudseende Mand betroet Kommandoen over den lille Snau »Ormen«. Og det var da med dette Skib, han første Gang kom i Nærheden af Fladstrand; den 1. Maj 1711 var han nemlig sammen med Kommandøren, N. Knoff, gaaet Syd paa fra Norgeskysten, da han udfør Fladstrand mødte en svensk Overmagt og leverede den en rask lille Træfning. Ved den Lejlighed tør man maaske formode, at han har søgt Ly paa Fladstrands Rhed og for første Gang set Byen, thi allerede Aaret efter finder man ham her i Byen ivrigt optaget af at bygge eller raadgive om Bygningen af Fæstningen og at udbedre og fuldstændiggøre sin Nordsøflaade.

1715 var han nemlig bleven adlet, og næste Aar vilde han paa ærlig Sømandsvis takke Kongen ved at »lade Kanonerne tordne for Svenskens Øren« ved Dynekilen. Forberedelserne til dette raske Togt blev for en væsentlig Dels Vedkommende truffet her i Fladstrand, og da Tordenskjold havde valgt Byen som Tilholdssted, maatte den yderligere forstærkes med Befæstning som et Værn for Rheden, hvor en stor Del af den danske Flaade atter og atter søgte Ankerplads. Ved Kuppet i Dynekilen (8. Juli 1716) erobrede Tordenskjold til Kongen: hele den svenske Flaadeafdeling (8 Krigsfartøjer, 19 Ammunitionsskibe, 25 andre, mindre Skibe, der ødelagdes) og for sig selv: Stillingen som Kommandør og Guldmedaillen for djærv Daad. Og saa havde han endda tvunget Svenskekongen bort fra Fæstningen.

Efteraaret efter denne raske Daad opholder Tordenskjold sig hele Tiden her i Fladstrand. Der var egentlig ingen store »Kup« for ham at lave, men han

havde en anden og ikke mindre betydelig Opgave. Norge var nemlig halvt udhungret paa Grund af Kri- gen, og Danmarks Beholdninger af Levnedsmidler kunde i alt væsentligt kun strække til eget Forbrug. Derimod sejlede Svenskerne trods Krig og Ufred i ret udstrakt Grad i Koffardifart, og det blev da Tor- denskjolds Opgave at tage disse svenske »Krigspricer« og sende Ladningerne til det sultne Norge. Denne Pricejagt drev Tordenskjold hele Efteraaret 1716 med Fladstrand som Flaadebasis. Og deraf fulgte natur- ligvis, at Kongen ogsaa benyttede ham som Raadgiver ved Nyanlæg af Fæstningsværker og Broer.

Dette Arbejde var der iøvrigt tidligere taget fat paa af en meget fortjent dansk Mand, Kommandør- kaptajn Jørgen Steensen Bille (f. 1672, d. 1736) til Lengsholm og Ellinggaard. Han var i 1703 afgaaet fra Flaadens Tjeneste, men bevarede alle Dage en levende Interesse for Flaadens Udvikling, og da Kri- gen udbrød, sendte han til Kongen et detailleret For- slag om Bygning af Udskibningsbroer ved Fladstrand og Hestebroer til de Smakker, der skulde føre Rytte- riet over Havet.

Disse Forslag af en anerkendt, dygtig Søgast mod- tog Kongen og Regeringen med Glæde, og Torden- skjold, der havde opslaaet sit Pavlun her, omfattede dem naturligvis med den største Interesse. Billes For- slag til Kongen affødte et Paabud til Admiral Ole Judichær (1716) om at forhandle med Bille og Tor- denskjold om Anlægene og Befæstningen. I de føl- gende Aar er Tordenskjold her i Byen, naturligvis med sine berømte »Afstikkere«, og stadig er han Gæst hos Bille paa Ellinggaard.

Om hans Liv og Færden under Opholdet her i

Fladstrand er kun bevaret meget faa Træk. Nedarvet gennem Folkemunde har jeg hørt, at han ofte morede sig med at skyde med Pistol. Han stillede da en Flaske op paa Bordet i »Storstuen« i det lille Hus dernede ved Havet, og paa Flaskemunden satte han en Kobbermønt, der altsaa agerede Skive. Bekendt er jo hans store Skydefærdighed, og utænkelig er det vel ikke, at han har baade opøvet og holdt den vedlige under sit Ophold her i Fladstrand.

Gaardboe fortæller i »Jydske Samlinger« et andet lille Træk af hans Fladstrandstid. Han var en Morgen tidlig opankret med et Par Skibe udfor Strandby (formodentlig efter en vel tilendebragt Pricejagt) og gik saa op til Bonden Thomas Mathisen i Skramgaarden for at faa ham til at køre for sig til Ellinggaard. Thomas er formodentlig bleven noget nervøs over at faa saa store Fremmede, for da han med Befordringen drejer ud ad Gaardens Indkørselsport, svejer han for knapt — og Vognen vælter med Søhelt og hele Stadsen. Thomas' Kone stod i Stuedøren og saa dem vælte, og da Tordenskjold, som den raske Gut han var, hurtigt springer op efter Faldet, tror Konen, at Thomas skal skydes for sin Klodsethed. Hun springer da ned til Tordenskjold, falder paa Knæ for ham og bad ham ynkeligen om at skaane hendes kære Thomas. Tordenskjold tog naturligvis hele Sagen fra den gemytlige Side og hjalp selv Thomas Køretøjet paa ret Køl.

Endnu engang knytttes Fiskerlejets og Søheltens Navn sammen. I Efteraaret 1716 havde Tordenskjold fattet en dristig Plan: han vilde forsøge et Overfald paa Gøteborg for om muligt at tage denne Storstad og vigtige Fæstning fra Svenskekongen.

Planen var endnu dristigere end Togtet til Dynekilen, og den var da ogsaa planlagt som et Overfald. Men dertil maatte gøres store Forberedelser — og de blev truffene i Fladstrand Vinteren 1716—17, samtidig med at Tordenskjold til Afveksling foretog sine smaa, raske Pricejagtture. Herhjemme i Fladstrand lededes Flaadens Udrustning af en af Tordenskjolds betroede

Tordenskjolds Hus.

Mænd, Kaptain Vosbein; han har imidlertid ikke været Tordenskjolds Tillid værdig, thi da Dagen op-
randt for Togtet til Gøteborg, viste det sig, at Flaaden led af visse Mangler, og Bugseringen af Stykprammen »Noæ Ark« ind i Skærgaarden blev ikke program-
mæssigt gennemført. Dette bragte Tordenskjold en kostbar Forsinkelse paa et helt Døgn, og da Svensken selvfølgelig havde sine Spioner ude, blev Gøteborg-
kommandanten i Tide underrettet om Tordenskjolds

Ankomst og traf virksomme Modforanstaltninger. Endelig den 13. April kunde den danske Søhelt begynde Angrebet paa Ny Elfsborg, men Kommandanten, C. C. Mønver, gav den danske Flaade en saa kraftig Velkomst, at den maatte trække sig tilbage udenfor Skærgaarden og nøjes med en Tid at blokere Gøteborg. Med dette Togt ophører Tordenskjolds Forbindelse med Fladstrand, thi efter Blokaden af Gøteborg forlagde Krigeren sin Residens, og man hører ikke mere hans Navn nævne i Forbindelse med vor By.

— — Nordre Skanse blev som nævnt anlagt af Fr. III, antagelig 1665—1670, og til dens Besætning blev 1687 udkommanderet »en Commando fra Hals Skandse«. Nordre Skanse blev forholdsvis hurtigt om ikke just sat ud af Virksomhed, saa dog betragtet som mindre væsentlig, og i 1764 sælges Bygningen til Capitain von Müllertz, der tog Bolig i den. Senere opkaldtes Skansen efter Havnens første Grundlægger, Generalmajor, Regimentschef Adam Ludvig Moltke (d. 1810).

Citadellet Fladstrand anlagdes 1687 SV for Havnen, og Bygmesteren var den kendte »norske Franskmand« Oberst Anton Coucheron (udtales »Kushro«), der døde 1689. Dette Fæstningsværk var det mest komplicerede og vel den egentlige »Fæstning«.

Søndre Skanse, der var anlagt tidligst, havde et Kampestenstaarn med mægtigt tykke Mure, et Corps de Garde (Vagthus) og en Barakke for Garnisonen, og selve Skansen havde en forholdsvis stor Udstrækning mod Syd. Herfra kunde man gennem en muret Port over to faste Broer gaa ind i Hornværket, der var anlagt 1712 med lave Batterier »og Skydehuller til at secondere en Transport og forsvare Havnen«.

Ud mod Havet var i Fæstningen en stensat Mur, der havde en svær Port, hvorigennem Baade af ret antagelig Størrelse kunde passere ind i Fæstningen gennem 2 store Kanaler. Her var efter Billes Raad indrettet Udskibningsbroer og Hestebroer, og en Udskibning af baade Mandskab og Materiel kunde foregaa fuldt betrygget. Bag Taarnet var bygget en Kommandantbolig, men Kommandanten flyttede senere op i en særlig Kommandantbolig, der var bygget i »Hornværket«. Denne gamle Bolig er foruden det gamle Taarn det eneste, der er bevaret af Frederikshavns Fæstning. Kommandantboligen blev efter Oberst Welschs Død omdannet til Skole, men skulde dog endnu engang i sit Liv faa med Soldater at gøre, idet den ved Verdenskrigens Udbrud blev omdannet til Militærkøkken, Vagtstue og Opholdsstue for de skiftende Kompagnier Fodfolk, der blev udkommanderet til vor By.

I Hovedværket laa ogsaa Proviantmestererens Bolig, et Bageri og et Materialhus, men alle disse Bygninger blev allerede 1764 solgt til Byens daværende Ejer, den førømtalte Peder Hansen Høyer, der enten lod dem nedbryde eller bortleje.

For at fuldstændiggøre Befæstningen og nok i særlig Grad for at beskytte det forholdsvis dybe Sejlløb mellem Holmen, Deget og Fladstrand anlagde Tordenskjold 1712 Skansen (Redouten) paa Deget. Voldene staar endnu ret velbevaret i Formen, skønt Tidens Tand — og Kaninerne — har gjort alt muligt for at ruinere dem.

Den gamle Fæstning, som til sin Tid havde en Besætning paa 250 Mand, har aldrig været Genstand for Belejring. Fra dens Taarn og Bastioner er aldrig

løsnet et Ufreds-Skud, men desto kraftigere har man brugt de gamle Brumbasser, naar en Sejler strøg forbi derude paa Havet og efter gammel Sømandsskik hilste Fæstningen med Salut. Da røg Kommandantflaget til Tops, og Kanonerne buldrede, saa det klirrede i alle Vinduer i den lille Flække. Men nye Tider kom, og nye Krav sødtes — og det blev den gamle Fæstnings Død. De store Havneudvidelser krævede Plads, og da Fæstningen fuldstændig havde mistet al militær Betydning, blev den officielt nedlagt 1864. Citadellet og det meste af Hornværket overgaves til Havnen, og nu er der kun det gamle, smukke og stærke Krudttaarn og Kommandantboligen tilbage som et synligt Minde om henfarne Tider.

— For den, der elsker Fædres Arv og Minderne fra forne Dage, var det en stor Skuffelse, at den gamle, stilfulde Fæstningsport i 1891 maatte vige for Tidens ubarmhjertige Krav: Plads.

Nu eksisterer den kun paa den fotografiske Plade af hvilken vi Side 26 viser en Gengivelse.

Fra Inderhavnen.

HAVNEN.

Hvis det er Fæstningen, der giver Frederikshavn en vis historisk Nimbus, er det Havnen, der giver hele Byen Liv.

Havnen er ikke blot en Seværdighed, den er hele Byen, dens Værd, dens Trivsel.

Der er over en stor Havneby en egen Stemning. Den er fyldt med Udlængsel, den er ligesom nærmere den store Verden, der saa ofte sender et fremmedartet Pust ind over Byens Liv.

Jeg gik en Sommerdag i 1913 nede ved nordre Kaj — — og mødte jeg ikke dér lyslevende det gule himmelske Rige!

Rigtignok ikke i en feagtig Aabenbaring, men desto mere haandgribeligt.

Thi dér paa Siden af en stor engelsk Damper hang et Brædt i et Par tynde Snore, og paa Brædtet stod et Par snavsede, graagule, skævojede Kinesere i bogstavelig Forstand med Haaret ned ad Nakken. Og medens de skrabede den gamle Maling af Skibssiden, saa Haarpisken dinglede frem og tilbage som et Pendul, snakkede de sammen i et Sprog, der i mine Øren lød som en gnaven Knurren.

Men her kom jo den store Verden én lige ind paa Livet! Og jeg forstod saa godt Drengene, der stod i maabende Forundring og saa paa de to Kinesere i den lurvede, snavsede Dragt.

Og i disse Ufredens Aar kom der fra det store Menneskeforlis derude om os jævnlige Bud: deres Døde blev begravet i vor fredelige Jord!

Tankerne svirrer og svirrer! Det fremmede kommer og gaar! Havnebyens Liv er broget og skiftende, friskt og stærkt, — og den store Verden er aldrig langt borte.

— At skrive Havnens Historie er det samme som at skrive Byens økonomiske Historie. Det lader sig ikke gøre paa disse korte Blade, men Hovedtrækkene af Havnens Historie maa dog med.

I Modsætning til vore Nabobyer, Skagen og Sæby, har Frederikshavn altid været en udmærket Landingsplads. Medens Kysten ved vore to Nabobyer var meget grundet, var der ved Frederikshavn, som tidligere anført, ret dybt Vand lige ind til Strandbredden.

I det kgl. Søkortarkiv findes opbevaret 4 gamle Søkort, der fortæller mærkværdige Ting herom. Det første Kort stammer fra daværende Søkort-Direktør Jens Søfrensen (Sørensen), som i 1694—95 foretog Opmaaling af vore Farvande. Dette Kort viser, at

der mellem Fladstrand paa vestre og Deget og Hirtsholmene paa østre Side fandtes et lige Sejlløb med 18—24—27—30 Fods Dybde og med en fortrinlig Ankerplads ud for Fladstrands By.

Men akkurat 100 Aar senere er Tilsandingen i fuld Gang. Kaptainleutenant R. Rafns Opmaalinger i 1796 viser, at der fra Kysten og helt over til Jellen mod Nord og omtrent til Busserevet mod Syd er skabt en Grund med kun 2 til 5 Fod Vand. Sejlløbet gaar nu omtrent med lige Retning mod Deget, og Vandstanden er kun 12—15 Fod. Paa Rafns Kort ser man for første Gang Kragholmen og »Dynen«. Men Tilsandingen vedbliver, og da Premierleutenant J. A. Meyer i 1832 maaler op, er Vandstanden vejet til 10—13 Fod. Meyer er forresten den første, der viser, at der er skabt et grundet Vand mellem Fladstrand over Deget, Kølpn til Holmene. De senere Opmaalinger viser stadigt Vandstanden varierende mellem 10—11 og 22—30—36 Fod. Rafn er, saa vidt jeg har faaet oplyst, den første, der giver et Forslag til, »hvorledes en Havn for omtrent 40 Skibe kunde andlegges ved Nord—Øst-Siden af Hirtzholmene ved Fladstrand«, hvilket viser, at Tilsandingen har været saa stærk, at man har ment det ugørligt at anlægge en Havn ved selve Fladstrand.

Denne Tilsanding af Fladstrands naturlige Havn og Rhed er nok ogsaa den egentlige Aarsag til, at Byen mister sin militære Betydning og at (som før nævnt) det meste af den gamle Fæstning sælges og Garnisonen indskrænkes til en Vagtpost paa et halvt Hundrede Mand.

I det hele taget synes det, som om Fladstrands Udvikling i høj Grad er gaaet istaa i Slutningen af

det 18de Aarhundrede. Og Grunden er Havns Til-sanding. I denne Periode ser man derfor ogsaa overalt i Dokumenterne Ordet »Havn« ombyttet med »Rhed«, og Rafn, der har været her paa Opmaalings-togt i 1796 med Kongejagterne »Helleflynderen« og »Makrelen«, skriver 28. Jan. 1797 til Admiralitetet, at » . . . heraf vil man se, at Fladstrands Rhed ey kand andsees eller betragtes som nogen sikker Havn, men alene som en aaben Rhed, der i Nødsfald, naar man har gode Ankre og Touge, kand være et Tilflugts-Sted«. Rafn siger desuden, at Ejeren af Bangsbo har foreslaaet at anlægge en Havn ved Aaens Udløb. Men han anser det for meget bekosteligt, og Fladstrand-boernes Ønske om at faa en Havn i Bugten Syd for Byen (bag Kastelstaarnet) vil efter hans »Tanker udfordre meget Arbejde og stor Bekostning«, da Bugten kun har 2 Fod Vand og er meget vanskelig at opmudre, fordi den bestaar af Ler- og Stenbund. Derefter fremsætter han det omtalte Forslag om en Havn paa Nordøstsiden af Holmene. (Dette Forslag blev senere, i 1877, optaget, men for evigt skrinlagt).

Saa kommer Krigstiderne ved 1800'erne, og de medfører, at en kgl. Resolution af 3. April 1805 fastsætter, at der ved Fladstrand, bag Kastelspynten, skal anlægges en 6 Fod dyb Baadehavn, altsaa netop paa det Sted, Beboerne ønskede. Men det var nu rigtig nok ikke for at imødekomme et undersaatligt, allerunderdanigst fremsat Ønske, — men for at skabe en Station for Kanonbaade¹⁾. Imidlertid: Realiten, Havnen, var der, og fra denne Tid er det, som om Byen faar fornyet Liv.

¹⁾ Denne Kanonbaadehavn var ca. 1 Td. geom. Maal.

Men det havde ogsaa været smaat i de sidste Aar af 1700'erne. Af et gammelt Register skal vi omstaaende gengive lidt af Udførselstallene samt Konsumtionens Beløb. De viser med al ønskelig Tydelighed Byens Betydning som Udførselssted.

Det er ikke med Urette, Professor Begtrup i 1810 i sit fortrinlige Værk »Agerdyrkningens Tilstand i Danmark« klager over de daarlige Udførselsforhold, der igen skaber daarlige Pengeforhold. »Fladstrand synes at være særdeles vel skikket til en ei ubetydelig Handelsstad, da paa dens Rhed bestandig ligger en Mængde Fartøjer, som agte sig til Norge eller Sønderpaae«. Her er ganske vist »anlagt en liden Havn«, men Byen er »i nærværende Forfatning uden Virksomhed, uden Skibe«, og da tilmed Byen ikke har en Handelsstand, der kan opkøbe Kornvarer, og Transporten ogsaa lægger Hindringer i Vejen, saa maa al Udskibning foregaa over Randers til Skade for Fladstrand og til Skade for Landmændene, der undertiden maa vente indtil 23 Maaneder paa Betalingen for deres Korn¹⁾.

Der er dog »lidet Sejelads« paa Fladstrand, thi »til Fladstrand gaae Fiskeqvaserne fra Kjøbenhavn og hente der levende Fisk«.

Men stor Drift var der ikke i Fladstrand paa de Tider²⁾ og Befolkningen var da heller ikke vokset,

¹⁾ Begtrup opgiver følgende Priser: En Studs Græsning 3 Mk. 1 Td. Blandingsmel (= 1 Td. Byg) 2 Rdl. Fersk Torsk à Snesen 3 Mk. 12 Sk. 100 Østers à 6 Snese 1 Rdl. Saltet Torsk 1 Rdl. pr. Fjerding. Saltet Kuller pr. Fjerding 1 Rdl. Tørre Flyndere, 100 Stk. til 5 Snese, 2 Mk. 8 Sk. Et Læs Langhalm à 32 Lpd. 1 Rdl. 1 Garn Reb 4 Mk. Indfæstning af en Gaard er sædvanlig 50 Rdl.

²⁾ Der har dog været ét spekulativt Hoved i Byen, thi Brinck

thi i 1801 angives den til 446 Indbyggere (1818: 600 og i 1827: 970 Indbyggere). Men Anlægget af Kanonbaadehavnen bragte nyt Liv i Byen, og snart bliver den Sæde for adskillige faste Institutioner. 1803 oprettes Postkontor, 1811 faar Byen sin egen Præst og 5. August 1811 udfærdiges ogsaa det første Havne-reglement.

Aar	Hvede	Rug	Byg	Havre	Malt	Ærter	Boghvede	Gry
1796	0	4188 Td.	1116 Td.	208 Td.	100 Td.	2 Td.	0	0
1797	3 Td.	3814 »	1913 »	38 »	51 »	34 »	0	0
1798	0	3032 »	934 »	112 »	0	0	0	2 T

25 Aar senere:

	Rug	Byg	Havre
1825.....	5414 Td.	5952 Td.	484 Td.
1826.....	6607 »	3907 »	2 »

HAVNEN SKABER KØBSTADEN.

Nu er Byen i Skub, og det varer heller ikke længe, før Tanken opstaar om, at den skal have Købstadrettigheder. Af de gamle Dokumenter herom ser man, hvilke Forhaabninger man dengang satte til Byen.

I de gamle Motiver hedder det, at det af Hensyn til Havnens fremtidige Afbenyttelse »vilde blive af stor Vigtighed, at Byen Fladstrand blev bevilget Kjøb-

Seidelin fortæller i sin Bog »De danske Provinsers nærværende Tilstand« saaledes: »Hos Hr. Apotheker Hansen i Frederikshavn har jeg set Runkelroer, som han har havt Hæld med, og hvorfra han destillerer Syrup«.

stedsrettigheder, da fornævnte Havn, der kan modtage Fartøjer af $5\frac{1}{2}$ til 6 Fods Dybde under Vandet, endskjøndt dens oprindelige Hovedbestemmelse, under Krigen: at lette Communicationen med Norge og til samme Øjemed afgive en Station for en Roeflotille, nu bortfalder, dog altid efter sin Beliggenhed vilde være en nyttig Redningshavn for Fartøier, som ikke

Smør	Ost	Flæsk	Told	Konsumption
86 Td.	1 Skipp.	38 Skipp.	Aar 1802: 4493 Rdl.	Aar 1802: 8536 Rdl.
45 „	0	61 „	Aar 1803: 492 Rdl.	Aar 1803: 524 Rdl.
8 „	0	10 Lpd.	Aar 1804: 774 Rdl.	Aar 1804: 503 Rdl.

ere over hiin Størrelse, ja endog for større Skibe, som ved Udlosning kunde bringes til at flyde paa den Dybde; da den, som sildigere befryser, og tidligere er aaben end Liimfjorden, ogsaa vil være beqvem for Samfærdselen med Norge og Sverrig.

Indstillingen nævner derefter, at Fladstrands hele Beliggenhed »udenfor Østersøens og Kattegattets vanskelige Passage«, gør den særlig egnet som Ankerplads og Tilflugtsted for Skibe, der provianterer eller søger Læ mod ondt Vejr. »Amerikanerne kan gøre to, Englænderne 3 Rejser om Aaret paa Fladstrand, medens de kun kunne gjøre en paa Østersøen, og de vestlige Nationer vil derfor i mange Tilfælde hellere vælge Fladstrand til Depot for deres Handel end Østersøens Havne«.

Det var store Fremtidsudsigter.

Og man kan forstaa, at Sjette Frederik 9de September 1818 fulgte »Kanal-, Havne- og Fyrdirectionen«s Indstilling og Motiver og tilstod Fladstrand Købstadrettigheder, idet han allernaadigst tillod »at denne By herefter maa føre Navn af Kjøbstaden Frederikshavn«.

Paa det at hans Navn til evige Tider skal være knyttet til Byen og dens Historie!

Imidlertid havde man dengang ganske glemt at regne med Udviklingen paa Trafikkens Omraade — og med Tilsandingsforholdene. Dampen blev Fremtidens Drivkraft. Skibene fik større og større Dybgaaende, og en skønne Dag stod Sejladsen Syd paa — forbi Frederikshavn.

Men dette havde mere end én Grund.

Først og fremmest blev der i alle østjydske Byer gjort et stort Arbejde for Havneforholdene.

Det gælder baade Randers og Vejle. Vor nære Naboby, Aalborg, havde ganske vist ogsaa en Havn, men den var uden væsentlig Betydning dengang, fordi »Barren« lukkede for Indsejlingen. Først helt op mod vor egen Tid fik Aalborg Betydning som Havneby.

De sydligere Byer — især Randers — havde fra gammel Tid taget meget af den naturlige Kornhandel (se foran), og det blev ikke ringere i de paafølgende Aar efter Kanonbaadehavnens Bygning.

Men et andet Forhold gjorde sig ogsaa stærkt — og væsentligt — gældende, nemlig Tilsandingen. Skønt den førømtalte Kanal-, Havne- og Fyrdirektion utvivlsomt bestod af dygtige Mænd, havde dog ingen af dem agtet paa den Kendsgerning om Tilsandingen, der saa tydeligt var vist fra Jens Søfrensens Søkort fra 1695 til Kaptainleutenant Rafns Kort af 1796. Til-

sandingen skete jævnt, og netop i de omhandlede Aar lukkes mere og mere den gamle Sejlrende, Degetløbet. Det agtede man imidlertid ikke paa, medens man stadig havde den nye Havns Udvikling for Øje. Der blev i hurtig Rækkefølge bevilget betydelige Summer til den, saaledes $2\frac{3}{2}$ 1830, $3\frac{1}{8}$ 1832 og $4\frac{1}{4}$ 1833.

Havneindløbet i Storm.

Med disse Bevillinger tilendebragtes Arbejderne 1841, og Byen havde da faaet en Læmole fra Kastellet først mod S. og derefter med et Knæk mod S.O. Den søndre Mole udgik fra Havnens sydlige Hjørne med Retning S.O., men bøjede ved 3 Knæk mod N.O. Det søndre Havnehoved gik 100 Fod frem foran det nordre. Begge Molerne, der var 6 Fod høje, var sat af Søsten og langs Kronen forsynet med Bølgeskærme af Træ.

Midt under dette Havnearbejde var der dog sket det, at Løjtnant Meyer ved en Opmaaling 1832 konstaterede, at det tidligere Sejlløb vest for Simons Rev var forsvundet. Men ikke nok dermed. Syd og Vest for Deget danner sig et Sandrev, saa at der mellem Spejder-Revet og Deget nu kun er 5 Fod Vand (tidligere 12—15). Da Kystomridsene stadig er uforandrede, sker Tilsandingen ikke ved Udslikning af Kysten, men ved regulær Tilsanding (Sandtilførsel af Strømmen). Der lyder da ogsaa snart kraftige Klager over Havneforholdene, og i 1855 til 1861 bevilges paany store Summer. Atter 1862 et Beløb, og endelig 1871—72 et nyt stort Tilskud. De samlede Tilskud indtil 1872 var 628,000 Kr. + ordinære Vedligeholdelsesarbejder i Finansaarene 1861—70, ialt 199,060 Kr., tilsammen altsaa 827,060 Kr.

Men alle disse Arbejder paa at skabe en god Havn viser sig ogsaa virksomme.

Byen vokser.

Indbyggerantallet var 1870 steget til 2133 og Havnen var i dette Aar besøgt af 1781 Skibe (store og smaa). 15. Aug. 1871 aabnes Jernbanen, 16. April 1873 vedtages Loven om Limfjordsbroen, og der bliver god Gang i Udviklingen.

Saa begynder Tilsandingen igen.

Hele Farvandet i Nord tilsander, ja Sandgrunden strækker sig endog helt ud til Busserevet. Syd efter er Sandgrundene tiltaget omtrent 700 Fod. Men ogsaa selve Havnens Indløb tilsander, og det er da ikke saa sært, at »Den almindelige danske Skibsførerforening af 1874« i 1877 indsender til Indenrigsministeriet et Andragende, underskrevet af 1453 Skibsførere, nuværende og forhenværende, hvori anmodes om Ned-

sættelsen af en Kommission til at forberede Spørgsmaalet om en Nødhavn i det nordlige Kattegat. Og da der i Andragendet desuden anmodes om, at Kommissionen paapeger et Sted, egnet til Nødhavn, maa dette betragtes som en Dødsdom over Frederikshavn som Nødhavn.

Det var forøvrigt forstaaeligt, at de 1453 Skippere fandt vore Havneforhold ganske umulige. Thi for at tage et enkelt Forhold: Vanddybden i Indsejlingen var, især under Storm og lavt Vande, saa ringe, at Skibe, der normalt kunde søge Havnen, kun kunde gøre Regning paa at slippe nogenlunde uskadte ind, naar de ikke stak dybere end 10—11 Fod.

Kravet om en Nødhavn bragte igen baade Græsholmene og Hirtsholmene paa Tale. I et stort Møde, som afholdtes i det kgl. geografiske Selskab 1878, drøftede man ivrigt Planen. Flertallet holdt paa, at Nødhavnen ikke burde lægges ved Frederikshavn, og den væsentligste Motivering var, at Byen laa for tilbagetrukken fra Hovedsejlruten, der gaar øst om Læsø. Havnen burde lægges paa Hirtsholmene og styrkes med Dæmninger. Men den Kommission, som Indenrigsministeriet havde nedsat 26. Maj 1877, kom til et andet Resultat, nemlig: Nødhavnsspørgsmaalet bør løses ved en omfattende Udvidelse af Frederikshavns Havn, og Havnemundingen burde lægges ude paa 24 Fod Vand. Bekostningerne ansloges til 4,600,000 Kr.¹⁾ og Planen lød paa en 60 $\frac{1}{2}$ Td. geom. Maal stor Forhavn og et ca. 33 Tdr. stort Inderhavnsbassin.

¹⁾ Medens et tilfredsstillende Havneanlæg ved Skagen vilde koste 11 $\frac{1}{2}$ Mill. Kr. og ved Græsholmene (med en Dæmning til Fastlandet) over 14 Mill. Kr., hvoraf 5 $\frac{1}{2}$ Mill. Kr. gik til selve Havnen, Resten til Dæmningen.

Der skulde naturligvis foretages store Udgravninger og en meget betydelig Opmudring, men disse Arbejder kan vi ikke her nærmere beskrive.

Forslaget, der var meget vel udarbejdet, blev gentagne Gange forelagt i Rigsdagen, men udsat af økonomiske Hensyn. Man kunde dog samles om et Beløb paa ca. 2 Mill. Kr., og der fremsattes da en Plan

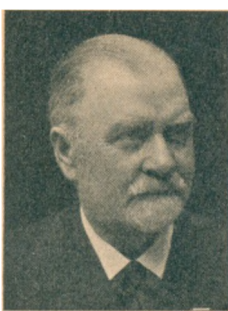

Fra Yderhavnen: En Fiskerbaad gaar ud.

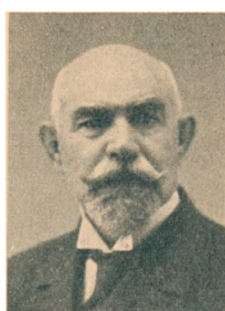
med betydelig mindre Dimensioner. 1882 gaves en Bevilling paa $2\frac{1}{6}$ Mill. Kr. til Gennemførelse af denne mindre Plan, beregnet paa 21 Fods Dybde i Havnemundingen og 18 Fod i Inderhavnen. Men allerede 1887 gaves en Bevilling paa 205,000 Kr., endnu inden Forhavnsmlerne var ført frem over deres indre retlinede Strækninger, og de blev ved Bevillingen skudt 200 Fod længere mod S.O. Et Par Aar efter bevilgedes 135,000 Kr., og nu var man da i Stand til at

Chr. Cloos,
Konsul.
K., D. M.

J. E. F. Ollendorff,
Havneingeniør.
R. af D., D. M.

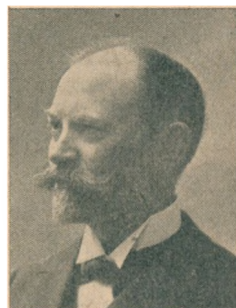
Harald Christensen,
Mægler.

Fr. Brandt,
Toldforvalter.

Sv. Stürup,
Stadsingeniør.

Chr. Hansen,
Telegrafbestyrer.

L. P. Houmøller,
Direktør.

M. Jensen,
Lodsoldermand.

Chr. Snell,
Direktør.

Danske Byer og deres Mænd.

skabe en Havn noget nær i Retning af den af Kommissionen foreslaaede.

— — Hermed er da skabt Frederikshavns Havn, der ikke alene er et imponerende Vandbygningsarbejde, men et sikkert Tilflugtssted for den Mængde Skibe, der passerer Nordvandene og ofte af Jævn-døgnstormene tvinges til at søge Havn for kortere eller længere Tid.

Der er naturligvis Tid efter anden foretaget betydelige Ombygninger og Udvidelser; der er saaledes foretaget store Opmudringsarbejder, og senere er bygget Kulkajen (320,000 Kr.) og den nye Plankebro ved Norgesbaadene (130,000 Kr.).

— Vor Havn er anlagt udelukkende af Staten og bestyres som Statsejendom. Dette var nødvendigt, thi da Havnen blev anlagt, var det af ganske særlig Interesse for den almindelige Skibsfart, hvorimod den ikke skulde betragtes som Indtægtskilde, ja ikke engang skulde forrente sin Anlægskapital. Og da den jo i særlig Grad skulde anlægges som Tilflugtshavn, maatte den gives overordentlige Dimensioner, og med alle nu udførte Arbejder staar den Staten i ca. 4 Mill. Kr. Men den fyldestgør da ogsaa alle berettigede Krav. Dens Vandareal er ca. 70 Tdr. geom. Maal og Havnearealerne i ca. 30 Tdr. Land, medens Vanddybden i Nødhavnen og ind i Midterhavnen til Kulhavnen overalt i Sejlløbet er 8 m.

At denne fortrinlige Havn ogsaa maatte blive en Trafikhavn synes selvfølgeligt. Der er da ogsaa faste Dampskibsforbindelser med Norge, Gøteborg og København — og vi haaber alle paa den nye Trafikrute paa Norge.

Danmarksgade. Hovedgaden i Frederikshavn.

KOMMUNALE INSTITUTIONER.

Den By, der — noget langsomt — vokste op omkring Havnen, havde naturligvis først og fremmest sine Interesser hos »den blaa Ko«, Havet, hvorfra alle Indtægterne hentedes hjem; men om Byens særlige Forhold til Havets Liv, Fiskeriet, maa jeg skrive et særligt Afsnit, fordi det rummer et spændende, rigt og vidunderligt Eventyr — — —.

Selve vore Dages Frederikshavn har dog sin moderne Historie, der kendetegnes med saadanne almindelige Navne som Sygehus, Gasværk, Elektricitetsværk, Skole, Vandværk o. s. v.

Disse Institutioner findes nu i saa godt som alle Byer, men da de indførtes i vor By, vakte de alligevel Røre, fordi vi her gennem mange Slægtled mest

interesserede os for Havet og i Grunden lod Byen skøtte sig selv.

Udviklingen kan ogsaa maales med Tal. Folketallet var:

1870.....	2133	1912.....	7907
1880.....	2891	1913.....	8109
1890.....	4848	1914.....	8114
1901.....	6478	1915.....	8305
1911.....	7916	1916.....	8560

Denne jævne Stigning mærkes paa alle Omraader. Udviklingen har aldrig gaaet i Spring her i Byen, og selv om Tal kan være kedelige, maa vi dog her opholde os ved nogle faa, fordi de giver et klart og tydeligt Billede af Byens Udvikling, og derfor sparer mange Ord.

Vi vælger 10-Aaret 1905—1915 og sammenligner det med indeværende Finansaar 1917—18.

Budgettet ballancerede

1905 med 207,150 Kr.	1915 med 417,352 Kr.
1910 - 433,800 -	1917-18- 511,549 -

Paalignede Formue- og Lejlighedsskatter var

1905..... 107,300 Kr.	1915..... 166,000 Kr.
1910..... 138,042 -	1917-18.. 262,300 -

Samtidig er Byens Gæld vokset saaledes:

31. Marts 1905.....	416,353 Kr.
1. April 1914	1,521,785 -
1. April 1917	1,481,068 -

Det er efter en Smaabys Forhold store Tal, men Byen har ikke stiftet de store Laan uden at faa Valuta for dem. Og denne Valuta er i første Række: de kommunale Værker.

Elektricitetsværket var oprettet 1899—1900 som et privat Selskab, der havde faaet kommunal Koncession 8. Juni 1899. Det tyske Firma Gebrüder Körtling i Hannover anlagde Værket, men allerede et Par Aar efter rejser sig Røster om, at Byen skal overtage det, og 1906 foreligger i Byraadsmødet det første Forslag herom, stillet af Grosserer Lauritzen (8. Febr.

Gammel Gade.

1907). Der viste sig stærk Stemning for Overtagelsen, og efter mange og lange Forhandlinger vedtoges den efter en grundig Gennemgang af Værkets hele Stilling, og allerede i Byraadsmødet 23. Septbr. s. A. er man bleven enig med Koncessionshaverne om Overtagelsessummen, 217,000 Kr. 1. Oktbr. s. A. udstedes Skøde, og Elektricitetsværket er Byens. Det er naturligvis udvidet flere Gange, sidst 1914 for 100,000 Kr., og det er, takket være en fornuftig Drift, hvorved Værket

er uafhængigt af Gasværket, det eneste af vore Værker, der under hele Krigen har virket normalt og kun med en ringe Forhøjelse af Strømprisen. Vi har i disse trange Tider haft alt det Lys, vi har Brug for, og derfor har enhver Borger Grund til at være glad. Værket staar nu Byen i ca. 400,000 Kr.

Gasværket har alle Dage været noget af et Stridens Æble her i Byen, kommunalpolitisk set, fordi det altid er blevet budgetteret med et meget stort Driftsoverskud. Men det har til megen Nytte for os alle løst en stor og vanskelig Opgave, og selv i denne Ufredens Tid har det, om end med store Indskrænkninger, dog kunnet forsyne Borgerne med den allernødvendigste Gas. Grosserer M. Lauritzen er Værkets Fader, og hans Forslag om at bygge et Gasværk fremsættes første Gang i Byraadet 20. Juni 1908, og til Udvalg valgtes Grosserer Lauritzen, Maler Hasing og Bankdirektør Knudstrup, der i et Møde 6. Novbr. s. A. fremsatte Forslag til Vedtagelse. Allerede da var Gasværket et Stridens Æble!

Et Flertal vedtog at oprette Gasværket, men Direktør Knutzen begærede Protokollen tilført følgende:

»Jeg er ikke nogen egentlig Mødstander af Anlæg af et Gasværk, men jeg synes, vi er inde paa en Forcing af kommunale Foretagender, som er usund«.

Han pointerer, at vi »i de sidste Aar er gaaet til store Foretagender«, der gør det vanskeligt at overskue Kommunens finansielle Stilling. Elektricitetsværkets Drift kan ikke overskues og han »mener derfor, vi bør være varsomme med foreløbig at gaa videre med kostbare Anlæg, hvis Rentabilitet dog

altid er noget tvivlsomt. Den 20. Novbr. s. A. vedtages endeligt Gasværkets Start, og der bevilgedes 300,000 Kr. til Anlæg.

Selv om Striden om Gasværket aldrig dør ud, var der dog én af Profetierne, der slog grundig fejl. Man mente fra visse Hold, at Gasværket aldrig vilde blive almindelig benyttet. Men i 1917 er Forholdet det, at henved Halvdelen af Byens Familier er fuldstændig afhængige af Værkets Drift. Standser det, faar man ikke varm Mad, da der næppe er én af de nyere Lejligheder, der har Komfur indstalleret.

Iøvrigt vil nogle ganske faa Tal let vise den enorme Fremgang i Brugen af Gas fra Værkets Igangsætning 7. Marts 1910.

	Salg til Private	Samlet Salg
1910—11	60,548 Kr.	78,643 Kr.
1911—12	60,107 —	74,636 —
1912—13	69,852 —	87,901 —
1913—14	90,359 —	113,105 —
1914—15	87,794 —	103,393 —
1915—16	84,640 —	103,947 —

For 1916—17 foreligger, da denne Bog gaar i Trykken, kun en skønsmæssig Beregning over det private Forbrug i Aarets 3 Kvartaler. Beregningen viser et Salg paa ca. 130,000 Kr. alene til Private. Men det store Tal hidrører selvfølgelig væsentligst fra Gasprisens Forhøjelse.

For 1917—18 er budgetteret et Privatforbrug paa 145,000 Kr. og et samlet Forbrug af 165,000 Kr., men disse Tal har kun Betydning som Maalestok for, hvad man havde ventet; de fortvivlede Kulforhold og Prisforhøjelsen vil jo fuldkommen vende op og ned paa al Beregning. Den stadige Stigning i Gasforbruget

har naturligvis nødvendiggjort store Udvidelser, ikke mindst paa Grund af, at Beboere i Bangsbostrand og Ø. Flade er bleven tilsluttet Værket (1912—13). Med disse Udvidelser — Værket var iøvrigt ved Grosserer Lauritzens vanlige Fremsynethed anlagt med fremtidig stor Tilslutning for Øje — stod Gasværket ved Finansaarets Slutning 1915 Kommunen i godt 450,000 Kr. Gasproduktionen var:

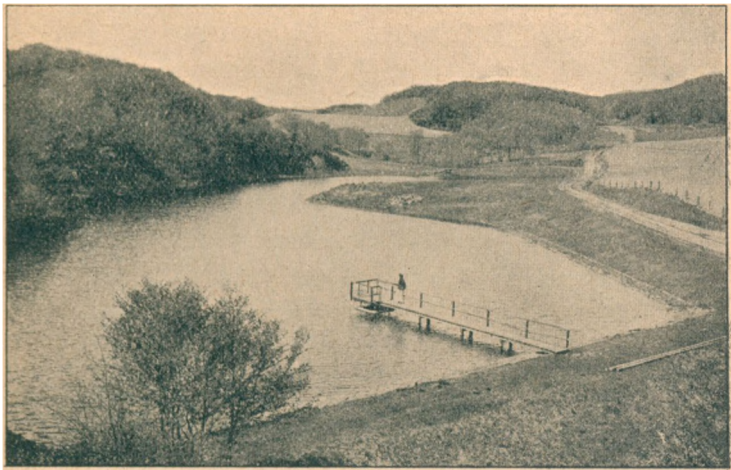
1910—11	718,485 m ³ .
1911—12	659,699 —
1912—13	767,641 —
1913—14	965,279 —
1914—19	882,200 —

Alderdomshjemmet. Efter at Byraadet i 1908 havde vedtaget at bygge et nyt og helt moderne Sygehus, opstod Tanken om at omdanne det gamle Sygehus til Bolig for de gamle og udslidte. Og i Byraadmødet 4. Marts 1910 fremsatte Udvalget for Alderdomsunderstøttelsen første Gang Forslag herom. Oprettelsen vedtoges 16. Septbr. 1910, idet man søgte Ministeriets Tilladelse til at drive Fattiggaard og Alderdomsasyll i samme Bygning. Det overgaves Folketingsmand, Bygmester Jens Andersen at udarbejde den endelige Plan, og 16. Decbr. 1910 vedtager man endelig at indrette Alderdomsasyll og bevilgede 27,000 Kr. I April 1911 blev Arbejdet udbudt i Licitation, og da Hjemmet stod færdigt til at tages i Brug 1912, var det indrettet med Plads til 28 gamle, udslidte Mennesker og stod Kommunen i 29,935 Kr. Der er for Tiden Plads til 35 Gamle, og selv om det ikke er et Slot i Sammenligning med de Alderdomshjem, man nu opfører rundt i Byerne, er det et hyggeligt, venligt og roligt Hjem for de Gamle, der

her efter Livets Trang og Møje nyder en god og venlig Pleje.

— — I Fløjen ud mod Plantagen findes Fattigaarden, der — heldigvis — kun benyttes i ringe Grad og til sine Tider mest har været optaget af Husvilde.

Tegning og Plan til Hjemmet er udarbejdet af Arkitekt Christoph Hansen, Vejle.

Vandværkets Opsamlingsbassin.

Vandværket er i sin Art et af de mærkeligste i Landet, idet det i mere end én Forstand er »naturligt«. Fra de høje, lyngklædte Flade Bakker løber Tusinder af muntre Kilder mellem Lyng og bredkronede Bøge ned i den idyllisk liggende Dam ved Vandværket.

Og det er i Grunden hele Frederikshavns Vandværk!

Fra Dammen løber Vandet gennem et Filter ned i to

store, murede Bassiner, hvor det renses gennem et Bundfilter af Sten- og Jordlag, inden det gennem store Rør ledes ind til Byen.

Frederikshavn har det herligste, krystalklareste Vand, man kan tænke sig. Det kommer lige fra Naturens store Værksted og fra en Egn, der er et af de smukkeste Partier i Vendsyssel. Men herom senere.

Eftersom Byen voksede kunde dette Naturens Vandværk imidlertid ikke levere tilstrækkelig Vandmængde, og i et Møde 25. Juli 1905 bevilgedes 500 Kr. til et foreløbigt Overslag over Omkostningerne ved Anlæg af et Vandværk ved Raaholt, og det paalagdes Udvalget for Vandværket at undersøge, om der var Anledning til at foretage yderligere Boringsforsøg efter Vand.

19. Jan. 1906 fremsattes Forslag om et helt nyt Vandværk, og i en Betænkning fra 9. Febr. oplyses, at der ved Kilden Skole skulde findes Vand i tilstrækkelig Mængde, og at et Vandværk her vilde være mere fordelagtigt end Oprettelsen af en Pumpestation ved Raaholt. Der blev nu sat Fart i Undersøgelserne. Prøveboringerne ved Kilden Skole gav imidlertid ikke det ønskede Resultat, og Udvalget fremsatte da 26. Juni Forslaget om Oprettelsen af en Pumpestation ved Raaholt, og ved Behandlingen bevilgedes 8000 Kr., hvorefter man straks tog fat paa Bygningen af dette Hjelpe-Vandværk. Men kort Tid efter viste disse Foranstaltninger sig endda utilstrækkelige, og 1913—14 maatte saa Stadsingeniøren udarbejde et Projekt til et elektrisk drevet Værk ved Raaholt, og Byraadet godkendte det 25. Marts 1914. Der bevilgedes 22,100 Kr., men Arbejdet udførtes for 14,569 Kr. 05 Øre, og det nye Værk traadte i regelmæssig Drift 1. April 1915.

I 1911 købte Kommunen 61 Tdr. Land til 26,500 Kr. af Flade Præstegaards Jord for at beherske Vandtilførslen til Vandværket og undgaa skadelige Tilløb.

Vandmængden var:

	1911	1912	1913	1914
	Kbm.	Kbm.	Kbm.	Kbm.
Donbækværket.....	318,000	333,000	342,280	258,370
Raaholtværket.....	27,000	37,000	38,000	120,000

Gennemsnitligt Vandforbrug pr. Døgn pr. Indbygger:

1010—11	1911—12	1912—13	1913—14	1914—15
Liter	Liter	Liter	Liter	Liter
120	129	126	132	127 $\frac{1}{2}$

Samlet Forbrug:

1910—11	1911—12	1912—13	1913—14	1914—15
Kbm.	Kbm.	Kbm.	Kbm.	Kbm.
945	1010	980	1070	1043

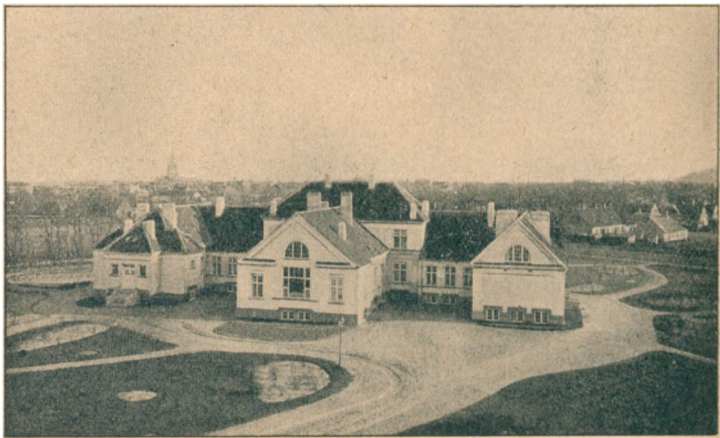
Sygehuset. Det oprindelige Sygehus, det nuværende »De gamles Hjem«, var bygget 1877 til Fatigvæsenet. Men allerede 2. Febr. 1878 indrettedes nogle af Værelserne til Sygestuer. Saadan gik nogle Aar, indtil man 1892 efter en Forhandling med Amtet opførte Epidemihuset ved Skagensvej for Amtets Regning og udvidede Sygeafdelingen paa Fattiggaarden til 12 Senge for Kommunens Regning.

Men trods denne Udvidelse var der jo meget kneben Plads, og om et Sygehus i moderne Forstand var der naturligvis heller ikke Tale.

6. Marts 1908 fremsætter da Sygehusudvalget i Byraadet Forslag om Bygning af et moderne Sygehus, og 3. April s. A. bevilges indtil 140,000 Kr. + 25,000 Kr. til et Tuberkulosehospital (hvis Staten vil tilskyde 15,000 Kr.) med fortrinnsvis Indlæggelsesret for frederikshavnske Syge. (Ejeren af »Frydenstrand« vilde

sælge Sanatoriet til Sygehus, men Byraadet sagde: Nej, Tak!). Staten vilde imidlertid ikke yde de 15,000 Kr., da den selv byggede Sanatorier, og der blev saaledes kun Tale om et Sygehus.

Arbejderne bortliciteredes og godkendtes af Byraadet 7. Aug. 1908 saaledes: Blikkenslager Dyhr Blikkenslagerarbejdet for 800 Kr., Maler V. Nielsen Malerarbejdet for 1,850 Kr., Murer Fredborg Bygge-

Sygehuset.

arbejdet for 56,573 Kr. Hertil kom Grunden, ca. 3 Tdr. Land, der købtes af Gartner C. M. Thomsen for 7400 Kr.

Bygningen stod færdig til Brug 18. Novbr. 1909 og var i alle Henseender velindrettet og moderne, — men omtrent fra første Dag for lille. Man havde regnet med 8000 Sygedage, men der blev 11,590, og Følgen var, at man allerede i første Driftsaar maatte anskaffe en Mængde nyt Materiel og ansætte mere Hjælp, saa at Anlægssummen ialt blev ca. 160,000 Kr.

Sygehuset var bestemt til at rumme 43 Senge, men havde i Aarets Løb 48 Senge optaget.

Et Par Tal vil vise, hvor haardt Købstaden i Virkeligheden tiltrængte dette Sygehus.

Sygedage:

	1910—11	1911—12	1912—13	1913—14	1914—15
Frederikshavn.	5255	5480	4746	4059	5135
Udenbys	6335	6624	7218	7105	5827

Aar	Driftsudgift						Kommunens Tilskud					
	Ialt		Pr. Sygedag				Ialt		Pr. Sygedag			
			u. Renter og Afdrag		m. Renter og Afdrag				u. Renter og Afdrag		m. Renter og Afdrag	
	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.	Kr.	Ø.
1910—11	29,441	90	2	58,34	3	34,27	8,937	87	0	77,12	1	53
1911—12	30,073	61	2	48,46	3	21,16	6,930	94	0	57,26	1	29,96
1912—13	33,828	07	2	82,75	3	56,30	10,493	74	0	87,71	1	61,26
1013—14	36,397	50	3	26,03	4	04,81	13,815	19	1	23,68	2	02,51

For dette Sygehus har Overlægen, Hr. Aage Ingerslev, udført en stor Gerning, og Sygehuset nyder da ogsaa overalt det bedste Omdømme og har løst en stor og samfundsgavnlig Opgave her i Nordvendsyssel.

VORT SKOLEVÆSEN.

Ingen enkelt Reform her i Byen har skabt saa meget Gny som Skolesagen. Der er ofret utallige Ord paa den, skrøvet Artikler i Metervis, og Sindene har omtrent til Dato været i livlig Bevægelse. Nu er den nye Skole en Kendsgerning, og som den knejser paa Skolebakken, hvorfra dens røde Mure kan ses viden om, tiltrækker den sig Opmærksomheden.

Er den smuk, spørger man.

Det er ikke saa lige at svare paa, men det er en stor og meget omfattende Institution, hvis Tilblivelses-historie kun løseligt skal berøres her.

Den gamle Fladstrandgades Skole var opført 1893-94 efter Tegning og Plan af Arkitekt, Kæmner Jens Nielsen. Den var — i Forhold til den Tids Frederikshavn, der havde ca. 5000 Indbyggere, — en stor Bygning, der rummede 600 Børn, men lykkeligvis udviklede Byen sig stærkt, og allerede i 1904—05 opstaar Tanken om en Udvidelse af Skolevæsenet. 18. Decbr. 1905 bevilger Byraadet 200 Kr. til Udarbejdelse af en Betænkning om Skoleforholdene. Sagen synes at have hvilet længe, thi det næste, man officielt hører til Skoleordningen, er, at Skolen i Oktbr. 1908 maa leje Lokaler i Byen. Atter i 1910 (4. Novbr.) er Sagen paa Bane, og Byraadet nedsætter 17. Marts 1911 et Udvalg, der skal undersøge alle Skolens Forhold. Dette Udvalg bestod af Direktør Elius Andersen, Folketingsmand Jens Andersen, Købmand Marius Axelsen, Grosserer Lauritzen og nuværende Betjent J. P. Pedersen. Dette Udvalg afgav 1. April 1912 Indstilling om Skoleforholdenes Ordning, og Sagen kom første Gang for Alvor til Debat i Byraadet 20. Maj 1912, og hermed tager Skolekampene Fart. I Møde paa Møde fremsættes det ene Ændringsforslag efter det andet; det flyver om Ørene med Piecer, Artikler, Opraab o. s. v., men Kampen stilner noget af under Forberedelserne til Byraadsvalget 1913. Ved dette Valg udgaar af Raadet de 3 Skoleudvalgsmedlemmer M. Lauritzen, J. Andersen og M. Axelsen, og det nye Byraad vedtager 4. Aug. 1913 at genoptage Sagen, efter at den er kommen tilbage fra Skoledirektionen. 15. Septbr. 1913 nedsættes Byggeudvalget, der kom

til at bestaa af Skoleudvalget, d'Hrr. Elius Andersen, J. P. Pedersen og S. Korup.

Og dermed er Sagen i god Gænge.

De tre Herrer synes at have haft en lykkelig Evne til Samarbejde, og selv om man den Dag i Dag er stærkt uenig om vort Skolevæsen og vor Skolebygning, kan ingen bestride, at de tre Mænd har udført et overmaade stort og vanskeligt Arbejde.

I Byraadmødet 15. Decbr. 1913 forelagde Udvalget Resultatet af Tegnings-Konkurrencen om en Skolebygning i Rimmensgade. Der var indkommen 7 Forslag, og det, der var betegnet »Nye Tanker«, vedtoges og viste sig ved Aabningen af Adressen at være udarbejdet af Kommunens tidligere Arkitekt, Hr. Christoph Hansen, Vejle. Den samlede Skoleplan med Bygning vedtoges derefter endeligt i Mødet 27. April 1914. Og der bevilgedes straks 300,000 Kr., som skulde tilvebringes ved Laan.

I Forslaget var indbefattet en Bestemmelse om, at Realskoleejer Jensen nedlagde sin private Realskole mod at faa en aarlig Pension af Byen, hvorefter Kommunen overtog Realskoleundervisningen.

Derefter foretoges hurtigt Licitationen, og i Løbet af Foraaret tog man fat paa Byggearbejdet.

Og der blev arbejdet med Lyst og Iver, saa hele det mægtige Kompleks stod færdigt til Indvielse den 24. Aug. 1915.

Paa denne Dag samledes i den store Skolegaard en ikke særlig stor, men interesseret Forsamling, Forældre, Børn, Lærere og forskellige Notabiliteter. Udvalgsformanden, Direktør Elius Andersen, skitserede Skolens Historie og overgav den til Byraadet, paa hvis Vegne Borgmester Holsø modtog den og udtalte

Ønsket om, at Skolen og dens Arbejde maa svare til de Forventninger, Borgerne stiller til den.

Provst G. D. Dresler foretog derpaa Indvielsen, idet han talte smukt ud fra det gamle Bibelord Opfylder Jorden og gør eder den underkastet, og Skoleinspektør H. A. Hald takkede paa Skolens Vegne

P. E. Holsøe,
Borgmester og Byfoged i Frederikshavn, Herredsfoged i Horns Herred.

for den nye Bygning. Og dermed var den kommende Slægts Skole indviet.

Murermester C. E. Laursen, der havde haft Murerarbejdet ved Skolen, havde forresten haft en smuk Idé. Ved store Byggeforetagender plejer man jo at nedlægge en Grundsten med indmuret Kapsel. Denne smukke, gamle Skik var gemt til selve Indvielsesdagen,

og efter Talerne samledes man i Skolens Vestibule, hvor i en Pille i Væggen var et Rum til Kapslen med Pergamentrullen. Dennes Indskrift oplæstes af Konsul Sophus Karup og indeholdt de sædvanlige Oplysninger om, hvem der ved Grundstensnedlæggelsen var Amtmand i Hjørring Amt, Borgmester i Frederikshavn, Provst i Provstiet, Byraadsmedlemmer, Bygmestrenes Navne o. s. v., — og saa skulde Kapslen mures til.

Men nu kom det højtidelige Øjeblik.

Fra et smukt Etui fremdrog Hr. Laursen en Sølvkurske, hvormed først Direktør Andersen, derefter Provst Dresler og Skoleinspektør Hald murede Kapslen til.

Derefter tog Hr. Laursen Skeen og udtalte: Idet jeg takker alle, der har medvirket ved Skolens Opførelse, og især Direktør Andersen som Udvalgets Formand, for den Elskværdighed og overlegne Dygtighed, hvormed de har ledet Skolearbejdet, har jeg hermed den Ære at overrække Hr. Direktør Elius Andersen denne Sølvkurske som et Minde om Skolens Bygning, idet jeg ønsker dem alle til Lykke med den ny Skole.

Direktør Andersen takkede varmt for den sjælden smukke Opmærksomhed.

— Den Skolebygning, som nu var indviet, er fuldt moderne og omfatter alt ligefra Skolebade til Skolekøkken, der netop indrettes, medens disse Linier skrives.

Trods de dyre Byggetider og alle moderne Anskaffelser har Udvalget ogsaa økonomisk løst sin Opgave med Bravour. Af den samlede Sum paa 320,000 Kr., der med Renter blev til 322,499 Kr. 05 Øre, er

brugt 308,790 Kr. 75 Øre, saa Former Pedersen i det gamle Byraads sidste Møde 28. Marts 1917 kunde aflevere Skolens Dokumenter sammen med en pæn lille Kassebeholdning paa 15,458 Kr. 30 Øre.

Dette bør noteres i en Tid, hvor næsten ethvert offentligt Byggeføretagende overskrider Overslagssummen med 25—50 pCt.

Skoleundervisningen. Med den nye Skolebygning indførtes ogsaa en helt ny Skoleordning (Skoleplan), hvorefter Undervisningen foregaar i de 2 Skolebygninger, den gamle Fladstrandgades Skole og den nye ved Rimmensgade, saaledes, at den gamle Skole fortrinsvis skal rumme Grundskolen, den ny Skole de 3 andre Afdelinger.

Vort Skolevæsen falder efter den ny Plan i 4 Afdelinger:

1. Grundskolen som Begynderafdeling for alle Elever.
2. Borgerskole som Fortsættelsesafdeling for Hovedparten af Eleverne.
3. Mellemskole med udvidet Undervisning, men med Klasser parallelle med Borgerskolens.
4. Realskolen som 2-aarig Fortsættelsesafdeling for Mellemskoleelever.

I Grundskolen er 3 etaarige Klasser, i Borger- og Mellemskolen 4 etaarige. Planen godkendtes af Ministeriet 8. Decbr. 1915.

Ved Finansaarets Begyndelse 1917—18 var ansat som Lærerkræfter:

- 1 Skoleinspektør (Overlærer).
- 1 Viceinspektør.
- 1 Køkkenlærerinde.
- 19 Lærere.
- 18 Lærerinder.

I sidste 5-Aar budgetteredes Skolens Udgifter saaledes:

1912—13.....	69,175	Kr. 50 Øre
1913—14.....	71,200	— 00 —
1914—15.....	73,900	— 00 —
1915—16.....	80,416	— 67 — (Den ny Skole).
1916—17.....	85,600	— 00 —

For Finansaaret 1917—18 er budgetteret 89,900 Kr.

— — —

Nu staar Skolen da fuldt færdig, indviet for den Slægt, der kommer, og som skal løse de Opgaver, vor Slægt maa lade ligge.

Gid den da maa løse sin Opgave vel til Slægtens og Byens Gavn!

ALDERDOMSUNDERSTØTTELSEN.

Naturligvis har et saa usikkert Erhverv som Fiskeriet til sine Tider aftaget en betydelig Fattigunderstøttelse, men talmæssigt at skildre det, er selvfølgelig nu ugørligt. Derimod kan man uden Overdrivelse sige, at de gode, opadgaaende Tider ikke har vist sig istand til at bekæmpe Forsørgelsen, hverken paa den ene eller den anden Maade.

Her er naturligvis en Mængde forskellige Forhold at tage i Betragtning, men sikkert er det, at det uhyggelige, moderne Fænomen, Arbejdsløsheden, ogsaa her har spillet en meget betydelig Rolle. I Tider, hvor det er smaat med Arbejdet, vil den gamle Arbejder som Regel bukke under i Stræbet med den unge, og Forsørgelseskontoen faar derved ganske forstaaeligt en stærk Tilvækst.

Der foreligger for vor Bys Vedkommende en samlet Statistik fra 1892 over, hvad Kommunen i dette Tidsrum har udgivet i Alderdomsunderstøttelse. Denne Statistik, der naturligvis viser en betydelig Stigning i Udgifterne, siger dog ikke andet, end at Alderdomsforsørgelsen er jævnt stigende med Folketallet og, at Udviklingen saaledes har været ganske normal, hvis man kan bruge det Udtryk. Vi gengiver hermed et Brudstykke af Statistiken, sammenlignet med Indbyggertallets Stigning:

	Alderdoms- understøttelse	Indbygger- antal
1892.....	Kr. 5,202,40	4848 (1890)
1901.....	— 11,141,24	6478
1906.....	— 15,503,31	7158
1911.....	— 27,230,65	7764
1912.....	— 28,727,54	7907
1913.....	— 31,112,63	8109

I denne Beregning er naturligvis hele Alderdomshjemmets Forhold taget i Betragtning siden dets Oprettelse.

RENOVATIONEN

koster ikke Byen store Penge i Forhold til Byens Størrelse og særegne Form. Det er først efter Oprettelsen af Renovationsanstalten paa Fælled, at hele Byens Renholdelse er sat i System, selv om dette endda er ufuldkomment nok, bl. a. fordi man ikke her som i mere moderne Byer har et ordentligt W.C.-System.

For Finansaaret 1917—18 er den offentlige Renholdelse budgetteret til:

Byens Renholdelse.....	Kr.	100.00
Vejmanden.....	—	300.00
Snekastning.....	—	300.00
Lønninger ved Renovationsanstalten .	—	5,500.00
Kørsel.....	—	11,000.00
Vedligeholdelser	—	500.00
Vognenes Vedligeholdelse.....	—	500.00
Afgifter, Assurance m. m.....	—	200.00
Anskaffelser.....	—	2,000.00
	Ialt...	Kr. 21,400.00

Heri fragaar:

Afgifter af Spande ... Kr. 12,300.00

Salg af Renovation... — 1,500.00

— 13,800.00

Samlet Udgift... Kr. 7,600.00

+ Pension..... — 300.00

Ialt... Kr. 7,900.00

Den samlede Udgift var i 1916—17: 6125 Kr., 1915—16: 5325 Kr., 1914—15: 4200 Kr. og 1913—14: 3600 Kr.

BRANDVÆSENET.

Byen har fast Brandvæsen med Brandinspektør L. Petry som Øverstbefalende. Ved »Væsenet« er ansat: Brandinspektøren, 1 Assistent, 3 Brandmestre og 1 Reservebrandmester, 1 Værkmester og 15 Brandsvende. Det hele koster Byen en 3000 Kr. aarlig, men siden »Casino«s Brand har vi heldigvis aldrig haft Lejlighed til at se Brandvæsenet lave »hurtig Udrykning«.

POLITIET.

Skønt Frederikshavn er en Søstad, der aarlig besøges af mange Tusinde Mennesker, er det dog en fredelig By. Der laves maaske lidt Halløj i Gaden

nu og da en Aftenstund, — men ellers er alt saamænd pænt, borgerligt roligt.

Hvis vi ikke har Svenskebesøg!

For det kan jo nok resultere i Festoptog og ikke helt nøgtern overvejet Handling og Tale!

Men det gaar godt — selv naar det gaar værst!

I disse Ufredens Aar har Politiet mere og mere faaet som Hovedopgave at administrere og udføre i Praksis de mange nye Lovforanstaltninger. I gamle Dage var en Politibetjents væsentligste Opgave at »patruillere«, holde Orden og Justits, eventuelt ved Hjælp af en kraftig Næve, bravt støttet af Morgenstjerne eller Politistav.

Men ogsaa paa dette Omraade har Tidens Udvikling skabt store Forændringer. Politiet er nu — især da i de mindre Byer — blevet kommunale Embeds- eller Bestillingsmænd, hvis væsentligste Arbejde ligger i Medhjælp ved Kommunens Forvaltning.

Og ikke mindst Krigsforvaltningen har medført denne Udvikling.

Rets- og Politivæsenet koster aarligt Byen 15—16,000 Kr., hvilken Udgift jo sikkert vokser med de stigende Priser paa alt muligt.

— — —
 Dette er naturligvis ikke en fuldstændig Redegørelse for, hvad Borgerne har faaet eller faar for deres Penge, men kun en Mundsmag. Den nærmere Oversigt herover findes i det gengivne Budget.

Derimod har Byen store Fremtidsopgaver, som burde røgtes, fordi de uløseligt hænger sammen med Byens Fremtidshistorie.

— Hvis en skønne Dag den paatænkte Færgeforbindelse med Norge bliver etableret, vil Følgen

nødvendigvis blive et Dobbeltspor gennem Jylland. Naar dette Spor føres ind i Byen, vil den Tids Myn- digheder og Regenter have én stor Opgave at løse, nemlig den: at forandre Jernbanens Indløbsretning. Som den nu løber langs Bugten har den lige siden Anlægget 1870—71 været en eneste stor Hæmsko for Byens naturlige Udvikling. Det er i mere end én

Frederikshavn ved Aftenstide.

Henseende en Géne, at Byen maa udvikle sig langs Kysten og kun har den lange, smalle Jordstrimmel mellem Banen og Havet. Gik Banen vinkelret ind i Byen, vilde den have alle Betingelser for at udvikle sig paa en anderledes fornuftig og praktisk Maade.

Et andet Fremtidsperspektiv, som maaske i Øje- blikket ingen — eller faa — ser Betydningen af, er Opfyldningen af de mægtige Fladvandsarealer, som

ligger baade Nord og Syd for Byen. Kragholmen og det vældige Flak her ud for, er, hvis det gennem Tiderne systematisk opfyldes, en mægtig Jordvinding for Byen.

Hvad om Byen købte Kragholmen??

Den Dag kommer nok, da man vil spejde langeligt efter hver Kvadrattomme Plads, der kan skabes ved Havnen.

Naa — dette skal ikke være en Profetiernes Bog.

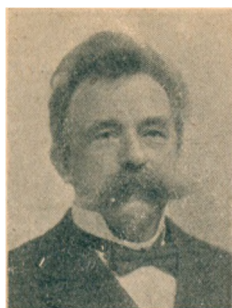
Men det skader jo ikke, efter at man har bevæget sig i Fortidens Hændelser, at kaste et Blik ud i Fremtiden, der forhaabentlig har mangan en smuk og rig Gave til vor lille, borgerlige By.

Anlægget i Frederikshavn.

Elius Andersen,
Sparekassedirektor.

P. M. Asp,
Fiskeeksportør.

Svanholm-Christensen,
Redaktør.

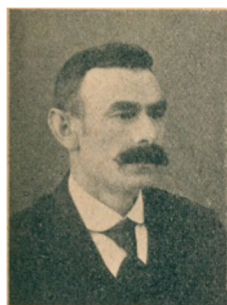
Chr. Bandholm,
Fiskeeksportør.

Cloos Lorentzen,
Fiskeeksportør.

Victor Sørensen,
Købmand.

M. R. Mortensen,
Skibsbygger.

M. Birch,
Købmand.

Mortensen sen.,
Skibsbygger.

AF SILDENES SAGA.

Naar man gennempløjer gamle Dokumenter, der omhandler vort Fiskeri — og vi kan komme helt tilbage til gamle Saxo —, finder man uvægerlig Ordet Sild.

Der er mange andre Fiske-navne, Navne, der kendetegner Datidens fornemste Fiskedelikatesser, men Silden er altid **Massef**isken.

I en gammel Beretning fra Hollændertiden fortælles, at »Silden kun stode saa tykt«, at man ikke for bare Sildekroppe kunde ro en Baad gennem Øresundet.

Gamle Claus Magnus har i sin Krønike gengivet et naivt Billede af Massefiskeri af Sild (1555), og de vældige Sildestimer har vakt en stor og berettiget Opsigt i Samtiden, hvad man kan maale ud af en saadan enkelt Kendsgerning, som at Claus Magnus ofrer den hele 4 — fire — Tegninger i sin Krønike, og at den endog findes omtalt som noget særligt for Danmark i »Neuw Jag und Weydwerck Buch« 1582, Sebastian-Münsters: *Cosmographia universalis*, Basel 1554, og Rumpolts: *Ein new Kochbuch*, 1581 (Frankfurt a. M.).

Frederikshavn har dog oplevet et Sildefiskeri, der er et rent Eventyr imod alle tidligere Beretninger om lignende Tilfælde.

Sent paa Efteraaret 1912 var de svenske Silde-

baadelaug som sædvanligt gaaet paa Efteraarsfiskeri, og i vort Farvand, nogle faa Mil tilsøs, traf man Sildestimer af rent eventyrlig Størrelse.

Det rygtedes naturligvis hurtigt, og hele den svenske Sildeflaade var øjeblikkeligt parat.

Uger igennem oplevede vi her i Staden bogstaveligt at vade i Sild, da Svenskerne bragte Silden hertil, hvorfra den videresendtes.

Om Aftenen, eller Eftermiddagen sent, var det en ejendommelig Oplevelse at se 3—400 brede, svenske Sildebaade stævne mod Havn.

Naar Mørket faldt over By og Hav, laa Kutterne i Havn, tætpakket, omtrent som de sølvglinsende Dyr.

Om Bord paa Kutterne tændtes Skibsblusset, og naar disse Hundreder af blafrende Flammer bredte et dunkelrødt Skær over Havnen, saa man Skikkelser bevæge sig i det dunkle Skær, som var det Spøgelse.

Baadene, baade Hovedbaaden og Lastbaaden, var overfyldt med Sild. Helt omkring Masten og overalt paa Dækket laa Dyrene; ikke et Hul var ledigt: overalt Sild og Sild.

Og Byen vadede i Sild.

Overalt, hvor man kom hen, laa Sildeskællene; disse smaa, blanke Tingester fortalte deres Historie; paa Havnen lugtede alt af Sild, i Byen talte alle om Sild!

Sild er godt!

Men man kan ogsaa faa for meget af det gode!

Og saadan gik det her.

De svenske Baade indkom med mægtige Laster, og paa Havnen opstabledes Bjerge af Sildekasser til at optage Fangsterne, men i Løbet af kort Tid var det umuligt at skaffe tilstrækkeligt Kassemateriale, og

saa gik man da til at — stuve Silden i Jernbanevogne. En Vogn kørtes ned til Baadene, den øverste Lem toges af, og saa hældtes de sølvglinsende Kroppe ud i Vognen.

Nede i Baaden stod 2—3 Mand i Lasten i Sild til midt paa Livet.

Silden skovledes i store »Tørvekurve« og hældtes derfra i Jernbanevognen.

Og om Natten afgik lange »Sildetog« herfra, Tog paa indtil 30 Vogne, svingende fulde af Sild.

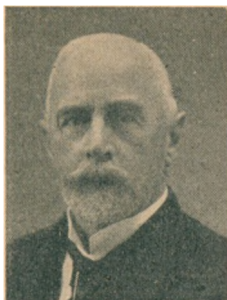
Den enorme Fangst trykkede naturligvis Prisen stærkt, endog saa stærkt, at man i Vinteren (Januar 1913) solgte Sild til 50 Øre pr. Kasse. I Krigsaarene gik disse Sildepriser jo imidlertid saa højt op, at der i Efteraaret 1916 solgtes Sild til 96 Kr. pr. Kasse.

Hvad der i hver Sæson er indgaaet af Sild, er det vanskeligt at faa nogen Idé om, men Omsætningen beløber sig til Millioner. Der var endogsaa i 1915 oprettet en hel ny Dampskibsrute Gøteborg—Frederikshavn — »Silderuten« —, hvor 2 Dampskibe daglig besørgede Transporten af mægtige Partier Sild. Dette Sildefiskeri, der har gentaget sig omend ikke i saa stor Udstrækning som det nævnte Aar, har naturligvis bragt store Summer til vor By, og i en Tid, hvor Havnelivet ellers var dødt, som Følge af Krigens Tryk, været af stor Betydning for alle de Mennesker, hvis daglige Dont er knyttet til Havnen.

I Vinteren 1916—17 var Tilførslen af Sild ogsaa en lang Tid meget betydelig, omend ikke saa overvældende som 1912—13, men hvad der gav denne Sæson sit Særpræg, var de enorme Priser, der betalttes baade for Varen og Arbejdskraften. Vi har tidligere nævnt, at Prisen en Tid var oppe paa 96 Kr.

J. A. Svendsen,
Sanatoriejer.

Ernst Jacobsen,
Konsul

Aage Ingerslev,
Læge.

R. Olsen,
Købmand.

C. M. Jensen,
Postmester.

F. Houmøller,
Ingeniør.

N. C. Olesen,
Skomagermester.

M. Christensen,
Hottelejer.

G. C. M. Dorph,
Stationsforstander.

pr. Kasse Sild, men det var dog for intet at regne mod den Pris, der senere betaltes, og som var — 230 Kr. pr. Kasse. Men den Arbejds løn, der betaltes for Arbejdet med disse Sild, stod ogsaa i Forhold til Varens Pris. Der er tjent store Penge ved Sild i Vinter, og de, der har arbejdet hele Døgnet igennem — og det er ikke faa, der har udholdt den Hestekur —, har ogsaa kunnet tjene op mod 80—90 Kr. pr. Døgn. Det er en god Fortjeneste, men det førte ogsaa med sig, at alle »gik i Silden«. Naar om Aftenen eller sent paa Eftermiddagen de tungtlastede Sildebaade lagde til ved Kajerne, mødte et broget Selskab for at bakse med Silden. Der kom Dokarbejderen og Grovsmeden Side om Side med Malersvenden og Murerlærlingen. Alle vilde have Del i Guldfloppen — og fik det ogsaa,

I de Dage gik al Tale op i — bare Sild.

Og Byen oplevede igen dette, at alt drejede sig om Silden.

Naa — denne Epoke i Byens Historie er dog meget mere betydelig, end vi her paa kneben Plads kan skildre. Men den afgiver et interessant Stof til en lang Historie om »Sildeeventyret ved Frederikshavn«.

Desværre maa det indrømmes, at vore Fiskere ikke har været forberedt i tilstrækkelig Grad paa at modtage denne enorme Sildefangst. Vort Fiskeri, baade her ved Nordvandene og alle andre Steder undtagen paa Vestkysten, har været anlagt helt anderledes end det svenske Sildefiskeri. Svenskerne har i langt højere Grad udrustet store Baade med kraftige Motorer og — naturligvis — med de nødvendige Garn, Noterne, der er kostbare, men ogsaa giver et stort Udbytte. (Det er ikke i et enkelt Tilfælde, at en

Baads Fangst er løbet op til 25—30,000 Kr.). — I den sidste Tid har man dog ogsaa fra dansk Side begyndt at lægge Vægt paa dette Sildefiskeri, der med Tiden kan blive en uanet Indtægt for vore Fiskere — og for vor By.

Vor hjemlige Fiskerflaade, der for en stor Part gaar paa Vesterhavsfiskeri, bestaar efter Fiskeriinspektørens Opgivelse for 1917 af 203 Kuttere paa ialt ca. 4000 Bruttotons og med ialt 2151 H.K. i Motorerne, og er saaledes Danmarks største Fiskerflaade, og kun Helsingfors' kommer op paa Siden af den.

— Denne Flaade har med vor udmærkede Havn som Basis drevet et Fiskeri, der har bragt vor Bys Navn viden om Lande, men mange sammenstødende Forhold har gjort, at det lokale Fiskeri i de senere Aar har været i betydelig Nedgang. Hovedaarsagen hertil maa sikkert søges i Fiskebestandens Skiften. En overvejende Del af vor Flaade var de sidste Aar før Krigen næsten altid paa Fangst ved Esbjerg.

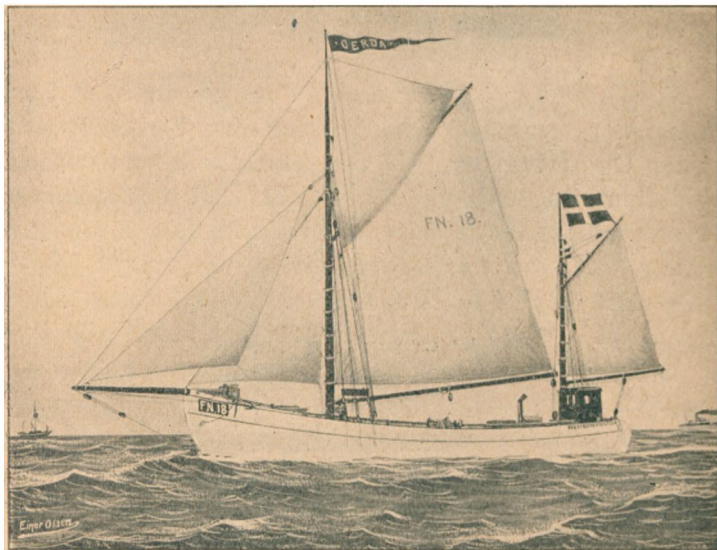
— — —

Fiskeriet har selvfølgelig paa mange Maader præget Byens Erhvervsliv, og der findes adskillige betydende Virksomheder, der udelukkende skylder Fiskeriet sin Tilblivelse eller Tilværelse.

I første Række kommer her Fiskerne og Eksportørerne.

Fiskeeksportør Joh. Thyrring, der er kendt over hele Landet, kom til Verden i Frederikshavn 1867 og har stadig været i intim Kontakt med Søen og dens Mænd, først i en Skibsmæglerforretning og senere med Fiskeeksporten. Siden 1893 driver Thyrring sin egen Forretning med Eksport af al Slags Fisk, og han har evnet at oparbejde sig en betydelig Virk-

somhed. Hans Medborgere har valgt Thyrring til Medlem af Byens Ligningskommission.

En af Joh. Thyrrings Baade.

Under Navnet Fiskeeksportforretningen »Kattegat« driver Eksportør Jul. Brønnum en ret omfattende en gros Forretning med alle Sæsonens Fiskearter.

Jul. Brønnums
Lager og Pakhus.

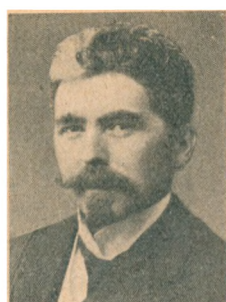
Aktieselskab »Dansk Havfiskeri«, hvis Aktiekapital andrager 350,000 Kr., og desuden driver han en ret

J. J. Knutzen, R.,
Bankdirektør.

C. Niemann,
Købmand.

H. A. Hald,
Skoleinspektør.

J. M. Undén,
Fabrikant.

J. C. Christensen,
Mekaniker.

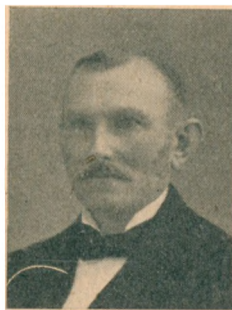

H. Bender,
Conditør.

Hans Sørensen,
Hotelbestyrer.

Danske Byer og deres Mænd.

Joh. Thyrring,
Fiskecksportør.

Søren Bundgaard,
Urmager.

stor Forretning med Eksport af alle Slags Saltvandsfisk. H. Larsen er født i Strandby 1878.

— En self made man, saavel indenfor Fiskerikredse som i selve Frederikshavn, er Chr. Bandholm, der er født 1866 i Frederikshavn. Efter at have lært som Fisker har han i 15 Aar sejlet med Fiskerbaade og driver sammen med sin Søn Hans Bandholm en betydelig Eksportforretning med Fisk. Chr. Bandholm er Medlem af Bestyrelsen for Fiskehandlerforeningen.

— Blandt Fiskeeksportforretningerne indtager Firmaet Asp en fremskudt Plads, og dets Navn er kendt Landet over. Forretningen startedes i Aaret 1884 under Navn af »Vendsyssel Fiskeeksportforretning«, og dets Indehavere var P. M. Asp og Chr. Mikkelsen. De to Kompagnoner drev — selv i vanskelige Tider — Forretningen op til at indtage en stærk Stilling i vort Erhvervsliv. Firmaets Hovedforretning er Salg af Fisk og Hummer i Ind- og Udland. I 1914 overtog Hr. Asp Forretningen under Firma »P. M. Asp, Vendsyssel Fiskeeksportforretnings Eftf.«, og nu 1. Jan. 1917 overtog Grosserer Asp selv Forretningen under eget Firmanavn.

Firmaet P. M. Asp nyder ikke alene megen Agtelse som Handelsfirma, men er kendt som en af vore fineste Fiskeforretninger.

Firmaets nuværende Indehaver, Hr. Asp, er en af Byens kendte Mænd. Han er født 1852 i Løkken, men kom her til Byen 3. Novbr. 1891. Han blev hurtigt en af Foregangsmændene i vort Handelsliv og blev blandt andet Medlem af Bankraadet for A/S Frederikshavns Bank, der stiftedes 6. Maj 1892, og han har uafbrudt ejet dette Hverv — og er forresten

den eneste levende af det første Bankraad —, indtil han 1915 udnævntes til Næstformand for Banken.

— Fiskehandler Cloos-Lorentzen, der er født 1857 i Nørre Næraa paa Fyn, har ogsaa i mange Aar drevet en stor Hummer- og Fiskeeksportforretning her i Byen og er anset for en meget dygtig Mand i sit Fag.

En af Eksportør P. M. Asp's Baade.

Men Hr. Lorentzen har desuden vist sin Interesse for almene Formaal. Hans Standsfæller har valgt ham til Formand for Fiskehandlerforeningen, og for et Par Aar siden blev han valgt til Formand for Grundejerforeningen, for hvilken han nærer megen Interesse. Hr. Lorentzen er ved sin vindende Personlighed afholdt af alle, der kender ham, og det vil sige saa godt som alle Frederikshavnere.

— Den store Fiskeriflaade, der er hjemmehørende i Frederikshavn, giver Beskæftigelse til mange flere Mennesker end selve Besætningerne. Der skal Proviant til og der skal foretages Reparationer og Nyanskaffelser. De mange Motorfartøjer har ogsaa hjulpet Motorindustrien frem, og selv om Frederikshavn ikke er ene om at levere disse moderne Kraftmaskiner, har det dog været medvirkende til i hvert Fald et Firmas Vækst, nemlig A/S Frederikshavns Jernstøberi & Maskinfabrik, Brødrene Houmøller, der grundlagdes i Aaret 1883 af Firmaets nuværende administrerende Direktør L. P. Houmøller og dennes Broder, Bankdirektør J. A. Houmøller, Holstebro. L. P. Houmøller er født i Grønheden Skole 1855. Han er udnævnt til Ridder af den norske St. Olavsorden.

Fra Begyndelsen beskæftigede man sig med Fabrikation af Handels- og Bygningsstøbegods, derunder Ovne, samt Fabrikation af almindelige Landbrugsmaskiner.

Faa Aar senere konstrueredes der af Firmaet en let og praktisk Type af Dampspil med opretstaaende Dampkedler, som i stor Udstrækning leveredes til danske Fiskefartøjer, og samtidig optoges Fabrikationen af Dampkedler, hvoraf der i Aarenes Løb er leveret mange, specielt til Mejerier.

I Aaret 1898 omdannes Firmaet til Aktieselskab med ovennævnte Firmanavn, med L. P. Houmøller som administrerende Direktør og med dets nuværende Bestyrelse, bestaaende af Direktør L. P. Houmøller, Bankdirektør J. A. Houmøller, Holstebro, Sparekassedirektør E. Andersen, Konsul E. Jacobsen og Fiskeeksportør P. M. Asp, af hvilke Sparekassedirektør E. Andersen er Bestyrelsens Formand.

A/S Frederikshavns Jernstøberi og Maskinfabrik.

Kontorinteriør.

Samtidig optoges Fabrikationen af Petroleumsmotorer. Firmaets Motor »Alpha« er fra en beskedent Begyndelse naaet til at hæve sig til et solidt Renommé; saavel i Grønland som i Syd-Afrika, i Syd-Amerika som i Sibirien finder man »Alpha« Motorerne i Virksomhed, og ikke mindst i Norge og Danmark kan Firmaet glæde sig over en rivende og voksende Efter-spørgsel efter dets velkendte Motorer.

Der fremstilles nu udelukkende Motorer og hvad dermed staaer i Forbindelse, og der fremstilles omtrent daglig een Motor, hvis gennemsnitlige Størrelse stadig vokser. Fabriken beskæftiger nu 220 Arbejdere samt et betydeligt Antal Funktionærer, Tegnestue- og Kontorpersonale.

Mortensens Skibsbyggeri.

— Et Firma, der har endnu intimere Forbindelse med Fiskeriet, er Mortensens Skibs-

byggeri, der har Æren af at have bygget den første Fiskekutter af den saakaldte Højtype, som siden har vundet saa stor Udbredelse her hjemme. Modellen til denne første »Høj« opbevares paa Fiskeriforeningens Modelsamling; den var i 1909 udstillet paa Landsudstillingen i Aarhus og siden paa en Fiskeriudstilling i Sverige.

H. Mortensen er født i Bangsbostrand 1850; han begyndte for 15 Aar siden sammen med Sønnen M. R. Mortensen som Skibsbygger. Da Frederikshavns Havn blev færdig, flyttedes Mortensens Værft til sin nuværende Plads. Til Værftet hører en Op-

halingsbedding med 10 Fod Vand, og der kan have tre Fartøjer samtidig under Bygning. Elektrisk Drivkraft er installeret til Ophivning og Savværk. Værftet beskæftiger en Snes Arbejdere. M. R. Mortensen har lært i Frederikshavn og har uddannet sig videre i sit Fag paa Orlogsværftet i København.

— Skibsbygger C. Nielsen er født i Frederikshavn 1863, han er uddannet som Skibsbygger og har nu paa sit Værft 15 Mand i Arbejde, til Tider har han beskæftiget 45 Mand.

Hans Værft er særlig baseret paa Bygning af Fiskerkuttere, men han gaar dog ikke af Vejen for større Arbejder, saaledes har han paa sit Værft bygget 4 Skonnerter.

Kirken i Frederikshavn.

Toldboden.

FORENINGSLIVET.

Der er naturligvis Grænser for Arten og Antallet af de Foreninger, en By af Frederikshavns Størrelse har. Men i Forhold til Bystørrelsen staar vi sikkert ikke tilbage.

Den Forening, der mest vedrører Bylivet, og som har den stærkeste Tilknytning til det største Antal Borgere, er — selvsagt — Borgerforeningen, hvis Udviklingshistorie ogsaa er den mest interessante, bl. a. fordi den indeholder en vis Bykulturhistorie.

Foreningen stiftedes 17. Januar 1854 efter at der flere Gange var holdt Møder om Sagen. Foreningen fik Navnet »Haandværkerforeningen«, som et Varsel om, at det var praktiske Interesser, den vilde varetage, medens det selskabelige skulde lades i Baggrunden.

Man faar nogle ret interessante Indtryk af Tidens Forhold, naar man hører, at Lovene meget alvorligt indskærper, at der i Lokalerne ikke maa spilles Hasard, ikke ryges, før Forhandlingerne er sluttede, ikke tales højt (— — det var dog allernaadigst tilladt at hviske i afsides Kroge — —) og at Hunde ikke maatte medtages til Møderne!!

Disse patriarkalske Forhold og Bestemmelser gav Foreningen en vis Værdighed, der medførte, at Medlemmerne tog deres Opgave med stor Alvor og Højtidelighed.

Afdøde Redaktør M. Vogelius var Formand, men Maler Blicher, Næstformanden, var aabenbart Foreningens mest idérige Hoved. Han undfangede straks Planen om et Bibliothek og foreslog at indsætte i Sparekassen 25 à 30 Rdl., som kun i yderste Nød maatte bruges til andet end Køb af Bøger. I Lokalet skulde ophænges en Sparebøsse, og en 4-Skillings Subskription skulde oprettes. De to første Forslag »billigedes«, men det tredje »stilledes i Bero af de mødte«. Blicher havde dog mange flere Idéer — og de skaffede bravt med Skillinger i den unge Forenings Kasse. Han foreslog først og fremmest — han har aabenbart været en Del forud for sin Tid — at afholde en Bazar til Fordel for Foreningen. Det gik virkelig ogsaa igennem, og Bazaren afholdtes 17. og 18. Januar 1855 i Købmand Mørchs Lokale og gav det, efter Tidens Forhold, smukke Resultat: 329 Rdl. 4 Sk. i Overskud.

Sidst i Februar afholdtes den første ordinære Generalforsamling, og Bestyrelsen kunde da meddele den glædelige Kendsgerning, at Foreningen havde 77 Medlemmer og 153 Rdl. 15 Sk. i Formue foruden Bazarens Overskud.

Og da der saaledes er den bedste Udsigt for Foreningens Fremtid, faar Blicher straks Blod paa Tanden, og det ene Forslag efter det andet ser Lyset ved hans Hjælp. Han faar vedtaget en Sygeforsikring paa 25 Rdl., men er ikke nær saa heldig med et Forslag om en »Ligkasse«. Dette Forslag nedsables. Han er imidlertid ikke forknyt. Han foreslaar og faar oprettet en Søndagsskole for Haandværkerlærlinge — en god og fremsynet Idé —, som imidlertid næste Aar (1858) helt dør hen, da »Tilslutningen var altfor

Chr. Thomsen,
Slagtermester.

C. M. Thomsen,
Handelsgartner.

A. Krogh,
Skrædermester.

C. Andersen,
Tricotagehandler.

A. H. Barkholt,
Købmand.

W. Qvist,
Snedkermester.

E. I. Rosleff,
Isenkrammer.

J. C. Dalgaard,
Hotelejer.

L. M. Spliid,
Fabrikant.

ringe«. Men Blicher tumler stadig med sin Yndlingsidé: Haandværkerforeningen skal være en Støtte for Haandværkerne. Saa faar han sat under Debat, hvordan de smaa Haandværkere (»i disse næringsløse og pengeknappe Tider bedst skal sautenere (opretholde) deres Stilling«) — og (»paa hvilken Maade skal Foreningen bedst komme sine pekuniært daarligt stillede Medlemmer til Hjælp«).

Han faar vedtaget, at Bestyrelsen skal henvende sig til et Par af Mestrene i hvert Haandværksfag og faa dem til at forlange deres Arbejde kontant betalt. Og han foreslaar, at Bestyrelsen faar Ret til at yde Kautio for 100 Rdl. til trængende Medlemmer. Dette forkaster Generalforsamlingen, der i Stedet for vedtager, at der af Midlerne kan udbetales 3 Portioner à 50 Rdl. som Laan, naar »tilstrækkelig Sikkerhed haves«. Noget senere fremkommer Forslag om at bygge en Ejendom, men da det oplyses, at Huset vil koste 1994 Rdl. og Jorden 500 Rdl., gaar Sagen ganske stille ud af Foreningens Historie.

Imidlertid bliver der 1859 oprettet en Sygekasse, men enten er man kørt træet eller ogsaa har andre Forhold gjort sig gældende, — thi 1862 er Medlems-tallet gaaet ned til 29, det laveste, det nogensinde har været, og man begynder nu at spekulere paa at gøre noget for Byen, og et lyst Hoved — (var det igen Blicher?) — faar den Idé, at man skal afholde en Industriudstilling.

Idéen var sublim — her i Byen!

Men den gik virkelig igennem, især da Staten lovede at yde Halvdelen af det nødvendige Beløb. Saa startes da Udstillingen for Frederikshavn med Deltagelse fra Hjørring, Skagen og Sæby, og afholdtes

15.—22. Novbr. 1862. I Foreningens Papirer og Protokoller er intet meddelt om Udstillingens Forløb eller økonomiske Resultat, men maaske hænger det sammen med, at Udstillingen grænser op mod Ufredsaarene omkring 64, og da et Udstillingsregnskab altid bliver et Aars Tid gammelt, før det kan afsluttes, er man ved den Tid naaet ind i Urolighedernes Begyndelse og har glemt Udstillingens Sager. I det hele taget kølnes Interessen for Foreningen, og i Foraaret 1863 ligger den ganske død.

Af dens Aske opstaar senere som en Fugl Phønix den nuværende Borgerforening.

Dødsperioden varede fra 14. Maj 1863 til 11. Decbr. 1864. Paa denne sidste Dag afholdes et Møde, hvor Blicher opfordrer til Gendannelse af Foreningen. Dette sker ogsaa 8. Jan. 1865, men rigtignok saadan, at Haandværkerforeningen kendes død og magtesløs og efterfølges af Borgerforeningen.

Nu kommer der Liv i Sagerne.

Formuen vokser med Medlemstallet, og den værnes ved Bestemmelsen om, at den skal være urørt, indtil den er naaet til 2500 Kr. Dog fik Bestyrelsen Ret til at udbetale »temporære Understøttelser«, som imidlertid ikke maatte overstige $\frac{1}{3}$ af Kontingentet.

Hermed er Foreningen kommen ind i den Plan, som siden er fulgt til Gavn og Hjælp for mangen gammel Borger og Borgerinde, idet Foreningens væsentligste Formaal nu gaar over til at blive en Støtte og Hjælp for gamle Borgere. Og i den Retning har Foreningen ydet et Arbejde, der ikke højt nok kan paaskønnes. Om denne Understøttelsestanke kan føres tilbage til en bestemt Mand, er det umuligt at paavise nu, men efter alt at dømme er det Maler

Blicher, der først har faaet denne udmærkede Idé. — 9. Febr. 1867 fremlægges Forslag om, at naar Foreningen ejer 2500 Rdl., oprettes 4 Legater à 25 Rdl., og Forslaget faar »kongelig Konfirmation«. 24. Novbr. 1870 er de 2500 Rdl. naaet, men Gang paa Gang udvides Legaterne, saa at Foreningen i 1915 kunde uddele 1700 Kr. i Legatportioner à 50 og 25 Kr. Desuden sikrede Foreningen noget af sin Kapital ved 29. Juni 1894 at købe den gl. Borgerskole for 12,200 Kr. og udleje den til Beboelse. Imidlertid solgtes Ejendommen 8. Febr. 1917 for 31,000 Kr.

— Der har altid været en vis »Stil« over Borgerforeningen. Grunden er vel den, at Frederikshavneren af Naturen er konservativ.

Det nedarvede bliver til uskreven Lov!

Og Byens ældste Fædre var jo Foreningens ledende Mænd.

Det er ikke saadan at forstaa, at Borgerforeningen er »stiv«.

Tværtimod! Den samler alle i Staden, og intet Sted befinder man sig saa vel som dér, blandt Borgerne. — En Person har, og vistnok i særlig Grad, bidraget til at holde den gamle Tradition og Nimbus vedlige.

Det er »den Jourhavende«.

Dette mystiske Ord dækker over Begrebet: Ordenspoliti.

Den Jourhavende er — efter Tur — et af Bestyrelsens Medlemmer, der skal give Møde ved de ugentlige Mødeaftener for at være til Hjælp, Trøst og Opmuntring for de menige Medlemmer, der er mødt for at vederkvæge sig ved en stille L'hombre eller trekantet Whist — hvor Tavsheden ikke er trykkende!

— Maa jeg om en Jourhavende fortælle en lille Historie?

Nu ser man aldrig noget til Foreningens »Klageprotokol«. Den er for os Nutidsmennesker et ukendt, mystisk Papir.

Men i de gode, gamle Dage havde man — saa ufatteligt det end lyder — Lov til at klage over Bestyrelsen.

Og det skete endda ikke saa sjældent.

Den ofte omtalte Blicher var en Tid Jourhavende, men skønt han mødte præcist og parat til at yde al ønskelig Trøst og Husvælelse — mødte der aldrig et eneste Medlem.

Den »arme Mand« skrev da i Klageprotokollen en rent ud »fortvivlet Klage« over de usselige Medlemmer, der ikke engang gad møde.

Saa blev han fritaget for sit Hverv som Jourhavende.

Men da han næste Mødeaften — det var lige efter Nytaar — som ganske gement Medlem møder i Lokalet, var der hverken Medlemmer eller Jourhavende tilstede.

Til Jourhavende var paa dette Tidspunkt Tømrer Kahlen valgt, og Blicher skriver nu i Klageprotokollen: »Jeg var mødt i Foreningen for at hilse paa den Jourhavende og ønske ham glædeligt Nytaar, men han fandtes ikke«.

Da Kahlen saa denne Stikpille, blev han naturligvis gnaven og svarede i Protokollen: »Da jeg kender Hr. Blichers Spydigheder, beder jeg mig fritaget for dem for Eftertiden. Hilsende Hr. Blicher glædeligt Nytaar, Kahlen«.

Naa, det var kun en af de smaa »Kampe«.

De to haardeste »Kampe« stod om Foreningens Flytning fra »Aftenstjernen« til »Hoffmann«, samt om Bestyrelsens Udvidelse med 2 Medlemmer og en mere tidssvarende Valgmaade. Det første »Slag« vandt Oppositionen 1912 med 71 Stemmer, men det sidste tabtes 1914 med 51.

Nu, omkring Foreningens halve Hundredaar, lever den i Fred og Ro, agtet og elsket af enhver god Frederikshavns Borger og til Støtte og Hjælp for mangen gammel Mand og Kvinde. Dens nuværende Formand er Blikkenslagermester, Brandinspektør Ludvig Petry, en Søn af Foreningens tidligere (femte) Formand.

— Ved Siden af Borgerforeningens understøttende Virksomhed har Haandværkerforeningen været en udmærket — og til sine Tider kraftig — Stødpude for Haandværkerstanden og dens Interesser. Foreningen oprettedes 29. Decbr. 1882, og Formaålet var selvfølgelig at støtte og fremhjelpe Haandværkerstanden. Mærkeligt nok indeholder Foreningens Bøger ikke et Ord om Foreningens Stiftelse, Formaal eller Love, men kun nogle ret ligegyldige Meddelelser om Medlemsmøder¹⁾. Men Formaålet var godt nok, og i Aarenes Løb har Foreningen udrettet meget til Gavn for Standen.

3. Maj 1884 vedtog man at afholde en Industriudstilling paa Betingelse af, at Borgerforeningen og

¹⁾ Dog — midt i disse kedelige Meddelelser træffer vi paa følgende morsomme »Protokoltilførsel« 12. Febr. 1883: »Det blev strængt paabudt ikke at medtage Hunde ved Møderne«. Man mindes den samme Bestemmelse i Borgerforeningen! Det har aabenbart været slemt med Hunde i Frederikshavn paa de Tider.

Haandværkerforeningen indgaar fuldt Fællesskab angaaende Udgifter, Indtægter og eventuelt Underskud, der dog saa vidt muligt ikke maa overstige 300 Kr. for hver Forening.

Man skulde synes, en saadan Udstilling maatte gøre Tidsskel ikke alene i Byens Historie, men i Særdeleshed i Foreningens Historie. Men den er slet ikke omtalt, før man i Decbr. 1886 pludselig ser i Forhandlingsprotokollen en Fodnote af følgende Indhold: »En Industriudstilling afholdtes i Dagene 22. til 29. Marts 1885, hvortil Kommunekassen gav 500, Sparekassen 200 Kr. Udstillingen var besøgt af 6000 Mennesker. En Bortlodning af Genstande, købt af Udstillerne, fandt Sted. Der solgtes Lodsedler for 1341 Kr. Indtægten var kun 100 Kr., der gaves til den ny Asylbygning«

I Aarenes Løb har Foreningen i mange Tilfælde værnet om Haandværkernes Interesser, hvadenten det gjaldt at optræde overfor Købmænd, der uden Ret og Adkomst solgte Haandværkerverer, eller det gjaldt at værne Standen overfor manglende Udbydelse af Arbejder. Men ogsaa Medlemmerne har direkte funden økonomisk Støtte i Foreningens Sygekasse og Begravelseskasse.

Naturligvis afholdt Foreningen ogsaa Svendepøver og havde engang den Glæde at kunne uddele en Broncemedaille til en særlig dygtig Svend.

Foreningen optog forresten i 1890 vor berømte Landsmand, Generalkonsul H. Pontoppidan i Hamborg til Æresmedlem. Det var forøvrigt paa Initiativ af Frederikshavns Haandværkerforening, at det jyske Haandværk ved Pontoppidans 50 Aars Købmands-Jubilæum sendte den fortjente danske Patriot en

kunstnerisk udstyret Takadresse for hans utrættelige Arbejde og Omsorg for alt, hvad dansk var.

For Aftenskolesagen har Foreningen trods smaa Forhold udført et Arbejde, som ikke maa undervurderes. I sin Tid, hvor det var vanskeligt at holde en Haandværkerkraftenskole oppe, har Foreningen ofret meget herpaa, og det var ogsaa Haandværkerforeningen, der i 1891 afholdt en Bazar, hvis Overskud, 8000 Kr., gik til den tekniske Skoles Bygning.

Og endelig 1916 afholdtes den store Jubilæumsbazar, der gav over 11,000 Kr. til Foreningens Byggefond.

Haandværkerforeningen er den Dag i Dag en af Byens mest levende Foreninger, der med aarvaagen Interesse følger Haandværkerstandens Udvikling og de fælles Maal. Dens Formand er Byraadsmedlem, Malermester J. Hassing.

— Frederikshavns Handelsforening er stiftet 11. Maj 1883, vistnok væsentlig paa Initiativ af Konsul C. L. Cloos, der blev Foreningens første Formand og første Æresmedlem, da Foreningen fejrede sit 25-Aars Jubilæum. Foreningen stiftedes med 19 Medlemmer, hvoraf en, Manufakturhandler David Holm, stadig er Medlem og har siddet i Bestyrelsen fra 1893 til 1911. Foreningen har nu 55 Medlemmer.

1897 oprettede Foreningen en Aftenskole for Handelselever. Skolen arbejder med 3-aarigt Vinterkursus efter den af Provinshandlerforeningernes Skoleudvalg udstedte Normalplan. Skolens Forstander er siden 1902 Lærer H. V. Thiesen.

Foreningens Formand, Konsul Christian Cloos, indtog Formandspladsen 1893, og ved ham har Foreningen faaet en vis Position, bl. a. fordi Konsul Cloos

som bekendt er Formand for de jyske Handelsforeninger og iøvrigt m. H. t. Trafikspørgsmaal en Kapacitet, der altid høres.

— Det broderlige Skydelaug, der stiftedes 1852, byder kun paa Skydning, men dens store Fugleskydning, der varer 2—3 Dage, er en ren Fest for hele Byen. Fugleskydningen er naturligvis Hoved-

Bangsbo Møllehus.

begivenheden indenfor Foreningen, men for selve de aktive Medlemmer er Præmieskydningerne sikkert ligesaa tiltrækkende. Foreningens Formand er Vinhandler Emil Rasmussen.

— Klubben, der stiftedes 1858, var oprindeligt meget eksklusiv; her samledes alt, hvad Byen bød af »Selskab«, men Tiderne har forandret dette Forhold, især efter at Borgerforeningen i Virkeligheden er bleven den, der samler alle Borgerne; nu er Klubben

en ganske almindelig selskabelig Forening, hvis væsentligste Formaal er Afholdelsen af gode Koncerter. Det egentlige Klubliv, som kendetegnede en vis Periode i forrige Aarhundrede, er jo nu ganske uddøet. Klubbens nuværende Formand er Direktør Chr. Snell.

— Turistforeningen har ført en mærkelig stille Tilværelse. Ikke saaledes at forstaa, at den intet har udrettet. Tværtimod! Men den har aldrig gjort Reklame for sig selv, — skønt den i egentligste Forstand er en Reklameforening. Den er udelukkende skabt af Mægler Harald Christensens Initiativ og stiftedes af ham 1906. Trods sit stilsfærdige Liv har Foreningen dog udrettet adskilligt godt. Den har saaledes med sine Midler deltaget i Udgifter til Byens Forskønnelse, har opsat Bænke hist og her ved Promenade eller Anlæg, har bygget Bakkepavillonen ved Vandværket og anlagt Gangen til Pikkerbakkens Top. Mægler H. Christensen, der gennem alle Aar var selvskreven Formand, har ikke mindst gennem denne Forening udrettet meget godt for sin By.

— Skytteforeningens Oprettelse var naturligvis et Udslag af Begivenhederne i vort Folkeliv i 80'erne. Særlig ivrig for Foreningens Oprettelse var Landinspektør Em. Nielsen, der ogsaa fik Foreningen stiftet 25. Maj 1888. Foreningen ejer nu sin egen moderne Skydepavillon ude paa Fælleden. Siden 1895 har Fuldmægtig J. C. Jensen været Formand.

— Forsvarsbrødrene, der tæller 170 Medlemmer, stiftedes 13. Marts 1892, og fejrer saaledes i disse Tider sin 25-aarige Fødselsdag. Den har foruden at være et kammeratligt Tilknytningspunkt været en god Hjælper i mange Tilfælde, da Medlemmerne har

baade en Sygekasse og en Begravelseskasse. Formanden er Vinhandler Emil Rasmussen.

— Musikforeningen har udrettet et meget værdifuldt Kulturarbejde her i Byen. Oprindeligt dyrkede man den gode Musik paa den Maade, at nogle Borgere sluttede sig sammen og garanterede for det Beløb, der skulde til for at faa denne eller hin Kunstner hertil for at give Koncert.

Det blev imidlertid altid en dyr Fornøjelse, da der saa godt som aldrig solgtes tilstrækkeligt med Billetter; men da Skoleinspektør H. A. Hald kom her til Byen og levende interesserede sig for Musikken, blev disse »Abonnementskonserter« hurtigt afløst af »Kammermusikforeningen«, der har budt sine ca. 300 Medlemmer den lødigste og bedste Tonekunst, der kan skaffes for Penge. Skoleinspektør Hald er stadig Foreningens utrættelige Formand.

— Folkebibliotheket skylder egentlig ogsaa Skoleinspektør Hald sin Tilblivelse. Det var i hvert Tilfælde Hr. Hald, der førte Tanken ud i Livet i Marts 1912. Til Bibliotheket, der rummer ca. 2500 Bind, er knyttet en offentlig tilgængelig Læsestue med en Mængde Blade, Bøger og et værdifuldt Haandbibliothek, — og Bibliothekets Fædre har den Glæde at se, at Aar for Aar benyttes baade Læsestue og Udlaan i større og større Udstrækning.

BYEN OG EGNEN.

Det gamle Fladstrand, »Klyngerne«, er egentlig det mest interessante i hele Byen. Ikke fordi det rummer historiske Bygninger eller Bygninger af arkitektonisk Skønhed — tværtimod.

Husene er lave og uanselige — men pillent rene og velholdte.

Men fordi man her har en velbevaret Illustration til det gamle Fladstrand.

I disse korte Gader med deres toppede Brolægning, de smaa, lave Huse med de bitte, firkantede Ruder, har levet de Slægter, som skabte Fiskerbyen Fladstrand.

Naturligvis vender alle Gaderne ned til Havet — derfra kom jo det daglige Livs Behov. Havet var Byens Liv og Trivsel — derfor vendte man altid Front til »den blaa Ko«.

Disse »Klynger« fortæller en egen stilfærdig Historie om hine fjerne Tiders smaa Forhold, om det stilfærdige Byliv — hvis man i det hele taget kan tale om et saadant —, og hele den gamle Tids Aand hviler endnu over de lave Huse og de snævre Gader og Gyder.

De er den Dag i Dag Idyllen i Frederikshavn!

Fra Frederikshavn er der regelmæssig Rutefart til Norge og Sverige, og der gaar en stadig Strøm af

rejsende gennem Byen, der bl. a. ogsaa af denne Grund har forholdsvis mange Hoteller.

Hotel »Dania« er Frederikshavns ældste Hotel. Det er bekendt for sine gamle, haandudskaarne Døre og Paneler og for sin gamle, smukke Have.

I Hotellets Annaler er antegnet, at Hans Majestæt Kongen, Hertugen af Abruzzerne og flere andre fyrstelige Gæster har besøgt Hotellet.

I ret forstaaelig Ærbødighed for Danmarks største Lyriker, Holger Drachmans Minde, viser Hotellet

Hotel »Dania«s Restaurant og Have.

med Stolthed en Seng, den berømte Digter under sine mange Ophold paa Hotel »Dania« har benyttet.

Hvornaar Hotellet er bygget, kendes ikke med Vished, men det eksisterede i hvert Fald i 1808, og fra den Tid stammer de sjældne og stilfulde ud-skaarne Døre og Paneler.

Den nuværende Ejer, M. Christensen, er født i 1875, han har lært paa Hotel »Randers« i Randers og paa store Hoteller i Udlandet. Med Pietet hævder Hotelejer Christensen Hotellets gamle, ærefulde Traditioner.

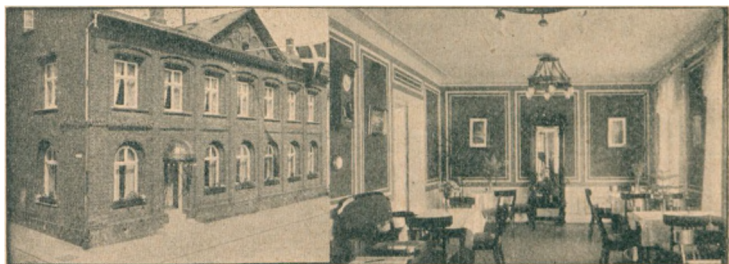
Byens største Hotel er Hoffmanns Hotel,

der ledes af J. C. Dalgaard. Hotellet er udstyret med al moderne Komfort, og foruden det hertil hørende Udstyr har Hotellet en stor Automobilgarage m. m., saa selv den mest kræse Turist kan føle sig vel tilpas ved at bo paa »Hoffmann«.

Hoffmanns Hotel.

Blandt de nyere Hoteller skal vi nævne Missions- og Afholdshotellet, der ved sin stilfærdige, hjemlige Hygge og Anretning faar Gæsterne til at føle sig godt tilpas. Hotellet ledes af Hans Sørensen.

Fra Missions- og Afholdshotellet.

Tæt udenfor Frederikshavn ligger Frydenstrand Badesanatorium.

Navnet »Frydenstrand« klinger af Friskhed, Klarhed og Glæde, der er Festklang i Navnet, og det staar i Bevidstheden som selve Sundhedens Kilde; men her henter da ogsaa en stedse, større Skare nedbrudte Mennesker Helbred og Kræfter til med fornyet Mod at tage op det daglige Arbejde i Kampen for Udkommet.

Fiskeeksportør Hans Larsens Pakkeri.

Frydenstrand Badesanatorium ligger paa den mest ideelle Plads, som nogen Lægeautoritet kan tænke sig. Let og bekvem Adgang til Jernbane og Havn, et Stenkast fra den herligste, solbeskinnede Strand, med saa prægtige Omgivelser, som findes noget Steds. — Bøge- og Granskov, høje Bakker, dybe Dale, karakteristiske Hedeformationer, vilde, forrevne Klitpartier, skinnende hvid Strand og et farverigt Hav.

Omkring Sanatoriets høje, hvide Hovedbygning, der ses langt ude fra Havet, ligger ca. 4 ha Land i Have- og Parkanlæg. Her har Sanatoriegæsterne fri og uhindret Adgang, og her findes prægtige Sports- og Legepladser.

Kurbehandlingen er bygget paa den fysikalsk-diæti- tiske Helbredelsesmetode, der søger at gøre en for standig og videnskabelig Anvendelse af Naturens kraftige og virksomme Hjælpemidler. Moderne Lys behandling med Sol og Elektricitet, som Lyskilder, Luftkur, Vandbehandling, diætisk Behandling, elektrisk Behandling, Massage og Sygegymnastik er de Midler, som Frydenstrand Badesanatorium med Held anvender, og som har gjort det til en kendt og skattet Helbredelses- og Rekreatjonsanstalt.

— — —
Men vi maa lidt udenfor Byen for at se paa Omgivelserne.

En Cykletur ud ad Sæbyvejen en Sommermorgen er i alle Henseender en sand Fornøjelse.

Kommen vel udenfor Byen, kører man i den dejligste Allé med brede Kroner ludende ud over Vejen, og foran sig har man de høje, lyngklædte Bakker. Ude i Nærheden af den gamle Vandmølle, kører vi ind over Marken ned til »Møllehuset«, en idyllisk

Plet, som alle Frederikshavnere elsker. Den var i sin Tid en gammel Møllegaard, men Kommunen købte den og lod den omdanne til et Udflugtssted.

Er vi kommen til »Møllehuset«, maa vi ogsaa op paa »Pikkerbakken«.

Det kniber maaske at komme saa højt tilvejs — 71 Meter — men det gaar — og Umagen belønnes.

Thi her fra »Pikkerbakken«s Top har man — især i klart Vejr — den herligste Udsigt. Man kan se ind over Læsø, helt op til Skagens Fyr, og for Eens Fod breder Frederikshavn malerisk sin Bue, rammet af det friske, blaa Hav.

Her kan man sidde i Timevis uden at trættes af den enestaaende Udsigt. »Pikkerbakken« er i 1911 skænket Byen af 3 Privatmænd, og paa dens Top ligger en mægtig Granitsten, hvori Kong Frederik VIII's egenhændigt paaskrevne Navnetræk er nedhugget.

— — Fra dette herlige Udsigtspunkt kører vi en Tur til Vandværket, der ligger lunt gemt imellem de lyngdækte, 63 m høje, Fladebakker.

Her kan man tilbringe en fredfyldt Sommereftermiddag i den jomfruelige Naturs Skød.

Her er alt, hvad Hjertet begærer, Bakkernes brede Buer er dækket enten med bredkronede Bøge, lysebrun Lyng eller bredbladede Bregner.

Og Skovbækken risler mellem Sten og gule Engblommer. — — —

Og Tiden gaar som en Drøm. . . .

Men endnu en Udflugt maa De med til — saa skal De slippe.

Og det er ikke mindst Frederikshavnerne, der skal ruskes ud, for der er næppe flere end et lille

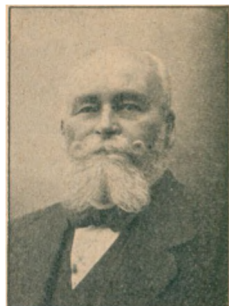
Dusin af dem, der nogensinde har været paa denne Tur.

P. Leismann,
Fiskeeksportør.

C. Svenning-Petersen,
Fabrikant.

L. Petry,
Blikkenslager.

Og den er dog den vidunderligste Udflugt, vor Omegn byder paa.

Fra Møllehusvejen efter Vandværket drejer vi af

Smilow Sørensen,
Købmand.

Peter Kordt,
Manufakturhandler.

Karl L. Jensen,
Cigarhandler.

ned forbi »Bangsbo« og kører ud over Engene ved Foden af flade Bakker. Her kører man flere km som i Bunden af en Jættegryde, indtil man kommer

ud paa de rigtige Bakkeveje. Og her paa Toppen af en Bakke lader vi Hestene puste ud — og ser os lidt om.

Mægtige, runde Bakker kranser hele Horisonten — og saa langt Øjet rækker ser man bølgende Kornagre paa Bakkernes Hæld.

Og mellem Bakkerne snor sig Vejene som tynde, lyse Striber.

Forbi Understed Skole, gennem Byen, kører vi, indtil vi paa en Bakkekam med et Ryk holder Hestene an.

Thi om os breder sig det ejendommeligste Panorama.

Vi ser fra denne Bakke ud over det samme Landskab som før — men vi er kommen oven over det — og mod Øst ligger Havet, vuggende i langelige Dønninger.

Vi ser helt ind over Øen Læsø, over Frederikshavn, Aalbækbugten og helt ind i Skagen.

Men kørselv op paa Bakketoppen — det er meget bedre selv at opleve Synet end at se det beskrevet med fattige Ord!

— — Det foranstaaende er kun en Mundsmag paa Frederikshavns Historie, spredte Træk, altfor lidt uddybede, men et Rids, som viser Gangen i Byens Udvikling.

— — Og fra den sidste Udflugt til Bakkerne vender vi hjem til Byen, glade ved at vie den vort Arbejde og vore Kræfter, til Gavn for den, for os selv, og for Slægterne, der kommer.

ERHVERVSLIVET.

Naturligvis er Byens Forretningsliv stærkt mærket af Tilknytning til Søens Liv. Mange store Forretninger er knyttet udelukkende eller hovedsagentlig til Handel paa Søen, og forresten er alle Byens Borgere paa en eller anden Maade afhængig af Søen.

Der er som tidligere nævnt først Fiskeeksportørerne, og her indtager Firmaet A. og E. Wilhelmsen ubestridt Førstepladsen.

Forretningen, der er Byens ældste i den Branche, oprettedes 1869 af Fiskehandler A. Wilhelmsen, der drev en efter Tidens Forhold stor Eksportforretning paa Provinsen, — — det var i disse primitive Tider, hvor Skagboerne maatte køre deres Fisk hertil. 1892 slog Wilhelmsen ind paa Hummereksperten paa Tyskland, Østrig, Ungarn, Svejts, Holland og flere Lande, og det er nu langt Skandinaviens betydeligste Forretning i Hummer.

Grundlæggeren drev Forretningen til sin Død (1909) med Hjælp af sine 4 Sønner (hvoraf nu Oscar W. har egen Forretning i Esbjerg og Christian W. er Indehaver af Firmaet Struer-Mikkelsen i samme By). Fra 1909—13 overtoges Firmaet af Brødrene Engelhardt og Christian W. og 1913 af de nuværende Indehavere, Arthur og Engelhardt Wilhelmsen. 1909 tilkøbtes Firmaet J. P. Kongsbæk.

Naturligvis har et saadant Firma en Mængde

Filialer og Opkøbere, og i 1912 optog det ogsaa Sildeeksporten. Wilhelmsens Forretning har Kunder utallige Steder i Europa og er vor Bys mest omspændende Forretning.

I 1883 erhvervede det ansete Firma Sølvmedaille for fortrinlig Nedpakning af Fisk.

Fiskeeksportør P. Leismann, der er født 1872 i Frederikshavn, driver ligeledes en ret stor Fiskeeksport og er desuden Rheder for flere Fiskerifartøjer. I det hele taget findes der talrige Fiskeeksportører i Byen, og heraf har vi allerede omtalt en Del under det Kapitel, der omhandler Sildens Saga.

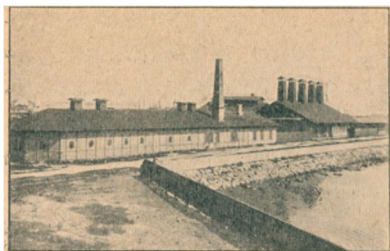
Blandt de Forretninger, der betyder meget for Byen, er ogsaa Frederikshavns Eksportslagteri,

Eksportslagteriets Konservesfabrik.

der oprettedes 1901. I mange Aar førte det en stærk Kamp for Tilværelsen, men da Hr. Chr. Snell 1. Oktober 1913 overtog Direktionen, kom der hurtigt Skub i Sagerne, ja endog saa hurtigt, at Slagteriet i 1916 havde en Omsætning paa $3\frac{1}{2}$ Mill. Kr., der naturligvis afsatte et betydeligt Overskud, saa Slagteriet (der ogsaa driver Konservesfabriken) nu er fuldt udbetalt.

Hr. Snell, der er Typen paa en moderne, energisk Forretningsmand, er født i Nykøbing M. 1883, har frekventeret Grüners Handelsakademi og blev, efter at have været Bogholder paa Slagteriet, dets Direktør

Frederikshavns Eksportslagteri.

termester og Eksportør Niels Thomsen, født 1845 i Voldstrup og oprettede Forretningen her 1871. Den drives stadig som Hjemmeslagteri og Kreatureksport.

Hr. Thomsen var i en Aarække Formand for Slagtermesterforeningen og Medstifter af Slagteriet »Vendsyssel«,

Eksportslagteriet »Vendsyssel«.

1913. Hr. Snell er bl. a. Formand for Voldgiften i Tvistigheder i Handel med Husdyr.

— En anden Eksportforretning, der oven i Købet er Vendsyssels ældste aktive Forretning, indehaves af Slag-

Interiør fra Eksportslagteriet.

terieret »Vendsyssel«, hvoraf han endnu er interesseret Parthaver.

Chr. Thomsen, der er en af Byens nuværende ældste Slagtermestre, født 1849 i Elling, har ned-

lagt sin Slagterforretning, efter at have drevet den i 45 Aar. Er nu Formand for Vendsyssel Eksportslagteri og Bestyrelsesmedlem i Frederikshavns Bank.

Hr. Thomsen driver nu en betydelig Creatureksport.

— Gaar vi en Tur ned gennem Byen, træffer vi mange Butiker, der stærkt understreger det pulserende Liv i Søstaden Frederikshavn, og vi skal i det følgende med et Par Ord omtale en Del af disse næringsdrivende Borgere.

Niels Thomsens Butik.

Isenkr. Victor Sørensen.

Af Isenkræmmere maa nævnes Victor Sørensen. Forretningen er grundlagt 1892 og omfatter Isenkram, Køkkenudstyr, Glas og Porcellæn samt Støbegods fra Hess' Jernstøberi

i Vejle. — Af offentlige Tillidshverv beklæder Victor Sørensen Stillingen som Bestyrelsesmedlem i Asylet. Victor Sørensen er født 1864 i Randers.

Fiskerbaade, Sejlskibe og Dampere søger Frederikshavns Havn, og inden de igen staar til Søs skal de sørge for Provianteringen. Derfor findes der i Frederikshavn store Skibsprovianteringsfor-

P. Saxbergs Skibshandel.

retninger med endog betydelig Omsætning. En af de betydeligste og mest ansete i Branchen er P. Saxbergs Skibsprovanteringshandel, som beskæftiger 6—7 Ekspedienter.

Frederikshavns Mælkeforsyning.

Foruden sin omfattende Forretning er P. Saxberg optaget som Rheder for forskellige Fiskekuttere og han beklæder Stillingen som Formand i Bestyrelsen for Aktieselskabet Frederikshavns Motorfabrik.

Mejeriejer Otto Glistrup har siden 1903 ledet Driften af Frederikshavns Mælkeforsyning. Han er født i 1879 i Nexø og har udelukkende beskæftiget sig med Mejerivæsenet, i hvilket Fag han har erhvervet sig stor Indsigt og Dygtighed.

— Jepsens gamle Boglade, grundlagt 1853, fik i 1913 Navneforandring: Laages Boghandel.

Den gaar vist ikke, sagde Byens Bedsteborgere, (de holdt ikke af Laages vel smarte Annoncer). Ingen kender ham jo, sa' de; men den gik.

Og den gaar endnu.

Særlig har det moret Laage at faa pillet forskellige Leverancer fra udenbys Firmaer — og vi maa

S. A. Laages Boglade.

give ham Ret: Hvorfor skrive efter Grifler, Musik, Poser, ikke at tale om Bøger, naar man hos Laage køber det lige saa billigt eller derunder, sparer Fragt og lægger Moneterne i vor egen kære Stad, foruden at man, naar man køber en Bog paa Laages anbefaling, udtrykkelig har hans Tilladelse til at komme igen med den og slaa ham oven i Hovedet med den,

Interiør fra Købmand J. M. Bechs Forretning.

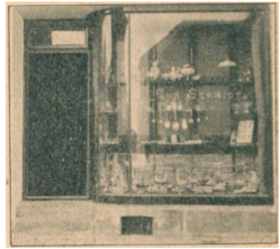
hvis den ikke er god og tilfredsstillende, — det siger han i hvert Fald.

Købmand J. M. Bechs Kolonial- og Delikatesseforretning overtoges den 1. Januar 1917 af Holger E. Bech. — Forretningen, der har eksisteret i over 40 Aar, startedes 1876 af Købmand Fr. Christensen, der døde 1883 og efterlod Forretningen til sin Enke. Denne afstod den efter 3 Aars Forløb til J. M. Bech, som drev den i 29 Aar. Han døde 1915.

Isenkræmmer Carl Thaarup er født 1878 i København, har staaet i Lære hos F. F. Krull i Svendborg og startede sin Forretning 1. April 1905.

Carl Thaarups
Isenkramforretning.

Chr. Schmidts
Guldsmedeforretning.

Søgt for sit gode og solide Arbejde er Chr. Schmidts Guldsmedeforretning, der efter Mandens Død ledes dygtigt af Enken Fru Marie Schmidt.

Guldsmed L. Erlandsens Butik.

Sølv- og Guldsmed Erlandsen hører til den landskendte Erlandske Guldsmedefamilie.

Født i 1890 har Guldsmed Erlandsen lært sit Haandværk hos M. Erlandsen, Esbjerg. Derefter har han i ca. 4 Aar uddannet sig i Udlandet paa forskellige Steder, deriblandt hos den kongelige württemberg-ske Hofguldsmed og hos den kendte Gravør Rob. Neubert i Dresden.

S. Bundgaard's
Urmagerforretning.

Holst Knudsen's
Isenkramforretning.

Byens eneste Optiker Søren Bundgaard er født i Guldager-Vrejlev 1876, han driver tillige en velrenommeret Urmagerforretning.

Søren Bundgaard er en agtet Mand, og hans Kolleger har betroet ham et Hverv som Medlem af Bestyrelsen for Hjørring Amts Urmagerforening.

Byens ældste Isenkramforretning indehaves af Isenkræmmer Holst-Knudsen, der er født 1888 i Aarhus. Forretningen hører til Danmarks ældste.

Karl L. Jensen er paa sit Felt en meget driftig Borger, født i Frederikshavn 1886, lært Handelen, han har etableret en Forretning i Vin og Cigarer i For-

Karl L. Jensens Cigarforr.

bindelse med Salg af Blade og en betydelig Landbrugslotterikollektion.

Blandt Ekviperingshandlerne i Frederikshavn indtager A. H. Barkholt en fremskudt Stilling. Hans Forretning nyder forljent Anerkendelse.

Dansk Beklædnings-
Magasin.

Barkholt, der har faaet sin første Uddannelse hos Chr. Jensen i Holsted, og nu foruden Herreekvipering tillige driver Skræderi, er født 1886 i Bindselev, saa han hører til den Stab af unge, energiske Forretningsmænd, der skal bære Frederikshavns Fremtid.

Guldsmed R. M. Petersen, som aabnede sin Forretning i 1905, har en betydelig Omsætning og fører

R. M. Petersens
Guldsmedeforretning

N. C. Olesens
Skotøjsudsalg.

et efter Byens Størrelse stort Lager. Han er født i Assens 1880.

Skomagermester N. C. Olesen, der er ansat som Vicebrandinspektør, og som paabegyndte sin Virksomhed i 1882, er født i Bangsbostrand 1851.

Af Manufakturforretninger har Byen adskillige. De er af meget forskellig Art, alt efter den Befolknings-

Engelsk Beklædnings-
Magasin.

J. Højbjergs
Skotøjsforretning.

klasse, der væsentlig søger til som Kunder. Engelsk Beklædnings-Magasin er kendt blandt den mere jævne Befolkning for sine solide, prisbillige Varer. — William Nielsens Lingeriforretning, der har til huse i sin egen Hjørneejendom, har ogsaa en fast,

William Nielsens
Lingeriforretning.

Crome & Goldschmidts
Udsalg.

stabil Kundekreds, der her gerne forsyner sig med sit Forbrug af Lingeri og Hvidevarer. — Købmand Frederik Møller er Indehaver af Crome & Goldschmidts Udsalg, hvorfra Frederikshavnerne forsynes med dette Firmas landskendte Manufakturvarer

af dansk Fabrikat. — J. Højbjerg fører i sin kendte Skotøjsbutik et passende Udvalg af al Slags Fodtøj, baade praktiske Ting og lækkert »Luksus«-Fodtøj.

P. N. Hangaard, Danmarksgade 78, er født 1882. Han driver en mangesidet Virksomhed, som foruden

P. N. Hangaards Boghandel.

Bog- og Papirhandler omfatter Bogbinderi og Protokolfabrik.

Købmand Rich. Andersens Colonial og Materialhandel er et velrenommeret Firma, der har en stor

N. Ribe-Christensens
Købmandsforretning.

Frederikshavns Material-
handel. R. Andersen.

Kundekreds. Andersen driver sit Firma under Navnet Frederikshavns Materialhandel.

N. Ribe-Christensens Købmandsforretning hører ogsaa til de mere kendte. Indehaveren stammer fra Ribeeegnen og har lært i Ribe By. Forretningen om-

fatter saavel Kolonial, Kul, Foderstoffer og de for Tiden saa stærkt efterspurgte Kartofler.

Smilow Sørensen, som er født i Frederikshavn 1859, har siden 1883 været etableret som Cigarhandler samme Sted, hvor Forretningen endnu er. Omsættningens Vækst har været stadig og jævn.

Ligeoverfor »Borgmestergaarden« ligger det gamle Apotek, hvor Firmaet L. Tvedes Eftf. har tilhuse med sin store Kolonialforretning, hvis Indehaver, Købmand R. Olsen, stammer fra Nakskov. I Gaarden til det gl. Apotek findes Frederikshavns Kork-

Smilow Sørensens
Cigarforretning.

»Det gamle Apotek«.
L. Tvedes Eftf.

varefabrik, der overtoges 1906 af C. Svenning Pedersen og nu beskæftiger 10 Mand. Fabrikant Pedersen er barnefødt i Horsens 1881, og har uddannet sig i sit Fag først i Horsens og siden i Udlandet.

I samme Ejendom findes Fabrikant Lauritz Spliid, som er Indehaver af Frederikshavns eneste Sodavandsfabrik, hvis Produkt vinder saa fortjent Anerkendelse, at Omsætningen er stadig stigende.

Fabrikant Spliid er født 1890 i Frederikshavn, han er uddannet i Kolonialforretning.

I Aaret 1896 etablerede Snedkermester William Qvist sig som Mester i Frederikshavn. Støt, som Snedker Qvist er i al sin Færd, har han forstaaet at

føre sin Forretning jævnt frem i Aarenes Løb. Qvist er født i Frederikshavn 1871.

Den usvækkede Tillid, han nyder hos sine Standsfæller, har forlenet ham med Stillingen som Formand

William Qvists
Møbelforretning.

Chr. Laursens
Sadelmagerforretning.

for den lokale Mesterforening, desuden som Bestyrelsesmedlem for Haandværkerforeningen og Arbejdsgiverforeningen.

Oppe paa et lille Kvistværelse begyndte Sadelmager Chr. Laursen i 1899, som selvstændig Haandværker. Et halvt Aar senere flyttede han Virksomheden til dens nuværende Plads, og Fremgangen er ikke mindsket med Aarene.

Carl Dybdahls Bageri.

Sadelmager Laursen er født i Aarhus 1873, og han har der udstaaet sin Læretid.

Til de Mænd, hvis Virksomhed bestaar i at forsyne Borgerne med Brød, hører Carl Dybdahl, som driver et af de mest skattede Bagerier og Konditorier i Frederikshavn. Hans Kager er meget yndede af hans Bysbørn.

Carl Dybdal er indfødt Frederikshavner (f. 1884), han har lært sin Profession hos den bekendte Konditor Klewz i København.

Vald. Nielsen har paa sit Speciale kastet sig

Vald. Nielsens
Farve- og Tapethandel.

Carl Poulsens
Cyclehandel.

over Handel med Malerverer, Tapeter og andre herhen hørende Artikler.

Cyklehandler Carl Poulsen, der er født 1869 i Strandby, startede i 1907 sin Forretning, der nu er ret betydelig og omfatter saavel almindelige Cykler som Motorcykler og alt muligt Tilbehør.

I 1911 startede E. J. Rosleff en Isenkramforretning, der senere udvidedes og nu omfatter Isenkram, Køkkenudstyr, Glas, Porcellæn, Værktøjer og Beslag. Desuden har Hr. Rosleff Hovedoplæg af Svendborg Støbe gods.

E. J. Rosleff's Isenkramforretning.

Skrædermester Anton Krogh lærte i Aarhus, rejste derefter til Tyskland og gennemgik Tilsærer-

Anton Kroghs Skræderforretning.

skolen i Dresden. 1905 startede Krogh sit Firma, som stadig arbejder sig fremad.

— — —
Den finansielle Side af Byens Næringsliv varetages af Frederikshavns Bank, der arbejder med en Aktiekapital paa 250,000 Kr.

Banken, der stiftedes 1891, ledes af et Repræsentantskab, hvis Formand er Købmand N. A. Knudstrup, og en Direktion bestaaende af Kaptajn Berg og Direktør Albrechtsen. Om Bankens Virksomhed kan vi kun give nogle Tal, der er offentlig tilgængelige, idet

Sparekassen for Frederikshavn og Omegn.

Bankens Ledelse ikke har ønsket at give os Oplysninger til denne Bog. Status pr. 1. Januar 1915 viser en Vekselportefølje paa 838,728 Kr., diverse Udlaan og Tilgodehavender til et Beløb af 1,316,526 Kr., Beholdning af Obligationer og Aktier 734,911 Kr. De samlede Aktiver var 2,981,714 Kr. Indlaan under forskellige Former beløb sig til 2,518,382 Kr.

Betydelig ældre er Frederikshavn og Omegns Sparekasse, der begyndte sin Virksomhed den 18. September 1844 i Købmand Karups Ejendom paa Gl. Torv.

Efter Forløbet af det første Regnskabsaar indestod paa Sparernes Konti et Beløb af 10,094 Kr. Tre Aar senere var dette vokset til 47,045 Kr. Krigsaarene bragte en Nedgang af ca. 30 pCt., men derefter fulgte ny Opgang, der kulminerede i 1857 med et Indestaaende af 269,664 Kr. Som det var at vente, viste Krisens Følger sig med en betydning Nedgang, men det laveste Tal, var dog først i 1859, ca. 220,000 Kr. Derefter kom fornyet Opgang, men under Krigen 1864 gik det atter tilbage, helt ned til 155,000 Kr. — Dermed ophørte de bratte Svingninger. Beløbet steg jævnt gennem de efterfølgende ca. 50 Aar, og i 1916 indestod paa egentlige Sparekasskonti et Beløb af 8,949,303 Kr. Resten af Aaret 1916 har vist en usædvanlig stærk Opgang, og Beløbet var den 1. Januar 1917 steget helt op til over 11 Millioner Kr.

Sparekassens Reservefond, der grundlagdes det første Aar med et Beløb af ca. 80 Rigsdaler, var 1916 vokset til 525,258 Kr., foruden nogle mindre Fonds, der er fastsatte til særlige Øjemed.

Gennem 34 Aar havde Sparekassen Kontor i Købmand Karups Ejendom paa Gl. Torv, men i 1878

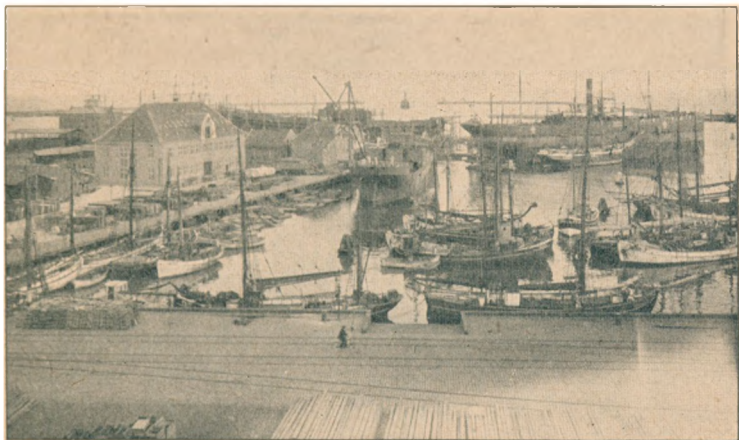
overflyttedes den til mere rummelige Lokaler i »Brænderigaarden« paa Storegade. I 1896 tog Sparekassen sin egen nyopførte Bygning paa Hjørnet af Asylgade og Danmarksgade i Besiddelse.

I de forløbne 71 Aar har 40 forskellige Mænd siddet i Bestyrelsen for Sparekassen, hvoraf flere gennem en længere Aarrække. Blandt de afdøde Medlemmer maa saaledes nævnes Hr. Kancelliraad, fhv. Mægler C. C. Casper, der var Medlem i 46 Aar, hvoraf 24 Aar som Direktør, Købmand H. S. Karup, der i 36 Aar var saavel Bogholder som Medlem af Bestyrelsen; Kancelliraad, fhv. Proprietær J. J. Holm, der fungerede i 33 Aar, hvoraf de sidste 21 Aar som Direktør, samt Proprietær L. Nielsen, og Købmand E. C. Nielsen, som fungerede i henholdsvis 29 og 28 Aar. En enkelt Købmandsfamilie har gennem 3 Generationer været Medlemmer af Bestyrelsen, nemlig Købmand L. P. L. Møller, der indtraadte i 1848, hans Søn Købmand P. Møller, der tiltraadte i 1876 og atter dennes Søn, nuværende Købmand P. Møller, der valgtes i 1913. — Den nuværende Bestyrelse bestaar af Direktør J. J. Knutzen, R. af D., Direktør fra 1902, Bogholder fra 1879; Direktør Elius Andersen, R. af D., indtraadt i 1896, Direktør fra 1907; Proprietær Jørg. Gleerup, Nørgaard, Købmand P. Møller, Frederikshavn samt S. Th. Hansen, sidstnævnte Bogholder fra 1907. Som Kasserer er ansat Frk. Julie Knutzen, og som Sagfører og juridisk Konsulent Overretssagfører L. Larsen, Frederikshavn.

Nuværende Revisorer er Partikulier O. C. Sørensen og Landinspektør Em. Nielsen, der har fungeret henholdsvis fra 1880 og 1891.

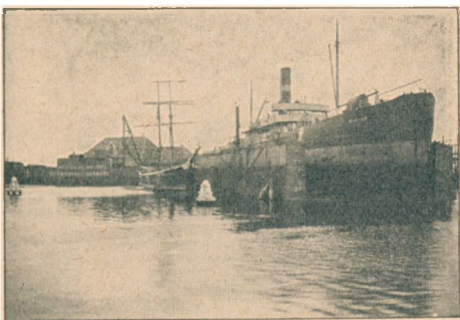
— — —

Frederikshavn har ingen nævneværdig Industri. Der findes et Par store Virksomheder og nogle mindre Bedrifter, men ellers Intet.

Frederikshavns Værft og Flydedok, A/S.

En betydelig Virksomhed er Frederikshavns Værft og Flydedok, A/S. Med sin store Nødhavn og nære Tilknytning til Søen er det kun naturligt, at der findes et stort Skibsværft i Frederikshavn, men alligevel var der store Vanskeligheder at overvinde for de Mænd, der rejste Sagen, og de fleste hentede sig kun Skuffelser. Efter mange Genvordigheder re-

Flydedokken.

organiseredes hele Virksomheden og føres nu videre af det Aktieselskab, hvis Navn Firmaet bærer. Ledelsen overdroges samtidig til den unge, energiske Ingeniør G. Mygind,

Et Hjørne af Flydedokkens
Maskinværksted.

der først lærte hos Burmeister & Wain, senere drog ud i det fremmede og studerede, bl. a. ved Universitetet i Glasgow, ligesom han arbejdede paa Clyden. Direktør Mygind har taget Eksamen som *Bachelor of Science*.

Formand for Værftets Bestyrelsesraad er Konsul Ernst Jacobsen, der desuden er Indehaver af det kendte Speditionsfirma J. Thorsøe og Det forenede Dampskibsselskabs stedlige Repræsentant.

— Skibsbundfarvefabriken Neptun er anlagt af Fabrikant A. Larsen, der desuden paa sin Fabrik fremstiller Tagtjære, Træfarver og Kit.

Fabrikant Larsen er Medlem af Sørensen og Expert for Bureau Veritas.

J. M. Undéns Klædefabrik fremstiller Uldgarn, Klædevarer, Kjole & Kostumestoffer til Salg fra Firmaets egen Butik. Desuden fabrikeres forskellige

J. Thorsøe's Kontor.

Konfektionsstoffer, som sælges til københavnske Handlende. Firmaet har desuden en Specialafdeling for kemisk Tøjrensning og Garderobefarvning. Fabrikant Undén overtog Fabrikken i 1913 efter at den havde været ude af Drift i nogen Tid, og han har evnet at faa skabt en sund, levedygtig Virksomhed.

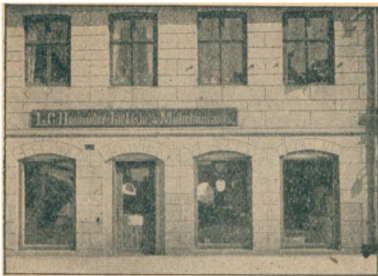
Skibsbundfarvefabriken Neptun.

Til de større Virksomheder hører Chr. Jensens Skotøjsfabrik og Læderhandel, som beskæftiger 25 Mennesker. Chr. Jensen er født 1865, han har lært Garveri og er uddannet som Læderhandler i Aarhus. Han har arbejdet i Hamborg, Krefeld, Wien og Zürich. Under Krigen har han store Leverancer af Støvler til den danske Hær. Forretningen er grundlagt 1892. Efter 2 Aars Forløb aabnede han Eksport i Huder og Skind, hovedsaglig til Sverige, og for 14 Aar siden anlagde han sin Skotøjsfabrik.

Chr. Jensens Skotøjsfabrik.

Af Byens Snedkermestre maa vi endnu nævne Snedkermester L. C. Houmøllers Møbelmagasin, hvis Udstillinger altid har fremvist lækre Ting og derfor ogsaa søges af Byens fineste Publikum, og Snedkermester L. H. Qvesehl, der foruden gode,

L. C. Houmøllers Møbelmagasin.

der altid føres et Lager paa henved 800 Stykker. Schreiber, der etablerede sig 1886, fører tillige alle andre Musikinstrumenter og er Enerepræsentant for Østlund & Almquist's Orgelfabrik i Sverige.

Købmand P. Møller hører til en af By-

L. H. Qvesehls Møbelmagasin.

Et lille Hjørne af Schreibers Lager.

ens mest ansete Næringsdrivende og har en Forretning, der foruden i selve Byen tæller sine Kunder langt ude i Oplandet, og paa de Dage, da Omegnens Befolkning drager til Byen, er der et livligt Røre i Købmand Møllers Gaard. Af de mange Tilidshverv, Møller beklæder, skal vi her blot anføre, at han er Medlem af Sparekassens Bestyrelse.

P. Møllers Købmandsforretning.

P. Møllers Købmandsgaard.

Købmand N. Lønstrup er Indehaver af det gamle, kendte Firma N. A. Knudstrup, og foruden sin en gros Forretning i Kaffe og The repræsenterer Lønstrup en Række af Landets ansete Firmaer, navnlig indenfor Forsikringsbranchen.

N. Lønstrups Kontor.

Der er saaledes en Række af de rigtig gode, gamle Firmaer i Frederikshavn, og foruden de nysnævnte maa til

denne Kreds ogsaa regnes Manufakturhandler C. Niemann, der hører til de solideste Købmænd i Byen. Hans Forretning er baade godt kendt og stærkt søgt.

C. Niemanns Manufakturhandel.

Oskar Christensens Lager.

Oscar Christensen, f. 1874 i Hjørring, driver siden 1909 en meget omfattende Maskinforretning, der har Landsdelens største Lager af Landbrugsmaskiner. Forretningen omfatter de bekendte Mac Cormich Høstmaskiner, Saxonia Radsaamaskiner, Motorer og desuden Motorploven »Avery«.

De to unge Købmænd, Chr. Kongsbak og L. Larsen driver under Firma Kongsbak & Larsen Vett & Wessels Udsalg en betydelig Manufakturforretning. Forretningen er startet 1865 af J. D. Jelstrup, en i

Vett & Wessels Udsalg.

sin Tid landskendt Manufakturhandler. — Under Navnet »Vendsyssels billigste Kontantforretning« driver Købmand Gregers Christensen en Manufakturforretning, der er meget søgt af den jevne Befolkning.

Vendsyssels billigste Kontantforretning.

— Bagermester S. Hove-Christensen har overtaget Bager H. Burmesters gamle, ansete Bagerforretning, og fører den i samme gode Spor. Han er født i Nykjøbing paa Mors 1885. — Købmand Carl Thomsens Forretning omfatter Opkøb og Eksport af Huder, Skind og Æg. Carl Thomsen er født i Frederikshavn 1893, han er uddannet som Købmand.

S. Hove-Christensens Bageri.

Købmand Peter Glistrup har en i Søfartskredse godt kendt Forretning med tekniske, Maskinartikler, Olier, Drivremme og lignende Tilbehør til Dampskibe og Maskinvirksomheder.

Købmand Jens Sø-

Købmand Carl Thomsen.

Peter Glistrups Lager.

velassorteret Forretning i alskens Køkkenudstyr og beslægtede Nyttegenstande.

— Brødrene Christensens Frisørsalon er en af de Stuer i Byen, man helst søger for at blive smukt soigneret.

rensens Forretning fører Støbegods, Kolonial og andre Produkter i Grovvarebranchen.

— — —
Blikkenslager I. V. Dyhr har i Tilknytning til sit Haandværk en

Jens Sørensen's Forretningsejendom.

Blikkenslager Dyhrs Butik.

Brødrene Christensens
Frisørsalon.

H. Benders Conditori og Café staar i høj Gunst hos Byens Damer, der gerne diskuterer Bynyt ved Benders gode Chocolate og lækre Kager. Bender fører desuden et stort og meget fristende Lager af Confiturer, fyldte Æsker og slige lækre Ting.

H. Benders Conditori.

I Terrænet mellem Hovedgaden og Banen, der tidligere for en stor Del bestod af Muddergrøfter, har Gartner C. M. Thomsen fremtryllet en idyllisk Plet, hvor nu et landskendt Blomstergartneri findes.

1891 købte Gartner Thomsen 2 Tdr. Land af Mud-

C. M. Thomsens Handelsgartneri.

dergrøftejorden, der viste sig fortrinlig egnet til Havebrug. Arealet opdyrkedes, og snart maatte der indkøbes mere Jord. Nu omfatter Gartneriet ca. 10 Tdr. Land, og der er bygget en halv Snes Drivhuse og anlagt ca. 200 Mistbænke.

Som Specialiteter dyrker Gartner Thomsen Cyclamen (Alpevioler) og Chrysanthemum, og desuden lægges der særlig Vægt paa Avl af tidlige Grøntsager og Udplantningsplanter.

Fiskeeksportør Leismann.

Inden vi slutter denne Oversigt over Byens Næringsliv, maa vi standse ved Fotograferne. — Fotograf Knudstrup har leveret os mange af de Billeder, der pryder dette Kapitel om Erhverslivet og har leveret os pænt Arbejde. — Fotograf Herluf W. Jensen har, foruden en Del Billeder til dette Kapitel, leveret os alle de øvrige i Bogen, og det var dejlige Billeder, der sendtes os til Udvalg. Hr. Jensen skrev engang til os, at det var ham en Æressag at levere gode Billeder, og vi kvitterer ved her at svare, at Billederne tjener Hr. Fotograf Jensen til megen Ære.

Herluf W. Jensen,
Fotograf.

* * *

Naar vi nu skal tage Afsked med Frederikshavn, lad os da først gaa ud paa Molen, helt ud ved den yderste Spids.

Thi her udefra skal man se Frederikshavn.

Byen tager sig imponerende, festligt ud med sin mægtige Bue langs Bugten og med de høje Bakker Baggrunden mod Syd.

Men festligst er Udsigten dog maaske en Vinter-eftermiddag i det svindende Dagslys, og naar Sneen dækker de røde Tage i Byen og de høje runde Bakker.

Lidt efter lidt tændes Blussene i Byen — og den ligger dér som et dejligt Eventyr — der blot venter paa sin Digter for at blive besunget i vort Sprogs lødigste Ord!

Vi gaar tilbage ad Molen mod Byen — og Du, Fremmede, som besøger os, bør ikke glemme denne Spadseretur, rundt ud i det blaa Kattegat, og med en Udsigt over Hav og Land, Du aldrig vil glemme, men som vil bringe Dig til at nynne den gamle, smukke Verslinie: Jeg tror, der er skønnest i Danmark.

SKAGEN.

FOR OS NUTIDSMENNESKER er Skagen det mondæne Badested, der ikke tæller mange Somre. — Skagen: det er høj Luft, frisk Søvand, hvidt Strandsand, Drachmanns Grav, Sommersol og Flirt — mener de fleste.

Og saa er det en lille Købstad, der har slidt og arbejdet haardt i flere Hundrede Aar inden vor Tids nerveslidte Mennesker opdagede, at her var et dejligt, fredeligt Sted, hvor Nerverne kunde falde til Ro. Fra den Dag begyndte den store Invasion, der begik den Fejl, at tage alt det med sig, som nedbryder Nerverne.

— — —
Torkel Skarpæ havde en Røgter, som hed Throndr, og denne Mand byggede et Hus paa Skagens Mark og fiskede fra Skagens Strand.

Throndr var Skagens første Fisker og hans Hus var Skagens første Hus.

Fiskeriet var lønnende, og der kom flere til, saamange, at der dannedes et lille Samfund vægtigt nok til at faa Købstadsprivilegier, og disse gav Erik af Pommern den 22. Januar 1413, medens Kong Hans i 1507 udstedte en Stadsret for Skagen.

Fiskeriet har fra den tidligste Tid været Skagens Hovederhverv, og den solgte saltet Fisk til danske Søkøbstæder og til Lübeck og Rostock.

Tidligere har Agerdyrkning og Kvægavl haft Betydning for Skagen, men Sandflugten ødelagde efterhaanden Jorderne. I Slutningen af det 16. Aarhundrede, da Skovene lige op til Raabjerg var afhugget, trængte Sandet ind over Markerne og lagde sig omkring Gaardene.

Stormfloden i 1592 og 1593 bortrev mange Gaarde og Huse. Sandflugten fortsatte sin Ødelæggelse Aar efter Aar, indtil den i 1775 naaede sit Højdepunkt, da Sandet paa Store Bededag med en voldsom Nordøst-Storm trængte ind paa og forbi Kirken, og ødelagde den Del af Skagens Markjord, som laa i Nærheden af Kirken. Præsten mistede baade Ager og Eng. Efter at Plantning af Klittag og Marehalm blev almindelig, er Sandet dæmpet. Havet har i forrige Aarhundrede gjort stor Skade, navnlig ved Højen.

Skagens gamle Kirke, hvis næsten tilsandede Taarn endnu staar, var Byens Sognekirke, indviet til St. Laurentius. Det var en anselig Kirke opført i gotisk Stil. Ved Kirken fandtes i gamle Dage en St. Laurentii-Kilde, som ansaas for hellig. Den ny Kirke opførtes 1841.

Strandingerne var i tidligere Tider en betydelig Indtægtskilde for Skagen. Tømmer til Nybygninger hentedes paa Stranden, hvor der stadig drev Bjælker og Brædder i Land fra forliste Skibe. Men i den nyere Tid hører Strandingerne, takket være de udmærkede Fyr og det velorganiserede Redningsvæsen, saavel som Skibenes større Manøvredygtighed, til Sjældenhederne.

Allerede paa Frederik den 2.s Tid indrettedes et Fyr paa Skagen efter Opfordring af fremmede Skipper, som passerede de danske Farvande, og som til

Gengæld forpligtede sig til at betale en Afgift. Kongen udstedte herom Brev den 8. Juli 1560, og Aaret efter gentoges Befalingen med den Tilføjelse, at »Fyrlamperne« skulde være saa vide som en Tønde og hænges 20 Alen højt i et Tømmerværk.

Kongefamilien ved det gamle Vippefyrr.

Skagens »Fyrlampe« tændtes først med Brænde, og siden brugtes Tran, hvormed man belyste Fandtet fra Toppen af et Taarn. I 1594 skylledes Taarnet bort under et Uvejr, men det opførtes straks igen. Omkring 1610 indførtes Belysning med 6 store Talglys. Saa indrettedes Stenkulsfyring og kort derefter opstilledes et Vippefyrr af en Helsingørborger Jens Pedersen.

Nu har Skagen to Fyrr, Højen Fyrr, der vises fra et 15 Meter højt, ottekantet Taarn, og Skagens Fyrr

omtrent 50 Meter højt, Landets højeste Fyrtaarn. Der er to Redningsstationer ved Skagen, og Skagens Redningsvæsen staar særdeles højt anskreven blandt alle søfarende Nationers Søfolk. Redningsvæsenet organiseredes ved Lov i 1852. Mandskabet, der bestaar af Byens Fiskere, er kendt viden om for den Djærvhed og Uforfærdethed de lægger for Dagen under de farefulde Redningsforsøg, naar Stormen sætter Skibe ind paa Stranden. Adskillige af de brave Redningsmænd i Skagen har været med til at bjerge i Land i Hundredvis af forliste Søfolk.

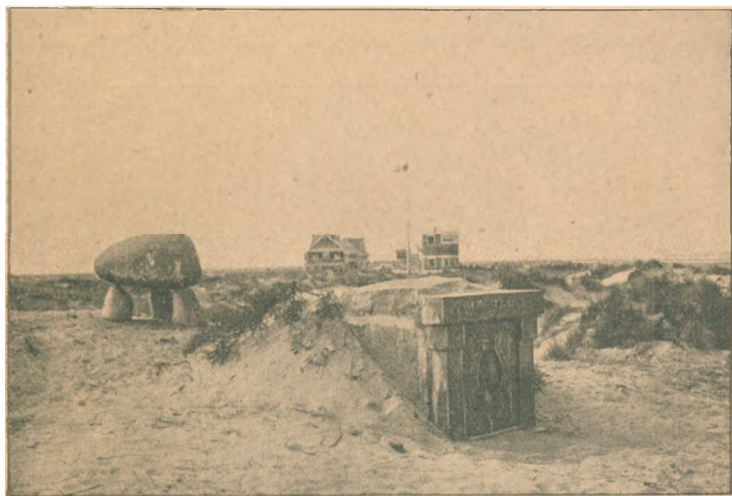
— — —

I Aaret 1890 fik Skagen Jernbaneforbindelse med Frederikshavn og dermed indledes en ny Tid for den lille fjerne Fiskerby. Indvielsen foregik under Udfoldelse af megen Højtidelighed. Selve den gamle Konge, Christian IX, var til Stede. I en forrygende Storm sejlede Kongen til Frederikshavn, og trods sin Søsyge spadserede Kongen med sit Følge ud til Banen og kørte med det første Tog til Skagen, hvor Bønder og Fiskere »tog imod«. Ja, »Honoratiores« var selvfølgelig ogsaa mødt, men Fiskerne var dog den interessanteste Del af Forsamlingen.

Den lille, morsomme, smalsporede Bane, som mange har skænket et overlegent Smil, gav Byen en meget betydelig Vækst og store Chancer, særlig som Turist- og Badested og ved Fiskeeksporten.

Skagen er en udpræget Fiskerby, og i ingen anden dansk Købstad særpræger Fiskeriet Næringslivet som den. Det er særlig Rødspætter, Kuller, Torsk og Sild, der fanges. Tidligere solgtes der en Mængde saltet Fisk, men med Benyttelse af den nyere Tids Konserveringsmetoder, eksporteres nu de fleste Fisk i fersk Tilstand.

En Kreds af Landets ypperste Kunstnere har i Skagen fundet et Hjem, der gav deres Fantasi og Aand frisk, sund Næring. Navne som Ancher, Krøyer, Holger Drachmann og endnu flere er uløselig knyttet til denne, Danmarks nordligste By, og ingen har som Drachmann sunget Skagens Pris. Derfor hviler han

Drachmanns Grav.

nu ogsaa mellem Klitterne i en Grav, der er et smukt og værdigt Minde om vor store Digter. . . . At denne Grav tillige er bleven et Valfartssted for Turister vilde glæde alle, hvis det ikke var en Kendsgerning, at de Mennesker, der søger Graven, oftest savner enhver Følelse af Pietet og snarere betragter Gravhøjen som et Udflugtssted, og ikke som et Minde og Hvilested for Digteren.

Hver Sommer drukner Skagens egen Befolkning i den Strøm af Turister og Badegæster, der slaar sig ned paa Stedet.

Det er et broget og interessant Liv, der leves her i de skønne lyse Nætters Tid. For de, der søger Sundhed og Hvile, kan det findes ved Skagen; ude mellem Klitterne, hvor Vinden synger sine Sange til Akkompagnement af Havets Brusen, og derved

Karstens Hotel, Skagen.

ligesom fremhæver den Stilhed og Fred, der hersker mellem disse øde Klitter, naar blot det ikke er altfor nær ved Badegæsternes støjende Skare.

Det er dog kun de færreste, der søger ud til Stilheden og Freden, nej, Livet paa Hotellerne og Fodtur langs Stranden, det trækker den store Skare, og hvorfor nægte det, det har ogsaa sin Charme.

Skagen er bleven »mondæn«.

I gamle Dage tog man ind paa Kroen, der nu hedder Brøndums Hotel og hører til de fornemste

af Badestedets Hoteller, dengang var der nemlig ikke andet. Nu er der talrige Hoteller og Pensionater, der alle klarer sig godt og hver Sommer ønsker sig større Plads.

Byens største Hotel er Karstens Hotel, der er udstyret med al tænkelig moderne Comfort, og ligger tæt ved Banegaarden og lige ved Stranden med en henrivende Udsigt over Havet. Hotellet, der er nyopbygget i 1913—14, ledes af Hotelejer Karstens Peter-

Koncertsalen i Karstens Hotel.

sen (født 1860 i Tolne), der oprindeligt var Snedker, men senere begyndte en mindre Hotelbedrift med Plads til 6 Gæster. Karsten Petersen forstod sine Sager saa godt, at Hotellet nu har Plads til 200 Gæster og endda er fuldt optaget i Sæsonen. En saa dygtig og initiativrig Mand maa selvfølgelig finde sig i at faa adskillige Tillidshverv, og Karsten Petersen er saaledes Formand for Teknisk Skole gennem 25 Aar, Formand i Haandværkerforeningen i 20 Aar og desuden i Bestyrelsen for Borgerforeningen.

Foruden Karstens Hotel findes endnu en Række store, mondæne Hoteller, Brøndums Hotel, Skagens Hotel, Folders Hotel og flere andre; men desuden findes der en lang Række mindre Hoteller og Pensionater,

Interiør fra Karstens Hotel.

der vel ikke kan byde sine Gæster det storstilede, comfortable Udstyr, men hvis hjemlige Hygge derfor ikke er Gæsterne mindre kær. Af disse skal vi blandt andet nævne Sommerhjemmet, der har Plads til forholdsvis mange Gæster. Oprettet 1910. Det overtoges for et Aarstid siden af A. Købsted.

»Ruths« Hotel er beliggende i det lille, venlige Gammel Skagen, som hos mangfoldige Badegæster staar meget højt i Kurs for sin herlige Natur. Ejeren

Sommerhjemmet.

Ruths Hotel.

H. C. Ruth er født 1862 i Gl. Skagen. Hotellet startedes 1904, og er siden udvidet 7 Gange, og kan nu efter sidste Udvidelse huse 125 Gæster. Hotellet er aabent fra 1. Maj til 1. Oktober. Hotellet ligger 2 Minutters Gang fra Vesterhavet, og fra Hotellet er der Udsigt til Havet.

»Strandhotellet« hører ogsaa til et af de Opholdssteder, hvor Badegæster befinder sig godt, og hvor de føler sig som hjemme i hyggelige, venlige Omgivelser. Hotellet har Plads til 80 Gæster.

Strandhotellet, som før ejedes af Fru Marie Schmidt, er nu overtaget af tidligere Skibskaptajn J. O. Dahlen, som er født 1886 i Norge.

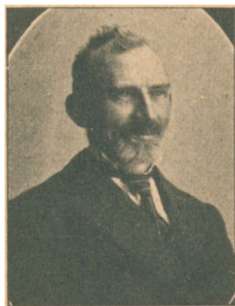

Strandhotellet.

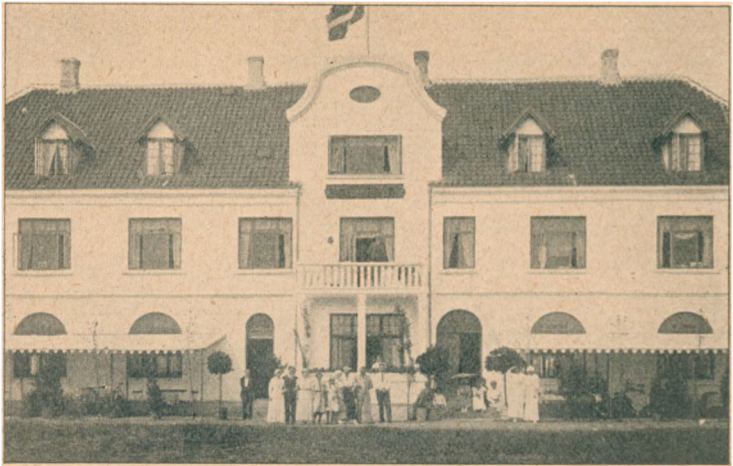
Hotelejer L. Therkilsen har lært sit Fag paa de store Hoteller i New York og staar derfor særlig rustet til at tage mod den Strøm af Rejsende, der i Sæsonen søger til hans store, moderne Hotel Royal. Hotellet har 40 Værelser og er fuldtud moderne ud-

Chr. Hansen Larsen,
Kantor.

Karsten Petersen,
Hotelejer.

Hotel Royal, Skagen.

styret i enhver Henseende, og savner selvfølgelig heller ikke en stor, rummelig Bilgarage.

K. F. U. M.'s Hjem.

K. F. U. M. i Skagen stiftedes i November 1886 under meget beskedne Forhold, men har i den forløbne Aarrække haft en jævn og sund Vækst i god Forbindelse med Menighedslivet. — Foreningen overtog i 1909 sin egen Ejendom, og navnlig siden den Tid har Pensionatet været søgt af adskillige unge Mænd, ligesom det ogsaa om Sommeren besøges af en Del Badegæster.

N. Chr. Sørensen's
Manufakturhandel.

En af de ledende Mænd indenfor K. F. U. M. er Kassereren, Manufakturhandler N. Chr. Sørensen, der beklæder en Del andre Tillidshverv. Sørensen's Forretning er startet 1903 under ret beskedne Forhold, men ved Flid og Energi blev den arbejdet godt frem og er nu, med sin egen Systue og eget Skræderi, et søgt Sted i alt, hvad der angaar Dame- og Herregarderobe.

Iver A. Iversen's Købmandshandel.

— Medlem af Skagens Byraad Købmand Iver A. Iversen driver en efter Forholdene god Forretning i Kolonial- og Fedevarerartikler, Parfume og Toiletartikler.

Lokalerne er flere Gange udvidede og Forretningen er i stadig Fremgang.

N. Chr. Sørensen,
Manufakturhandler.

J. Christiansen,
Uddeler.

L. Therkilsen,
Hotelejer.

Skagens Kiosk-Bazar er etableret 1912 for Salg af Cigarer, Cigaretter, Røgtobakker, Piber, Cigarrør, Portemonæer, Stokke, Tegnebøger, Sæbe og meget andet.

Stort Salg af Aviser og Blade, baade danske, tyske, svenske og norske, finder Sted.

Forretningen indehaves af N. P. Lerche, hvis Forretningsprincip: »Kun fine Ting« er kendt viden om.

Søholms Manufakturforretning.

Skagens Kaffe-Magasin.

Manufakturhandler J. C. Søholm overtog 1910 sin nuværende Manufakturforretning, som han har ført frem til en smuk Position. Søholm har en Systue

J. C. Jensens
Guldmedeforretning.

Skagens
Brugsforening.

specielt indrettet for Badekaaber. — Skagens Kaffe-Magasin er ny. Firmaet er startet af Frk. M. Cristensen og fører foruden Kaffe tillige Cigarer, Bisquit, Chocolate og Konfekturner. — J. C. Jensen startede 1907 sin Forretning med Guldmedevarer og Uhre. Den er gaaet saa betydelig frem, at Jensen nu har erhvervet sin egen Ejendom, hvori Forretningen findes.

Brugsforeningen har en ret stor Omsætning; allerede det første Aar (1915) naaedes de 50,000 Kr. Uddeler J. Christiansen overtog Stillingen ifjor.

— Der findes mange Fiskeeksportører paa Skagen. En af disse, Johan Jakobsen, der farede til Søs adskillige Aar, inden han slog sig til Ro paa Landjorden, har foruden sin Hovedforretning her en Filial i Lemvig.

Fiskeeksp. J. Jakobsen.

SÆBY.

SÆBY minder mig i mange Ting om Torneroses Slot — den ligger der i det dejlige danske Landskab som en henrivende, idyllisk Plet, men Byen ligger saa underlig og slumrer — venter paa sin Prins!

Sæby Aa.

Sæby kunde have faaet den Havn, Frederikshavn fik, — saa siges der i hvert Fald, — men Byen sagde Nej Tak! Sæby har en Del Chancer som Turistby, — men der er ingen Interesse for at udnytte Mulighederne. De Skønheder, Byen kan vise den Fremmede, vil Borgerne helst beholde for sig selv.

Sæby burde lære af den store Profet Muhamed. Han var stor nok til at kunne sige, at naar Bjerget ikke vilde komme til Muhamed, vilde Muhamed komme til Bjerget. — Der indeholdes megen gylden Livsvisdom i disse Profetord, og dem burde Byen

tage til Lære. Den har Chancerne! — -- Byen er af gammel Dato. Allerede 1524 fik den Købstadprivilegiet af Kong Frederik I. — Det er sandsynligvis de Børglumbisper, der har rejst Byen. De byggede Mariested Kloster tæt ved Aaens Udløb i Nord, og omkring Klostret byggede Fiskere, Haandværkere og nogle Handelsmænd da deres Hjem. Derved opstod Sæby — Byen ved Søen.

Gadeparti fra Sæby.

Fiskeriet var alle Dage et af Byens Hovederhverv, og endnu i vore Dage lever en Fjerdedel af Byens Borgere af Søens Fangster. Fiskerbaadene fordrede en Havn, og selv om denne ofte var utilladelig sløj, saa var den der dog, og Byen har ogsaa haft Mænd, der havde Fremsyn og Storsind nok til at ofre af deres eget, naar det gjaldt Havnen. Navnlig bør Byen med Tak mindes Byfoged Brorson, der for Hundrede Aar siden bragte store personlige Ofre for at redde

Chr. Waarst,
Købmand.

Oscar Roed,
Manufakturhandler.

J. Skensved,
Direktør.

Havnen fra total Ødelæggelse. — Sæby var en af de Byer i Landet, der sent fik Baneforbindelse med det øvrige Land. De, der nu ventede gyldne Tider for Byen, blev sørgelig skuffede, idet Banen medførte betydelig Vækst for en Del Stationsbyer i Sæby's gamle Opland, og der blev derved taget megen god Handel fra Byen. Nu har dette Forhold bedret sig betydelig, og medvirkende hertil har navnlig Anlægget af Østvendssysseis Andelssvineslagteri været. Slagteriet trak jo mange Folk til Byen, og saa var det dog rarere at købe der end hos Købmanden i den lille hjemlige Bygd. Her var mange, mange flere Ting at vælge imellem.

Østvendssysseis Andels-Svineslagteri er af ret ny Dato og dets Tilblivelse skete under Mistillid fra mange Sider, saaledes som det altid kendes, naar store Planer realiseres i mindre Omgivelser; men de Mænd, der stod i Spidsen for Slagteriet, var stærke, dygtige Folk, der saa længere frem end til Dagen i Morgen, hvorfor Virksomheden ogsaa kan glæde sig over en stigende Vækst og Omsætning. Slagteriet er

Østvendssyssel Andelssvineslagteri.

Østvendssyssel Andelssvineslagteris Pølsefabrik.

paa alle Omraader fuldt moderne udstyret med de bedste tekniske Hjælpemidler, og foruden selve Slagteriet findes der et Fedtsmelteri, et Pølsemageri samt et Destruktionsanlæg med tilhørende Kødfoderfabrik.

Slagteriet begyndte i 1911 med 750 Andelshavere, men har nu tæt ved 1600. Det første Aar slagtedes 11,831 Svin og 245 andre Dyr, men i 1916 var disse Tal steget til henholdsvis 23,818 Svin og 1549 andre Dyr, medens Omsætningen for 1911 og 1916 var henholdsvis 759,353 Kr. og 3,660,268 Kr. — Slagteriets stærke Vækst skyldes i forreste Række dets Direktør, Hr. Skensveds ubestridte Dygtighed og Energi.

Stranden foran Jernbrønden.

— Sæby synes fra Naturens Haand at være skabt til at modtage Badegæster fra Nær og Fjærn.

Ikke alene byder Sæby paa en herlig Strand med nærliggende Skov og skønne Bakkedrag, men den ejer en

Jernbrønd, hvis Vand er af saadan Beskaffenhed, at Sæby forlængst burde været et søgt Kursted, men Opførelsen af en stor, moderne Kuranstalt har mødt stærk Modstand blandt ledende Mænd i Sæby.

I 1883 opdagedes Tilstedeværelsen af en jernholdig Vandaare, og den foretagne kemiske Undersøgelse paa Steins Laboratorium viste et ualmindeligt Indhold af Jernforilte. Paa daværende Læge Ørums Foranstaltning foretoges Forsøg med Vandets Anvendelse overfor Patienter, som led af Blodmangel, og Resultatet var særdeles tilfredsstillende. I det Hele taget har Byens Læger vist Jernbrønden saa stor Interesse, at Sæbys Indtræden blandt Landets mest kendte Kur-

Asschenfeldt-Hansen,
Overretssagfører.

Harald Bergsted,
Forfatter.

Jul. Harder,
Apoteker.

steder kun er et Tidsspørgsmaal. Sæby Jernbrønd-Anstalt drives af et Aktieselskab, i hvis Bestyrelse bl. a. Kreds-læge V. Kringelbach har Sæde.

— I Sæby findes en Del gode Hoteller. Clasens Hotel har Herman Bang foreviget i sin Fortælling »Sommerglæder«. — Hotellet hører til disse hyggelige gamle Hoteller, som har noget af Fortidens Poesi over sig: hyggelige, kølige

Clasens Hotel.

Stuer og en gammel, skyggefuld Have.

Sæby's Teater findes i det kendte Hotel »Dania«, der ejes af et Aktieselskab.

Sommersøndage val-farter Sæbyborgerne til Sæbygaard Skov, hvor Pavillonen Skovlyst

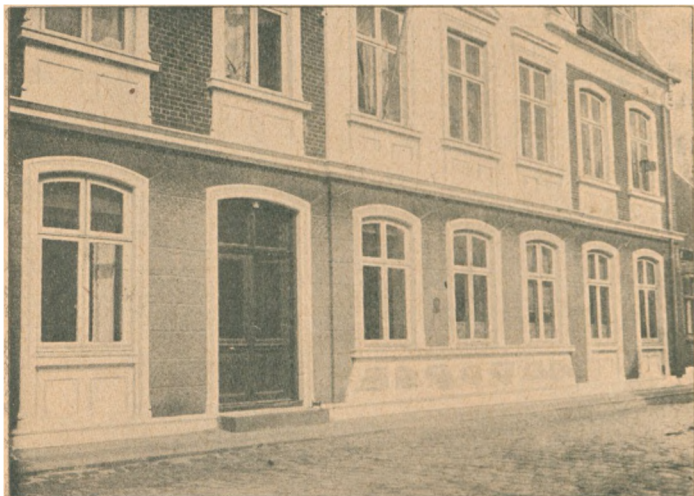
Hotel »Dania« med Teatret.

Skovlyst.

er Midtpunktet i det brogede, muntre Folkeliv.

— Som et vigtigt Led i Sæbys Erhvervsliv staar Sæby Bank, der i høj Grad har bidraget til, at Byens Næringsliv i Forhold til Byens Størrelse staar fuldt paa Højde med Næringslivet i de større danske Købstæder. Bankens Udvikling og Vækst har været jævn og sund, ledet som den bliver af en

Sæby Bank.

dygtig og klartseende Direktion, der har den rette Forstaaelse af en Banks Betydning for en Bys Trivsel.

Sæby Bank startedes i 1895 med en Aktiekapital paa 50,000 Kr., nu er Aktiekapitalen 300,000 Kr. Reservefonden er siden Bankens første Regnskabsaars Afslutning vokset fra 725 Kr. til 135,000 Kr. I samme

M. Svendsen,
Fabrikant.

N. Kongsbak,
Købmand.

P. Egeborg,
Cyklehandler.

Tid er Kasseindtægten steget fra 2,234,873 Kr. til 29,523,952 Kr. og Bankens Balance fra 311,232 Kr. til 3,828,181 Kr. Det deklarerede Udbytte var første Aar 6 %, og det har ingen sinde været derunder, i de sidste Aaringer er det steget til 10 %.

Bankens Direktion bestaar af Direktør P. Dicksen, Sagfører N. K. Kristiansen og C. C. Møller. Bankraadet bestaar af 15 Medlemmer med Sagfører C. Nielsen som Formand og Landstingsmand Kr. Jensen, Try Vestergaard, som Næstformand. Til Revisorer er valgt Christian Waarst og Leonor Pedersen.

— En af Sæbys ældste Forretninger er Købmand Chr. Waarst', hvis Firma etableredes 1878. Firmaets Indehaver, Chr. Waarst, sidder i Bestyrelsen for Sæby Bank og er tillige Formand for Sæby Jernbrønd.

Manufakturhandler Oscar Rod har navnlig gjort sig kendt gennem sit energiske Arbejde for Amtsudstillingen i 1916.

Af betydeligere Virksomheder kan nævnes Sæby Jernstøberi og Maskinfabrik, der beskæftiger ca. 40 Mand, og Sæby Skotøjsfabrik, der grund-

lagdes i 1886. Firmaet, hvis Indehaver er Fabrikant Chr. Nielsen, beskæftiger nu 20 Mand og har bl. a. betydelige Leverancer til Hæren.

Sæby Skotøjsfabrik.

Cementvarefabriken Barbrasgaard ejes af Fabrikant Martin Svendsen og fremstiller alle Slags Cementvarer, navnlig Cementrør, Fliser og især Tagsten, hvoraf der aarlig produceres ca. 100,000 Stykker. — Sæby Margarinefabrik er anlagt af Fabrikant C. J. Feldtmose, der er uddannet Mejerimand. Fabrikens Produkter er gode og blev bedømt paa Amtsudstillingen i 1916.

Cementvarefabriken Barbrasgaard.

Sæby Mejeri var oprindeligt et Andelsselskab, men drives nu som Fællesmejeri af Mejeriejer J. C. Rasmussen. Mejeriet modtager og behandler daglig Mælken fra 600 Køer.

Sæby Margarinefabrik.

Peter Egeborg havde tidligere en Cyklefabrik i Korsør, men flyttede for et Par Aar siden til Sæby, hvor han har oparbejdet sig en stor Forretning i Cykler, Motorcykler, Barnevogne, Pianoer og Orgler. For sine mekaniske Arbejder fik Egeborg Amtsudstillingens Anerkendelse i 1916.

Byens Butiksliv præges selvfølgelig af den Fred,

der hviler over Sæby. Den moderne Smartnes møder man ikke meget af i Byen, men derimod des flere af de gamle, solide Firmaer.

En af de ældste Borgere er Købmand N. Kongsbak, som er født i Sæby 1847. I sin Ungdom var Kongsbak Fisker, førte derpaa i adskillige Aar en større Fiskerbaad og startede 1885 sin nuværende Skibs-

Sæby Mejeri.

provieringsforretning.

P. Egeborgs Cyklehandel.

et stort, fortjenstfuldt Arbejde for Byen. — Isenkrammer Thomas Møller har overtaget en af

Sæby Materialhandel er grundlagt 1902 af Materialist Louis Nielsen, der gentagne Gange har været Medlem af Byens Raad. Nielsen, der er valgt af Socialdemokraterne, har som Gasværksudvalgets Formand ydet

N. Kongsbaks
Skibsprovianteringshandel.

Sæby
Materialhandel.

Byens gamle, ansete Isenkramforretninger, som han har ført fremad i det gamle Spor.

Gerhard Mouritzen, der er født 1886 i Thisted, har paa faa Aar oparbejdet sig en ret betydelig Kolonialforretning.

**Thomas Møllers
Isenkramforretning.**

Kasserer for Sæby Jernbrønd og Bestyrelsesmedlem for Borgerforeningen. — **Manufakturhandler Carl Mørchs Forretning**, hvis Kundekreds er jævnt voksende, omfatter Kjolestoffer, Overtøj, Herre-ekvipering og Tricotage. Forretningen er startet i 1908.

Købmand Knud Jepsen er **Indehaver af Sæby Kulimport og Sæby Kalkværk**, men driver desuden en god, gammel Købmandsforretning, der tidligere ejedes af **Carl Kjølgaard**. — **Urmager P. Lunds Eftfl. P. B. Christensen** har overtaget Forretningen i 1916 efter at have uddannet sig i sin Profession.

**Carl Mørchs
Manufakturforretning.**

P. B. Christensen er født i Asaa 1891, han har lært hos sin Forgænger, **P. Lund**. Fra April i Aar er Forretningen flyttet over i Grønnegade ved Afholdshotellet.

Vett & Wessels Udsalg er en af Byens største Detailforretninger. **Indehaveren** er den unge dygtige **William Nielsen**, der beklæder en Række Tillidshverv: **Medlem af Sparekassens Direktion,**

**Gerh. Mouritzens
Kolonialhandel.**

Selvfølgelig er der en Del Fiskeeksportører, — saaledes driver Havnefoged og Lods Joh. Christensen siden 1907 en Forretning, der fra en ringe Begyndelse har arbejdet sig frem til at blive en af Pladsens største Fiskeeksportforretninger.

Knud Jepsens Købmandsforretning.

Af et betydeligt Omfang er ligeledes Fiskernes Andelseksport.

Fiskeeksportør Joh. Christensen.

I Sæby er der en Del yngre Mænd, der gør et ihærdigt og dygtigt Arbejde, saaledes Overretssagfører Asschenfeldt-Hansen, der er født i Sæby 1883, blev cand. jur. 1909 og i 1913 nedsatte sig i sin Fødeby samtidig med, at han fik

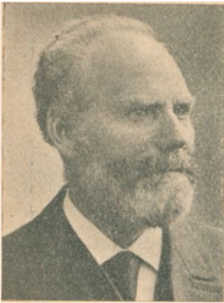
sin Bestalling som Overretssagfører.

Som Lokalredaktør for »Vendsyssel Venstreblad« virker siden Marts 1916 Forfatteren cand. phil. Harald Bergstedt, hvis Navn har god Klang i literærinteresserede Kredse.

I 1913 og 1915 udgav Harald Bergstedt »Sange

Fiskernes Andelseksport.

A. Jørgensen,
Fiskeeksportør.

J. C. Rasmussen,
Mejeriejer.

Joh. Christensen,
Havnefoged.

fra Provinsen« og i 1916 »Hans og Else«. I sine lødige Vers giver H. B. gode Løfter for Fremtiden. Han er født i Køge 1877 og har været Lærer i 17 Aar.

Carl Mørch,
Manufakturhandler.

Gerh. Mouritzen,
Købmand.

Ved Sæby Aa.

DE FORENEDE BOGTRYKKERIER

MADS HANSEN OG ELVIN WISTOFT

SØNDERGADE 11, AARHUS

Forretningen følger den faglige Udvikling og er derfor absolut konkurrencedygtig i enhver Henseende.

TELEFONER:

302

636

DANSKE BYER OG DERES MÆND

XXXIV

AARHUS AMT I

DANSKE BYER OG DERES MÆND
REDAKTØR: ANDR. K. JENSEN

XXXIV

AARHUS AMT I

VOR, NIM, HJELMSLEV,
TYRSTING OG VRADS HERREDER

UNDER MEDVIRKNING
AF
OLUF ANDERSEN

1919 — DANSKE BYER OG DERES MÆND — 1919
BROBJERGHUS — AARHUS

Kort over Aarhus Amt I.

INDLEDNING

DEN Egn, nærværende Bog vil beskæftige sig med, hører til Aarhus Amt og strækker sig i et Bælte omkring Silkeborgsøerne.

Det er ikke formeget sagt, at Dele af denne Egn hører til Danmarks smukkeste og af Turister mest søgte. Ja, Himmelbjerget, der ligger i Tyrsting Herred, betegner vel Kulminationen af dansk Naturskønhed i et efter vore Forhold stort Format. Ikke ret mange Mennesker med Lysten til at rejse har vel undladt et Besøg paa dette fra Naturens Haand ødselt udstyrede Højdepunkt, der, bevokset med Bøgeskov og Enebærbuske og dækket af Lyng, for den Besøgende afgiver en storlaaet Udsigt hen over Egne, der afvekslende bestaar af Skovpartier, Lyngstrækninger, frodige Marker og henrivende smaa Indsøer.

Den Farvepragt, disse Egne en Sommersolskinsdag udfolder, er enestaaende.

Himmelbjerget — ja, hele Silkeborgs Omegn — og Bornholm er i Virkeligheden saa naturskønne — saa vidt forskellige de end er — at de af Landets Indbyggere, der ikke har Evnen til at kunne faa at se Udlan-

dets mange pragtfulde Turistegne, her i de hjemlige har det bedste Ækvivalent.

Som Titelbladet viser, er det Herrederne *Vor, Nim, Hjemslev, Tyrsting* og *Vrads*, der skal gøres til Genstand for Omtale i nærværende Bog.

VOR HERRED

VOR HERRED støder mod Sydvest op til Nim Herred, skilt fra dette ved Hansted Aa, mod Vest og Nordvest til Tyrsting Herred, hvortil Grænsen delvis dannes af Gudenaæn. Nord for Herredet ligger Hjelslev med Mos Sø, Taaning Aa og en Del af Skanderborg Sø til Grænse. Den østlige og sydlige Del begrænses henholdsvis af Hads Herred og Horsens Fjord samt Vejle Amt. Herredets Udstrækning er 3 Mil paa den ene Led og 2 Mil paa den anden.

I Vor Herred ligger *Ejer Bavnehøj*, der med sine 547 Fod er vort flade, kun lidt bølgede Lands højeste Punkt.

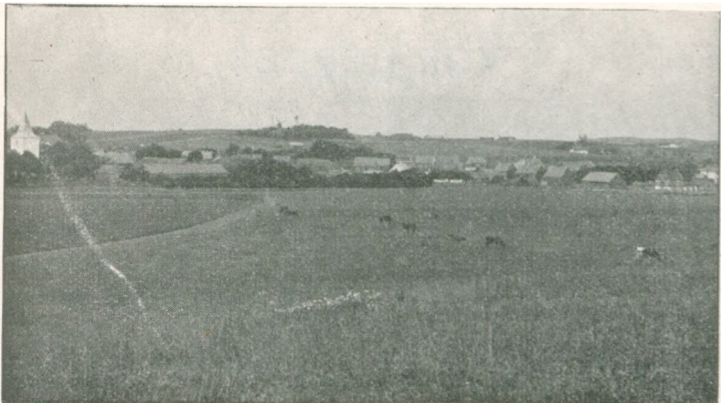
Meget forskellige er Jordene, dog i langt overvejende Grad lermuldede; Mindsteparten er sandet. Frugtbarheden er over Gennemsnittet.

Sammen med Nim Herred, danner Vor eet Provsti; i verdslig Henseende hører det under Vor og Nim Herreders samt Stensballegaard Birks Jurisdiktion. I Middelalderen hørte Vor Herred til Leversyssel og senere til Skanderborg Len, endnu senere til Skanderborg Amt.

Et Utal af Oldtidsmonumenter, dels Stendysser og

andre Stenalders Stengrave, dels Gravhøje findes rundt i Herredets 15 Sogne.

Østbirk Sogn er det største i Herredet og gennemskæres af Landevejen fra Horsens til Skanderborg og Horsens—Bryrup Banen. Terrænet er stærkt bølgeformet, Jorden er muldleret med Lerunderlag, midt i Sognet sandet og flere Steder stenet.

Parti fra Østbirk.

I Sognet ligger Byen *Østbirk* lige ved Landevejen. Kirken, der er meget anselig, er opført i det 13. Aarhundrede i romansk Stil, senere ombygget og restaureret. I Korgavlen findes Rigsadmiral Peder Skrams Ligesten. Paa Kirkegaarden et Mindesmærke for ham.

Byen har Skole med Føorskole, Planteskole, Forsamlingshus, Apotek, Læge- og Dyrlægebolig, Sparekasse, Andelsmejeri, Maskinbageri, Savværk og Købmandshandel samt naturligvis Kro. Jernbane- og Telegrafstation samt Postekspedition.

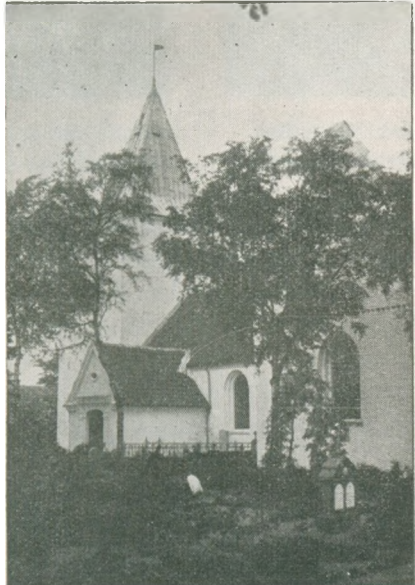
Sogneraadsformanden i Østbirk hedder *Jens Møller*;

han er Gaardejer i Sattrup og født 1890 i Sattrup Østergaard. Møller har opholdt sig paa Vestbirk Højskole 2 Vintre og $1\frac{1}{2}$ Aar paa Gedved Seminarium. Siden 1902 har Jens Møller været Medlem af Sogneraadet, fra 1906 Formand for det. Desuden er han Næstformand i Bestyrelsen for Horsens-Bryrup Jernbaneselskab og Medlem af Bestyrelsen for Skanderborg Amts Sogneraadsforening.

Stationsforstanderen i Østbirk hedder *N. C. Rasmussen* og er født 1858 og oprindelig Postmand. Den 1. April 1899 ansat ved Horsens-Bryrupbanen paa Østbirk Station som Stationsforstander. Personalet bestaar af en Stationskarl samt en Postekspedient, der fungerer som Assistent.

Praktiserende Læge *L. A. Hobolth* er født 1852 i Thisted.

Erhvervslivet i Østbirk: Østbirk Apotek indehaves af *Johannes Davidsen*, der er født 1857 paa Herlufsholm og blev cand. pharm. i 1881. Inden Davidsen i Aaret 1911 overtog Apoteket, havde han fra 1899 bestyret Otterup Apotek. Apoteket er oprettet for ca. 25

Østbirk Kirke.

Johs. Davidsen.
Apoteker, Østbirk.

N. C. Rasmussen.
Stationsforst., Østbirk.

L. A. Hobol h.
Læge, Østbirk.

Aar siden paa personligt Privilegium. Davidsen er Formand for Vandværket.

I. Hansen driver Købmands- og Skræderforretning siden 1884, i hvilket Aar han etablerede sig som Skrædermester. I 1888 løste han Købmandsborgerskab og i 1916 byggede han sin store, nye Ejendom, med Centralvarmeanlæg, hvortil Forretningen henflyttedes. Køb-

Østbirk Apotek.

mand Hansen beskæftiger under normale Forhold 9 Mennesker og har Udsalg for Crome & Goldschmidt.

H. er født 1859 i Raadvad og har lært Skræderfaget i Brædstrup. Han er Med-

I. Hansen.
Købmand, Østb.

I. C. Bodholt,
Købmand, Østbirk.

P. P. Mehl,
Købmand, Østbirk.

lem af Huslejenævnet, Bestyrer af Østbirk Spare- og Laanekasse, Brandfoged og Vurderingsmand i Husmands-Kreditforeningen.

I. C. Bodholts Forretning omfatter baade Kolonial

Købmænd I. Hansens Ejendom.

og Isenkram og ligger i Ejendommen Matr. Nr. 39 & 23 b.

Bodholt er født 1864 i Klovborg, lærte Handelen og etablerede sig den 1. December 1895 i Østbirk.

Købmand *P. P. Mehls* Forretning er den ældste i Byen, idet den er etableret i Slutningen af 70erne. Mehl er født 1873 og har lært Handelen i Aarhus hos H. H. Brandt. 1898 etablerede han sig i Salten. Den 1. Januar

Købmand P. P. Mehls Forretning.

1904 overtog han sin nuværende Forretning, som oprindelig blev drevet sammen med Kroen. Købmand Mehl beskæftiger normalt 5 Mand i sin Forretning, der omfatter Kolonial, Foderstoffer og blandet Landforretning og har Oplag fra Horsens- og Carlsbergbryggerierne.

Købmand *C. M Rasmussen* er født i Assendrup 1877 og blev handelsuddannet i Horsens, hvor han etablerede sig 1904. Efter et Amerikaophold i Aarene 1906—07 overtog R. sin nuværende Forretning i Østbirk. Virksomheden omfatter væsentligst Kolonial. Købmand Rasmussen er Medlem af Sogneraadet.

Købmand *P. Hilmar Holm* er født 1879 i Vejlbj. Efter

C. M. Rasmussen,
Købmand, Østbirk.

P. Hilmar Holm,
Købmand, Østbirk.

Johannes Jensen,
Købmand, Østbirk.

at have lært Handelen etablerede han sig i 1904 og købte i 1912 sin nuværende Forretning, der er grundlagt for 25 Aar siden, men nu betydelig udvidet. Hilmar handler med Korn- & Foderstoffer, Bygningsartikler, Træløst og Kul og beskæftiger normalt 5 Mennesker. Ejendommen, Matr. Nr. 3 Inrp, hvori Forretningen drives, ejes af Hilmar. A/S Horsens Privatbank har her en Filial.

Købmand C. M. Rasmussens Forretning.

Købmand *Johannes Jensen*, født 1886 i Birknæs og udlært som Skræder i Østbirk, etablerede sig 1911 i Vrønding, men købte 1915 sin nuværende Ejendom, Matr. Nr. 26 d, og startede i denne en Herreekviperings- og Skræderforretning, der nu beskæftiger 4—5 Mennesker. Købmand Jensen er i Bestyrelsen for Borgerforeningen samt Skytte- og Gymnastikforeningen.

Fru Hedvig Prasslers
Forretning.

Fru *Hedvig Prassler* overtog den 28. Maj forrige Aar sin Trikotage- og Broderihandel, der er startet for 5 Aar siden. Fruen købte samtidig Ejendommen, hvori Forretningen findes.

Urmager *Anthon Rasmussen* er født 1865 og uddannet som Urmager i Vejle. I 1889 etablerede han sig i Østbirk og byggede i 1900 sin nuværende Ejendom, Matr. Nr. 12 hr. I denne har den lokale Telefoncentral, der ledes af Rasmussen, sine Lokaler. R. er Med-

lem af Telefonforeningens Bestyrelse.

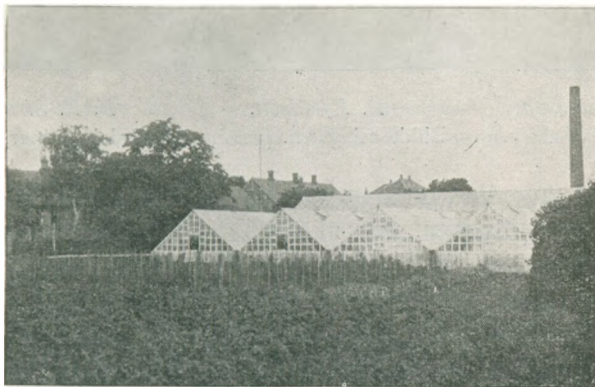
Blikkenslagermester *A. Kjeldsen* er født 1878 og har lært sit Fag i Randers. I 1901 nedsatte han sig i Østbirk og købte i 1916 sin nuværende Ejendom, Matr. Nr. 26. Forretningen omfatter Isenkram, Glas og Porcelæn samt Blikkenslageri.

Kjeldsen er Vurderingsmand i Danske Grundejeres Brandforsikring.

Handelsgartner *K. R. Strunge* er født 1852 paa Linaa Mark og har faaet sin Uddannelse ved Forstværnsnet og

Planteskolevæsenet. I 1883 nedsatte han sig som Plantør i Østbirk og slog senere ind paa Handelsgartneri. Arealen er $2\frac{1}{2}$ Td. Land med 5 Drivhuse og 500 Kv.-Alen Mistbænk. Hovedkulturen er Tomater og Agurker samt Blomster. — Afsætningsmarkedet er Horsens og Omegn.

Andre Byer er *Vestbirk* ved Gudenaen med stor

K. R. Strunges Handelsgartneri.

Trikotagefabrik; *Sattrup, Øvre- og Neder-Monbjerg og Trampenbjerg*.

Vestbirk Folkehøjskole, der er oprettet 1884, har til Forstander *Grønvald Nielsen*, som er født i Ryslinge Sogn paa Fyn i Aaret 1857. Grønvald Nielsen, der er uddannet til sin Gerning paa Askov udvidede Højskole og har gennemgaaet private Kursus i København, har ledet Vestbirk Højskole i 33 Aar. G. N. har udgivet 4 Bind Foredrag, en Biografi af W. Gladstone samt „Talt og Skrevet“ i 1918.

Hovedgaarden *Urup* ligger i Østbirk Sogn. Den har $25\frac{7}{8}$ Td. Hartkorn, ca. 400 Tdr. Land, hvoraf 60 Eng, 120 Skov, Resten Ager.

A. Rasmussen,
Urmager, Østbirk.

A. Kjeldsen,
Blikkenslagerm. Østbirk.

K. R. Strunge,
Handelsgartner, Østbirk.

Urup har haft umaadelig mange Ejere, i 1448 hed han Henrik Madsen, der allerede i 1450 overdrog den til Peder Skram (ikke Rigsadmiralen). En senere Besidder var den sørgeligt berømte Korfits Ulfeldt, men mange, mange andre har som anført haft den i Eje. I 1898 købte den nuværende Ejer, cand. pharm. *Rieffes-thal*, den af Baron O. E. Guldencrones Enke for 171,000 Kroner.

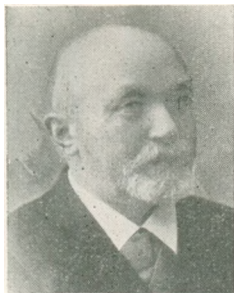
Gaardens Hovedfløj, hvis Mure er flere Alen tykke, er bygget af røde Sten i Renæssanceskitte med Sandstensomfatninger om Vinduerne. Over Indgangsdøren findes en Indskrift, der angiver, at Niels Skram har opført Bygningen i Aaret 1592. En Række Hvælvinger med smukke Granitsøjler stammer tillige med Stuehuset fra Peter Skrams Tid. Den nuværende Ejer har udvidet Avlsbygningerne betydeligt.

Af andre større Gaarde i Sognet maa nævnes *Lillerup* med $25\frac{7}{8}$ Td. Hartk. og *Julianelyst* med 28 Tdr. Hartk.

Lillerup var ogsaa tidligere i Peder Skrams Eje. Senere omkring ved 1825 opførtes den nuværende Hovedbygning af Gaardens daværende Ejer, Oberst, Kam-

Jens Møller,
Gdr., Sogneraadsf., Østbirk.

Grønvald Nielsen,
Højskoleforstander, Vestbirk.

merherre Poulsen, en Svigersøn af vor berømte Billedhugger Bertel Thorvaldsen. I 1890 købte *A. W. Holm* Gaarden for 220,000 Kroner.

Yding Sogns Jord og Terrænforhold er ganske lignende Østbirks. Der findes en Del Skov.

Byerne er *Yding* og *Saaby*, den førstnævnte har Kirke og Skole, den sidstnævnte privat Pigeskole, Andelsmejeri og Mølle.

Af større Gaarde: *Sønderskov, Winthersminde, Langkjærgaard, Østergaard* og *Nørregaard*.

Kirken i *Yding* er opført 1865 af gule Mursten, Taarnet af røde Munkesten.

4 fredlyste Gravhøje findes ved *Yding*.

Ovsted Sogn ligger meget højt med grusede og sandmuldede, nogle Steder dog ogsaa lermuldede Jorder. Landevejen Horsens—Skanderborg gennemskærer Sognet.

Byen *Tebstrup*, der ligger ved Landevejen, har Sparekasse, Teglværk og Kro; *Riis* har Skole og Forsamlingshus; *Ejer Mølle* og *Savmølle*; *Bjødstrup* Skole og *Elling* Andelsmejeri.

Kirken — *Ovsted* Kirke — ligger vest for Lande-

V. Lassen.
Stationsmester, Hylke.

Peter Petersen.
Gaardejer, Tebstrup.

P. J. Christensen.
Gaardejer, Baastrup

vejen og er den højestliggende Kirke i Landet. Den stammer fra den romanske Tid og er opført af Granit og Fraadsten. Senere er den dog delvis ombygget.

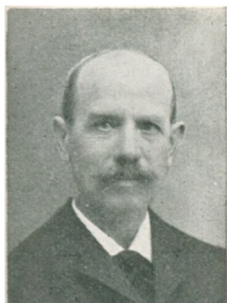
Sogneraadsformanden *Peter Petersen* bor i Tebstrup. Han er født 1879 i samme By og har været paa Højskole. Tillige er Petersen Formand for det stedlige Mejeri.

Skkrædermester *Knud Hansen* bor i Riis og er født i Overby i Bjerre Herred og har lært Faget i Glud ved Horsens hos Skræder Boring Laursen.

Knud Hansen er Amdsraadsmedlem siden 1916, desuden Sygekasseformand og Medlem af Bestyrelsen for Centralforeningen af Sygekasser for Horsens og Omegn. Hansen har tidligere flere Aar været Sogneraadsmedlem og Medlem af Værgeraadet og Skolekommissionen.

Hovedgaardene *Tammestrup*, *Ejergaard* og *Fredenshjem* repræsenterer det store Hartkorn i Ovsted Sogn.

Tammestrup har ca. 380 Tdr. Land ($25\frac{1}{4}$ Td. Hk.), tilhørte i Middelalderen Øm Kloster, blev senere Kronods, men har iøvrigt gennem Tiden ofte skiftet Ejere.

Waldemar Lorenzen,
Skovrider, Hovedskov.

Magnus Holm,
Sognepræst, Lundum.

Peter Petersen,
Gaardejer, Hansted.

1898 købte den nuværende Ejer Gaarden for 170,000 Kroner.

Ejergaard og Fredenshjem har henholdsvis $16\frac{1}{8}$ og 10 Tdr. Hartkorn.

Taaning Sogn, der gennemskæres af den østjydske Længdebane og Horsens—Skanderborg Landevej, ligger ligesom Ovsted meget højt. Ogsaa her er Terrænet ujævnt og Jorderne dels lermuldede, dels sandede.

Taaning By har Kirke og Skole. Kirken er fra den romanske Tid. I Slutningen af Middelalderen blev Skibet og Korets vestlige Del forsynet med Hvælvinger, og endnu senere opførtes Taarnet af Munkesten.

Andre Byer er *Horndrup* og *Lille-Taaning*.

Hovedgaarden *Havreballegaard* ($4\frac{1}{2}$ Td. Hartkorn) er en meget gammel Gaard, hvis Skæbne kan følges helt tilbage til 1268, da Uldani Nielsen skænkede den til Øm Kloster. Efter at have skiftet Ejer flere Gange blev den 1893 købt af den nuværende Ejer, C. Sørensen, for 39,000 Kroner.

Hylke Sogn, der ogsaa gennemskæres af den øst-

P. A. Pedersen,
Sogneraadsf., Serritslev.

Hans Chr. Andersen,
Sognepræst, Vær.

Johannes Elbæk.
Højskoleforst., Elbæk.

jydske Længdebane afviger ikke synderligt i Terræn- og Jordforhold fra de to sidstnævnte Sogne.

I Sognet ligger Byerne *Hylke, Baastrup, Ustrup og Brørup.*

Førstnævnte By har Kirke, Skole, Andelsmejeri og Vandmølle. Baastrup har en Fattiggaard. Ustrup Jernbaneholdeplads „Hylke“, Brørup: Skole og Mølle.

Kirken, der stammer fra den romanske Tid, er naturligtvis som de fleste andre Kirker af saa gammel Oprindelse undergaaet en Del Ombygninger og Restaureringer. Altertavlen er malet af A. Fritz, Aarhus.

I Sognet laa tidligere det ældgamle Ring Kloster, et Benediktiner-Nonnekloster, hvis Skæbne kan følges helt tilbage til 1203. Pn Prioridse stod i Spidsen for Nonnerne, medens en Prior, som Regel en Aarhuskannik, til Tider dog ogsaa en verdslig Adelsmand, administredede det til Klosteret hørende Gods og sørgede for Nonnernes Underhold. Af det gamle Kloster er der intet tilbage, flere Ildebrande har hærget det, og den nuværende Gaard, der er opført 1824—25, har kun Stedet fælles med det gamle Kloster.

Jens Jensen,
Boghandler, Hovedgaard.

Ludv. Lindsted,
Stationsf., Hovedgaard.

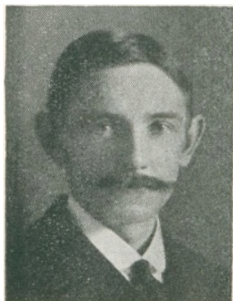
V. Munch,
Realskolef., Hovedgaard.

Hovedgaarden *Nissumgaard* hørte tidligere til det Skanderborgske Ryttergods. Hovedgaarden er opført 1850.

V. Lassen er Stationsmester og Postekspeditør i Hylke, desuden kgl. Vejer og Maaler. Lassen er født i Tommerup 1872 og har gaaet i Skole i Aalborg.

Gaardejer *P. J. Christensen* er født 1854 i Baastrup pr. Hylke, har lært Landvæsen hos Proprietær Koch, Thomasminde, og var senere Forvalter hos samme. Efter et Ophold paa Landboskolen i Odense gennemgik Christensen Korporalskolen ved 12. Bataillon i Vinteren 1877—78. Forpagtede en Bondegaard i Baastrup fra 1. April 1879 til 1. April 1890, hvilket Aar han købte Gaarden. 1892—93 Forpagter af Gantrupgaard i Hylke, fra 1894—1901 Forpagter af Hylke Præstegaard.

Christensen var fra 1895—1901 og fra 1907—1917 Formand for Hylke Sogneraad, siden 1912 Formand for Hylke Sogneraad, siden 1912 Formand for Skanderborg Landboforening og fra 1911—1916 Formand for Fællesledelsen af Kvægavlsforeningen i Skanderborg Amt. Tillige er C. Medlem af Amtskornnævnet og Kvalitetsudvalget.

Th. Madsen,
Fabrikant, Hovedgaard.

Rasmussen,
Apotheker, Hovedgaard.

Marius Peter Nielsen.
Savværksejer, Hovedg.

Vedslet Sogn, der gennemskæres af Landevejen Aarhus—Horsens og af den østjydske Længdebane, bestaar af højtliggende, stærkt bakkede Jorder, der er lermuldede med Lerunderlag, enkelte Steder i den nordøstlige Del sandblandede.

Vedslet hedder ogsaa den største By i Sognet. Den har Kirke. Skole og Mølle. Kirken er fra den romanske Tid med Tilbygninger, der stammer fra den senere Middelalder.

S. Ø. for Kirken ligger *Troldkirke*, en Plads, hvor Kirken efter sigende skulde have ligget, men Troldene forhindrede det.

Andre Byer er *Assendrup* og *Grumstrup*.

Assendrup ligger ved Landevejen og har Hospitalet „Elisabeth Dorothea“, der er oprettet i 1788. Grumstrup har Skoler, Andelsmejeri og Mølle.

Paa *Jensgaard* bor Sogneraadformanden for *Vedslet* Sogneraad, *K. Møller Knudsen*, der er født i Grumstrup 1870. Møller Knudsen er Landvæsenskommissær og Medlem af Voldgiftsretten for Vor og Nim Herreder. Jensgaard købte han i 1894.

Peter Sørensen,
Købmand, Hovedgaard.

Albert Sørensen.
Gartner, Hovedgaard.

Skaarup,
Kroejer, Hovedgaard.

Kattrup Sogn med Kirken beliggende midt i Sognet har overvejende sandmuldede og lerede Jorder, der for en Del er skovbevoksede. *Tebstrup Sø* ligger ved Sognets vestlige Grænse.

I *Kattrup* By ligger Kirken, der stammer fra den romanske Tid, men i 1850—51 er undergået en betydelig Ombygning, som skaffede Skib og Kor nye Hvælvinger.

Sognepræsten for *Kattrup-Ørridslev-Tolstrup*, *Julius Jensen*, der tillige er Provst for Voer og Nim Herreder, er født i Viborg den 18. Juli 1861 og tog Skolelærer-eksamen 1882 og theologisk Embedseksamen 1893, var derefter en Tid Præst paa Øland og overtog i 1903 sit nuværende Embede.

Amtsraadsmedlem Gdr. *Chr. Richter* er født i *Kattrup* den 28. Juli 1867 og bor der stadig. Fra Friskolen i K., hvor Richter fik sin første Uddannelse, kom han senere til Ollerup Højskole. *Chr. Richter* har været Medlem af Sogneraadet i 12 Aar, deraf de 6 som Formand; desuden er han Skatteraadsformand siden 1910. I 1909 blev han valgt ind i Amtsraadet.

Carl Andersen,
Hovedgaard.

M. Rotwitt,
Snedkerm., Hovedgaard.

Knud Stausholm,
Hovedgaard Mejeri.

I Kattrup By findes en Fattiggaard med Plads til 50 Mennesker; *Møballe* har et Andelsmejeri og *Overby* en Skole.

Der findes foruden Hovedgaardene *Borupgaard* og *Testrupgaard* en Del større Gaarde i Sognet, deriblandt *Frydensborg*, *Bechsminde*, *Overbygaard*, *Møballegaard*, *Ludvigseje* og *Overby-Nedergaard*.

Borupgaard eller Store-Borupgaard, som den tidligere kaldtes, har 550 Tdr. Land, hvoraf langt den største Del er Ager. Hovedbygningen er fra 1869, men selve Gaarden stammer vistnok fra Slutningen af det 18. Aarhundrede.

Testrupgaard, der er paa 223 Tdr. Land, ejedes tidligere af Krabberne og Restorfferne, en senere Ejer, Præsten Søren Glud omkom ved Præstegaardens Brand i 1742.

Ørridslev Sogn gennemskæres af Landevejen fra Horsens til Aarhus og af den østjydske Længdebane. Sognet er Annekssogn til Kattrup.

Byerne er *Ørridslev*, *Tvingstrup*, *Ørskov* og *Hovedgaard-Stationsby*. —

Laurs Nielsen,
Købm., Hovedgaard.

Otto Lykke,
Købm., Hovedgaard.

Viggo Steffens,
Herreekvipdrl., Hovedg.

I Ørridslev By ligger Kirken, der er bygget i den romanske Tid, men delvis ombygget i den senere Midaldaler. Nogle gamle Kalkdekorationer paa Hvælvingerne blev restaureret 1901. Den tilhører Grevskabet Frijsenborg. I Ørridslev findes desuden en Skole. Tvingstrup ligger ved Landevejen og har ligeledes Skole, desuden en Mølle, et Andelsmejeri, Kro og Jernbanestation. Ørskov har Skole, Forsamlingshus og Mølle. Hovedgaard Stationsby ligger ud til Landevejen og bestaar af Over- og Neder Hovedgaard. Byen har Jernbanestation, Telegrafstation og Postekspedition, Skoler, Lægebolig, Kro og flere Købmandsforretninger.

Stationsforstanderen i Hovedgaard hedder *Ludvig Lindsted* og er født 1867 paa Falster. Lindsteds Karriere ser saadan ud: Elev ved Statsbanerne 1. Aug. 1883, Assistent 1. Aug. 1884 i Esbjerg, 1. Febr. 1896 i Fredericia, Stationsforstander i Løgstrup, 1. Sept. 1901, i Lindsted 1. Oktbr. 1905 og siden 1. Dec. 1915 beklæder Stationsforstanderen sit nuværende Embede i Hovedgaard og er tillige Postekspeditør og kgl. Vejer og Maaler.

A. P. Jensen,
Bagerm., Hovedgaard.

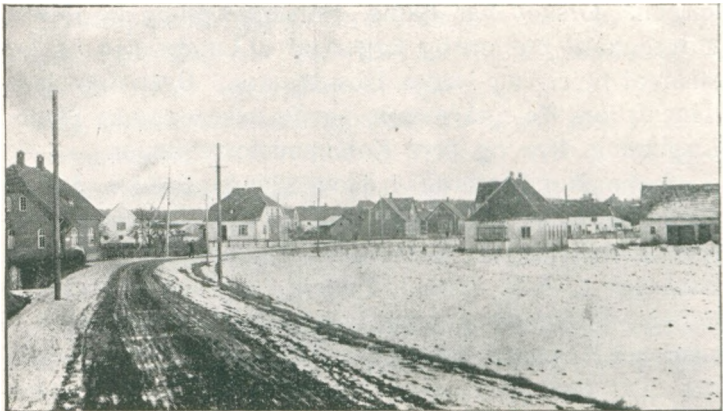
R. H. Rasmussen,
Herreekvipdrl., Hovedg.

Edv. Iversen,
Forvalter, Hovedgaard.

Stationen er aabnet 1867—1868 og dens Personale bestaar nu af 2 Assistenten, 1 Elev, 2 Portører og 1 Hjælpearbejder. 5 Landpostbude hører til Hovedgaard Postekspedition.

Realskoleforstander *Valdemar Munch* er Forstander for Skolen, der har Eksamensret til Mellemskole- og

Parti fra Hovedgaard.

Realeksamen og Ja den til- lige er Kost- skole, har den Elever fra hele Landet. Munch er født 1869 i Veflinge paa Fyn og har faaet sin Ud- dannelselse paa Skaarup Stats- seminarium, Løjtnantssko- len for Fodfol- ket og Statens Lærershøjskole.

Forstanderen er Bestyrelsesmedlem i Hovedgaard Bor- gerforening.

Erhvervslivet i Hovedgaard:

Jens Jensens Bog- og Papirhandel er af temmelig gam- mel Dato, men først i 1918 overtaget af den nuværende

Indehaver. For- retningen om- fatter Bøger, Papir og Ga- lanteri. Jensen er født 1879 i Aasted Sogn pr. Kvissel.

Apoteket var indtil Maj 1918 Hjælpeapotek

Jens Jensens Boghandel.

Hovedgaard Apotek.

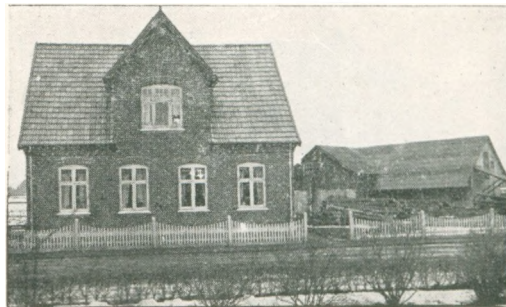
Fabrikant Th. Madsens Ejendom.

til Skanderborg, men ejes nu af Apoteker *R. M. Rasmussen*, der er født 1871 i Randers. Der beskæftiges 4 Mennesker i Apoteket, der er beliggende i den nyopførte Ejendom, Matr. Nr. 2 ea—

2 eb, som er indrettet til samme Brug. Ejendommen tilhører Apotekeren, der har ladet den opføre.

Fabrikant *Th. Madsen*, der er født 1888 i Hjerm, arbejdede i 10 Aar som Mekaniker i Tyskland og nedsatte sig 1916 i Danmark. Fabrikationen er Landbrugsmaskiner samt Kotøjr og et nyt Slags Gasværk til Auto-gensvejsning. Madsen har taget Patent paa sine egne Opfindelser. Virksomheden beskæftiger 3—4 Mennesker.

Savværksejer *Marius Peter Nielsen* er født paa Fyn i Aaret 1885 og kom i Snedkerlære i Horsens.

Marius Peter Niensens Savværk.

I 1913 etablerede Nielsen sig i Hovedgaard med et selvstændigt oprettet Savværk med elektrisk Drivkraft. Der fabrikeres Trævarer, og Virksomheden,

der passes af 2 Mand, har baade Bloksav, Baandsav og 2 Rundsave.

Savværksejer Nielsen ejer Ejendommen Matr. Nr. 2 bz — 2 ey, Matr. Nr. 2 fx, 2 fy — Have og Lager — og Savværket Matr. Nr. 2 fb.

Afsætningsmarkedet for hans Fabrikater er væsentlig her i Jylland.

Albert Sørensen, født 1877 i Kukholm, driver Handelsgartneri si-

den 1905. Sørensen har tidligere været Gartner i Kolding og Odense samt i

Udlandet og nedsatte sig saa i Hovedgaard, hvor han overtog Friis Hansens Gartneri.

Albert Sørensens Handelsgartneri.

Nu omspænder dette 5 Tdr. Land iberegnet Planteskolen. Produkterne afsættes i Omegnen, men eksporteres ogsaa til Norge. Virksomheden beskæftiger 4 Mand, og Gartner Sørensen ejer selv Ejendommen, hvori den har tilhuse.

Købmand *Peter Sørensen* er født 1867 i Karrebæk og er handelsuddannet i Slagelse. I 1903 etablerede han sig i Hovedgaard, idet han startede en Forretning med Udsalg for Crome & Goldschmidt.

Kroen i Hovedgaard er bygget 1868 og den 1. Marts 1918 overtaget af den nuværende Ejer *Andreas Skaarup*, der er født 1884 i Foerom. Skaarup, der egentlig har faaet industriel Uddannelse, har udvidet Kroen med

Hovedgaard Kro.

en Teatersal, der kan rumme 600 Mennesker, og som besøges af de fleste omreisende Provinsteaterselskaber. Kroen, Matr. Nr. 2 cq (mf.), har 10 Gæsteværelser

og til Stadighed 5 Mennesker i Beskæftigelse.

En større Sadelmagerforretning, en gros og en detail, findes i Hovedgaard og indehaves af *Magnus Nielsen*, der er født 1891 og uddannet i Sadelmagerfaget hos sin Fader, F. B. Nielsen.

Sadelmagermester Nielsen har været etableret i Hovedgaard siden 1915 og bor i Vestergade, Matr. Nr. 14 f, hvor han beskæftiger 2 Mennesker; desuden har han 4 faste Rejsende, der finder Afsætning for hans forskel-

Sadelmagermester Niensens Ejendom.

lige Artikler indenfor Branchen.

Ejendommen, hvori Forretningen ligger, er 25 Aar gammel og ejes af Nielsen.

N. beklæder Tillidshvervet som Medlem af Bestyrelsen for Hovedgaard Begravelseskasse.

M. Rotwitt er født i Baulstrup i Hads Herred i Aaret 1857 og kom i Snedkerlære i Horsens. I 1884 etablerede han en Snedkerforretning i Hovedgaard og byggede 1896 Ejendommen Matr. Nr. 2 bo, hvorhen Virksomheden flyttedes. Rotwitt paatager sig baade Møbel- og Bygningsarbejde.

Cyklehandler *Carl Andersen* er født 1875 og fik sin Uddannelse som Mekaniker i Vejle.

Som selvstændig Forretningsmand etablerede han sig i 1907 i Børkop og havde senere Forretning i Aarhus og Vejle, førstnævnte Sted fra 1910—14, sidstnævnte fra 1914—1916. Siden 1916 har Andersen drevet sin Forretning i Hovedgaard, dels med Cykler, dels med Træsko og dels som en Filial af E. Rasmus-

Snedkermester Rotwitts Ejendom.

Cyklehandler Carl Andersens Ejendom.

sens Urforretning i Horsens. Andersen ejer Ejendommen Østergade Matr. Nr. 1 v.

Mejeriet ejes af *Knud Stousholm*, der er født 1875 og efter nogle Aars Uddannelse herhjemme rejste til Sibirien, hvor han opholdt sig i 15 Aar. 1916 vendte han tilbage til Danmark, og i 1918 købte han Hovedgaard Mejeri, der er 4

Hovedgaard Mejeri.

Aar gammelt og er bygget af Mejeribestyrer I. Christensen, Horsens.

Mejeriet producerer Mælk, Smør og Ost, men venter at kunne eksportere al Mælken. Der beskæftiges 3 Mennesker.

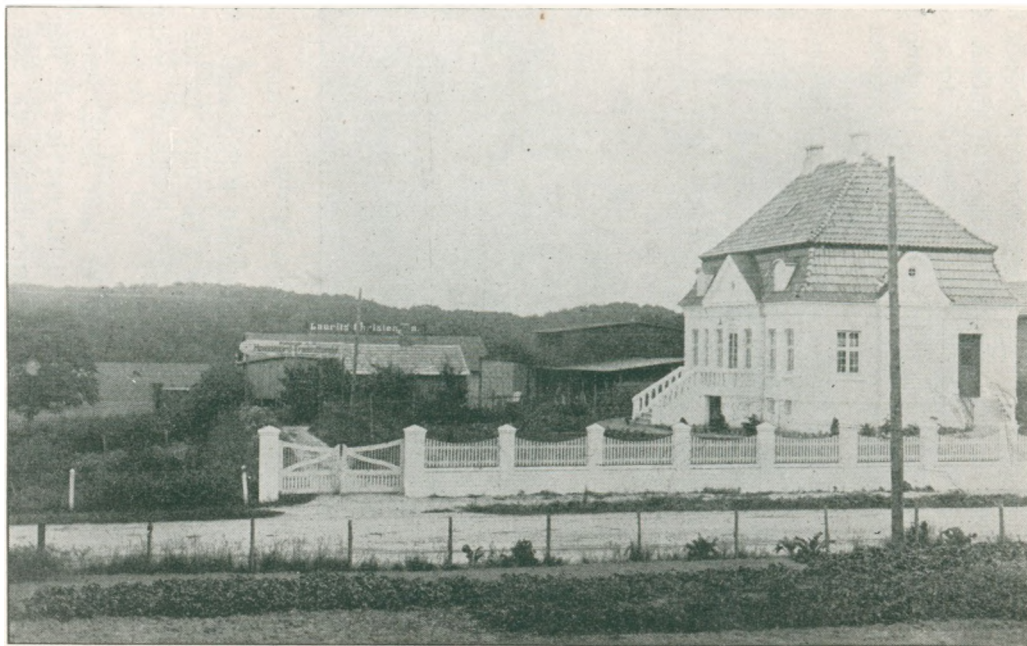
Købmand *Laurits Christensen* er født 1876 i Holstebro og uddannet i Varde. I 1901 nedsatte han sig i Hovedgaard og drev Købmandshandel dér, hvor nu Købmand *Kjær* har Forretning. 1908 solgte Christensen Købmandsforretningen,

men bibeholdt sin Trælastforretning, som i 1916 kom paa Aktier med Christensen som Direktør.

Forretningen omfatter alle Slags Bygningsartikler, der sælges en gros over hele Landet. Den spænder over et Areal paa 2 Tdr. Land.

C. har selv ladet opføre sin private Ejendom, en smuk, stilren Bygning i Palæstil.

Købmand *Laurits Nielsen* driver blandet Købmands-

Købmand Laurits Christensens Ejendom.

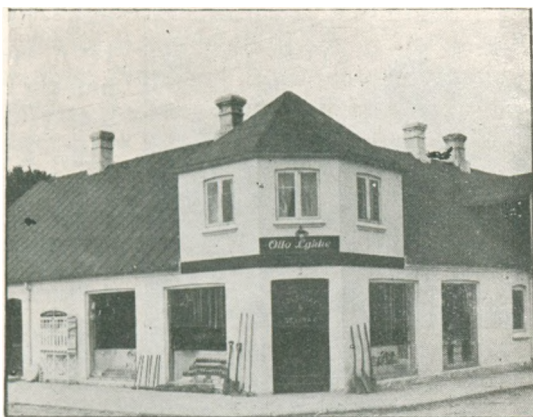
forretning, der omfatter Kolonial, Isenkram, Kul, Korn, Foderstoffer, Støbegods og Træløst. Nielsen er født 1861 i Stouby og fik sin Handelsuddannelse hos afdøde Købmand Høegh i Horsens; i 1887 etablerede han sig i Horsens, men flyttede allerede 1894 til Hovedgaard, hvor han overtog en Forretning, der var oprettet ved

Købmand Laurs Niensens Forretning.

Banens Aabning i 1868 af Købmand Kirkegaard. Nielsen beskæftiger i sin Forretning 5 Personer foruden sig selv. N., der i Aar holder 25 Aars Jubilæum, beklæder en Del Tillidshverv.

Købmand *Otto Lykke*, der er født 1892, lærte hos Christian Nielsen i Hammel. I 1913 etablerede han sin nuværende Forretning som Aktieselskab, da han var umyndig, men overtog i 1916 for egen Regning Forretningen og flyttede den samtidig til den modsatte Side

Købmand Otto Lykkes Ejendom.

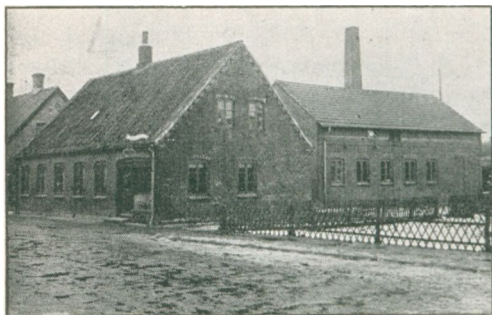
af Gaden i Ejendommen Matr. Nr. 2 be, som han ejer. Virksomheden omfatter Kolonial, Isenkram og Brændselsforretning, Tørv, Kul, Træ samt Markfrø og beskæftiger normalt 2 Mennesker.

Købmand *Viggo Steffens* etablerede sig i Maj 1916, idet han overtog en Forretning, som var grundlagt Aaret i forvejen. Den omfatter Manufakturhandel og Herreekvipering. Købmand Steffens er født 1890 i Vejle og har lært hos Købmand Klitgaard.

Bagermester *A. P. Jensen* er født 1865 paa Ærø og fik sin Uddannelse som

Købmand Viggo Steffens
Forretning.

Bagermester A. P. Jensens Forretning.

Bager i Horsens. 1891 etablerede han sig i Hovedgaard og byggede i 1911 et nyt, moderne Bageri, der normalt beskæftiger 4 Mand, og som fremstiller al Slags Brød.

R. H. Rasmussens Herreekviperingsforretning er etableret 1876, men blev i 1889 flyttet til den nuværende Ejendom Matr. Nr. 2 ad. Rasmussen er født 1847 i Hadrup og er uddannet som Skræder i Odder.

Købmand *I. C. Clausen*, født 1888, har lært Handel i Barbjerg og etablerede sig 1916 i Hovedgaard, hvor

R. A. Rasmussens Herreekviperingsforretning.

han købte en Forretning, der var oprettet i 1912. Den omfatter Kolonial og Isenkram og er beliggende i Ejendommen Matr. Nr. 2 ex—2 ez, der ejes af Købmanden. Virksomheden beskæftiger 2 Personer.

Lagerforvalter *Edvard Iversen* er født 1882 i Frederikshavn og har lært Handelen. Iversen ejer Ejendommen Matr. Nr. 2.

Slagtermester *Jens L. Andersen* nedsatte sig i Aaret

Købmand I. C. Clausens Ejendom.

1888 som Slagtermester i Hovedgaard i Ejendommen Matr. Nr. 2 k, der er en gammel Bindingsværksbygning, som han selv ejer. Virksomheden beskæftiger 5 Mennesker. Slagtermester Andersen, der er født 1859, har været Sogneraadsmlem i 18 Aar, Formand for Hjælpkassen i 10 Aar og Taksationsmand i Husmandskreditforeningen i ca. 20 Aar.

Blikkenslagermester *P. C. Wagenblast* er født i Skelshør 1872 og lærte Blikkenslageriet i Slagelse. Etablere sig i Hovedgaard, hvor han i 1911 byggede sin nuværende Ejendom i Vestergade, Matr. Nr. 2 ed. For-

retningen omfatter Blikkenslager- samt Vandledningsarbejde.

Kirstine Iversen driver Manufakturhandel siden 1912. Forretningen, der oprindelig laa paa den modsatte Side af Jernbanelinien, flyttedes i 1918, da Lagerforvalter

Lagerforvalter Iversens Ejendom.

Iversen købte Ejendommen Matr. Nr. 2, derhen. Forretningen omfatter blandet Manufaktur og Modevarer foruden Systue og beskæftiger ca. 5 Damer. Fruen etablerede sig selvstændig som ugift.

Købmand *C. Johansen Kjær* er født 1882 i Gjørding, hvor han lærte Handelen. Johansen Kjær har været etableret siden 1908, først i Boris og siden i Gjørding, indtil han købte sin nuværende Forretning i Hovedgaard. Den omfatter blandet Købmandshandel, Korn,

I. C. Clausen.
Købm., Hovedgaard.

Fru Kirstine Iversen.
Manufakturhdr., Hovedg.

C. Johansen Kfær.
Købm., Hovedgaard.

Foderstoffer, Kul, Træ, Kolonial og Isenkram, og er den ældste Forretning i Byen, idet den er en Fortsættelse af den oprindelige Hovedgaard Købmandshandel, som blev startet i Kroen omkring den Tid, da Banen blev aabnet.

En Del store Gaarde findes i Sognet: *Ørskovgaard* (175 Tdr. Ld.), *Cathrinelund* (198 Tdr. Ld.) og *Store-Hovedgaard* (176 Tdr. Ld.). Den tidligere Ørridslevgaard er i 1887 delt i 2 Gaarde paa henholdsvis 100 og 185 Tdr. Land.

Paa *Hovedskov* pr. Hovedgaard bor Skovrider *Waldemar Lorenzen*, der er født paa Ørstedgaard ved Fredericia i 1860. L. blev Student 1879, Forstkandidat 1884 fra den Kgl. Veterinær- og Landbohøjskole, og fik sin praktiske Uddannelse hos Forstinspektør Koch paa Baroniet Guldborgland paa Lolland. I Aarene 1884—85 var Lorenzen beskæftiget med Planlægning for Grevskabet Rewentlows Skove ved Sønderborg og blev, efter en Studierejse til Finland, Ejer af Skovejendommen „Løndal“ pr. Brædstrup. Fra 1897—1904 Skovrider paa Grevskabet Lindenberg samt Ejer af Korinth Sav-

værk, der senere solgtes til Brahetrolleborg. Siden 1912 har Skovrideren ejet „Hovedskov“. Af Tillidshverv har Lorenzen haft flere, bl. a. har han været Hedeselskabets Tilsynsførende med og Formand for Brædstrup Plantningsforening.

Tolstrup Sogn er Anneks til Katstrup og ligger meget højt med sine ujævne, stærkt sandede Jorder. Horsens—Skanderborg Landevej gaar igennem Sognet.

Tolstrup By har Kirke og Vandmølle. Kirken er fra den romanske Tid og opført af Granitkvadre og Fraadsten. I den senere Middelalder fik Kirken Hvælvinger, og i den nyeste Tid er den blevet delvis ombygget sidst i 1899.

I *Gjedved* ved Landevejen findes Skole, privat Seminarium, Forsamlingshus, Bryggeri og Maltgøreri, Andelsmejeri og Mølle.

Gjedvedgaard har 120 Tdr. Land Jord.

Lundum Sogn støder op til Nim Herred og skilles fra dette af Hansted Aa. Jorden er dels lermuldet, dels sandet og sandmuldet og meget ujævn.

Gennem Sognet gaar Horsens—Bryrup Jernbane.

Af Sognets Byer har *Lundum* Jernbanestation og Telegrafstation, Kirke, Teglværk og et Par Vandmøller. *Lundumskov* har Skole og Forsamlingshus.

Kirken i Lundum er fra den romanske Tid og er bygget af Granitkvadre og Fraadsten. Vaabehuset er af yngre Dato.

Sognepræst er *Magnus Holm*, der er født 1881 i Nørre Birk og blev cand. theol. i Januar 1906. Pastor Holm er Lærer i Religion ved Gedved Seminarium og Medlem af Inspektionen for Hansted Hospital.

Større Gaarde i Sognet er *Dagmarsgaard*, 140 Tdr.

Holger Koster,
Elbæk, Sognepræst.

P. C. Wagenblast,
Blikkenslager, Hovedgaard.

Land, hvoraf Størstedelen er Ager, *Stenkjærgaard, Lottedal* og *Valdemarsgaard*.

Hansted Sogn. Terrænet er ganske lignende de før-omtalte Sognes og gennemskæres ligeledes af den østjydske Længdebane og Horsens—Aarhus Landevej.

Hansted By, der ligger lige ved Landevejen, er den største af Sognets Byer. Her ligger Kirken, desuden en Skole, *Hansted* Hospital, et Teglværk og et Kalkbrænderi.

Kirken, der er aneligere end Landsbykirker i al Almindelighed, er fra den romanske Tid og er bygget af Fraadsten. Men i Middelalderen fik Skibet og Koret under en Ombygning Hvælvinger, og Taarnet byggedes af Munkesten, men er ogsaa senere ombygget.

Sognets andre Byer er: *Egebjærg* med Skole og Forsamlingshus. I *Egebjærg* ligger desuden Horsens Vandværk, der blev opført i Aarene 1874—76 og betydelig udvidet i 1889—90. Det ligger meget smukt i en Dal, omgivet af skovklædte Bakker, hvis Kilderigdom afgiver Vandet. Værket drives ved en Turbine og i den tørre Tid ved Dampkraft.

Endnu en By findes i Sognet: *Raadved*, der har Skole.

Hovedgaarden *Hanstedgaard* har 20¹/₈ Tdr. Hartk., 220 Tdr. Land, hvoraf 50 er Eng og Resten Ager; men foruden hører til Ejendommen Hansted Skov, der indtager et Areal af 114 Tdr. Land.

Hanstedgaard har i gammel Tid blandt andre tilhørt Rane Jonsen, men har iøvrigt haft mange Ejere. Enken efter en af disse skænkede i Aaret 1705 Godset til et af hende i Hansted By oprettet Hospital, beregnet til fattige, gamle, vanføre Mennesker, og er senere udvidet, saa det nu kan huse 60 Mænd og Kvinder.

Andre større Gaarde i Sognet er *Egebjærggaard*, *Raadved-Kjærsgaard* og *Petersholm*.

Hansted Strandgaard ejes af Gaardejer *Peter Petersen*, der er født 1877 i Hansted. Petersen er Formand for Sogneraadet og Formand i Hansted Kvægavlerforening og fra 1. Juli 1918 Vurderingsmand til Ejendomsskyld. Petersen har taget Præliminæreksamen i Horsens og Handelseksamen 1894 fra Jyllands Handelsakademi i Aarhus.

I Nærheden af Hansted rejstes i 1901 en Sten til Minde om den frygtelige Jernbaneulykke den 26. December 1876.

Vær Sogn ligger sydligst i Vor Herred. Ogsaa dette Sogn bestaar for Størstedelen af højtliggende og bakkede Jorder, der dels er sandmuldede, dels lermuldede med Lerunderlag.

Vær Kirke med Præstegaard er beliggende ved *Vær Sø* og stammer fra den romanske Tid, men er senere meget ombygget. En af Danmarks berømteste Mænd, Rigskansleren Peter Griffenfelds Kiste staar i Kirkens Kapel.

Sognepræst er *H. C. Andersen*, er født 1879 i Gislinge i Tudse Herred. Teologisk Embedseksamen fra Universitetet.

Stensballe er den største af Sognets Byer. Den ligger ved Landevejen og har Skole og Forsamlingsbygning. Andre Byer er *Haldrup*, *Meldrup* og *Blirup*.

Hovedgaarden *Stensballegaard* er en meget gammel Gaard, der nu ejes af Krag-Juel-Vind-Frijs. Til Gaarden hører 853 Tdr. Land, hvoraf Halvdelen er Skov og Eng og Halvdelen Ager.

En anden større Gaard, hvis Tilblivelse kan føres 600 Aar tilbage i Tiden, er *Værholm*.

Nebel Sogn, der er Anneks til Vær, gennemskæres af Landevejen fra Horsens til Aarhus og af den østjydske Længebane.

Terrænet er stærkt bakket og Jordbunden muldleret.

I Sognet ligger Byerne *Nebel*, *Serridslev* og *Bleld*. I *Serridslev* ligger Kirken, der er opført i 1878 i gotisk Stil af Rødste1. En 18-armet Messinglysekroner er at Grev Frijs skænket Kirken.

Serridslevgaard er den største i Sognet og stammer vistnok fra Begyndelsen af det 15. Aarhundrede, Hovedbygningen dog fra 1877.

Formanden for *Nebel* Sogneraad er Gaardejer *P. A. Pedersen*, der bor i *Serridslev* og har boet der siden 1902. *Pedersen* er født 1872 i Sognet og har været Sogneraadsformand siden 1. April 1917.

Gangsted Sogn er det mindste i Herredet og bestaar af lerede, højtliggende, bakkede Jorder.

I *Gangsted* By, der har Skole og Sparekasse, ligger Sognets Kirke, der ligesom de øvrige Kirker fra den romanske Tid er bygget af Granitkvadre, men i Slutningen af Middelalderen delvis ombygget.

Sognepræst *Holger Køster* er født 1848 i Tyregodlund Præstegaard og blev Student fra Horsens Latinske skole i 1868. 5 Aar senere cand. theol. Pastor Køster var Formand for Gangsted-Søvind Sygeplejeforening fra 1904—18.

Elbæk, Aggestrup og *Ballebo* er Sognets andre Byer; førstnævnte har baade Friskole og Folkehøjskole.

Forstander for Elbæk Højskole er *Johannes Elbæk*, der er født 1860 i Ørskov og har gennemgaaet Gedved Seminarium. Elbæk har ledet Højskolen siden 1894, fra 1887—1905 havde han tillige Elbæk Friskole. Formand for Plejehjemsforeningen for Aarhus Stifts sydlige Del og Formand for Søvind-Gangsted Værgeraad siden 1907.

Søvind Sogn, hvortil hører Øen Vaarsø, har Byerne *Søvind*, der ligger ved Landevejen, *Brigsted*, *Toftum*, *Ørbæk* og *Aars*. Søvind har Jernbanestation, Skole, Forsamlingsbygning og Andelsmejeri. Desuden ligger Sognets Kirke i Søvind.

Hovedgaarden *Tyrrestrup* er Sognets største Gaard, 579 Tdr. Land, hvoraf Størstedelen er Ager. Hovedbygningen er opført 1720 med 3 Fløje i et Stokværk. Andre større Gaarde er *Torupvolde*, *Grotkjær*, *Reballegaard*, *Hedegaard* og *Glibinggaard*.

II

NIM HERRED

NIM HERRED er det sydligste i Amtet og støder mod N. Ø., N. og N. V. op til Vor, Tyrsting og Vrads Herreder. Den sydlige Del grænser til Vejle Amt og Horsens Fjord. Herredets Udstrækning er ca. 2 Mil paa begge Leder. Den vestlige og midterste Del er meget højtliggende med flere høje Punkter, mod Ø. falder Overfladen af og mod S. Ø. og S. er der snarest lavt. Jordbunden er afvekslende sandet, muldblandet og lermuldet og meget lidt skovbevokset.

Købstaden *Horsens* og Øen *Endelave* i Kattegat hører til Nim Herred.

Sammen med Vor Herred udgør Nim eet Provsti, i verdslig Henseende kommer det ind under Vor og Nim Herreders Jurisdiktion.

Tamdrup Sogn, der er det største i Herredet, gennemskæres af Landevejen fra Horsens til Silkeborg og Nr. Snede og af Jernbanerne Horsens—Tørring og Horsens—Bryrup.

Den bakkede, højtliggende Jordbund er dels lermuldet, dels sandmuldet og skovbevokset.

Ved Nr. Snedevejen ligger Tamdrup Kirke, der stam-

mer fra det 12. Aarhundrede og vistnok er Danmarks ældste, romanske Kirke. I sin nuværende Skikkelse minder den dog meget lidt om den oprindelige paa Grund af en gennemgribende Ombygning i Slutningen af Middelalderen og en endnu langt senere, der skyldtes en Ildebrand foraarsaget ved Lynnedslag. Ved en Reparation i Midten af forrige Aarhundrede fandt man en Del Kalkmalerier, som det dog ikke lykkedes at bevare.

Byerne i Sognet hedder *Kjørup*, der har Jernbane-, Telegraf- og Telefonstation, *Vrønding*, med Skoler, Forsamlingsbygning og Jernbane-, Telegraf- og Telefonstation samt Læge og Dyrlæge, *Molgjær*, *Lund*, *Vinten* og *Enner*, der har Fattiggaard.

Af større Gaarde skal nævnes *Bisgaard* med 347 Tdr. Land, *Provstlund* med 280 Tdr. Land, *Aarupgaard* med 190 Tdr. Land og *Marienburg* med 148 Tdr. Land.

I *Nim* Sogn ligger Bavnehøj 334 Fod; ved Landevejen Horsens—Silkeborg ligger Byen *Nim* med Kirke, Skole, Sparekasse og Kro.

Den fladlottede, lille Kirke er fra den romanske Tid og bygget af Granitkvadra. Senere fik den Taarn og Vaabenhus.

Nim var i Middelalderen Krongods. Marsk Stig havde det i Forlening af Erik Klipping.

Gdr. *Peder Secher* ejer *Søballegaard* og er født 1863 i Ørskov. Secher er Sogneraadsformand, Amdsraadsmedlem, Forligskommissær samt Formand og Regnskabsfører for Brugsforeningen.

Underup Sogn er det mindste i Herredet og Anneks til *Nim*. Ogsaa i dette Sogn er Jorderne højtliggende og bakkede; et enkelt Punkt *Møgelbjærg* er 346 Fod højt.

I *Underup* By ligger Kirken og Skolen. Kirken til-

Peder Secher.
Gaardejer, Søballegaard.

Mathias Christiansen,
Købmand, Endelave.

hører Hartkornsejerne og er i Tidernes Løb ombygget og restaureret. I Nærheden af Underup i Ørsbjerg ligger Næskongen Ørst begravet. En Mængde fredlyste Gravhøje findes i Nærheden af Vorbjærg.

Andre Byer er *Torp* med Skole og Andelsmejeri og *Vorbjærg* med Forsamlingshus.

Virring Sogn med Hovedbyen *Virring* er en Del skovbevokset og stærkt bakket. Her ligger Hovedgaardens *Rask*, der omfatter 780 Tdr. Land. Hovedbygningen er opført 1840 og bestaar af grundmuret Stuehus og 2 Sidefløje. Foruden *Virring* By, der ligger ved Landevejen og har Kirke, Skole og Forsamlingshus, har Sognet Byerne *Trebjærg*, *Kodallund* og *Honum*. *Trebjærgs* og *Honums* Oprindelse kan føres helt tilbage til det 15. Aarhundrede; i sidstnævnte By er der Skole, Forsamlingshus, Telefonstation og Fattiggård.

Hornborg Sogn skilles fra Vejle Amt af Bygholm-aas Baa, Gjesageraa. En Del Skov dækker de overvejende lermuldede Jorder.

Hornborg By har Forsamlingsbygning, Skole og Kirke. *Havrums* og *Kalhaves* har ligeledes Skole; *Flem-*

ming og *Dortheasminde Stationsby* har Jernbanestation og Telegrafstation.

Endelave Sogn bestaar af den i Kattegat liggende Ø Endelave ud for Horsens Fjord. Jordbunden er ret frugtbar undtagen i den nordøstlige Del, der er hedebevokset.

Sogneraadsformand er *Mathias Christiansen*, der er født i Horsens 1869. Christiansen driver Købmandsforretning, hvortil han er uddannet i sin Fødeby.

III

HJELMSLEV HERRED

1610

HJELMSLEV HERRED er det stærkt bakkede Højdeparti omkring Skanderborg-og Mos Sø; mod Øst dannes Grænsen af Hads og Ning Herreder, mod Nord af Framlev og Gjærn Herreder; Vor og Tyrsting Herreder danner den sydlige og østlige Grænse. Herredets Udstrækning er ca. $2\frac{3}{4}$ Mil fra V. til Ø., $1\frac{1}{2}$ Mil fra N. til S. Det højeste Punkt er *Ørnekol*, der er 414

Fod, og som med sit Affald til alle Sider ligner en Ø, fordi det ved Udkanterne er omgivet af Søer og Vandløb.

Jorderne er for Størstedelen sandede, men i den

østlige og midterste Del af Herredet forekommer Leret dog ret sammenhængende. Omtrent $\frac{1}{10}$ af Herredets Areal er dækket af Skov. Købstaden Skanderborg ligger i Hjlemslev Herred, der i gejstlig Henseende danner ét Provsti med Gjern Herred. I verdslig Henseende hører det under Hjlemslev-Gjern Herreders Jurisdiktion og gl. Skanderborg Amts 1. Forligskreds. En Mængde Oldtidsmonumenter findes spredt i Herredets Sogne.

Skanderup Sogn, der er Anneks til Skanderborg Købstad, bestaar af højtliggende, overvejende bakkede Jorder, der er muldlerede med Lerunderlag, i den vestlige Del dog mere sandede. Sognet vrimler af Aaer og mindre Vandløb, desuden ligger Skanderborg Sø og Mos Sø i Sognet. De to Søer forbindes med hinanden ved Taaning Aa. Sognet gennemskæres af den østlige Længdebane og Skanderborg—Silkeborg—Skjern Banen, jigesom Landevejene fra Skanderborg til Aarhus, Silkeborg, Viborg og Horsens gaar gennem det.

Skanderup Kirke, der ligger i Nærheden af Skanderborg Sø, er fra den romanske Tid og er bygget af Fraadsten, men senere meget ombygget med Mursten. Under 3 Aars Krigen blev den istandsat, da den havde lidt Overlast under Fjendens Ophold i Jylland.

Sognets Byer er *Foerlev*, der har Skole, Sparekasse og en Mølle, *Vrold*, der ligeledes har Skole, desuden Andelsmejeri, og *Gram*, der ogsaa har Skole.

I Vrold bor Sogneraadsformanden, Gaardejer *P. Pedersen*, der er født 1873 i Foerlev i samme Sogn. I 1902 købte Pedersen Brørup Nygaard, men solgte den 2 Aar efter og købte da sin nuværende Ejendom.

Sogneraadsformanden er højskole- og landbrugsskoleuddannet og valgtes i 1913 ind i Sogneraadet, hvis Formand han har været siden 1917.

P. Pedersen.
Gaardejer, Vrold.

P. L. Christensen,
Stationsforst., Stilling.

N. I. Nielsen-Greff,
Mølleeejer, Stilling.

Større Gaarde er *Mallinggaard*, der har 287 Tdr. Land, hvoraf langt den overvejende Del er Ager, *Foerlevgaard* med 182 Tdr. Land, og *Ladegaard* ined 153 Tdr. Land. Andre Gaarde er *Edelslund*, *Leegaardslyst*, *Østergaard*, *Justenborg*, *Nørregaard*, *Frederiksminde* og *Sølund*.

Nord for Skanderborg Sø ligger *Nonnebjerg*, der er 275 Fod højt — og almindeligvis antages for at være det Sted, hvor Niels Ebbesen faldt den 2. November 1340. I Vrold har der tidligere ligget en Kirke; ved Skvæt Mølle er der en *fordum* hellig Kilde, der saa sent som i den 2. Halvdel af det 19. Aarhundrede søgtes Valborg og St. Hans Aften.

Stilling Sogn, der er Anneks til Skanderborg Købstad, ligger meget højt med bakkede, muldlerede Jorder. Landevejen fra Skanderborg til Aarhus og Randers samt den østjydske Længdebane gaar gennem Sognet.

I Sognet ligger Stationsbyen af samme Navn. — *Stilling* By har Kirke, Skole, Andelsmejeri og Jernbanestation.

Kirken er bygget af Granitkvadre paa Sokkel med

Skraakant og stammer fra den romanske Tid. I den senere Middelalder fik Skibet og Koret Hvælvinger, og endnu senere er Kirken blevet en Del ombygget.

Stationsforstander i Stilling er *P. L. Christensen* der er født 1871 og fik Ansættelse ved Statsbanerne i

Stilling Mølle.

Aaret 1888. Christensen's Data ser saaledes ud: Fra 1901 Stationsforstander i Gadstrup, fra 1911 i Stilling, hvor han tillige er Postekspeditør. Ved Stationen er der 2 Medhjælpere og 2 Portører.

Stationsforstander Christensen er desuden kgl. Vejer og Maaler.

Erhvervslivet i Stilling:

Stilling Mølle ejes af Mølleejer *N. J. Nielsen-Greff*, der er født 1866 i Tved og er uddannet i Faget paa

Tved Mølle og Albani Mølle i Odense. 1904 forpagtede han Hadrup Mølle og købte 1912 sin nuværende Mølle, der er bygget 1886, og som kun formaler Grut, Gryn, Rugmel og Bygmel. Til Møllen hører et Savværk. Virksomheden beskæftiger 2 Mennesker og drives af Raaolliemotor og elektrisk Motor.

Nielsen-Greff er i Bestyrelsen for Brugsforeningen.

Bagermester *Viggo Jensen*, der er født 1892, har lært i Horsens hos Bagermester H. P. Larsen og etablerede

sig 10. April 1918 i Stilling, hvor han overtog Forretning og Ejendom efter Bagermester Chr. Sørensen. Virksomheden, der ca. 20 Aar gammel, fremstiller al Slags Brød. 4000 Kv.-Alen hører til Ejendommen.

A. M. *Hansen* er Mejeribestyrer paa Andelsmejeriet *Albøge*, hvilken Stilling han har beklædt siden 1917. Hansen er født 1888 i Saxild og blev uddannet til Mejerist paa Bangskilde ved Mallings.

Albøge Andelsmejeri er grundlagt 1887 med ca. 140 Andelshavere, et Antal, der nu er fordoblet Smørproduktionen er under normale Forhold over $\frac{1}{4}$ Mill. Pund. Mejeriet beskæftiger 5 Mennesker, og dets Formand er Husmand R. P. Rasmussen, Gram Mark.

Bagermester Viggo Jensens Ejendom.

Stilling Teglværk er startet for 25 Aar siden af *Mathias Iversen* og drives nu af et Selskab med *E. Høeberg* som Direktør.

Virksomheden, der indtager et Areal paa 21 Tdr. Land, beskæftiger 12—15 Mand og faar Kraften fra Odder Elektricitetsværk.

Der fremstilles haandstrøgne og maskinstrøgne Facadesten, Drænrør etc.

Fruering Sogn bestaar af en større, nordlig Del og en mindre sydlig, der er adskilt fra hinanden ved Hylke Sogn i Vor Herred og er omgivet af Annekset Vitved,

Skraakant og stammer fra den romanske Tid. I den senere Middelalder fik Skibet og Koret Hvælvinger, og endnu senere er Kirken blevet en Del ombygget.

Stationsforstander i Stilling er *P. L. Christensen* der er født 1871 og fik Ansættelse ved Statsbanerne i

Stilling Mølle.

Aaret 1888. Christensen's Data ser saaledes ud: Fra 1901 Stationsforstander i Gadstrup, fra 1911 i Stilling, hvor han tillige er Postekspeditør. Ved Stationen er der 2 Medhjælpere og 2 Portører.

Stationsforstander Christensen er desuden kgl. Vejer og Maaler.

Erhvervslivet i Stilling:

Stilling Mølle ejes af Mølleejer *N. J. Nielsen-Greff*, der er født 1866 i Tved og er uddannet i Faget paa

Tved Mølle og Albani Mølle i Odense. 1904 forpagtede han Hadrup Mølle og købte 1912 sin nuværende Mølle, der er bygget 1886, og som kun formaler Grut, Gryn, Rugmel og Bygmel. Til Møllen hører et Savværk. Virksomheden beskæftiger 2 Mennesker og drives af Raaliemotor og elektrisk Motor.

Nielsen-Greff er i Bestyrelsen for Brugsforeningen.

Bagermester *Viggo Jensen*, der er født 1892, har lært i Horsens hos Bagermester H. P. Larsen og etablerede

sig 10. April 1918 i Stilling, hvor han overtog Forretning og Ejendom efter Bagermester Chr. Sørensen. Virksomheden, der ca. 20 Aar gammel, fremstiller al Slags Brød. 4000 Kv.-Alen hører til Ejendommen.

A. M. *Hansen* er Mejeribestyrer paa Andelsmejeriet *Albøge*, hvilken Stilling han har beklædt siden 1917. Hansen er født 1888 i Saxild og blev uddannet til Mejerist paa Bangskilde ved Malling.

Albøge Andelsmejeri er grundlagt 1887 med ca. 140 Andelshavere, et Antal, der nu er fordoblet Smørproduktionen er under normale Forhold over $\frac{1}{4}$ Mill. Pund. Mejeriet beskæftiger 5 Mennesker, og dets Formand er Husmand R. P. Rasmussen, Gram Mark.

Bagermester Viggo Jensens Ejendom.

Stilling Teglværk er startet for 25 Aar siden af *Mathias Iversen* og drives nu af et Selskab med *E. Høeberg* som Direktør.

Virksomheden, der indtager et Areal paa 21 Tdr. Land, beskæftiger 12—15 Mand og faar Kraften fra Odder Elektricitetsværk.

Der fremstilles haandstrøgne og maskinstrøgne Facadesten, Drænrør etc.

Fruering Sogn bestaar af en større, nordlig Del og en mindre sydlig, der er adskilt fra hinanden ved Hylke Sogn i Vor Herred og er omgivet af Annekset Vitved,

Skanderup Sogn, Skanderborg Sø, Vor Herred og Hads Herred. Jordbunden bestaar af Sandmuld med Lerunderlag blandet med Sand. Aarhus—Horsens Landevejen gaar gennem Sognet.

Byerne er *Fruering*, med Kirken, Præstegaard, en Skole og en Sparekasse, *Virring*, med 2 Skoler og Forsamlingshus samt Andelsmejeri og Mølle, *Svinsager*, *Hvolbæk*, *Skaarup* og *Gjesing*, der ogsaa har Skole.

Kirken, der er indviet til vor Frue er fra den romanske Tid og er bygget af Fraadsten, men i Nutiden tildels ombygget af Mursten. I den senere Middelalder fik Skibet Hvælvinger. Altertavle og Prædikestol er i Renæssancestil.

Hovedgaardene *Herschendsgave* og *Sophienlund* ligger i Fruering Sogn.

Herschendsgave, under Slægthuset af samme Navn, har 12¹/₈ Td. Hartk., 298¹/₂ Td. Land, hvoraf 111 er Skov, Resten Ager og Eng. Den nuværende Hovedbygning er opført 1868 af gule Mursten i 2 Stokværk med Taarn og kobbertækket, gennembrudt Spir.

Sophienlund, under Stamhuset Rathlousdal, har 23 Tdr. Hartk., 299 Tdr. Land, hvoraf langt den største Del er Ager. Tidligere hed Gaarden Rindelevgaard.

Sognet er opkaldt efter Ring Kloster, der tidligere laa her. Grunden til at Sognet blev delt er efter Sagnet den, at Præsten i Hylke Sogn beklagede sig til Chr. IV over, at hans Pastorat var for lille og Naboens for stort. Ring Kloster, Nissumgaard og Tammestrup-Øde blev derefter taget fra Fruering og lagt til Hylke.

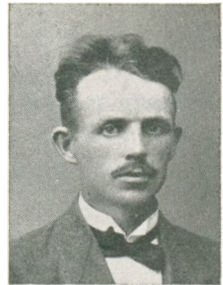
Vitved Sogn er Anneks til Fruering. Kirken ligger midt i Sognet, der bestaar af sand- og lermuldede, bakkede Jorder, der flere Steder er stenede med et Under-

A. M. Hansen.
Mejeribestyrer, Stilling.

Viggo Jensen.
Bagermester, Stilling.

Hakon Sørensen.
Forsøgsleder, Hørning.

lag af Ler. Sognets Østgrænse dannes af Landevejen Aarhus—Horsens.

Det højeste Punkt er *Ørnekol*, 414 Fod.

I Sognet ligger Byerne *Vitved*, med Kirken, en Skole og Forsamlingshus, samt *Fastrup* med Misionshus og Mølle.

Kirken er fra den romanske Tid og er bygget af Granitkvadre, men Hvælving og Taarn er af nyere Dato. Altertavlen er en Kopi af Carl Blochs Billede i Holbæk Kirke og er udført i Barokstil.

Blegind Sogn er Herredets mindste. Jorderne er overvejende lermuldede og frugtbare.

Blegind er Sognets eneste By. Kirken, Skolen og Præstegaarden ligger her.

Kirken er kun lille, oprindelig fra den romanske Tid, men meget ombygget.

Hørning Sogn er Anneks til Blegind. Jordbunden er meget ujævn og højtliggende og for en Del dækket af Skov. Den østjydske Længdebane og Skanderborg—Aarhus Landevej gaar igennem Sognet.

Stationsbyen *Hørning* er den største i Sognet. Den

ligger ved Landevejen og er forsynet med alt hvad en moderne Stationsby i vore Dage skal have: Kirke, Skole, Lægebolig, Sparekasse, Gæstgiveri og Kro, Jernbane-, Telegraf- og Telefonstation samt Postekspedition.

Kirken er, som de fleste Landsbykirker i denne Egn, fra den romanske Tid og opført af raa Granit og

Hørning Mølle.

Munkesten. Senere fik Kirken Hvælvinger, endnu senere Vaabenhus, der er bygget af Mursten.

Hørning-Stenen, der nu findes paa Aarhus Musæum, er fundet i Hørning Sogn 1849. Den bærer Indskriften: „Toke Smed rejste Sten efter Torgisl Gudmundsøn, som gav ham Kuld og Frelse“. En Del af Hørning By brændte 1859.

Sognepræst i Hørning er *Alfred Bang Biering*, der er født i Vig i Odsherred i 1864. Pastoren, der har beklædt sit nuværende Embede siden 1907, har tidligere

været Sognepræst i Håderup og endnu tidligere Lærer i København. Pastor Bang Biering er Formand for Menigheds- og Værgeraad.

Stationsforstander i Hørning er *G. H. Mortensen*, der er født 1863 og ansat ved Statsbanerne 1885 som Elev. M. blev Assistent 1886, Forstander i Hammerum 1909 og

Købmand Thordahls Forretning.

tiltraadte sit nuværende Embede 1. Marts 1914. Ved Stationen er ansat 2 Assistenten og 7 Portører.

Erhvervslivet i Hørning:

Købmand *Carl N. Thordahl* har siden 1916 drevet Forretning, og Virksomheden omfatter bl. Købmandshandel samt Kul, Kokes og Brænde og beskæftiger 2—3 Mennesker. Thordahl, der er født 1879 i Søby og har lært Handelen i Nykøbing M., var først etableret i Kirkeby og senere i Korup, inden han overtog sin nuværende Forretning.

Købmand *Chr. Elgaard*, der er født 1878 i Galten,

Købmand Chr. Elgaards Forretning.

hvor Faderen var Landmand, lærte Handel hos Fr. Dich i Gjerlev St. I 1907 etablerede Elgaard sig i Hørning og overtog Chr. A. Østergaards Faders Forretning, der var grundlagt ved Banens Aabning. Virksomheden omfatter

Købmand Chr. Elgaards Forretning.

Korn, Kolonial, Isenkram, Foderstoffer, Frø, Bygningsartikler, Støbegods etc., er med andre Ord en typisk, gammel, blandet Købmandshandel.

Bygningerne er alle ombyggede og udvidede og ligger paa et Areal, der udgør ca. 1 $\frac{1}{2}$ Td. Land.

Til Forretningen hører en Motormølle paa 32 H. K., desuden ejer Elgaard 2 Vindmøller, hvoraf den ene er nybygget, samt et Savværk, der bl. a. fremstiller Hjulnav, i Virksomheden beskæftiges 12 Mennesker. Butikshandelen er bortforpagtet til Købmand Thordahl.

Købmand Elgaard er Tillidsmand i Skanderborg Banks Filial i Hørning.

Bagermester N. Niensens Forretning.

Bagermester *N. Nielsen*, er født i Hørning 1869 og har staaet i Lære samme Sted. Nielsen lejede i 1915 sit nuværende Bageri af et Konsortium.

Brugsforeningen er oprettet 1. April 1917 paa Initiativ af Beboerne. Ejendommen, som er en tidligere Skolebygning, er indrettet til Forretningsbrug og ejes af Brugsforeningen.

Hørning Kro, der drives af Enkefru *Kjær Nielsen*, er aabnet ved Banens Indvielse, men vil nu blive eksproprieret af Statsbanerne, der skal bruge Pladsen.

„*Havebrugsgaarden*“ i Hørning er bygget i 1859 efter den store Brand, der delvis lagde Byen øde. Den Opgave er en dobbelt, dels Forædling af alle Slags Haveplanter — hertil benyttes 22 Tdr. Land Agerjord — og dels Forsøg og Undersøgelser, hvis Resultater offentliggøres i Tidsskrifterne „Haven“ og „Vort Havebrug“.

„Havebrugsgaarden“.

Forsøgsgaarden, der ejes af det jydskes Haveselskab, er oprettet 1913 og forestaas af Forsøgsleder *Hakon Sørensen*, der er født 1883 i Rørth ved Odder og har faaet sin Udannelse dels i Danmark, dels i Udlandet. Sørensen er Formand i Brugsforeningen og for Sundhedskommissionen.

Andre Byer i Sognet er *Fregerlev*, *Bjertrup* og *Durup*, der har Vandmølle.

Agerskovgaard er med sine 160 Tdr. Land den største Gaard i Hørning Sogn.

Carl V. Thordahl.
Købmand, Hørning.

G. H. Mortensen.
Stationsforst., Hørning.

Chr. M. Elgaard.
Købmand, Hørning.

Adslev Sogn er højtliggende og bakket med Jorder, der overvejende er muldsandede med Underlag af Sand og Grus, flere Steder af Kvægler. Sognet er en Del skovbevokset, og Randers—Skanderborg Landevej gaar gennem det.

Byerne hedder *Adslev* og *Jeksen*.

I *Adslev* ligger Kirken og en Skole. *Jeksen* ved Landevejen har Skole og Forsamlingshus, Sparekasse og Kro.

Mesing Sogn er Anneks til *Adslev*. Jorden er frugtbar, muldet med Lerunderlag. Paa Sydgrænsen af Sognet løber *Illerup Aa*.

Mesing By har Skole, Forsamlingshus og Kirke, der tilhører Hartkornsejerne.

Dover Sogn er Herredets største og omgives af en Mængde Vandløb og Søer, mod Nord af *Ravn Sø* og *Knud Sø*, der forbindes ved *Knud Aa*, mod Vest og Syd af *Birk Sø*, *Rymølle Sø*, *Ves Sø* og *Mos Sø*.

Ca. $\frac{1}{7}$ af Herredets Areal er skovdækket. Terrænet er bakket og Jorden overvejende lermuldet; i den vestlige Del dog sandmuldet.

Landevejen Skanderborg—Silkeborg og Skanderborg—Silkeborg—Skjern Banen gaar gennem Sognet.

Dover Kirke ligger ud til Landevejen. Den er indviet til St. Andreas, og Skibet og Koret er fra den romanske Tid, Hvælvingerne fra den senere Middelalder, og samtidig byggedes Taarn og Vaabenhus af Munkesten. Kirken har vistnok oprindelig været Herredskirke.

Sognepræst i Dover er *N. E. Rechendorff*, der er født 2. September 1861 i København og har faaet sin teologiske Embedseksamen i 1886. Pastor Rechendorff har tidligere været Sognepræst i Aastrup-Starup i Ribe Stift og senere i Dover-Venge; fra 1. Jan. 1914 beklæder han kun Embedet i Dover.

Sognepræst Rechendorff er Formand for Værgeraadet og Menighedsraadet og for Fiirgaarde Børnehjems Bestyrelse og er desuden af Herredets Præster valgt til Medlem af Præstegaardskommissionen for Hjlemslev-Gjern Herreder.

Præstegaarden, der allerede nævnes i Aaret 1573, ligger i *Svejstrup* By; her findes desuden Missionshuset Karmel og et Forsamlingshus. Andre Byer: *Bjedstrup*, med Skole, *Illerup*, hvor der ligger en Mølle, *Alken*, med Andelsmejeri, Jernbane- og Telegrafstation, *Boes*, med Skole og Mølle, og *Rye Stationsby*, der ligger ved Landevejen og er Sognets største By. Her er Skole, Folkehøjskole og teknisk Skole, Kro, Købmandsforretninger, Bageri, Mølle, Savmølle samt naturligvis Jernbane-, Telegraf- og Telefonstation. Endelig er der *Sim, Fiirgaarde*, med Skole, Fattiggaard, Børnehjem og Mølle, *Hemstok* og *Nygaard*.

Dovergaard har ca. 370 Tdr. Land, hvoraf Størstedelen er Ager.

Venge Sogn er Anneks til Dover. Jorderne er over-

vejende lerede; i den nordlige og nordvestlige Del skarpsandede. Venge Sø, Peders Sø samt en Del af Ravn Sø ligger i Sognet, der gennemskæres af Landevejen Skanderborg—Viborg.

I *Venge By* ligger Kirken, der er opført omkring Midten af det 12. Aarhundrede, som en enskibet Korskirke. I Slutningen af Middelalderen, da det nuværende, gotiske Taarn og Vaabehuset opførtes af røde Munkesten, fik Skibet og Koret spidsbuede Hvælvinger.

Koret er særlig smukt. Der er i Kirken fundet Kalkmalerier fra ca. 1200.

Byerne *Søballe*, *Haarby* og *Nørre-Vissing* har alle tre Skoler, sidstnævnte ogsaa en Kro.

Hovedgaarden *Sophiendal* har 735 Tdr. Land, hvoraf 100 er Eng, 250 Skov og Resten Ager. Hovedbygningen er opført 1876—79 med 3 Fløje i eet Stokværk med Kælder og Kviste samt 1 Taarn.

I Sognet laa i gamle Dage et Benediktiner-Kloster, Venge Kloster, der allerede i Valdemar den Stores Tid var i Forfald.

IV

TYRSTING HERRED

TYRSTING HERRED skilles ved Jul Sø og Gudenaå mod Nord fra Gjern Herred, mod Øst støder det til Hjlemslev, Vor og Nim Herreder; Grænsen dannes for en stor Del af Gudenaå og Mos Sø; den vestlige Del af Herredet er skilt fra Vrads Herred ved Salten Aa og Matrup Mølleå. Udstrækningen fra N. til S. er ca. 3 Mil; fra V. til Ø. $2\frac{1}{4}$ Mil. Overfladen hører til Jyllands højest liggende; de højeste Punkter er Rye Sønderskov (516 F.), Himmelbjerget (469 F.) og Ottehøje (450 Fod).

Mod Øst bestaar Jordbunden mest af Sand, i Midten af Ler, men med koldt Underlag. Dette Herred og Vrads Herred er de ufrugtbarste i Amtet.

Rye Sogn er det nordligste og største i Herredet; den østlige og nordlige Del støder op til *Mos Sø, Gudena Sø, Ryemølle Sø, Ves Sø, Birk Sø og Jul Sø*, der alle gennemløbes af Gudenaå; en Del af Sydgrænsen dannes af den 536 Tdr. Land store *Salten Langsø*.

Overfladen er højtliggende og meget bakket, over $\frac{1}{3}$ af Arealet er skovdækket, og de tidligere nævnte

høje Punkter, Rye Sønderskov og Himmelbjerget, ligger i dette Sogn. Jorden er overvejende skarpsandet.

I Byen *Rye* ligger Kirken og Præstegaarden samt Høj-skole; desuden Afholdshjem med Forsamlingsaal, Sparekasse, Kro og Telefonstation.

Parti fra Rye.

I Kirken, der stammer fra den romanske Tid, men som ikke har bevaret ret meget af sin oprindelige Skikkelse, findes en Ligsten over den næstsidste Abbed i Øm Kloster.

Sognepræsten i Rye *Johannes Alfred Filskov* er født i Møgeltønder i Nordslesvig 1872 og blev Student fra Ribe Skole 1890. Syv Aar senere tog Filskov theologisk Embedseksamen og blev Kapellan 1899.

Rasmus Bording,
Højskoleforstander, Rye.

J. A. Filskov,
Sognepræst, Rye.

Knud P. Jensen,
Sogneraadsformand, Rye.

Som Repræsentant for „Kirkeligt Samfund af 1898“ er Sognepræsten Leder af det aarlige Sommermøde paa Himmelbjerget. Indenfor Sognet er Filskov Formand for Menighedsraadet, Skolekommissionen og Værgeraadet, desuden Kirkeværge og Tilsynshavende ved Rye Højskole.

Rye Højskole ledes af *Rasmus Bording*, der har været Forstander for Skolen siden 1907. Bording er født 1868 i Emborg i Rye Sogn og har gennemgaaet Askov udvidede Højskole under Ludvig Schrøder.

Skovrider *O. Weismann* er født 1866 i Kjærshus pr. Horsens og blev Forstkandidat 1887. Senere har han været Assistent ved Statsskovene og Bestyrer af Kong Georgs Skove i Grækenland. Skovrideren fører paa Statens Vegne Tilsyn med de private Skove og er Brændselsnævnets Tillidsmand i Aarhus Amt. R. af Dbg. og den græske Frelserorden.

Sogneraadsformanden i Rye hedder *Knud P. Jensen* og er født i 1868 i sin Hjemstavn. Knud Jensen ejer et lille Husmandsbrug paa ca. 4 Tdr. Land og er f. T. fungerende Suppleant-Repræsentant for Jydsk Husmandskreditforening i Aalborg.

Erhvervslivet i Rye:
Manufakturhandler N. C. Madsen grundlagde i Aaret 1913 paa Skanderborg Landevej sin Forretning, der omfatter alt, hvad der hører under Manufaktur og Dame- og Herrekonfektion.

Frk. Sophie Rasmussens Forretning.

Madsen, der er født i Vejle 1863, har lært Handelen samme Sted og etablerede sig allerede 1891 i Ans. Han er Medlem af Borger- og Haandværkerforeningen.

Frk. *Sophie Rasmussen* driver ligeledes Forretning i Manufakturbranchen, idet hun 1914 overtog Købm. Skovgaards Manufakturhandel.

Forretningen drives stadig under det gamle Firanavn og er beliggende paa Skanderborg-

Installatør Levin Larsens Forretning.

Interiør fra Levin Larsens Virksomhed.

vej Matr. Nr. 4 f. Frk. Rasmussen har været i Forretningen siden dens Start.

Installatør *Levin Larsen* ejer Ejendommen Matr. Nr. 35, 3 ch paa Kühnsvej og driver her autoriseret elektrisk

Interiør fra Levin Larsens Virksomhed.

Installationsforretning. Larsen er født 1887 i Aalborg, uddannet i samme By og etableret 1916 i Rye.

Virksomheden beskæftiger 12 Personer, men desuden har Larsen Filial i Brædstrup.

Boghandler *P. Hvidbjerg* købte i 1918 sin nuværende

Boghandler P. Hvidbjergs Forretning.

Forretning af N. P. Nielsen, der havde grundlagt den 1913. Hvidbjerg, der er født 1891 og egentlig er uddannet ved Landvæsenet, driver Forretningen, der omfatter Bøger, Papir, Tapeter, Cigarer og Tobakker, i Ejendommen Matr. Nr. 3 a.

Skrædermester *K. P. Knudsen* er født 1868 og uddannet i Laasby og Skanderborg. I 1892 etablerede han sig i Rye og beskæftiger nu 6 Mennesker. Knudsen ejer Ejendommen Matr. Nr. 3 d. og fra 1907. Jaungyde Vesterskov,

Skrædermester K. P. Knudsens
Forretning.

(20 Tdr. Land stor) hvor der er anlagt en Cement- og Tagstensfabrik. Desuden er han Medejer af Rybro Plantage og Ejendomsbesidder i Skanderborg.

Hotel Rye er fra i. September 1918 forpagtet af *M. Klistrup*, der er

født 1885 i Sverige, men har faaet sin Uddannelse i Danmark og Udlandet. Klistrup har fra 1914 drevet Palækafeen i Horsens, men forlod den 1. Maj 1918, grundet paa Ejendommens Salg og flyttede saa til Rye.

Hotellet rummer 26 Værelser, Restaurationslokalerne iberegnet og beskæftiger 10 Mennesker. Desuden er der stor Have og en Teatersal med Plads til 250 Mennesker.

Købmand *J. Chr. Thellesen* har været etableret i Rye siden 1914, hvilket Aa: han overtog Forretningen efter Købmand Petersen. Virksomheden er grundlagt for ca. 30 Aar siden og omfatter blandet Købmandshandel med

Hotel Ry.

N. C. Madsen,
Manufakturhdr., Rye.

Levin Larsen,
aut. el. Installatør, Rye.

Peter Hvidberg,
Boghandler, Rye.

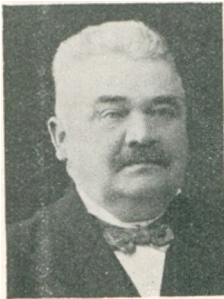
Grovvarer, Isenkram, Kolonial o. s. v. I Gaarden ligger Magasinbygningen.

Købmand *Jens Jensen* er født i Silkeborg 1864 og har lært Handel i Bjerringbro. I Rye etablerede han sig 1895, men flyttede 1903 til sin nuværende Ejendom Matr. Nr. 3 e. f. Forretningen omfatter Kolonial og siden 1904 Udsalg af Apotekervarer fra Skanderborg Apotek.

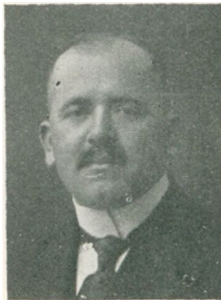
Kømand *S. Andreasen* er født 1866 i Nørre Vissing, hvor han senere lærte Handelen. Allerede i 1891 etablerede Andreasen sig i Linaa, men flyttede til Rye St. 1912, hvor han overtog Brdr. Møllers Forretning, som var startet 1870 af Købmand R. Lykkeberg. Forretningen, der er den største i Rye i sin Art, omfatter Kolonialvarer, Isenkram, Korn, Foderstoffer og Støbegods og beskæftiger 5 Personer. Ejendommen tilhører Andreasen, der tillige er Medejer af Jyllands Træstøberi og Stukkaturfabrik i Rye og Rye Cementvarefabrik samt af 150 Tdr. Land Skov.

Andreasen er i Repræsentantskabet for Banken for Skanderborg og Omegn.

Jyllands Træstøberi og Stukkaturfabrik er startet i

K. P. Knudsen,
Skrædermester, Rye.

Valdemar Müller,
Isenkrammer, Rye.

Hotelejer Bloch,
Afh.- & Turisthotellet, Rye.

1872 af Muremester A. Thomsen, Aarhus, som drev den til 1915, da den blev solgt til en Købmand Rasmussen, som var Indehaver af den indtil 1. Juni 1918.

De nuværende Ejere er Købmand *S. Andreasen* og *C. F. Christensen*, der har den daglige Ledelse af Driften. Afsætningsmarkedet er Danmark og Norge, særlig Rosetterne afsættes i Norge.

Skanderborg Banks Filial i Rye er oprettet 8. Maj 1917 og bestyres af en Fuldmægtig fra Skanderborg Bank sammen med 3 Repræsentanter fra Rye, gl. Rye og Fiirgaarde. D'Hrr. er Købmand S. Andreasen, Skov-ejer A. Rasmussen og Rentier Jacobsen.

Valdemar Müller er Isenkrammer i Rye, hvor han etablerede sig forrige Aar ved Køb af en 10 Aar gammel Forretning, der er beliggende paa Skanderborg Landevej og omfatter Isenkram, Glas og Porcelæn. Müller er født 1881 i Ribe og har lært i sin Fødeby.

Afholds- og Turisthotellet (Blochs Hotel) er bygget forrige Aar og aabnet i September Maaned af Hotelejer *Anton Bloch*, der er født 1883 og egentlig er uddannet

som Mejerist. Bloch har i 12 Aar været Forvalter paa Sanatoriet i Rye.

Det nye Hotel, der ligger lige overfor Jernbanestationen, har 12 Gæsteværelser og smukke Restaurationslokaler med Centralvarme og elektrisk Lys, og i Sommerens Løb vil en Sal blive tilbygget. Stald til Køretøjer og Automobilgarage findes ogsaa.

I Stueetagen har Bloch en Forretning, der omfatter Salg og Reparation af Cykler og Automobiles.

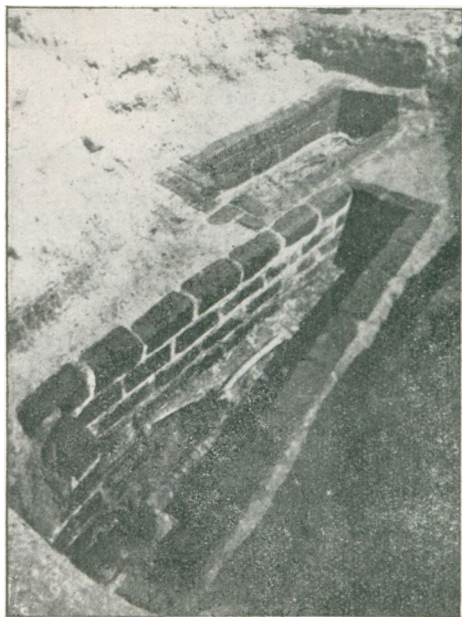
I Nærheden af Byen *Emborg* ligger Resterne af det berømte *Øm Kloster*, et Cistersienserabbedi, der kan føre sin Oprindelse helt tilbage til det 12. Aarhundrede. I det 16. Aarhundrede omdannedes den gamle Munkebolig til et kongeligt Slot, hvor Frederik II opholdt sig Vinteren 1559—60, ja, Kongen tænkte endog paa at gøre det til Hovedresidens for Jylland, men opgav Tanken til Fordel for Skanderborg. Man har til den sidste Tid kunnet se Ruiner af Klosteret, nu er nogle Udgravninger det eneste Minde, der er tilbage. I Nationalmuseet og i Aarhus Museum opbevares forskellige Fliser og Teglsten fra Klosteret.

Himmelbjerget, et af vort Lands berømteste Punkter, var længe anset for det højeste i Danmark, endog lang Tid efter, at Generalstabens Maalinger i 1847 havde

Afholds- og Turisthotellet
(Blochs Hotel).

godtgjort, at Ejer Baunehøj var det højeste. Fra Landingsstedet ved Jul Sø er Opstigningen ret vanskelig, medens man fra den sydlige Side uden større Besvær kan køre op til Kollen, hvor man har den videste Ud-

Øm Kloster: To af de fremdragne Grave.

sigt over Silkeborgegnen med dens Søer, Skove og Lyngbakker. Paa Kollen er rejst Mindesmærker for Frederik VII, et ca. 75 Fod højt Udsigtstaarn, St. St. Blicher og A. F. Tscherning. Der findes Hotel, som er bygget 1865 og senere udvidet.

Sønder-Vissing Sogn bestaar ligeledes af højtliggende Jorder — det højeste Punkt er Møgelbjerg (437 F.) — der er sand-

dede, i den sydlige Del muldblandede og en Del skovbevoksede. Nogle mindre Søer: *Blid Sø, Veng Sø, Fugl Sø* og *Lægen Sø* ligger i den østlige Del af Sognet.

Byerne hedder *Sønder-Vissing* og *Addit*. I førstnævnte By ligger Kirken og Præstegaarden, samt Skole, Forsamlingshus, Sparekasse, en Mølle og et Bageri.

Kirken er opført af raa Granit og Fraadsten og er bygget i den romanske Tid. Senere, i den gotiske Tid,

A. Juhl,
Provst, Sdr. Vissing.

Chr. Pedersen,
Stationsforst., Bryrup.

Niels Junker,
Afholdsrestauratør, Bryrup.

fik Skibet og Koret Hvælvinger og Taarnet opførtes. I Aaret 1900 undersøgte man nogle Kalkmalerier fra omtrent 1500; nogle af dem blev restaurerede.

I Sognets nordlige Del laa tidligere Vissing Kloster, et Nonnekloster, vistnok af Benediktinerordenen. Om Klosterets Historie vides saa godt som intet. I Addit By findes en Skole og en Mølle.

Sognepræst er Provst *A. Juhl*, der er født 1875 i Ansløt i Sønderjylland, blev Student fra Kolding Latin- og Realskole; theologisk Kandidat 1903. Sognepræsten er Provst for Thyrsing og Vrads Herreder.

Vorladegaard Sogn er Anneks til Sønder-Vissing. Jorderne er bakkede og meget afvekslende, snart sandede og sandmuldede, snart lerede og skov- og kratbevoksede.

Vorladegaard By hed oprindelig Vor, men fik sin nye Betegnelse efter en Ladegaard, der hørte til Vor Kloster. Her findes Kirken, der er meget stor og bygget i den romanske Tid. Desuden findes der i Vorladegaard et Forsamlingshus, en Kro og en Mølle. Sognets andre Byer er *Møldrups, Gantrup, Dørup og Hem.*

A. K. Buhelt,
Købmand, Bryrup.

Anders Fisker,
Købmand, Bryrup.

C. F. Nielsen,
Murermester, Bryrup.

Vinding Sogn bestaar overvejende af bølgeformige Jorder, der for Størstedelen er lermuldede og skovbevoksede. I den sydvestlige Del af Sognet ligger den store *Kaal Sø*.

Vinding By er Sognets eneste. Her ligger Kirken, der er opført i den romanske Tid, men senere delvis ombygget. Der er Jernbane- og Telegrafstation, Skole og Forsamlingshus.

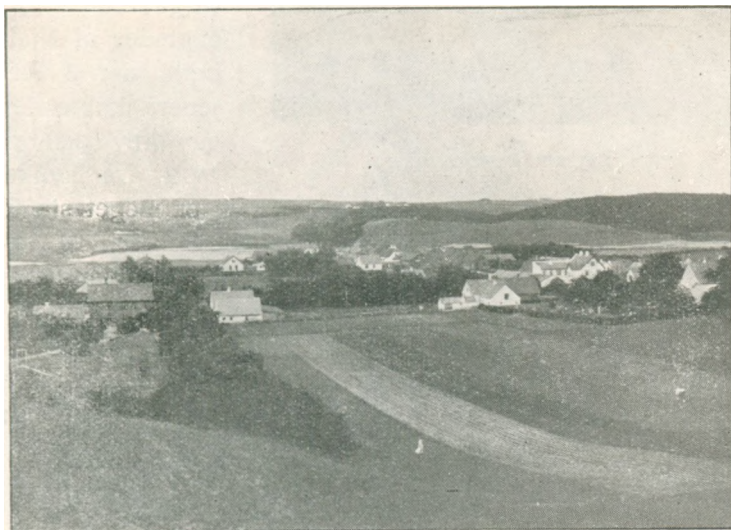
Sognepræst til *Vinding* og *Bryrup* *Peter Clausen* er født 1880 i *Stauby*. Efter at have taget theologisk Embedseksamen, var han Lærer ved *Holsted Efterskole* for *Sønderjyder* og fra 1907—13 Bestyrer af *Brædstrup Realskole*. Siden 1913 har Pastor Clausen beklædt sit nuværende Embede.

Bryrup Sogn er Anneks til *Vinding*. Terræn og Jordforhold er ganske lignende Herredets andre Sogne; det højeste Punkt, *Kannikebjerg*, er 409 Fod. Sognet gennemskæres af *Horsens—Bryrup Banen* og en nyanlagt Landevej fra *Silkeborg* til *Nr.-Sned*. I den nordlige Del af Sognet ligger flere *Smaasøer*.

Bryrup Stationsby har Sparekasse, Forsamlingshus,

Kro, Jernbanestation, der er Endestation for Horsens—Bryrup Banen, og Telegrafstation. *Velling* har Skole og *Løve* har Skole og Vandmølle.

Stationsforstander og Postekspeditør er *Chr. Pedersen*, der er født 1882 og siden 1915 har beklædt sit nuvæ-

Parti fra Bryrup.

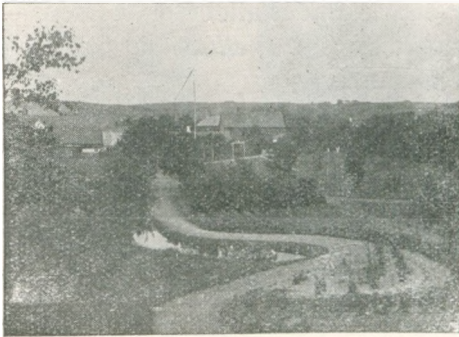
rende Embede i Bryrup. Stationen beskæftiger 1 Elev og 1 Stationskarl. I Bryrup laa ved Banens Aabning kun eet Hus.

Bryrup Kirke er bygget i den romanske Tid, men udvidet i Slutningen af Middelalderen.

Velling Skov er paa Grund af de smukke, vide Udsigter et meget søgt Udflugtssted.

Erhvervslivet i Bryrup:

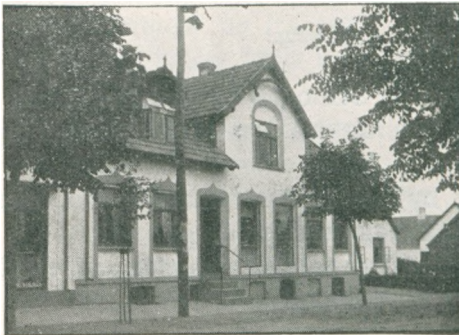
Bryrup Gæstgivergaard ejes af *Louise Leth* og er

Bryrup Gæstgivergaard.

Aar den drives videre af Fruen. Kroen er meget stærkt besøgt paa Grund af Egnens Skønhed; den har 10 Gæsteværelser, Restaurationslokale samt Sal, desuden hører 1½ Tdr. Land Have med Granplantage til Ejendommen.

Afholdskonditoriet i Bryrup indehaves af *Niels Junker*, der er født 1886 og har drevet Forretningen siden 1916; men først 1918 flyttedes den til den nuværende Ejendom. Junker er Kasserer i Borgerforeningen og i Bestyrelsen for Elektricitetsværket.

Afholdskonditoriet i Bryrup.

bygget Aar 1900 af Kroejer Niels Nielsen i Velling, der flyttede sin Virksomhed til Bryrup. Gæstgivergaarden forpagtedes af Niels Leth, der 3 Aar senere købte den og drev den til 1912, fra hvilket

Købmand *A. K. Buhelt* driver blandet Købmandshandel, der omfatter Kolonial, Korn, Foderstoffer, Kul og Træ samt Isenkram og Støbegods. Den ligger paa Silkeborg — Nr.-Snede Landevej i en

smuk, hvid Bindingsværkbygning, bag hvilket Magasi-
nerne ligger.

Buhelt, der er født 1881 i Tvørslev, har lært Han-
delen og overtog 1917 Forretningen efter Bertel C. Larsen.

Købmand *Anders Fisker* er født 1873 i Rye St. og
var først etableret i Velling. 2 Aar senere købte han

Købmand Buhelts Ejendom.

Ejendommen Matr. Nr. 3 h. e. paa Silkeborg—Nr.-Sned
Landevej, hvor han først handlede med Manufakturvarer.
Nu er Forretningen væsentlig en stor Eksportforretning,
der udfører alle Slags Kreaturer og Vildt. Købmand Fi-
sker, der i mange Aar har været Repræsentant for Koop-
manns Svineslagteri i Horsens, beskæftiger 2 Karle og
2 Piger foruden en Mængde Opkøbere, men desuden
driver han et stort Fiskeri, i hvilket Øjemed han har
forpagtet 5 Søer. Endelig Ejer Fisker en Landejendom

Købmand Anders Fiskers Forretning.

Murermester L. F. Nielsens Ejendom.

i Bryrup. Den sidsnævnte har han ladet bygge til sin Moder. — F. er i Bestyrelsen for Borgerforeningen.

Murermester *L. F. Nielsen* løste 1909 Borgerskab som Murermester og byggede samme Aar sin Ejendom Matr. Nr. 3 c. t. paa Stationsvej. Nielsen er født 1879 og har lært Murerfaget i Bryrup, hvor han nu som Mester beskæftiger 4 Personer.

Jens Jacobsen er født 1883 og har lært Barberfaget. I 1909 nedsatte han sig i Bryrup og oprettede i 1917 en Boghandel.

Snedkermester *S. Bak Pedersen* etablerede sig 1912 i Bryrup og byggede 1914 sin egen Ejendom paa Silkeborg—Nr.-Snedelandevej Matr. Nr. 3 b. f. Virksomheden omfatter baade

Barbermester Jens Jacobsens Ejendom.

Snedkermester S. Bak Pedersens Forretning.

Urmager & Guldsmed Karl Tolstrups Ejendom.

Møbel- og Bygningsnedkeri samt Rammefabrikation. Bak Pedersen er født 1887 i Velling og har lært Snedkerfaget hos N. Mogensen i Bryrup. Han er Formand for Haandværker og Borgerforeningen.

Urmager og Guldsmed *Karl Tolstrup* er født 1878 i Ikast Sogn og er uddannet dels i Danmark og dels i Schweiz og Tyskland. Aar 1900 etablerede han sig i Bryrup, hvor han i 1909 byggede sin smukke Ejendom paa Hjørnet af Stationsvej og Silkeborg — N. Snede Landevej.

Jens Peter Knoth driver Bageri siden 1916.

hvilket Aar han etablerede sig i Bryrup, og hvor han købte Ejendommen paa Tvangsauktion, efter at Forgæneren var gaaet fal- lit. Der fremstil- les al Slags Brød i Virk- somheden. Knoth er uddannet som Bager i Silkeborg.

Jens Peter Knoth's Ejendom.

Smedermester *Carl Christensen* købte i September 1915 sin Ejendom og Smedie af Smed Nielsen, der havde

Smedemester Carl Christensen's Ejendom.

Jens Jacobsen,
Barber, Bryrup.

S. Bak Pedersen,
Snedkermester, Bryrup.

Karl Tolstrup,
Urm. & Guldsm., Bryrup.

oprettet den 1911. Christensen, der er født 1891, har staaet i Lære i Brædstrup og driver sin Virksomhed som Grovsmedie.

Købmand *Niels Larsen* har opholdt sig 13 Aar i

Købmand Niels Larsens Ejendom.

Amerika, inden han i 1905 købte Ejendom og Forretning i Bryrup af Laurs Jonassen. Forretningen er en blandet Købmandsforretning: Korn og Foderstoffer, Ce-

Skrædermester Carl Andersens Ejendom.

ment, Brændsel og Grovvarer og til Ejendommen hører et Par Tdr. Land. Niels Larsen, der er født 1873 i Velling, leder den daglige Drift i Banken og er desuden Snefoged.

Skrædermester *Carl Andersen* driver Skræder- og Herreekviperingsforretning siden 1898, da han etablerede

sig som en af de første Næringsdrivende i Bryrup. Ejendommen, hvori Forretningen ligger, byggede han i 1900, og i 1909 byggede han en Etage paa. A. er født 1871 i Vrads Sogn og har lært Skræderfaget. Han er Medlem af Sogneraadet og Formand for Bryrup Elektricitetsværk. Slagtermester *Jens Hull Andersen* er født 1868 og

Slagtermester Jens Hull Andersens Ejendom.

har staaet i Slagterlære i Esbjerg. I 1907 nedsatte han sig i Bryrup, først som Lejer, men fra 1917 som Ejer af sin nuværende Forretning, der omfatter Slagtning af og Handel med Kreaturer.

Købmand *Svendsen*, der er født 1865 i Vindum, var egentlig Sømand og sejlede i 5 Aar som Baadsmand og Styrmand, men købte i 1916 Forretningen paa Stationsvej samt Ejendommen. Virksomheden er 4 Aar gammel og omfatter Kolonial og Iserkram.

Jens Peter Knoth.
Bagermester, Bryrup.

Carl Christensen.
Smedemester, Bryrup.

N. Larsen.
Købmand, Bryrup.

Græstrup Sogn bestaar i den vestlige Del af magre, sandede Jorder; mod Øst er de muldede med Lerunderlag. Landevejen fra Silkeborg til Horsens og Horsens—Bryrup Banen gaar gennem Sognet.

I Byen *Græstrup* ligger Sognets Kirke, der er opført i den romanske Tid, men i Tidernes Løb er blevet meget ombygget. Desuden har Byen en Skole, Sparekasse, Mølle, Teglværk, Kro og Statstelefonstation. Andre Byer er *Løvel*, *Davding*, *Slagballe*, og *Burgaard*.

Rodvigsballegaard er den største Gaard i *Græstrup* Sogn (350 Tdr. Land).

Tyrsting Sogn er Anneks til Klovborg i Vrads Herred. Kirken ligger midt i Sognet, 2^{3/4} Mil V. N. V. for Horsens og 3^{1/2} Mil S. for Silkeborg. Terrænet er bølget og højtliggende med Affald mod Syd, og Jorden er sandblandet Muldjord.

Tyrsting By med Kirken og Skole er Sognets eneste By. Kirken er opført i Aarene 1766—77 af Tyge Jesper de Thygeson i Stedet for den gamle romanske Granitkirke, der blev brudt ned. I Murværket forneden

findes Kvadre og Sokkelsten fra den gamle Kirke. Det Indre af Kirken er restaureret i Aarene 1892—95.

I Sognet ligger Godset *Matrup*, der foruden Hovedgaarden *Matrup* omfatter Forpagtergaardene *Tyrstinggaard* og *Bjerrebro* samt Gaardene *Jægersminde*, *Stis-*

Matrup Vandmølle.

mølle og *Vaabensholm*. Det samlede Areal er ca. 3000 Tdr. Land med 137½ Td. Hartkorn.

Ved *Matrup Vandmølle* drives et Savværk, Uldkarteri og et Bageri.

Ring Sogn med *Ring Sø* omgives af Træden, Tønning, Græstrup og Tyrsting Sogne samt af Annekset Føvling. Sognets højeste Punkt er Brokhøj, der er 429 Fod højt. En Del Skov, Ring Skov og Ring Knude be-

Carl Andersen,
Skrædermester, Bryrup.

Jens Hull Andersen,
Slagtermester, Bryrup,

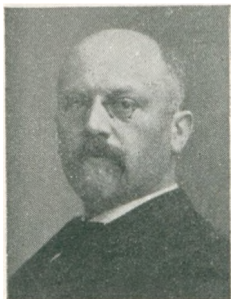
O. W. Svendsen,
Købmand, Bryrup.

vokser de højtliggende, bakkede, dels sandede og dels lermuldede Jorder.

Kirken ligger midt i Sognet i *Ring* By. Den er opført 1870 i Stedet for den gamle, nedrevne Granitkirke,

Ring Kirke.

J. L. Jørgensen.
Herredsfoged, Brædstrup.

L. F. Lundgaard.
Læge, Brædstrup.

Julius Andersen.
Isenkrammer, Brædstrup.

fra hvilken kun Granitdøbefonten og Alterkalken er overflyttet. Præstegaarden ligger ogsaa i Ring By, der desuden har Skole og Sparekasse.

Ved Landevejen ligger den store Landsby *Brædstrup*. Den har Jernbanestation samt Telegraf- og Tele-

Parti fra Brædstrup.

M. Sørensen.
Købmand, Brædstrup.

Fru K. Regel.
Manufakturh., Brædstrup.

Einar Jørgensen.
Købmand, Brædstrup.

fonstation, Amtssygehus, Apothek, Skole, Lægebolig, foruden de mange forskellige Virsomheder, der senere skal blive omtalt.

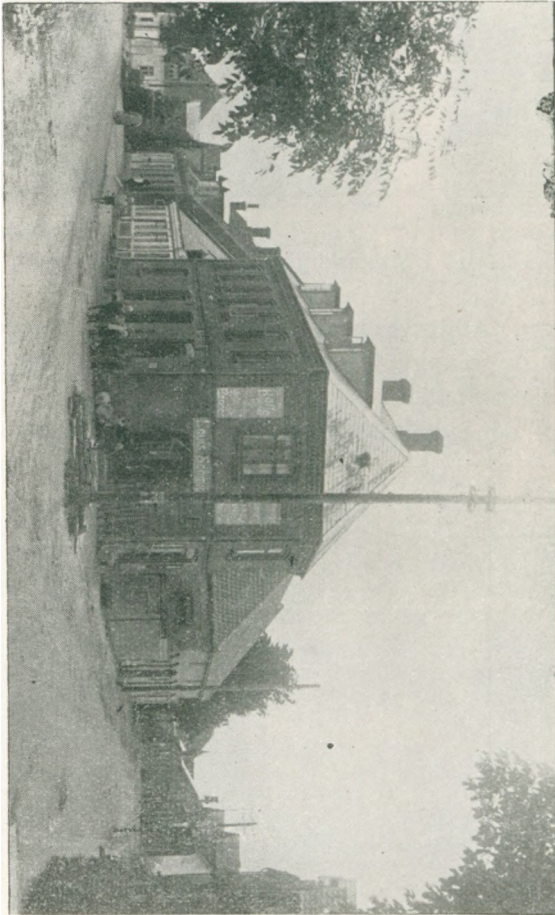
Kreds- og Sygehuslæge *L. T. Lundgaard*, der er født

Gadeparti fra Brædstrup.

1871 i Vonsild blev medicinsk Kandidat 1899 og praktiserede derefter i Helsingø til 1903. Lundgaards Løbe-

Købmand Louis Schmidts Ejendom.

bane ser iøvrigt saadan ud: til 1905 Kandidat ved Kommunehospitalet og Blegdamshospitalet i København, prak-

tiserende Læge i Brædstrup 1906, og fra 1917 Kredslæge i Tyrstind—Vrads Herreder.

Erhvervslivet i Brædstrup:

Købmand *Louis Schmidt* etablerede sig 1911 i Brædstrup, hvor han overtog Forretningen, der er grundlagt 1900. I 1914 købte han Ejendommen og senere Nabo-

Fru Regels Forretning.

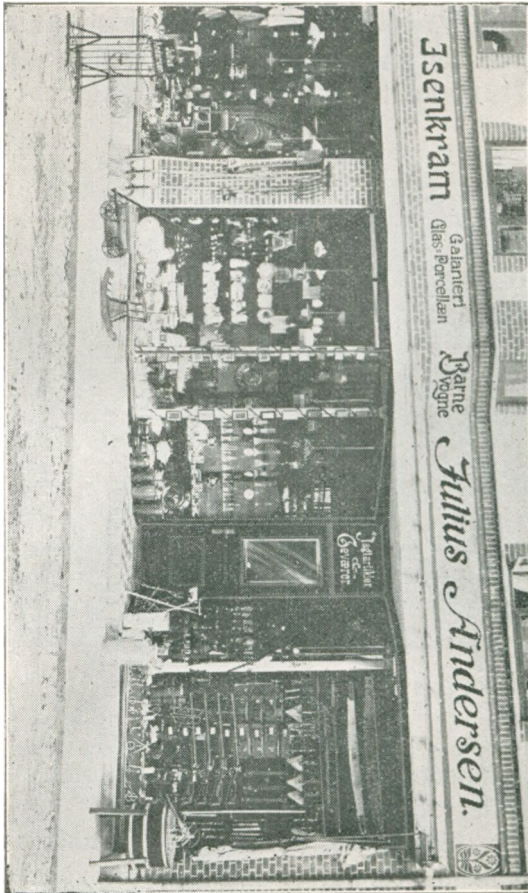
ejendommen, hvor han byggede Pakhus.

Virksomheden, der tidligere kun omfattede Kolonial- og Delikatessevarer, er nu udvidet og fører Korn og Foderstoffer, Brændsel, Cement, Kunstgødning og Markfrø. Købmand Schmidt er født 1888 i Skelskør og har lært Handel der. Schmidt er Brandfoged.

Kirstine Regel startede oprindeligt sin Forretning i Glud, men flyttede den 1905 til Brædstrup i Ejendommen Matr. Nr. 4 a. Virksomheden, der er Udsalg fra Vett &

Wessel og omfatter Manufaktur og Herreekvipering, beskæftiger 9 Personer, Systuen iberegnet.

Isenkrammer Julius Andersens Forretning.

Isenkrammer *Julius Andersen* er født 1882 og lærte Handel i Skanderborg. I 1910 etablerede han i Brædstrup en ny Forretning, der omfatter Isenkram, Udstyr,

Købmand Martin Sørensen's Forretning.

Vaaben, Ammunition o. s. v. og beskæftiger til Stadighed 3 Mennesker.

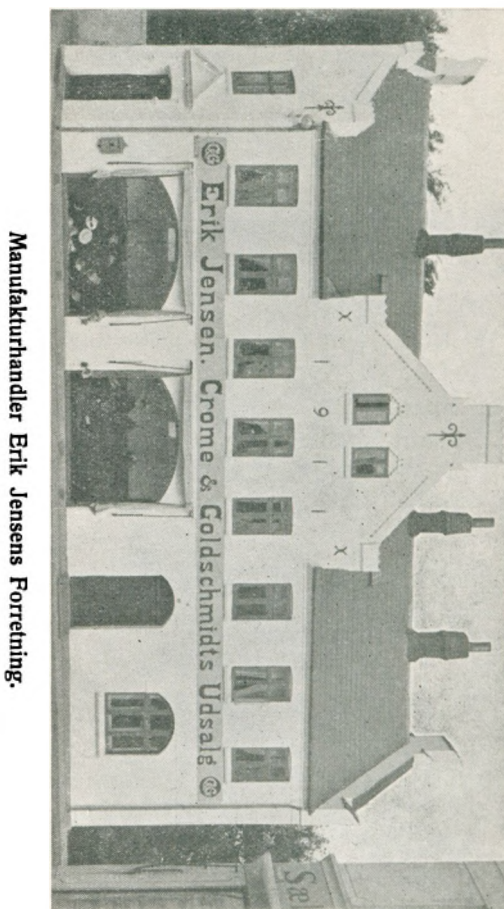
Købmand *Martin Sørensen* var først etableret i Græstrup, men overtog i 1918 Købmand Koppes Enkes Forretning, der er grundlagt for 25 Aar siden. Ejendommen Matr. Nr. 6 tilhører Sørensen, der overtog den samtidig med Forretningen, som beskæftiger 4 Mennesker og omfatter Korn, Foderstoffer, Grovvarer, Kolonial, Isenkram, Støbegods og Brændsel. Købmand Sørensen er født 1878 i Vrads Sogn.

Købmand Einar Jørgensen's Forretning.

Købmand *Einar Jørgensen* er født i Hovedgaard 1887, og har lært Handelen i Horsens. Forretningen i Brædstup omfatter Kolonial, Isenkram, Kul, Cement, Kunstgødning og Korn

og Foderstoffer, og beskæftiger normalt 3 Mennesker.

Manufakturhandler *Erik Jensen* etablerede sig 1906 i Brødstrup, hvor han overtog en 17 Aar gammel Forretning efter nuværende Bankdirektør C. Møller. Virk-

Erik Jensen,
Købmand, Brædstrup.

Johannes Nors,
Købmand, Brædstrup.

J. Svejstrup,
Urm. & Guldsmed., Brædstr.

somheden, der er Udsalg for Crome & Goldschmidt, er udvidet 2 Gange, sidst i 1911 og omfatter Manufaktur, Herreekvipering, Systue & Modeforretning. Paa Systuen beskæftiges daglig 10 Mennesker.

Købmand *Johannes Nors*, der er født 1874 i Aabybro, har lært Handelen i Aalborg og etablerede sig 1917 i Brædstrup. Forretningen omfatter Kolonial, Korn, Foderstoffer, Markfrø, Isenkram og Støbegods samt Bygningsartikler og beskæftiger 10 Mennesker. Til Ejendommen hører 4½ Td. Land Jord.

Urmager og Guldsmed *Jens Svejstrup* er født 1880 og har lært sit Fag i Brædstrup, hvor han i 1910 overtog en Forretning, der var grundlagt 1893. I 1910 byggede Svejstrup sin store, nye Ejendom paa Bredgade og flyttede Forretningen dertil.

Bagermester *P. J. Wiborg* er født 1856 i Silkeborg og har faaet sin Uddannelse hos Bager Holle i Aarhus. 1880 etablerede han sig Brædstrup, men ombyggede i 1893 Ejendommen. Bageriet er fuldt ud moderne og beskæftiger 4 Mennesker.

Wiborg beklæder forskellige Tillidshverv.

Købmand Nors Forretning

Snedkermester *Laurits Hummelgaard* nedsatte sig 1909 i Bræstrup og byggede i 1910 sin nuværende store Ejendom i Bredgade, Matr. Nr. 3 a. b. med store Værkstedslokaler. Virksomheden, der særlig omfatter Fremstilling af Møbler og Ligkister, beskæfter 4—5 Personer.

Hummelgaard er født 1880 i Grindslev og har lært Snedkerfaget i Skive. Han er i Bestyrelsen for Vandværket.

Jens Svejstrups Forretning.

Malermester *Th. Hummelgaard* er født 1874 i Grinderslev og har staaet i lære i Viborg. Etablerede sig i

Bagermester P. J. Wibørgs Ejendom.

Lauritz Hummelgaards Ejendom.

1903 i Brædstrup og byggede 4 Aar senere sin egen Ejendom i Bredgade. Desuden ejer Hummelgaard en Ejendom paa Østergade.

Banken for Brædstrup og Omegn bestyres af et Repræsentantskab paa 15 Medlemmer med Proprietær Larsen, Rodvigsballe, som Formand. Aktiekapitalen er 200,000 Kr. og Reservefond ca. 100,000 Kr. Den daglige Drift ledes af Direktør *C. Møller*, der er født 1861 i

Ødis Bramdrup og har lært Handelen i Nykøbing M. Møller er Medlem af Sogneraadet.

Cyklehandler *Hakon Kristensen* er født 1875 i Sønder Vissing og uddannet som Mekaniker. I 1902 etablerede han sig i Østbirk, men flyttede i 1909 til Brædstrup. Ejendommen i Brædstrup købte han 1912. Kristensen er Formand for Elektricitetsværket og i Bestyrelsen for Vandværket.

Manufakturhandler *J. Jensen* har siden 1910 drevet Forretning efter først at have været etableret i Horsens. Forretningen omfatter al

Th. Hummelgaards Ejendom.

Slags Manufaktur, Herreekvipering og Trikotage og beskæftiger normalt 1 Mand. Jensen er født 1866 i Daaugard og har lært Handelen i Vejle.

Banken for Brædstrup og Omegn.

Købmand *Vald. Petersen* er født 1879 i Fredericia og har lært i Kolding. Forretningen i Brædstrup er ombygget og udvidet af Petersen, og den omfatter Material og Kolonial, Sygeplejeartikler o. s. v.

Herreekviperingshandler *M. Th. Mortensen* er egentlig

Louis Schmidt,
Købmand, Brædstrup.

P. J. Viborg.
Bagermester, Brædstrup.

Lauritz Hummelgaard,
Snedker, Brædstrup.

uddannet som Skræder og var fra 1895—1916 etableret i Bedsted, hvorefter han købte Ejendom i Brædstrup.

Den deriværende Forretning er ca. 40 Aar gammel, men nu forandret og moderniseret. Mortensen er født 1872.

Hotelforpagter *C. Møller*, der er født 1872, har oprin-

Cyklehandler Hakon Kristensens Forretning.

delig lært Mejerifaget og har været Mejeribestyrer i 13 Aar i Fjellerup.

I 1912 forpagtede han Hotellet og driver desuden Ejendomsmæglervirksomhed. Hotellet rummer 14 Værelser og har Teatersal. 7 Personer beskæftiges i Virksomheden.

Købmand *Emil Schmidt* er født 1887 i Vamdrup og har lært Handelen samme

Manufakturhandler J. Jensens Forretning.

Købmand Valdemar Petersens Forretning.

M. Th. Mortensen Herrekviperingsforretning.

Wonge, født 1856 i Horsens og udlært samme Sted, etablerede sig 1880 i Brædstrup, hvor han driver Export af levende Kreaturer.

Wonge har desuden 13 Tdr. Land i Ring Sogn.

Tømremester *Erik Madsen* har et Maskinsnedkeri der beskæftiger 10 Mennesker og er udstyret med alle til Træindustrien nødvendige Maskiner. *Madsen*, der er født 1886 i Brædstrup, har lært Tømmerfaget i sin Fødeby. Af Tillidshverv har han flere; bl. a. er han Bestyrer af Vandværket og i Bestyrelsen for Mesterforeningen for Tyrsting-Vrads Herreder.

Aage Leth købte 1909

Sted. I Oktober 1912 etablerede han sig i Brædstrup sammen med en Kompagnon, der udtraadte af Firmaet 1918. Forretningen, der beskæftiger 4 Personer, omfatter Herreekvipering, Manufaktur, Skotøj og Modepynt.

Slagtermester *Niels*

Afholds- og Højskolehotellet.

Brødstrup Krogaard (Gæstgivergaarden), der rummer 6 Værelser og beskæftiger normalt 6 Personer. Til Kroen hører oprindelig 14 $\frac{1}{2}$ Td. Land, hvoraf er frasolgt 1

Købmd. Emil Schmidts Forretning.

Td. Ld. til Byggegrunde. Leth er født 1880 i Hovedgaard og er i Bestyrelsen for Aarhus Amts privilegerede Gæstgiverforening.

Apoteker *Aaolph Snutker* er født 1858 i Ringkøbing og blev cand. pharm. 1881. I 1910 overtog han Apo-

teket i Brædstrup, der er oprettet paa et personligt Privilegium.

Ejendomsmægler *Th. Thomsen* er født i Skanderborg

Slagtermester Niels Wonges Forretning.

1874 og har lært Landvæsenet. I 1914 flyttede han til Brædstrup, hvor han som Ejendomsmægler har opnaaet at blive en af Brædstrups største Skatteydere. Thomsen ejer selv 4 Ejendomme foruden en Tørvefabrik ved Torring, desuden en Ejendom ved Faarvang, hvortil hører 14 Td. Ld. Paa Tørvefabriken beskæftiges i Sæ-

sonen 17 Mand. Ogsaa et Hakkelseskæreri ejer Thomsen, og dette Skæreri drives ved Electricitet og beskæftiger 3 Mand.

Trælasthandler *Jens Viby Petersen* er født 1872 i Tamdrup og har lært som Tømrer. Borgerskab 1901,

Tømrermester Erik Madsens Ejendom.

i Brødstrup siden 1905, hvor han købte Ejendom i Søgade.

Trælasthandler *Chr. Jensen* er født 1866 og har lært Tømrerfaget. Senere løste han Borgerskab som Tømrermester og drev Maskinsnedkeri i 10 Aar efter hvilken Tids Forløb han gik i Kompagni med Viby Petersen om en Trælasthandel, der nu ompænder et Areal paa 1 Td. Land og har et Lager til Værdi 175,000 Kroner. De forhandler svensk og dansk Træ og Afsætningsmarkedet er særlig Aarhus Amt.

Gæstgivergaarden i Brædstrup.

Den gamle Gæstgivergaard i Brædstrup.

Brædstrup Apotheke.

Smedemester *Søby Andersen* etablerede sig i 1915 og købte 1916 Ejendommen. — Virksomheden, der hovedsagelig omfatter Vognarbejde, beskæftiger normalt 2 Personer. *Søby Andersen* er født 1891.

Købmand *Martin Pedersen* har været etableret siden 1900 i sin nuværende Ejendom. Forretningen omfatter Kolonial, Isenkram, Korn, Kul, Foderstoffer og er betydeligt udvidet i de senere Aar.

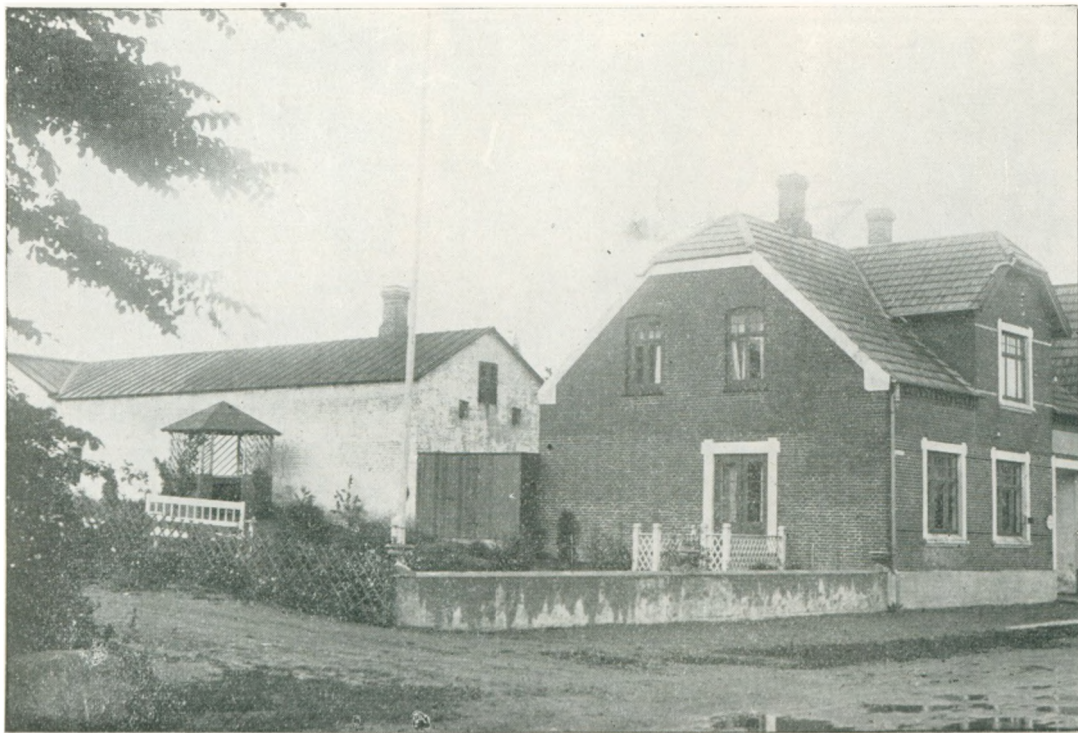
Møllejejer *S. Olesen* f. 1865 i Nørre Snede har faaet Uddannelse som Landmand. Han ejer Møllen der formaler al Slags Mel. Siden Marts har *Olesen* haft *Oscar Christensen* fra Faarvang til Kompagnon.

Handelsgartner *Einar Nielsen Daugaard* er født 1890 og har lært Gartneriet hos sin Bedstefader, Han-

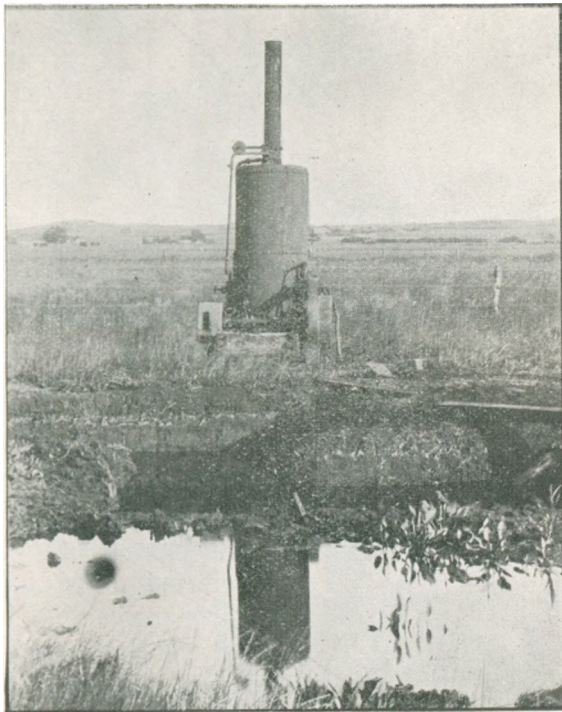

Ejendomsmægler Th. Thomsens Ejendom.

delsgartner P. Nielsen i Brædstrup. Nielsen købte sit Gartneri i 1914; det ligger paa et $3\frac{1}{2}$ Td. Ld. stort Areal og har 2 Drivhuse og 200 □ Al. Mistbænk.

Bagermester *H. Sørensen* er født 1889 og har faaet sin Uddannelse i Skanderborg hos Keller. I 1916 kom Sørensen til Brødstrup, hvor han overtog en gammel Forretning, der nu beskæftiger 8 Personer og 2 Køre-

Ejendomsægler Th. Thomsens Tørvefabrik.

tøjer til at bringe Brød ud. Virksomheden er forsynet med store moderne Ovne og stort Bagerilokale, hvor Halvdelen af det Brød som sælges i Tyrsting-Vrads Hdr. fremstilles.

Handelsgartner *J. Topholm* er født 1885 og etable-

Jens Viby Petersens Trælasthandel.

ret 1910 i Brødstrup hvor han for 2 Aar siden byggede Gartneri paa Skovvej. Virksomheden omfatter blandt Handelsgartneri.

Søby Andersens Ejendom.

Skomagemester *P. M. Jensen* er født 1869 i Viborg hvor han ogsaa stod i Lære. Jensen etablerede sig 1899 i Brødstrup og købte i 1903 sin nuværende Ejendom. Han har i 6 Aar været i Bestyrelsen for Hjælpekassen, Sogne- raadsmedlem siden 1917 og beklæder desuden forskellige andre Tillidshverv.

Snedkermester *Jens Rasmussen* har været etableret

Aage Leth,
Kroejer, Brædstrup.

Ad. Snitker,
Apoteker, Brædstrup.

Th. Thomsen,
Ejendomsmægler, Brædstr.

i Brædstrup siden 1916 først som Møbelsnedker men fra 1918 som Maskinsnedker. Det er navnlig Listefabrikation, der optager de 5 Mand, Virksomheden beskæftiger. Rasmussen er født 1882 i Ring og er uddannet i København.

Slagtermester *A. Lykkeberg* handler med Kreaturer og driver Landbrug paa ca. 30 Tdr. Land. Lykkeberg er født 1875 og har været etableret siden 1899 og beskæftiger i sin Virksomhed 3 Mennesker.

Rebslagermester *M. L. Rasmussen* har været etableret i Brædstrup siden 1898 og byggede 1902 sin nuværende Ejendom, paa hvis Grund den overdækkede 50 Favne lange Reberbane ligger. Virksomheden beskæftiger 9 Mand.

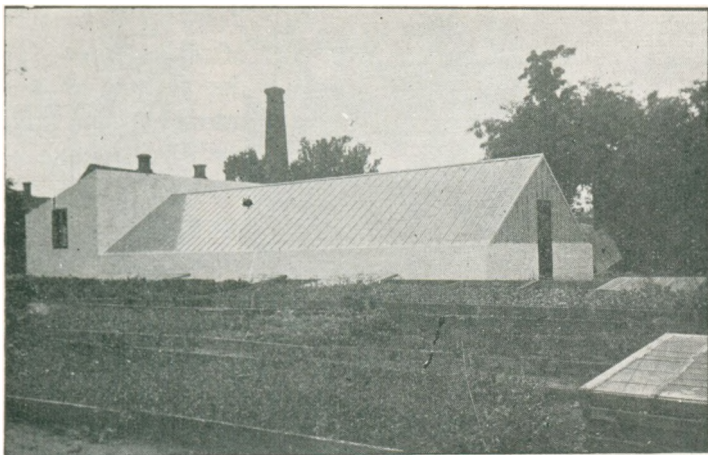
Brædstrup An-

Danske Byer og deres Mænd.

Købmand Martin Pedersens Forretning.

Brædstrup Mølle.

Einer Nielsen Dugaards Virksomhed.

Bagermester H. Sørensens Ejendommen.

Bagermester H. Sørensens Bageri.

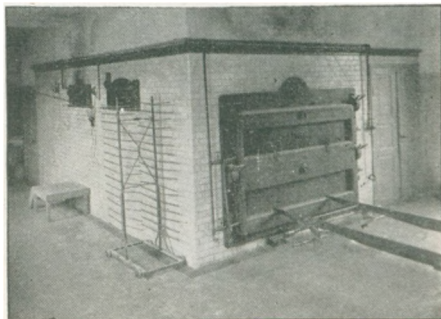
delsmejeri bestyres af *Augustinus Uth*, der er født 1875 og uddannet som Mejerist i St. Fuglede paa Sjælland. Mejeriet er oprettet 1908 paa Initiativ af Egnens Landmænd og er beliggende ved Banelinien; det beskæftiger 5—6 Mand.

Formand er *Rasmus Jensen*.

Firmaet *L. P. Jensen & Søn* driver Forretning med Kolonial, Materialvarer, Isenkram og Delikatesser og beskæftiger normalt 3 Mennesker. Bestyrer er *Elkjær Nielsen* der er født 1896 og har lært Handel i Testrup.

Maskinbygger *N. Nielsen* er født 1857 i Daudring og er uddannet som Smed paa Fyn og paa Silkeborg Maskinfabrik. Nielsen nedsatte sig 1881 i Them, men flyttede til Brædstrup 1898 og oprettede sin Fabrik, der fremstiller Landbrugsmaskiner og beskæftiger 5 Mand.

Boghandler *Fr. Ravn* er født 1860 i Vejle og har lært i Aarhus. I 1892 nedsatte Ravn sig som Papirhandler i Brædstrup, men blev i 1916 rabatberettiget Boghdlr.

Bagermester H. Sørensens Bageri.

Th. Hummelgaard.
Malermester, Brædstrup.

Bankdirektør *C. Møller.*
Brædstrup.

H. Kristensen.
Brædstrup.

Manufakturh. *I. Jensen.*
Brædstrup.

Valdemar Petersen.
Købmand, Brædstrup

M. Th. Mortensen.
Købmand, Brædstrup.

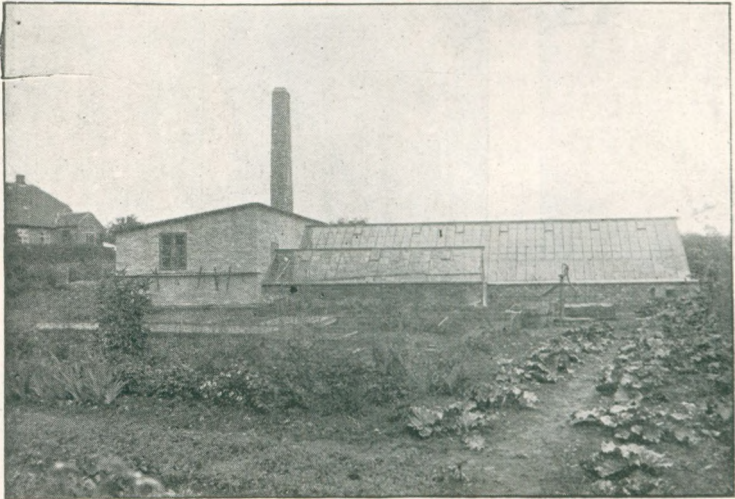
C. Møller,
Hotelforpagter, Brædstrup.

Emil Schmidt.
Købmand, Brædstrup.

N. Wonge,
Slagtermester, Brædstrup.

Handelsgartner J. Topholms Handelsgartneri.

Snedkermester *J. Sørensen* blev etableret i Brædstrup 1866 og byggede selv i 1890 paa Bredgade Nr. 3. Virksomheden omfatter Møbelsnedkeri og beskæftiger 2 Mand. Sørensen er født 1861 og uddannet i Odder.

Snedkermester *Marius Madsen* er født 1893 i Brædstrup og har lært i sin Fødeby, hvor han 1. Januar 1919

blev optaget i Firmaet Brødr. Madsens Møbelfabrik og Tømrerværksted og fremstiller alle Slags Møbler.

Kristine Andersen er født i Sønder-Vissing

Skomager P. M. Jensens Forretning.

M. L. Rasmussen.
Rebsslagerm., Brædstrup.

Elkjær Nielsen.
Købmand, Brædstrup.

N. Nielsen.
Maskinfabrik. Brædstrup.

Aug. Uth.
Mejeribest., Brædstrup

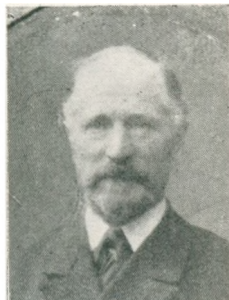
Fr. Ravn.
Bo_ghdl., Brædstrup.

J. Sørensen.
Snedkerm., Brædstrup.

Mikael Mikkelsen.
Gaardejer, Haarup.

A. Frandsen.
Gaardejer, Træden.

Smedem. J. Rasmussens Ejendom.

og overtog i 1915 en Sæbeforretning i Brædstrup.

Overretssagfører *Møllgaard*, der er født 1885 i Brædstrup, blev Student fra Horsens Statsskole og cand. jur. 1910. 1914 Underretssagfører, 1917 Overretssagfører. Praktiserer og bor i Brædstrup.

Føvling Sogn, hvorigennem gaar Landevejen fra Horsens til Silkeborg, bestaar ligeledes af højtliggende, mod Syd noget skraanende Jorder, der dels er tunge og lerede, dels sandede med Underlag af Sandal. En Del Skov findes i Sognet.

I *Føvling* By ligger Kirken, der er indviet til Vor

Brædstrup Andelsmejeri.

Jens Viby Petersen.
Trælasthandler, Brædstrup.

Soby Andersen.
Vogn- & Beslagsmed,

J. Topsholm.
Handelsgartner, Brædstrup

Martin Petersen.
Brædstrup.

H. Sørensen.
Bager, Brædstrup.

P. M. Jensen.
Skomagerm., Sognerin.

Jens Rasmussen.
Snedkerm., Brædstrup.

C. A. Lykkeberg.
Slagterm., Brædstrup.

Frue. Oprindelig bygget i den romanske Tid har den i Middelalderen og i den nyere Tid faaet sin nuværende Skikkelse.

Haarup og *Aastrup* ligger ligeledes i Føvling Sogn.

Landstingsmand, Gaardejer *Mikael Mikkelsen* er født 1866 i Aale og har gennemgaaet Vestbirk Højskole og

Firmaet L. P. Jensen & Søn's Forretning.

Dalum Landbrugsskole. Landstingsmanden har været Medlem af Sogneraadet fra 1899—1902 og fra 1909—12, Amdsraadsmedlem fra 1909, Folketingsmand fra 1914—18 og Formand for Tyrsting Vrads Herreders Landboforening fra 1912—18.

Tønning Sogn har Byerne *Tønning*, med Kirke Præstegaard og Skole, Forsamlingshus, Sparekasse Mølle, Jernbane- og Telegrafstation, samt *Gammelstrup* og *Trolsestrup*. I sidstnævnte By ligger et Andelsmejeri.

Tønning Kirke er fra den romanske Tid, men for-

andret og ombygget gennem Tiderne. I 1901 fandt man Kalkmalerier paa Hvælvinger.

Træden Sogn er det mindste i Herredet. Ved Gudena er Jorderne sandede, men ellers muldlerede med Lerunderlag.

Byen *Træden* har Kirke og Skole samt et i 1891 opført Forsamlingshus.

Sogneraadsformand og Gaardejer *Anders Frandsen*, der er født 1864 i *Træden* og har gaaet paa Vestbirk Højskole. Frandsen beklæder en Del Tillidshverv.

Kirken er fra den romanske Tid og opført af Granitkvadre med Skraakant. Senere opførtes vel Skibets Vestende et Taarn, der dog senere blev revet ned, efter at Spiret var styrtet ned i en Storm 1783. Vaabenhuset er fra den nyere Tid.

V

VRADS HERRED

VVRADS HERRED er det vestligste og største i Amtet og begrænses mod N. Ø., Ø. og S. Ø. af Gjern, Tyrsting og Nim Herreder. Selve Grænsen mod Nordøst dannes af Himmelbjærgsøerne, medens Guden Aa og Skjern Aa danner den sydøstlige og en Del af den sydvestlige Grænse. Terrænet er i den østlige Del af Herredet meget højtliggende og stærkt bakket, det højeste [Punkt er Bavnehøj 487 Fod; den vestlige Del er derimod meget jævn. Jordbunden er leret og muldsandet, ofte er Al dog Underlaget.

Mod Øst findes en Del Skov og Plantage, dels hørende til Silkeborg Skovdistrikt, dels Størstedelen til Palsgaard Skovdistrikt. Skjern Aas Baa, *Holtum Aa*, løber igennem Herredet, der er det ufrugtbareste i Amtet.

I gejstlig Henseende danner det eet Provsti med Tyrsting Herred; i verdslig Henseende hører det under Tyrsting-Vrads Herreders Jurisdiktion med Undtagelse af Tem Sogn, der hører under Silkeborg Birks Jurisdiktion.

Omtrent 1500 jordfaste Oldtidsmindesmærker findes rundt omkring i Vrads Herred.

Tem Sogn med Bavnehøj (487 Fod) og Duedal Bjærg (372 Fod) er ler- og sandmuldede og paa $\frac{1}{5}$ af Arealet skovbevokset. Omtrent $\frac{1}{7}$ er Hede. I den nordlige Del ligger en Mængde Smaasøer. Landevejen fra Horsens og N.-Snedet til Silkeborg gaar gennem Sognet.

Byen *Tem* ligger ved Landevejen med Kirke, Præstegaard, Skole og Sparekasse.

Kirken er fra den romanske Tid med Tilbygninger, der stammer fra den senere gotiske Tid. I den nyeste Tid er Kirken flere Gange restaureret, sidst indvendig i 1893.

Af Sognets andre Byer har *Hørrelund* Fattiggaard med Plads til 60 Personer; *Salten*, der ligger ved Landevejen, har Skole, Forsamlingshus og en Markedsplads (Marked i Juli), *Tømmerby*, *Vorret*, *Fogstrup*, *Sebstrup*, *Astlev*, *Hjortsballe*, *Rudstrup*, *Gjessø*, *Virklund* og *Bakbjerg*.

Sognet er rigt paa ejendommelige, smukke Steder, navnlig i Vester-, Sønder- og Østerskov med det stærkt kuperede Terræn og de vide Udsigtspunkter.

Vrads Sogn, hvorigennem gaar Landevejen fra Vejle til Viborg, er meget ringe bebygget, navnlig i den vestlige Del, der ogsaa hovedsagelig bestaar af Hede. En Femtedel af Arealet er dækket af Skov og Plantage, i den sydøstlige Del ligger Smaasøerne *Ræv Sø*, *Kalgaard Sø*, *Lang Sø*, *Kong Sø* og *Taarup Sø*.

I Byen *Vrads* ligger Kirken, der formodentlig stammer fra den romanske Tid, men delvis er genopført senere, samt en Skole og en Markedsplads. Andre Byer er *Taarup* og *Bredlund*.

Ejstrup Sogn er det største i Herredet og ligger vestligst med ujævne, overalt sandede Jorder, hvoraf $\frac{1}{4}$ henligger som Hede. Opdyrkningen fremmes dog stadig,

ligesom Staten inddrager store Strækninger til Beplantning. *Ejstrup Sø* og *En Sø* ligger i dette Sogn.

En Mænge Byer har *Ejstrup Sogn*: *Ejstrup*, der har Kirke, Skole, Missionshus og Forsamlingshus, *Store Thorlund*, *Lille Thorlund*, *Krejbjærg*, *Groest*, *Røns-lunde*, *Hedegaard*, *Trykskov*, *Nybygget*, *Hejgild*, *Kid-mose*, *Harrild*, *Bjerregaard*, *Hallundbæk*, *Fruergaard*, *Store-Nørlund*, *Dyringhave*, *Smedsbæk*, *Nygaard*, *Hvil-lum*, *Brejl*, *Nørre-Gludsted* og *Sønder-Gludsted*.

Nørre-Snede Sogn omgives af Vrads og *Ejstrup Sogn*, *Vejle Amt* samt *Tyrsting Herred*.

Det højeste Punkt i Sognet er *Rishøj*, der er 380 Fod. Sø og Skov afveksler med bakkede Jorder, der overvejende er skarpsandede. Ved Kirkebyen støder Landevejen fra *Vejle* og *Horsens* til *Viborg* sammen, desuden gaar herfra Landevejen til *Silkeborg*.

Nørre-Snede By er Sognets største og har Kirke, Præstegaard, Skole, Missions- og Forsamlingshus, Borgerforening, Sparekasse o. s. v.

Kirken, der er indviet til *St. Mikkel*, er fra den romanske Tid og er bygget af Granitkvadre paa Sokkel med Skraakant. I den senere, gotiske Tid opførtes Taarnet af røde Munkesten, og samtidig indbyggedes Hvælvinger i Taarnrummet. Vaabenhuset er fra nyere Tid.

I *Nørre-Snede By* staar foran Forsamlingshuset en Sten til Minde om Tilfangetagelsen af $\frac{1}{2}$ Eskadron hessiske Husarer, der havde indkvarteret sig her i 1849.

Amtsraadsmedlem, Gaardejer *Mads Jørgensen* er tilige Voldgiftsmand for *Thyrsting Vrads Herred*, fra 1907, Medlem af Amtsraadet siden 1910.

Erhvervslivet i *Nørre-Snede*.

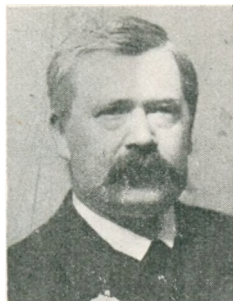
Købmand *Eiler Engholm* overtager den 1. Aug. i Aar Købmand *Harald Rasmussens Ejendom* og Forretning,

Mads Jørgensen.
Gdr., Aantsraadsmdl.

Eiler Engholm,
Købmand.

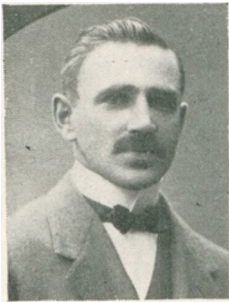
Martin Jensen.
Købmand.

der er grundlagt af sidstnævnte for 15 Aar siden, hvori-
mod Ejendommen er bygget i 1913. Forretningen er
udelukkende Manufaktur med Dame-Systue. Købmand
Engholm er født 1894 i Nr.-Sned.

Købmand *Martin Jensen* er født 1859 i Engholm og
har lært Handelen i Nr.-Sned og Gjørding. 1880 etab-
lerede han Forretningen i Nr.-Sned i Ejendommen
Matr.-Nr. 3k, 3l, 3o. Forretningen, der er grundet af
Jens Urskov 1872, omfatter Kolonial, Korn, Foderstof-
fer samt Isenkram og beskæftiger 2—3 Mennesker. Køb-
mand Jensen er Revisor i Sparekassen for Nr.-Sned
og Eistrup.

Købmand *K. Nygaard* er født 1876 i Tulstrup og har
lært Handelen i Silkeborg. I 1918 overtog Nygaard For-
retningen med tilhørende Ejendom, 4a, 4ac, efter først
at have været etableret i Vellev og i Hjorthede Sogn.
Virksomheden omfatter Kolonial og Isenkram.

I Ejendommens vestlige Fløj har Nygaard udlejet
Lokaler til en privat Skole, som ledes af en Lærerinde
og er oprettet paa Initiativ af forskellige af Byens Be-
boere, for at Børnene der kan faa en bedre Under-

Herluf J. Dalhoff,
Købmand.

K. Nygaard,
Købmand.

visning, end den kommunale Skole foraar at give dem.

Købmand *Herluf J. Dalhoff*, der er født 1881 i Hammer og har lært i Tørring, etablerede sig i 1907 i Nr.-Sned, hvor han selv startede en Forretning, der omfatter Kolonial, Isenkram og Foderstoffer og er beliggende i Ejendommen Matr.-Nr. 3 a k. Der beskæftiges 2 Personer i Virksomheden.

Manufakturhandler *Harald Rasmussen* har været etableret siden 1904, men byggede først i 1913 sin Ejendom, Matr.-Nr. 3 h, 3 v. Rasmussen er født 1883 i Birkenede og har staaet i Handelslære i Faaborg.

Leret By ligger ved Horsens Vejen, *Hundshoved* ved Vejlevejen, andre i Sognet liggende Byer er *Græstrup*, *Bjørnskov*, *Nørhoved*, *Hampen* og *Boest*, der har Skole.

Klovborg Sogn med Kirken midt i Sognet bestaar overvejende af sandede Jorder med magert Ler og Sandal som Underlag. Byerne i Sognet er *Klovborg* beliggende ved Landevejen, *Skade*, *Gribstrup* og *Velgaarde*. I Klovborg ligger Kirken, en Skole og Forsamlingshus, hvorimod Præstegaarden ligger i Skade.

Carl Mahler,
Købmand, Tørring.

S. J. Høegh,
Købmand, Tørring.

Nikolaj Jensen,
Møbellfabrikant, Tørring.

Linderup Sogn, Hammer Sogn og Aale Sogn har hver sin Kirke, der alle stammer fra den romanske Tid. Terræn- og Jordforhold er overvejende som de tidligere nævnte Sognes. I Linderup Sogn ligger Byerne *Linderup* og *Hjortsvang*, i Hammer *Møllerup, Hage* og *Kovtrup*. I Aale ligger Byen af samme Navn.

Sognepræst *Hans Kring* er født i Jordrup ved Kolding 1875 og blev theologisk Kandidat 1902. Pastor Kring er Sekretær for „Kirkeligt Samfund af 1898“.

I *Tørring Sogn* ligger Byen *Tørring*, der er Endestation for Horsens—Tørring Banen. Byen er en fuldt moderne Stationsby, der kan tilfredsstillе alle Nutidens Krav i Retning af offentlig og privat Virksomhed.

Sognepræst i Tørring er *Jørgen Harboe*, der er født 1878 i Skelskør. Pastor Harboe er Formand for Menighedsraadet, Skolekommissionen og Værgeraadet samt for Tyrsting og Vrads Herreders Konvent. —

H. Hasselmann er Postmester i Tørring, hvilket Embede han har beklædt siden 1904. Postmesteren, der er født 16. Oktober 1863, kom til Postvæsenet 1883; han er Medindehaver af og Forretningsfører for Interessent-

Carl V. Laursen,
Slagtermester, Tørring.

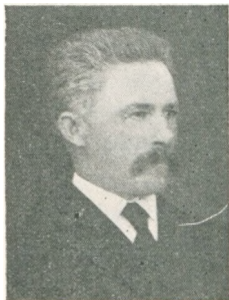
H. P. Schmidt,
Karetmager, Tørring.

P. Jensen,
Redaktør, Tørring.

A. Jespersen,
Snedk.- og Tørm., Tørring.

Jørgen Markussen,
Sogneraadsform., Hjortsv.

Anton Schmidt,
Sadelmagerm., Tørring.

Chr. Mortensen,
Materialhdl., Tørring.

O. J. Olesen,
Bagermester, Tørring.

Alfred Pedersen,
Købmand, Tørring.

H. Møller,
Købmand, Tørring.

skabet „Stengaards Brunkulslejer“ siden 1917; tidligere har Hasselmann været Formand for Tørring Realskole og Revisor og Bestyrelsesmedlem i Tørring Elektricitetsværk.

Iohs. Poulsen har været Stationsforstander i Tørring siden 1914. Han er født 1872 i Læborg Sogn i Ribe Amt, kom til Banen og var fra 1897-99 ved Vandel St., fra 1899 ved Tørring St. Poulsen er Formand for den Konservative Vælgerforening i Østbirkkredsen og Medinteressent i Stensgaards Brunkulslejer.

Stationen er aabnet 1891, og Personalet bestaar nu af 1 Assistent, 1 Elev og 2 Portører. Den er Endestation paa Horsens-Tørring Banen.

Fabrikant I. Kyndesens Ejendom.

I. M. Christoffersen,
Købmand, Tørring.

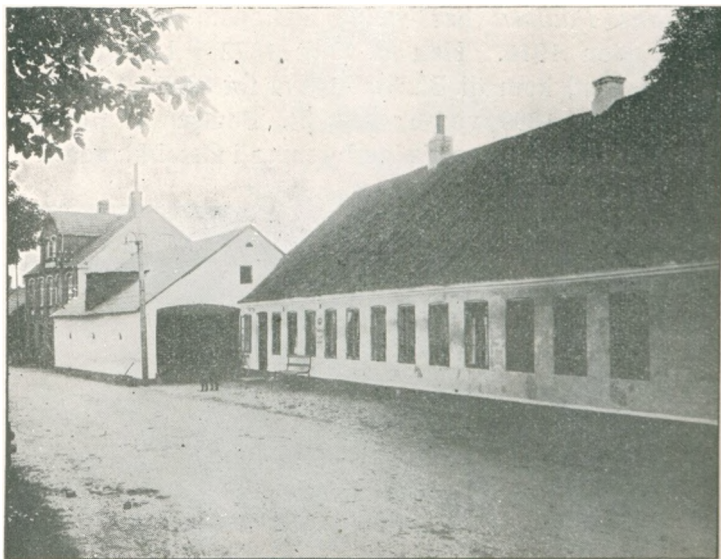
Hans Larsen Pedersen,
Boghdl. & Urm., Tørring.

I. P. M. Erichsen.
Papirhandler, Tørring

***Erhvervslivet* i Tørring:**

Fabrikant *I. Kyndesen* har været etableret siden 1891 som Kolonialhandler og overtog 1910 Cementstøberiet

Tørring Kro.

J. P. Andersen Larsen,
Møllejejer, Tørring.

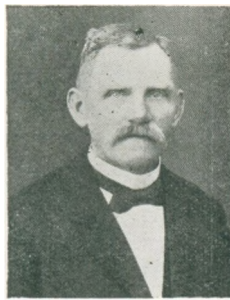
I. Hauge,
Købmand, Tørring.

Chr. Studsgaard,
Købmand, Tørring.

Groth Andersen,
Smedem., Tørring.

Jens Kyndesen,
Fabrikant, Tørring.

K. P. Knudsen,
Købmand, Tørring.

I. Petersen.
Fotograf & Barber, Tørring.

Chr. Jessen,
Skomagerm., Tørring.

M. C. Møller.
Købmand, Tørring.

Niels Nielsen.
Skrædermester, Tørring.

J. L. Jensen.
Bagermester, Tørring.

Slagterin. K. W. Lauersens Virksomhed.

efter Broderen, M. Kyndesen, som havde startet det 1907. Ejendommen med tilhørende Lagerplads ejes af Kyndesen, og Støberiet fremstiller Tagsten og Rør, der afsættes i Tørring og Op-land. Til Efteraa-ret aabner Fabrikant Kyndesen en større Brændselsforretning med Kul og Kokes og al andet Slags Brændsel.

Kroejer *J. P. Jensen Juul* købte

i September f. A. Tørring Kro, der er oprettet som kgl. privilegeret Gæstgivergaard, og oprindeligt laa paa den modsatte Side af Landevejen, indtil den i 70'erne flyttedes til sin nuværende Plads. Til Kroen, der nu er Afholdsrestauration, hører et Landbrug paa 9 Td. Land. Jensen Juul er født 1870 i Hammer og har lært Handel.

Parti fra Tørring.

Slagtermester *K. V. Laursen*, der er født 1883 i Lem og uddannet som Slagter, nedsatte sig i Hamborg i Aaret 1910, men flyttede i 1917 til Tørring, hvor han købte Ejendommen Matr. Nr. 10 d. Forretningen omfatter Handel med Kød og Viktualier.

Købmand *Karl Mahler* etablerede sig i 1918 i Tørring, hvor han købte en Forretning, der da havde Udsalg fra Vett & Wessel, men ved Mahlers Overtagelse blev omdannet til Udsalg for Crome & Goldschmidt.

Virksomheden beskæftiger 4 Mennesker og omfatter Manufaktur og Herreekvipering. Forretningen er grundlagt af H. P. Hansen, der ejer Ejendommen. Købmand Mahler er født 1888 i Skelskør, hvor han lærte Faget.

Købmand *H. Møller*, „Gamma“, der er født 1888 i Hillerød og har lært Handel i Taastrup, etablerede sig

Købmand Carl Mahlers Forretning.

1913 i Tørring. Forretningen omfatter Kolonial-, Material- og Farvevarer.

Snedkermester *Jens Chr. Nielsen*, der er født 1866 og uddannet som Snedker, etablerede sig 1894 i Tørring i en af ham selv bygget Ejendom. I 1914 bortforpagtede Nielsen sit Værksted og beholdt selv Forretningen, hvor alle Slags Møbler forhandles.

Udenfor Stationen har Nielsen sammen med Gdr. Søren Skousen og Grd. Aage Johnsen et Teglværk, der

Jørgen Harboe,
Sognepræst, Tørring.

Chr. Iversen,
Møbelfabrikant, Tørring.

Joh. Poulsen,
Stationsforst., Tørring.

H. Hasselmann,
Postmester, Tørring.

Chr. Jensen,
Handelsmand, Tørring.

Poul Larsen,
Handelsgartner, Tørring.

M. Mogensen,
Smedemester, Tørring.

P. Pedersen,
Købmand, Tørring.

Købmand H. Møllers Forretn. „Gamma“.

Snedkermester J. Chr. Niensens Ejend.

drives af en Bestyrer og indtager et Areal paa ca. 40 Tdr. Land. Der fremstilles ca. 2 Millioner Sten om Aaret og beskæftiges i Sæsonen ca. 20 Mand.

Snedkermester Nielsen er i Bestyrelsen for Hjælpekassen og Elektricitetsværket, Vurderingsmand i Grundejer-Kreditforeningen samt Snefoged.

Tørring Beklædnings-Magasin indehaves af Købmand S. J. Høegh, der er født 1888 i Randers, hvor han ogsaa har faaet sin Han-

Tørring Beklædnings Magasin.

delsuddannelse. I 1911 etablerede Høegh sig i Tørring i Ejendommen, Matr. Nr. 1 b. n.

Købmand *I. M. Christoffersen* etablerede sig oprindeligt i Horsens, men flyttede i 1911 til Tørring, hvor

Købmand I. M. Christoffersens Forretning.

han købte Ejendommen, hvori Forretningen drives. Christoffersen, der er født i Horsens 1870, beklæder forskellige Tillidshverv og er Kasserer i Horsens Bank Tørring Afdeling, der ligger i hans Ejendom.

Tørring Damp, Høvle- og Savværk overtoges 1897-98 af *P. Chr. Nielsen*, der er født 1867 og har lært

Savværksejer og Trælasthdl. P. Chr. Niensens Ejend.

Snedkeri i Nim. Virksomheden, der paa Over-tagelsestids-punktet laa ganske stille hen, blev i 1908 paa Grund af en Ildebrand flyttet fra Pladsen ved Siden af Hotellet til den nuværende Plads og er ble-

vet en meget stor Forretning, der beskæftiger ca. 30 Mand. Der produceres baade Egetræs- og Fyrretræsmøbler, og Savværket indtager et Areal paa ca. 4000 Kvd.-Alen, medens Tømmerpladsen er ca. 3000 Kvd.-Alen stor. Foran Værket ligger Niensens Privatejendom. Nielsen har siden 1917 været Medlem af Sogneraadet, og han er Formand for Vandværket.

Skrædermester *Niels Nielsen* er født i Klovborg 1873 og har staaet i Lære i Horsens. I 1907 etablerede han sig i Tørring i Ejendommen, Matr.-

Tørring Damp-, Høvle- & Savværk.

Skrædermester Niels Nielsens Ejendom.

Nr. 10 q, som Nielsen har ladet opføre samme Aar.

Bagermester *Jens L. Jensen* er født 1875 og har lært hos Konditor Petersen i Odense. I 1908 etablerede Jensen sig i Bjerre, men flyttede i 1912 til Tørring, hvor han købte et Bageri i en Ejendom i Bredgade. Virksomheden fremstiller al Slags Brød og beskæftiger 2 Mennesker.

Købmand *I. Hauge*, der er født 1866 i Tørring, har staaet i Handelslære hos Købmand Høegh i Horsens og etablerede sig i Bjerre Herred 1891. I 1895 flyttede han til Tørring, hvor han først drev Forretning i Hotellets Lokaler, men derefter flyttede den til sin nuværende Plads. 1909 afstod Hauge Kolonialafdelingen til Juul og driver derefter Handel

Bagerm. Jensens Ejendom.

med Korn og Foderstoffer, hvortil han har bygget store Pakhuse i Købmandsgaarden, Der beskæftiges i Virksomheden under normale Forhold 6-7 Mennesker. Forretningen omfatter ogsaa Kulhandel.

Hauge er Medlem af Menighedsraadet, Kasserer for Teknisk Skole, for Kirken og Haandværkerforeningen,

Købmand L. Hauges Forretning.

Revisor for Sygekassen og for Byens Elektricitetsværket.

Tørring Møbelfabrik er startet i 1910—11 af Møbel-fabrikant *H. N. Jensen*, der er født 1874 og uddannet som Snedker i Thisted. Fabriken ligger ved siden af Posthuset, i Ejendommen Matr.-Nr. 9 b p og 9 b q, som Jensen har ladet opføre. Virksomheden beskæftiger normalt 10 Mennesker og fremstiller kun Spisestuemøbler og kun bedre Ting, navnlig Egetræs Møbler med Billedskærerarbejde. Maskinerne drives af 4 Elektromotorer.

Hotel Tørring blev i 1899 købt af den nuværende Ejer, *M. P. Christensen*. Det rummer 17 Værelser, Teatersal samt Restaurationslokale og beskæftiger under normale Forhold 7-8 Personer. Elektrisk Lys. Christensen er født 1869 i Skive og uddannet i Hotelfaget. Fra 1895-1899 var han Forpagter af Hotel „Royal“ i Hobro. Hotelejeren er Medlem af Hovedbestyrelsen for Cen-

Tørring Møbelfabrik.

tralioreningen af Restauratører og Hotelværter i Danmark og Formand for den privilegerede Gæstgiverforening i Aarhus.

Papirhandler *I. P. M. Eriksen* etablerede sig 1906 i Ejendommen Matr.-Nr. 10 p, som han selv har ladet opføre, og Forretningen omfatter Musik, Papir, Billeder og Rammer. Eriksen er født 1876 i Løsnun, er uddannet som Musiker.

Snedkermester *I. Chr. Pedersen* er født 1877 i Hvisel og har staaet i Snedkerlære i Tørring, hvor han nedsatte sig i 1904 og i 1911 byggede sin nuværende

Snedkerm. I. Chr. Petersens Ejendom.

Urmager og Guldsmed C. Andersens Forretning.

Virksomheden beskæftiger 3 Personer og fremstiller og alle Slags Vogne, specielt Jumber.

Blikkenslager *J. M. Berthelsen*, der er født 1872 og har staaet i Lære i Uldum og Horsens, nedsatte sig 1896 i Tørring, først i Jernbanegade i Jensens Ejendom,

men fra 1899, da han købte Ejendom i Bredgade, naturligvis i sin egen Ejendom.

Berthelsen er Medlem af Sogneraadet samt Næstformand for Haandværkerforeningen og Formand for Tørring Musikforening.

Papirhandler J. P. M. Eriksens Forretning.

Ejendom, Matr.-Nr. 1 b n. Virksomheder beskæftiger 4 Mennesker og fremstiller alle Slags Møbelarbejder.

Urmager og Guldsmed *C. Andersen* etablerede sig 1906 i Tørring i Slagter Petersens Ejendom og byggede samtidig med Skomagermester Jessen sin nuværende Ejendom Matr. Nr. 1 cn i Jernbanegade. Andersen, der

Hotel Tørring.

er født 1878 i Mygind er urmageruddannet i Randers og beklæder Hvervet som Formand for Borger- og Haandværkerforeningen.

Karetmager *H. P. Schmidt* er født 1878 i Gjørding, hvor han fik sin Uddannelse i Karetmagerfaget. Schmidt nedsatte sig i Tørring 1905, først i Ejendommen Matr. Nr. 1 bk, som S. lod bygge, og senere, fra 1908, i en nybygget Ejendom, som Schmidt ligeledes lod opføre.

Karetm. H. P. Schmidts Ejendom.^{nr}

Bliksl. J. M. Bertelsens Ejend.

Yderligere er han Formand for Foreningen af Blikkenslagermestre paa Landet i Sydjylland.

Købmand *K. P. Knudsen* etablerede sig 1889 i Tørring i Ejendommen Matr. Nr. 1 n, som ejes af Knudsen,

Købmand K. P. Knudsens Forretning.

der senere har ombygget den flere Gange.

Virksomheden omfatter Skræderi, Dame- og Herrekonfektion samt Manufaktur og har desuden Udsalg fra Uldum Apotek.

Smedem. Groth Andersens Ejendom.

Sadelmagermester *A. Schmidt* er født 1881 i Gjording og har lært Sadelmagerfaget. I 1909 etablerede han sig i Tørring i Ejendommen Matr. Nr. 1 ap, som ejes af Schmidt. Virksomheden fremstiller særlig Seletøj og beskæftiger 2—3 Mennesker.

Materialhandler *Chr. Andersen* etablerede sig 1906 i Tørring som Materialhandler efter først i nogle Aar at have været Fotograf i Byen. Forretningen ligger i Ejendommen Matr. Nr. 9 av—9 ax,

Knudsen er født 1866 i Tørring og er uddannet baade som Skræder og som Købmand.

Smedemester *Groth Andersen* nedsatte sig 1911 i Tørring i Ejendommen Matr. Nr. 1 bx, som ejes af G. A. Drivkraften er Elektricitet, og Virksomheden beskæftiger 3 Mand. Produktionen afsættes over hele Landet.

Sadelmagerm. A. Schmidts Ejendom og Forretning.

Materialhandler Chr. Mortensens Forretning.

som Mortensen har bygget 1906; den omfatter Material, Kolonial etc. Mortensen er født 1858 i Nr. Lyndelse Sogn paa Fyn og var oprindelig Møller Urmager og Guldsmed *Hans*

Larsen Pedersen er født 1864 i Føvling og er uddannet som Urmager. 1886 etablerede han sig i Tørring og byggede i 1890—91 sin nuværende Ejendom Matr. Nr. 1 m i Bredgade. Her er Forretningen beliggende; den omfatter ogsaa Bog- og Papirhandel (oprettet 1904), og fra 1918 er P. rabatberettiget Boghandler.

Tørring mekaniske Værksted indehaves af Mekaniker *Martin Hansen*, der er født 1887 i Munkebo og har lært i Rynkeby. Virksomheden er etableret 1916 i Jern-

Hans Larsen Petersens Ejendom og Forretning.

banegade og omfatter Cykler, Motorcykler og Automobiles samt Reparationer af disse. Beskæftiger 3 Mennesker.

J. P. Larsen, Tørring Mølle, er født 1889 og har lært paa Gl. Tørring Mølle. Møllen overtog han 1917 efter Lars Larsen, og Kraften er dels Vind, dels Motorkraft for Oliemotor. Der formales al Slags Mel, og til Virksomheden hører 3 $\frac{1}{2}$ Tdr. Ld.

Martin Hansens Virksomhed.

Tørring Mølle.

Fotograf og Barber *S. Petersen* er født 1876 i Aale og har faaet sin Uddannelse i Ølgod. I 1903 etablerede Petersen sig i Tørring og byggede 1906 sin nuværende Ejendom, der ligger paa Hjørnet af Skovvej og Søndergade.

S. Petersens Fotograf- og Barberforrtn.

Snedkermester og Tømrermester *A. Jespersen* har været etableret i Gl. Tørring siden 1906. Værkstedets forskellige Maskiner drives ved Elektricitet; Ejendommen tilhører Jespersen, der er født 1884 i Randbøl og har lært hos Tømrermester Petersen i Tørring.

Købmand *I. W. Juul* etablerede sig 1909, idet han overtog Forretningen efter Hauge, hos hvem han har

Tømrermester Jespersens Ejendom.

været i 4 Aar. Virksomheden omfatter Kolonial, Markfrø og Støbegods og beskæftiger 3 Mennesker. Købmand Juul er født 1884 og har staaet i Lære i Gram Rode. Er nu Medlem af Tørring Haandværkerforenings Bestyrelse.

Isenkræmmer *K. Madsen* er født 1868 i Vrønding og

Købmand Juuls Forretning.

var egentlig Landmand, men etablerede sig 30 Aar gammel som Isenkræmmer i Tørring, hvor han startede en helt ny Forretning, der er beliggende i Vestergade i en Ejendom, som Madsen købte 1910. Forretningen handler med Isenkram, Glas og Porcelæn samt Støbegods, og den beskæftiger 4 Mennesker.

Tørring Isenkramforretning.

Smedemester *M. Mogensen* overtog i 1905 en gammel Smedie i Gl. Tørring, men Virksomhedens nuværende

Snedkermester *M. Mogensens* Ejendom.

Skikkelse skyldes Smed Lyhne, hvem Mogensen købte Forretningen af. Foruden Smede- og Maskinværksted omfatter Virksomheden Cyklehandel og beskæftiger 5 Mennesker.

Smedemester Mogensen er Medlem af Menigheds-

raadet og Snefoged; han er født 1879 og udlært i Matrup.

Møbelfabrkt. *Chr. Iversen*, der er født 1888 i Øster-Nykirke Sogn lærte Snedkeri hos Snedkermester Nielsen i Tørring og blev selvstændig i Aaret 1916, da han oprettede en Fabrik for Egetræs Spisestuemøbler. Virksomheden, der hedder „Østjysk Møbelfabrik“, drives ved Elektricitet, beskæftiger 25 Mand og afsætter sine Varer i Danmark og Sverige. Fabriksbygningen ejes af Iversen.

Østjysk Møbelfabrik.

Handelsmand *Chr. Jensen* er født i Nykirke 1863. Handelsmæssigt uddannet etablerede han sig 1909 i Tørring, hvor han siden har drevet Handel. Chr. Jensen ejer en Ejendom paa Villavejen.

Tørring Mejeri er grundlagt 1887 af et Interessentskab, som valgte Gl. Tørring til Beliggenhed for det. Siden den Tid er Mejeriet blevet forandret og moderniseret og drives af en 14 H.

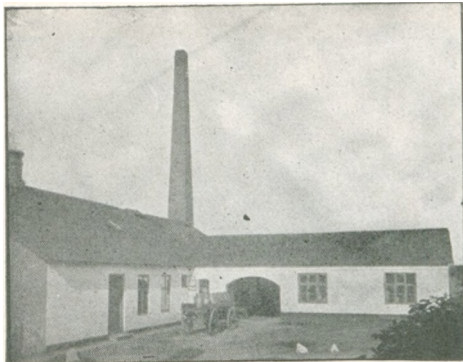
Østjysk Møbelfabrik.

Handelsmand Chr. Jensens Ejendom.

K. Dampmaskine Under normale Forhold behandles 5 Mill. kg Mælk om Aaret og producerer ca. 25.000 kg Smør og en Del Ost. *Jens Andreas Nielsen*, der er født 1875 i Haverslev, har bestyret Mejeriet siden 1909, og Mejeriets første Formand, Lærer Kruse, beklædte Formandspladsen i 25 Aar. Den nuværende Formand, Grd. Niels Jensen, blev valgt 1912.

Handelsgartner *Poul Larsen* er født 1853 og uddannet flere Steder her i Landet før han nedsatte sig selvstændig i Nykøbing Mors 1880. Først 1902 kom Larsen til Tørring og begyndte et Gartneri paa lejet Jord,

Tørring Mejeri.

men ejer nu sin egen Ejendom, der har tilliggende Jord paa ca. 1 Td. Land med 3 Drivhuse og 215 Kvd.-Al. Mistbænk. Hovedkulturen er Blomster, men Larsen driver desuden Frøhandel og Kransebinderi.

Købmand *Chr. Studsgaard* etable-

rede sig 1915 i Holbæk i Jylland, men overtog 1. Juni i Aar Forretningen i Gl. Tørring efter Købmand Jørgensen.

Den omfatter bl. Købmandsforretning, d. v. s. Isenkram og Kolonial og er grundlagt for ca.

Handelsgartner Poul Larsens Ejend.

5 Aar siden. Købmand Studsgaard, der er født 1886 og har lært i København, ejer Ejendommen.

Købmand Studsgaards Ejendom.

P. Jessens Forretning, der var grundlagt 1891. Senere ombyggede Chr. Jessen Ejendommen, og Forretningen fremtræder nu som en fuld moderne Virksomhed, der beskæftiger 3 Svende.

Stengaards Brunkulsleje ligger ved Tørring og omfatter et Areal af ca. 100 Tdr. Land. Bestyrelsen består af Stationsforstander Poulsen,

Skomgm. Chr. Jessens Forr.

Gaardejer I. C. Jensen og Postmester Hasselmann. Virksomheden beskæftiger ca. 20 Mennesker.

Tørring Avis redigeres og ejes af Redaktør Peder Jensen, der er født 1872 i Ringe. Det første Nummer af Bladet udkom 1. Nov. 1911. I Modsætning til Egnens andre Annonceblade indeholder *Tørring Avis* Ar-

Steensgaards Brunkullejer.

tikler og journalistiske Oplysninger. Redaktør Jensen har været Landmand og var Manufacturhandler fra 1898 til 1911.

Missionshotellet er oprettet ved en Indsamling i Byen, men er desuden et Ungdomshjem. Et Interessentselskab ejer Ejendommen og har forpagtet Restaurationen til A. Kirkegaard-Jacobsen der er født 1891 i Meirup der har faaet merkantil Uddannelse. Kirkegaard-Jacobsen driver desuden Handel med Heste og Kreaturer. —

Købmand *Alfred Petersen* etablerede 1912 en Manufactur- og Broderiforretning, der beskæftiger 3 Personer. Pedersen er født 1887 i Tørring og er handelsuddannet.

Rentier *Chr. Christensen* er født 1871 og har faaet Kontoruddannelse. I 1900 nedsatte han sig som Foto-

Tørring Kirke.

graf i Tørring, men afstod Forretningen til Frkn. Wulf og Andersen og er nu Formand for Tørring Elektricitetsværk og Revisor i Sygekassen foruden at være Forstander for Teknisk Skole.

Bagemester *O. J. Olesen* etablerede sig 1900 i Tørring, hvor han overtog Faderens Forretning, der er grundl. 1890. Olesen er født 1878 i Aale og har lært i Tørring og Vejle.

Direktør *Gunnar Kristensen* ejer sammen med Gaard-

ejer Laus Laursen Mølgaard Brunkulsleje. Kristensen, der er født 1871 har i mange Aar opholdt sig i Afrika og der indsamlet og præpareret Insekter, ligesom han har skaffet Zoologisk Have vilde Dyr. Ved Krigens Udbrud vendte han tilbage til Danmark.

Smedemester *Chr. Laursen* overtog i indeværende

Tørring Staugaard.

Aar en 25 Aar gammel Forretning, der er grundlagt af Smed Jørgensen og omfatter Cykleforretning, Smede- og Maskinforretning. Laursen er født 1887 og har staaet i Lære i N.-Sned.

Viktualiehandler *Emil Renck* er født 1871 i Hannover og kom hertil Landet i 1898 efter en Uddannelse i Lyneborg. Etablerede sig 1917 efter at have været Mester paa Andelsslagteriet.

Stouunkilde Cementvarefabrik er oprettet 1918 og ejes

af Proprietær Petersen, Alsted Mølle, Isenkræmmer Madsen samt J. P. Andersen og P. Chr. Nielsen. Virksomheden beskæftiger 2 Mand.

Købmand *P. Petersen* etablerede sig 1904 i Gl. Tørring i Ejendommen Matr. Nr. 12 A. Forretningen omfatter Kolonial og Isenkram samt forskellige andre Ar-

Købmand P. Pedersens Forretning.

tikler, der henregnes til bl. Købmandshandel, desuden Frø. Købmand Pedersen er født 1878 og har staaet i Lære i Horsens. Han er i Bestyrelsen for Forsamlingsbygningen.

Købmand *M. C. Møller* er født 1871 i Kolding og har lært en blandet Købmandsforretning i Fredericia. 1902 etablerede han sig i Tørring, hvor han lejede en 20 Aar gammel Forretning og sikrede sig Forkøbsret. 1907 købte han Ejendommen paa Hjørnet af Østergade og Jernbanegade, hvor han beskæftiger 4 Personer.

Forretningen omfatter Kolonial, Korn, Foderstoffer, Kul og Brændsel.

Manufakturhandler *M. Christiansen* er født 1885 i Aarhus hvor han ogsaa har staaet i Lære forinden han rejste til Tyskland og senere til København, hvor han fik sin videre Uddannelse.

Købmand N. C. Møllers Ejendom.

Den 1. August 1917 etablerede han sig i Tørring, hvor han overtog en for ca. 25 Aar siden grundlagt Forretning, der fra 1918 fører Firmanavnet Vett og Wes-sels Udsalg.

Hovedgaarden *Storgaard* er en Gaard paa 21 $\frac{1}{2}$ Tdr. Land, hvoraf 40 er Eng, 30 Skov og Resten Ager. Hovedbygningen er opført 1844, men selve Gaardens Op-rindelse gaar helt tilbage til det 15. Aarhundrede, da Slægten Skram ejede den. Gennem Tiderne har den mange Gange skiftet Ejer.

